

РЯЗАНСКИЙ СБОРНИКЪ.

ВЫПУСКЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

СКАЗКИ КОСМОГОНИЧЕСКІЯ И КУЛЬТУРНЫЯ

СОБРАЛЪ
Е. Р. Романовъ.

ВИТЕВСКЪ.

Типо-Литографія Г. А. Малкина.

1891.

4892-0

2007110781

Дозволено цензурою 22 Марта 1891 г. Вильна.

Послѣ четырехлѣтняго почти перерыва продолжаемъ свой Сборникъ.

Этотъ, четвертый, выпускъ первоначально предполагалось составить изъ сказокъ животнаго эпоса, космогоническихъ и культурныхъ и миѳическихъ; но затѣмъ обиліе матеріаловъ, поступившихъ во время печатанія, дало возможность ограничиться только космогоническими и культурными, число коихъ въ выпускѣ доходить до 170 №№.

Такимъ образомъ, настоящему выпуску приданъ характеръ нѣкоторой цѣльности, хотя одновременность поступления матеріаловъ была причиною раздѣленія его на двѣ части.

Характеръ изданія нашего настолько опредѣлился, что мы находимъ возможнымъ обойтись на этотъ разъ безъ особаго предисловія. Заявимъ только, что большая часть предлагаемыхъ матеріаловъ собрана нами въ поѣздки, совершенныя на средства Географическаго Общества. Записи произведеній дѣлались, какъ и всегда, подѣ диктовку казанниковъ, чами и отчасти нашими спутниками въ поѣздкахъ, гг. Буднецкимъ и Аникіевичемъ, въ нашемъ присутствіи. Нѣсколько №№ доставлено намъ лицами, намъ извѣстными и пользовавшимися нашими указаніями. Исключеніе составляетъ только гуторка *Бай* (стр. 174). Но ее мы и не причисляемъ къ произведеніямъ народной словесности.

Содѣйствіе къ возобновленію изданія намъ оказали слѣдующія лица и учрежденія:

Николай Александровичъ Сергіевскій, просвѣщенному участію котораго обязаны появленіемъ въ свѣтъ и два первые выпуска Сборника.

Князь Ѳеодоръ Ивановичъ Паскевичъ, на бумагъ котораго изданы четвертый и пятый выпуски.

Отдѣленіе русскаго языка и словесности Академіи Наукъ, при матеріальной поддержкѣ котораго, вызванной участіемъ къ нашему труду академиковъ Я. К. Грота, А. Ѳ. Бычкова и А. Н. Веселовскаго, изданъ также и третій выпускъ.

Русское Географическое Общество, оказывающее намъ постоянную помощь, и секретарь его А. В. Григорьевъ, съ самаго начала изданія относящійся къ намъ съ чрезвычайнымъ вниманіемъ, которое мы весьма цѣнимъ и въ которомъ крайне нуждаемся...

Неизвѣстный намъ, къ глубокому сожалѣнію, рецензентъ нашего труда въ „Рус. Мысли“ (ноябрь, 1887 г.), симпатичный отзывъ котораго помогъ намъ преодолѣть пренятствія матеріальнаго свойства, задерживавшія изданіе дальнѣйшихъ выпусковъ. Заявляемъ объ этомъ, въ надеждѣ, что онъ сообщитъ намъ свое имя.

~~~~~

Пятый выпускъ, заключающій заклинанія, заговоры, апокрифы и духовные стихи, выходитъ вмѣстѣ съ симъ. Шестой и седьмой (сказки) готовятся къ печати.

Вообще, мы стараемся дѣлать, что можемъ.

Существующіе въ нашемъ трудѣ недостатки, которые мы отлично сознаемъ, объясняются, помимо причинъ вышеуказанныхъ, также крайнимъ недостаткомъ времени у издателя, ведущаго почти кочевую жизнь...

— —

ОГЛАВЛЕНІЕ.

№№	стр.	№№	стр.		
1	Богъ и Дьяволъ (153, 154),	1	30	Чортъ и пастухъ	41
2	Стратимъ-птица	10	31	Чужого снопа не бери	42
3	Богъ, баба и мужикъ (160) —	32	32	Проклятая	43
4	Горѣлка окаянная, а не про- клятая	11	33	Царь Давыдъ	44
5	Богъ и вдова	—	34	Доля (204, 206)	45
6	Богъ и бобылка	12	35	Доля пахаря и кушца	46
7	Пьяный человѣкъ хуже дур- ного собаки	13	36	Доля и Злыдни	47
8	Спасённый	14	37	Богачъ и Доля	48
9	Микола и Касьянъ (а, б)	15	38	Солдатъ, черти и смерть	—
10	Иванъ Золотовусъ и Касьянъ	16	39	Солдатъ у чорта на службѣ	51
11	Илья	17	40	Чортовы загадки (212)	52
12	Кузьма-Демянъ	—	41	Чортъ у мужика на службѣ —	—
13	Слѣды Богородицы	18		б, ...	53
14	Богатый Пилипъ	—		в, ...	54
15	Юрій, Микола и мужикъ (163, 165)	19	42	г, ...	58
	б, ...	20		Микола и попъ	60
16	Откуда попъ	22		б, ...	61
17	Откуда медвѣдь (168)	—		в, ...	62
18	Откуда буцанъ	23	43	Убогій и коваль	64
19	Откуда табака	—	44	Дохторъ	66
20	Богъ и мужикъ	—		б, ...	67
21	Съ того свѣта новины	24	45	Коваль и чортъ	79
22	Купеческій сынъ	26	46	Пьяница и чортъ	82
23	Пилипъ Милосѣрный	28	47	Прудникъ и черти	84
24	Богъ, мужикъ и панъ	30	48	Кладъ у чертей	86
25	Богъ и малецъ	31	49	Падчерица и чортъ	87
26	Христовъ братъ (188)	32	50	Черти на игрищѣ	88
27	Богъ кумъ	34	51	Гуменникъ	89
28	Божіе цепло	38	52	Гуменникова дочка	90
29	Петра хлѣбопѣкъ	40	53	Гуменника	91
			54	Лѣсунъ	—
			55	Вовколака	95

56	Вовколаки	96	5	Перунъ и сатана	157
57	Браты вовколаки и сестра	97	6	Тоже	158
58	Браты птушки и сестра	100	7	Тоже	—
59	Вовколака	102	8	Рокъ	—
	6, ...	103	9	Мосей	159
60	Вовколаки—сваты	104	10	Зачимъ жида не ядуць сви- нины	—
61	Казошникъ и пѣсельникъ	105	11	Откуда знахари	160
	6, ...	107	12	Богъ, баба и мужикъ	—
	в, ...	115	13	Богъ, богачъ и бѣднякъ	—
62	Чортъ и мужикъ	119	14	Грѣшная душа	162
63	Чортъ и баба	120	15	Андрей Крицкій	—
64	Чортъ хромый и баба	121	16	Микола, Ягорій и мужикъ	163
65	Мертвая вѣдьма и шавецъ	124	17	Богъ, Микола, богачъ и бѣд- някъ	165
66	Мужи—мертвецы	—	18	Каня и сорока	166
67	Мертвецъ и деньги	125	19	Зязюля, соловей и лягушка	—
68	Ночлегъ мертвецовъ	126	20	Зязюля, соколъ и люгашка	167
69	Вѣдьмакъ—мертвецъ	127	21	Чего у рака вочи отзаду	168
70	Мертвецъ и малецъ	—	22	Откуда коза	—
71	Чернокнижникъ	128	23	Откуда медвѣдь	—
72	Дѣвки и кости	—	24	Откуда собака	—
73	Мертвецъ и малецъ	129	25	Откуда вовки	169
74	Мертвецъ и панъ	130	26	Пчела, голубъ	—
75	Петрокъ шавецъ и мертвая паненка	—	27	Паукъ, хлѣбныя крошки	—
76	Иванъ и Хрисцина	133	28	Жито	—
77	Жонка мертвая и мужикъ	136	29	Отчего перестали расти камни	170
78	Мертвецъ и жена	137	30	Змѣвъ камень	—
79	Кара у сто лѣтъ	—	31	Камень кравецъ	172
80	Русалки (216)	139	32	Синій колодажъ	173
81	Языкъ природы (217)	140	33	Бай	174
82	Мертвое тѣло	143	34	Объ Сожу и Няпрѣ	176
83	Три коляды	146	35	Отчего Днѣпръ извилисть	177
84	Тоже	149	36	Зачимъ люди перестали знать о смерти	178

Дополнение.

1	Богъ и Адияволь	153	37	Зачимъ дѣти, якъ родютца, не ходють	—
2	Тоже	154	38	Якъ упяродъ ховали людей	179
3	Чего перунъ	155	39	Тоже	—
4	Откуда нечистая сила	157			

40	Лоповщина	180	53	Наземное бог. и небесное .	200
41	Тоже	181	54	Счастье	204
42	Тоже	182	55	Доля	206
43	Богъ и засуха	183	56	Савочка	209
44	Жертва Богу.	184	57	Чортова росписка	212
45	Праведная судья	186	58	Богъ и попъ	214
46	Судья правильный. . . .	—	59	Доброхотъ	215
47	Христовъ братъ	188	60	Бавникъ	216
48	Батъка и сынъ	190	61	Русалка	—
49	Богъ въ гостяхъ	191	62	Присыпущъ	217
50	Богъ и вдова	196	63	Языкъ природы	—
51	Богъ, вдова и богачъ . .	197	64	Соломонъ и веробей . . .	219
52	Богъ, богачъ и бѣднякъ .	198			

СКАЗКИ
КОСМОГОНИЧЕСКІЯ И КУЛЬТУРНЫЯ.

КОСМОГОНИЧЕСКІЯ И КУЛЬТУРНЫЯ.

1. Богъ и Дьяволъ.

Колисъ Господь ходивъ такъ по воздуху. Бача—пузырь висить, и ў пузырь штось пищить. Господь спрашуя: „што ты тамъ такое пищишь у пузырь?“ А ёнъ говора: богъ!—„А хто-жъ я?“—А ты, кажа, надъ богами Богъ! у пузырь отвѣтъ дае. „Ну, коли жъ я надъ богами Богъ“... узавъ и разодравъ пузырь. Вышовъ оттуль чаловѣкъ, съ пузыря, и иде поплячь изъ имъ. Иде. И таперака говора Господь: „Якъ ба намъ съ тобою зямли отыскать? Потому хотъ намъ безъ зямли тожа можно жить, а по насто-ящаму няльзя. Ё, говора, у вокіяни бязеднымъ зямля—иди ты достань оттуль: ты ето можашъ здѣлати!“—Господь говора тому уже товаришу своему. Ну, той полѣзъ, узавъ зямли у руки и попрычь у ротъ; и тую, зъ рукъ, Богу отдавъ, а тую затаивъ отъ Бога. Потомъ Господь гово-ра: „ну, мы жъ ету зямельку посѣямъ!“ Господь зямельку посѣявъ; зя-мелька стала ростъ. И ў яго ў роти стала ростъ. Яму стало трудно тогды ўже. Потомъ ёнъ со трудовъ тыхъ кинувся отъ Бога и давай харкать, изъ рота зямлю выкидать. Идѣ харканѣ изъ рота поболѣй, тамъ горы, курганы дѣлаютца,—идѣ зямли большъ выкинетца изъ рота; идѣ трохи харкане, тамъ ровнѣй; идѣ плюня—тамъ мохи, болоты. А тамъ усѣтыки трудно яму жить, што яна не отбавляетца у роти,—ростѣ. Потомъ Го-сподь кажа на яго: „што-жъ ты, каа, окаянный, такъ дѣлаешъ отъ мяне? Потому, што первый ты у мяне, а потому дѣлаешъ такіа неподобныя по-ступки! Лукавый, каа, ты!“ Ёнъ съ того страху говора самъ сабѣ: „дѣ-лать буду тое, што й ты, Господи!“ Узыйшовъ вышай Бога и строя сабѣ житялству. Построивъ ёнъ житялству, Господь призывая Михайлу: „иди яго, окаяннаго, изгони! потому, ёнъ дѣлая лукаво!“ Михайла устрашив-ся,—опустився: ничего ня здѣлавъ яму. Михайлу Господь отвѣтъ дае: „Михайла, будь архангаломъ, а яго трѣба оттуля збурить, штобъ енъ такъ ня дѣлавъ!“ Михайла устрашився, изновъ назадъ къ Господу: „Гос-поди, говора: вялико имя твоѣ, ўласть вялика—не могу!“ говора. Тогды Михайлу говора Богъ: „вастрастиль (архистратигъ) будь, а яго трѣба спихнуть!“ Ёнъ яго, бачъ, подвышуя, чины накладая, штобъ якъ ни якъ

а яго спихнуть. Ну, по́томъ Михайла осиливъ; своимъ огнёмъ пякпувъ яго и осиливъ: ёнъ обурился и полятѣвъ оттуль. По́томъ говора окаянный,—пришовъ икъ Господу: „Господи, говора, не востави (остави) мене, я покоруся табѣ!“ Ёнъ говора: „што жъ ты ето, дьяволъ, уздумавъ дѣлать?“—такъ на ёмъ означилось роги и хвостъ. А на ёмъ пресѣда ня було; а то якъ сказавъ Господь: дьяволъ!—такъ роги и хвостъ. Тогда говора Господь: „проклятый ты! прогнавивъ ты Господа своего! Видишь, што Богъ твой будя дѣлать: погляди-ка ты, окаянный ты!“ И ўзявъ, ись красныя зямли здѣлавъ чаловѣка. По́томъ Господь отвярнувшись, а дьяволъ разгарнувъ яго да плюнувъ у яго, етый, который лукавѣй. Тогда Господь говора: „лукавый, ты лукавишь! Погляди, што Богъ будя дѣлать!“ И ўсадивъ у етого чаловѣка душу разумную и бязсмертную. А ще жъ Господь сказавъ: „погляди-тка, лукавый, ящѣ што здѣлаю; погляди, чимъ будя питатца чаловѣкъ!“ Тяперака, занявъ Богъ зямли и здѣлавъ родъ товарищій—коровку. „Што жъ ты, лукавый, ня ўздумаешъ ничо́го здѣлать, только зъ мойго дивисья?“—Господи, говора: устранился я тебе, ня могу ничо́го придумать. Коли позволишь, Господи, дакъ я хоть козочку издѣлаю сабѣ, коли позволишь ты, Господи!.. Господи говора: „Дѣлай, окаянный, козочку сабѣ,—позволю!“ Позволивъ Господь дѣлать козочку яму, ёнъ и ставъ дѣлать. Ляжить жа Богова коровка и яго козочка. Господь на свою дунувъ коровку, яна ўстала и пошла. „Окаянный, дми на свою козку, штобъ пошла!“ Окаянный дмѣ, яна ня йдѣ, ляжить. Тогда ёнъ кажа: „Господи Божа мой, дунѣ на мою козочку, штобъ яна пошла—нема рады!“ Господь дунувъ, козочка пошла. По́томъ Господь на перваго чаловѣка, здѣлавъ на яго ймя Адамъ. Дунувъ, ёнъ уставъ, и живъ зъ Богомъ у раю. Стало по́томъ яму скушно. Господь разузнавъ, што одному чаловѣку у раю скушно, ну, Адамъ увоснувъ, Господь явился яму уво снѣ и вынявъ рабро съ праваго боку и здѣлавъ яму жану,—Ева, названья. По́томъ удвоихъ яны жили ня знали ниякія... грѣху ниякаго ня мѣли. Тогда ставъ хлопотать етый самый лукавый, штобъ якъ убратца туды къ имъ и прозвустить ихъ. Которое було древо запрачано Богомъ, дьяволъ коснувся, и здѣлався гадомъ. Коснувся имъ и говора: „возьми ты не ў показнаго древа яблока поспробуй!“ Господь етыя дѣла увознавъ, появлявъ етому древу гольлѣ поднять повышай, штобъ ня могли достать. Тогда гадъ зновъ явился: „Ева, говора: спробуй етого яблока зъ естаго древа!“ Ева пытая ў яго, у гада етого: „што зъ естаго будя, якъ я поспробую?“—Сама собой будешъ богомъ, говора. Што Богъ зная, то й ты! Тогда Ева говора: „якъ жа мнѣ, говора, гадъ окаянный, знять, коли поднялось гольлѣ ўгору?“ Гадъ етый ёй обяснивъ, што я ўласть мѣю достать табѣ!—Ну, коли можашъ, достань! Доставъ. Яна одного

разу ўкусила того яблага, изъ запрачонаго дрэва, ну на ёй кашилось тое, якъ и на насъ тэперака на грѣшныхъ. Спрежда кожа на ихъ была утѣтакая, якъ ногты, а паслы того здѣлалась утѣтакая, якъ и тэперь.

Тэперака, яна обвязала тѣло свое травой,—увознала стыдъ свой. Тогда подыйшла къ Адаму й гукая: устанька, покушай, поспробуй того, што й я покушала! Адамъ послухавъ яе и ўкусивъ, и получивъ той грѣхъ на сябе. Узявъ и енъ обвязавъ травой. Получивъ, бачъ, усё, якъ трэба, и тютюку и ўсё, якъ у чалавѣка грѣшнаго; а и ў яе, значитца, и цыцки стали, и усё, знатца, якъ у бабы, и тупка. Ну, пѣтомъ Господь пришовъ икъ имъ, гукая: „Адамъ и Ева пойдитя суды!“ Адамъ отвѣтъ дае: Господи, мы ўже сограшили, гова. — „Хоть сограшили, а ходитя суды!“ Пришли къ Богу травой по ’бвязуваны. „Адамъ, гова: што ето сукашилося на табѣ?“—Господи, гова: Ева дала мнѣ половинку яблага поспробувать; усяго тымъ я й грѣшанъ ставъ! Господь спрашуа: „Ева, а на табѣ што ето сукашилось такое?“—Господи, гова: явився гадъ и и здѣлавъ ето приключенія. Тогда Господь гова: „гадъ, гова: ходика суды!“ Идѣ икъ Господу гадъ етый. Гова ямѣ Господь: „Гадъ! будуть люди топтать тэбе ногамы за ето дѣло! А табѣ, Адамъ, вотъ табѣ копаницу, и ступай на зямлю изъ раю; ступай, гова, и копай землю! А ты, гова: а ты, Ева, будешъ приносить плодѣ отъ мужа, воли яго, и чижалѣ табѣ будя!“ Тэперь ёнъ заплакавъ, зъ раю идучи, и отвѣтъ дававъ Богу: „благодару табѣ, Господи! Тэперь мнѣ ня бачитя прасвѣтлаго твоего раю и ня слышитя Господняго гласу николи ўже!“...

Што Адамъ здѣлавъ на зямлѣ, сыйшовши? Здѣлавъ домъ огромный. У томъ доми було призлишно жить. А пѣтомъ укоранилось дымъ и смѣродъ у томъ доми, што Адамъ устроиъ,—дымъ и смѣродъ. Тэперь ёнъ гукая нема знать кого, Адамъ: „што було ў моёмъ доми хорошо, хто дѣлая у ёмъ няпріятность?“ Кричить у ёмъ. Явився къ ямѣ на етый крикъ господинъ одинъ. Пѣтомъ гова: ето я, гова, дѣлаю смѣродъ и дымъ! — „Ну, скажи способъ, гова,—на што ето ты дѣлаешъ: горко жить мнѣ у моемъ доми?“—Пѣтомъ я такъ дѣлаю, штобъ ты со мной расписавъ! „Якую жъ намъ съ тобой расписку дѣлать, господинъ мой?“—А якую жъ? Што жъ ты живыми будешъ уладѣть и мьртвыми? Якими жъ нябѣдъ и мнѣ трэба уладѣть!... Пѣтомъ того Адамъ сказуа: „подожджика, я пойду своему Богу помолюсь!“ Потѣля молився, покудова пошла изъ вочей кровь. Тогда явився янгаль господинъ икъ яму и гова: „Адамъ, распишись изъ дяволомъ, штобъ твоѣ живыя, а яго мьртвыя. Пѣтомъ, изъ сѣмага колѣна—Адамъ не робѣй—народитца Исуса. Ёнъ клятьбу ету разруша!“... Ну, уремя нѣскульки етому вылося. У дявола ўже много народу погибая мьртваго. Няприлишно Богу зъ небеса гля-

дѣть, што яго народъ погибая. Господь собравъ своихъ янгаловъ къ сабѣ и спрашуя ў ихъ: „Сыны мое возлюблянныя! ти ня можно поміжда васъ кого-нѣбудъ знайти, штобъ на зямлю сыйти и принять плоть чаловѣчацкую?“ Отвѣту Богу ни ядыный не сказавъ ничо́го. Такъ Господь отдаливсь: съ одного лица здѣлавъ три. Пóтомъ на 'дно лицо говора: „Сынъ мой возлюблянный! издѣлай тое благоволенія, которое зачинаетца! На зямлю трѣба, сынъ мой, сыйтитъ и принять плоть чаловѣчацкую, перайти чаразъ мать-Марею. Усё моё будя благоволенія у тѣбе, сынъ мой возлюблянный!“

Етому уремю нѣсколько вылося. Такъ мати-Марея получила отъ Бога благодать. Явився янгаль и говора: „радуйся, мати-Марея! На тѣбе пай-дя духъ святыи, говора,—зачанешъ сабѣ сына возлюбленнаго Исуса Христа!“ Мати-Марея ни ў доразумѣніи, отвѣтъ давала янгалу: потому, якъ ето й можа быть, я сабѣ й мужа ня мѣю? Янгаль отвѣтовавъ: „Мати-Марея! потому, на тѣбе найдя духъ святыи, и радуйся,—то жа не простый чаловѣкъ будя, наракутъ яму ймя Исусъ Христось, сынъ Бога живаго, возлюбленнаго!“ Мати-Марея кинулася икъ своимъ зродникамъ, похвалилася етими поступкамы. Такъ зродники отвѣтъ давали: радуйся, благодатная, Господь съ тобою! Тыя постарѣй, уже узнали, што надъ ей совершаетца Божкая дѣло.

Родився Исусъ Христось. Пóтомъ показувавъ людямъ добрыя дѣлы. Якъ показувавъ людямъ добрыя дѣлы?—говоривъ: „ня молитесь етымъ богамъ—такъ вобчаствы дѣлали сабѣ боги—етия боги поганыя, проклятыя. Вѣруйта вы тому Богу, што на небесахъ!“ Кейсаръ етыхъ разговоръ ня ўзлюбивъ, приставивъ яго на судъ. Пóтомъ люди скричали Хвилату: штобъ ты намъ осудивъ етаго чаловѣка на смерть! Ёнъ говора: „по моёмъ писанію, бязъ вины чаловѣкъ; ня могу я яго на смерть прыдать бязъ вины. Вотъ, у мяне, говора, ё два разбойники—а по ихному закону, трѣба кого згубить на паску, на смерть—вотъ ись тыхъ разбойниковъ, говора, возмита котораго!“ Тяперъ яны скричали, народы: „коли ты намъ разбойника даешъ, дакъ мы не согласны, а дай намъ Исуса сына Божаго возлюбленнаго! Ёнъ людей дѣлавъ живыми, нярушъ самъ сябе здѣлая; а мы яго икъ храсту пригвоздимъ, прикуёмъ залѣзъ-зямы, цапамы!“ Тяперака жана Хвилатова горко заплакала, сказую: „другъ мой возлюбленный! Што ето такое, што ёнъ ня ўмре, а тяперъ на смерть отдаётца?“—Постой, кажа: мы тутъ побѣчамъ, што тутъ такое будя? И отдавъ яго на завушенія, завязавши вочи. А Пятрò, вѣчаникъ яго, сядѣвъ ли тыпѣа и трѣйча отракнувся отъ Исуса Христа. А якъ залѣвъ пѣвянь, отъ тогды Пятрò пошовъ у ровъ и плача. Пошовъ Исусъ Христось у сіяньскій садъ молитца, а къ яму янгаль чашу нась: „покуль, кѣ

жа, не нальлѣшь етую чашу кровью своей, дотуля клятвы Адамовой ня разрушишь!“

Отъ потомъ распяли яго на хрестѣ... А Хвилать усѣ няспокоенъ: у яго по книгахъ, знатца, сказано, што Иусъ ня ўмрѣ. Призывая ёнъ сотника—якъ отъ понашаму, по дярвини, сотскій—усѣ сяло подъ имъ. „Сотскій, кажа иди поляди, што тамъ Иусъ?“—А тѣло, каа, погибло! А отъ, учора приходила къ яму мати-Марей; ёнъ ёй обяснявъ: иди, мати-Марей возлюблянная къ Ивану: по смерть тябе будя Иванъ питать, а моя ўже тутъ смерть будя! Тогды разбойникъ одинъ кажа: „Божа мой, Божа! мы жъ по кольки чаловѣкъ загубили, дакъ намъ усѣ 'дно загигать, а ты, Сусъ Христосъ, бясъ причины бязъ усякія страдаешъ на хрестѣ умѣсти зъ нами!“ Отвѣтъ давъ Иусъ, што будешъ умѣсти у раю со мной! А другій говора: о, коли бъ енъ Богъ бывъ, дакъ яго ня ўдаржыло бъ зялѣззя ето: самъ ба пошовъ, и насъ ба повѣвъ за собой!... Ето усѣ сотникъ кажа. Дакъ первый, значитца, разбойникъ ня ўмиравъ, а той другій помѣръ. Тогды Хвилать приказавъ Восипу знять тѣло и поховать у гробъ. И сичасъ денешъ послать къ Кейсару, што Христа поховали. Кейсаръ поворотивъ, штобъ приставили трохъ воиновъ и привалили ня-тлѣнный камянь икъ дверамъ гробу. Ну, потомъ того, якъ крикнуть пятуху тому ўремя приключастца, такъ зворотивъ зъ небеса янгаль господинъ, 'творотивъ камянь 'тъ дварей гробу. Тая стража уробѣла, што яна не знала, дѣ яна была. Пѣтомъ, ураньни, проповѣдувать стали етыя воины священникамъ, што Христосъ воскресъ. А яны говора: не кажитя такъ, дѣтки, а кажитя, што яго ўкрадано.

А Христосъ по ўскрасѣнію своему у третій день кликнувъ, гукнувъ къ сабѣ Симона и назвавъ яго Пѣтромъ. „Иди, Пѣтра проповѣдуй у Русалимъ, што Христосъ воскресъ!“ Пѣтомъ Христосъ явился по ўскрасѣнію своимъ на етыя души, што погибши были, што Адамомъ закланы были етому гаду, съ хрестомъ изъ знаменомъ явился у яго царство, идѣ енъ царствувавъ изъ душами изъ етымы. Спаситаль приказавъ: „Пѣтра, отомкни-тка етыя ворота! Пѣтра, накури-тка ладуномъ по яго царству по етому!“ Ну, Пятрѣ ворота отомкнувъ, ладуномъ накуривъ. Скричавъ дьяволь: „помилуй Господи, трудно отъ ладуну отъ твоего! Што дѣлать, Господи? Пусти на покаянія, трудно—ня выдяржу!“—А, вотъ, проклятый, говора: трудно й мнѣ було отъ ладуну отъ твоего! (Отъ пипки, значитца.) Потомъ Суся узавъ закланыя души и повѣвъ за собой. Гадъ засмутнѣвъ и матюка загнувъ! Отъ, Христосъ Богъ ярнувъсь, и на дворахъ написавъ: „хто разъ матюка загнѣ, той тутъ будя!“ И повѣвъ ихъ къ отцу къ своему....

С. Вилсвъ, пом. у. Отъ кр. Степана Григорьева, 45 л. неграм.

Въ дополненіе къ настоящему повѣствованію, считаемъ умѣстнымъ сообщить слѣдующія народныя вѣрованія:

Число верховныхъ божествъ бѣлоруссу средняго развитія не извѣстно. Онъ говоритъ: „Богъ яго вѣдая, кольки боговъ ё. Главный, повинно, одинъ; а Сусъ Христось сынъ яго. А духъ святыи ето ўже не богъ, ето духъ божій.“ Или: Духъ святыи—ето тройца святая.

„Апостолы, другія святцы—ето то жъ боги, только меньшія. Яны завѣдѣтали надъ чимъ-нибудь однимъ: Ильля—завѣдѣталь надъ Пярэномъ; ёнъ у огняной (также: золотой) колясницы ѣздя по небу; Юрій, на сивымъ конику,—завѣдѣталь надъ звярами, надъ скотомъ (см. разск. о лѣсовикахъ). Но надъ конями Хроль—кони яму и святкують. Святыи Зосимъ—Бога просимъ, той за пчалами глядитъ, пасылая ихъ съ скалы, гдѣ яны нарождаются, ня ў нашай зямлѣ. Микола за нивой глядитъ, а Кузьма-Деманъ наглядая за огнемъ, ёнъ ковальскій богъ. Иванъ Воинъ усихъ злодѣявъ-воровъ зная; якъ обкрадутъ, яму молитца треба. Ляксѣй—чаловѣкъ божій завѣдѣталь надъ рыбой; ёнъ, бачъ, у рѣшати мора парাপлывъ.

„Ангали—ето не боги. Откуль яны узялись—ня звѣстно, ну только ихъ съ кажнымъ годомъ усё бѣльшая. Старшій надъ ими Михайло, а другія уси ровныя.

„Черти—ето тожъ не боги. Откуль узялись—также ня звѣстно. Кажуть—зъ мора, съ пѣны морскія. Ето, кажуть, бывъ у бога Поплешникъ (поплечникъ, сидящій рядомъ, плечомъ къ плечу). Дакъ ёнъ устраивавъ небу шкляную—хотѣвъ Бога спихнуть зъ неба. Тогда Богъ перунъ пустивъ, ажъ земля заколотилась. Ну яны ня ўпужались. Тогда Богъ ихъ жажломъ! Дакъ яны три дни зъ небы сыпались, якъ дожджъ—якъ день якъ ночь лятѣли три дни. Дакъ который куды ўпавъ, тамъ и сидитъ. Хто ў воду—у водѣ; у болото—ў болоти; у зямлю—ў зямлѣ; на воболокахъ застрали—тамъ и ждуть вострашнаго суду.

„Одного только Водяного гоняють. Ето вторый демонъ нявидзѣмый. Першій, бачъ, Поплешникъ, а Водяный—вторый,—Оповденникъ зовѣтца (бѣсъ полуденный). Дакъ яго Богъ гоняя. До Хращеня ёнъ сидитъ у водѣ; а якъ пойдя стрѣль на Ирдани, водѣ посвящать, ёнъ лѣзя на лозы—Лозовикомъ зовуть. Сидитъ на лозахъ такъ до маслянки, а тогда параходя на вербы. А якъ только посвѣтять вербы у Вербницу, ёнъ иде на яворъ. На Вяликъ-день Богъ гоня яго зъ явора на жито (ср. волоч. пѣсню съ припѣвомъ: а зялёнъ яворъ кудравый!) У жити ёнъ тожъ ня довго ўсѣдя: на Юрѣя ўже жито посвяцають. Тогда ёнъ иде у тровы, на краски, на цвяты, и сидитъ тамъ ажъ до Макавѣя. На Макавѣя, якъ посвѣтять краски, ёнъ иде на яблону и сидитъ тамъ до Спаса. А ўже съ Спаса якъ посвѣтять яблоки, ёнъ зновъ лѣзя у воду и сидитъ тамъ до Хращеня.

„И ёнъ царъ надъ водой и надъ рыбой. У каждой рѣчцы свой. Рыболовцы, звѣстно, молютца ямѹ, цару водяному. Коли вѹ хто топятца, ето ёнъ тягня, Оповденникъ. А коли довго никого ня топилось, дакъ ёнъ выскакуа зъ воды по поясъ и кричить: ротъ есть, да некого ѣсть! Посли того безприамѣнно хто небудь утопитца. Много бачили яго. Кашлатый, кажуть, зъ большой бородой, волосься зялѣное.

„А ўси другія, хто гдѣ упавъ, тамъ и ждуть вострашнаго суду. И коли выбираешъ хату строить, дакъ вотъ и строишъ на яго сялитьбы ногды. Ёнъ тогды не залюба и ўреду дѣлая, иншій разъ такъ, што ўся сямъя вымра“.

Получается, такимъ образомъ, сближеніе съ Домовымъ. Вообще же, разницы между чортомъ, бѣсомъ, дьяволомъ, сатаной, кадукомъ бѣлорусъ не знаетъ.

Къ одному разряду съ чертами причисляются, кромѣ Поплешника-Сатанила и Водяного, также:

Домовикъ, Домовый—живетъ въ хатѣ, подъ печкой, или подъ запечкомъ, въ золѣ. Зовется также *хозяиномъ*.

Хляеникъ—живетъ въ хлѣвахъ, въ конюшняхъ; въ рукахъ постоянно носить кнутъ—пугу и часто ею ласкаетъ—хлопаетъ. Онъ то и мучить по ночамъ лошадей, которыя ему не подъ масть.

Гуменникъ—живетъ въ гумнѣ, въ ёвнѣ, подъ осѣтью.

Лѣсовикъ, Лясунъ—живетъ въ лѣсу. Этотъ духъ служить пастухомъ у Юрья. Вообще, добръ. Разновидность Лѣсовика-Доброхочій.

Русалки живутъ также въ лѣсу, хотя есть вѣрованіе, что происходятъ отъ утопленницъ.

Мара живетъ на кладбищѣ; является въ видѣ черной тѣни, и душитъ людей.

Стрыжакъ—полевой духъ; живетъ въ житѣ. Тамъ же:

Бабуля съ желѣзною пугой.

Зялѣзная баба живетъ въ огородѣ. Ловить людей крюкомъ и толчетъ въ желѣзной ступѣ желѣзнымъ толкачемъ.

Банникъ живетъ въ банѣ, подъ полкомъ.

Наконецъ, болѣзни: Холера, Родимецъ, Паралюшъ, Хиня или Хинтя и Зюзя—лихорадки, Сухотникъ и др.

Къ демоническимъ же существамъ относятся: Доля, Горе, Злыдни, и Чуръ, приносящіе пользу человѣку, или вредящіе ему.

Солнце, Мѣсяцъ и Перунъ—существа живыя: „у ихъ и своѣ хатки ё, и своя сторона“. Для человѣка существа грозныя, при чемъ Перунъ преслѣдуетъ и убиваетъ больше мужчинъ, нежели женщинъ ¹⁾.

¹⁾ Считаемо необходимымъ оговориться, что свѣдѣнія эти собраны путемъ

На вопросъ—бываютъ ли у чертей жоны и дѣти—бѣлоруссъ отвѣчаетъ утвердительно: „А ты думаешь, у ихъ няма? Естяка! И жонка такая жъ, якъ ба й ёнъ—чартовка, и чартеняты!“ По другой варіаціи, черти женятся на самоубійцахъ женскаго пола, а чертовки идутъ замужъ за самоубійцъ мужскаго пола. „Ихъ жа, бачъ, кольки ё! А ихъ жа й Пярунъ бѣе!“

„Ёнъ жа казавъ тогды Богу: „што ты мнѣ здѣлаешъ: я заховаюсь, дакъ ты ня можашъ мяне ўбить!“—Нѣ, убью!—„Я ў скотину сховаюсь, Господи!“—Ты ў скотину сховаешься: я скотину убью и тебе убью!—„Я ў древо сховаюсь!“—Я древо на щепки расщাপлю, а тебе убью!—„Я, Господи, у чаловѣка сховаюсь!“—Съ чаловѣка грахъ зниму, а тебе ўбью!... Отъ, и бѣе! Ето жъ колись была у Говеновичахъ (дер.) жанщина. Дакъ яна жала ў поли зъ бабами. А гроза йде, хмара такаа, што Божа!.. Отъ, яна дурная и кажа: „отъ, коли бъ мяне, каа, убило!“ А сатана и почувъ, да къ ёй. Отъ, яе якъ ударило, дакъ такъ пополамъ и разорвало.

„А то тожъ чаловѣкъ лыки дравъ. Найшла хмара, ёнъ подъ дровячину, и ставъ. Только ставъ, а тамъ у пячурѣ, у борти, два линѣ (рыба). Ёнъ оттуль. Только отышовъ, а Перунъ такъ и разодравъ дровячину!

„Ого! ихъ ба ня столько було, колибъ ня бивъ Перунъ. А то яны, за зиму наплодютца, а лѣтомъ Перунъ поўбиваа.

„Ето жъ вонъ якъ вихоръ подыметца: ето яны по подземелью вяселья гуляють, а нахрищаныя дѣти вихоръ вядутъ по земли. Колись у насъ на три вярсты пушу повалило. Отъ-тамъ гулявъ вяселья! Уу-ху-ху!“

По другой варіаціи, черти размножаются еще и отъ того, что люди часто плюютъ и не затираютъ слюны ногою.

„А скидаютца яны усимъ-усякимъ. Только у полночь ти ў повдня иди на ростаньки, дакъ сѣйчасъ и явитца: ти котомъ, ти собакомъ, ти козломъ, ти овечкой, ти чаловѣкомъ. Наболи любя попомъ скидатца у брыльку (ср. снотолк: попа видѣтъ во снѣ—сатана приходиль). А ў грозу, дакъ бѣгая-бѣгая, некуды дѣтца, дакъ ёнъ у воду, рыбой скинетца, ти ракомъ. Дакъ у ихъ вочи будутъ красныя—красныя. Такихъ не бѣри у кошель.

„А спрежда, съ початку вѣка, перстнемъ скидались, поясомъ, чаботами.

„Самъ ёнъ косматый, черный, на рукахъ и на ногахъ кипти; на головѣ роги козиныя; ззаду хвостъ съ кручкомъ. У чорта дакъ и борода ё, козлиная, а ў чартихи няма.

личныхъ опросовъ. Читатели благоволятъ дополнить ихъ массою данныхъ по есгоніи, заключающихся въ бѣлор. сказкахъ, заговорахъ, духовныхъ стихахъ и т. п.

„Ето жъ вѣ, дѣ дѣвоцкія гулища ѣ. Дакъ якъ скачать, погляди только у дирочку, дакъ и ўбачишь, якъ ѣнъ мижъ дѣвокъ увихаетца. Только, кажутъ, страшно: а то ѣнъ воко прокола.

„Разъ бывъ чаловѣкъ у гумнѣ, а ѣнъ и заходя и проситца подъ осѣть поспать. „Только, каа, якъ будя крѣпкая гроза, дакъ буди мене!“ Отъ, ставъ громъ. Чаловѣкъ и догадася. Да ўзявъ лопату приску, да ямѣ въ вочи! Ёнъ якъ усхѣпитца, якъ дѣрня—такъ стянѣ у ѣвни и вывирнувъ! И побѣгъ. Идѣ яна яго ўже пристигла, Богъ вѣдая. Дакъ тогды ўже послѣ приходя къ тому чаловѣку дядокъ и кажа: „добро, што ты такъ здѣлавъ, а то бѣ гумно твоѣ покнуло!“

„А то у Вацуни (дер.) къ баби пришовъ. Скинувся мужикомъ яѣ и иде,—хоча икъ ѣй прикоснутца, значитца—пераспать. И гроши ѣй даѣ. А йна на бывши дурнямъ да кажа: чуръ мене! Во имя 'тца й сына! Дакъ ѣнъ кулакомъ по кубли якъ давъ—и провалився.

„А найпача яны любятъ съ пѣяными вожжатца. Ето уже, бачъ, ихній. Хотуть яго якъ-небудъ штѣбъ опрогся. Коло тыхъ уже Лозовикъ захаджуетца. Заявде пѣянаго ти ў лозу куды, ти ў болото, да на купини й посада, нибытцомъ за столъ сѣдя. Ти къ полыньѣ подвяде, алебо къ пролубцы. А то разъ дакъ на рукахъ тягли прѣмо у рѣку: ходи, кажа, поспи ляжъ, вѣ постель мяккая! Ёнъ троху очухався да й кажа: а Божѣ жъ мой, куды вы мене насѣта? черти вы! Дакъ яны яго якъ бразнули у водѣ, да по потылицы! Да щѣ мелко було. „Стоявъ я, каа, стоявъ, на-силу вочи продравъ!“

„А то щѣ и ў пузо залазють. Во ў насъ у Ольховцы (дер.), у Бѣлицы (село)—дакъ залѣзъ у пузо да й гомоня. А ў Якимовцы (дер.) дакъ сѣдитъ тамъ да й копошитца. А якъ ѣнъ туды залѣзѣ, дакъ ето вѣ якъ: ѣнъ у водѣ ўскоча, у нѣхрищаную, а яна выпѣя. Во! А то заявая, да рѣта не парѣхристя, а ѣнъ туды! У насъ вѣ на Ивольску (село) свѣкоръ поставивъ на вѣкнѣ чарку шкляную зъ зѣльямъ,—нѣвѣстцы поддѣлать хотѣвъ. А яна на бывши дурнямъ, да затошила печку, да чарку за дровы! Дакъ яѣ якъ покнуло—такъ и выкинуло, и на дребязки разбило! Ого! Такія имѣѣ ѣ, што й на горѣлцы дають. А й сусимъ пустое, чимъ ето отдѣлать. Якъ барѣшь отъ яго чарку, дакъ возьми парѣхристи мѣзянымъ пѣлцомъ. Дакъ рукѣ сѣйчасъ казавъ-ба хто товѣхнѣ: и чарка выпѣя, и тѣе мѣсто выгора на мѣсту.

„Самъ Сатѣніилъ сѣдитъ у пекли; ето усѣ дробязѣ лѣтая. А только вѣ-ти не зъ годъ тому—проѣхавъ у насъ по Гомѣльщини и ѣнъ. Дакъ, кажутъ, панѣмъ такимъ, прибрѣавшись, ѣздивъ зъ звѣнкомъ. И вочи на-дѣвъ чорныя шкляныя, щѣбъ на ўвознали, бачъ. Дакъ ѣнъ заяжжавъ у волости, вѣдѣмаковъ збирѣвъ, и усѣ—усѣ чистѣянько записѣвъ отъ ихъ.

Хоча, бачъ, собрать усё ето бясовское, да пустить на мѣръ, а то душъ мало къ яму йде ў пекло. Дакъ во страхоты тамъ було! Старики кажать, що ето вострашный судъ скоро буда“¹⁾).

2. Стратимъ—птица.

Богъ вѣдаецъ, коли гето было,—строивъ сабѣ Яной кольчегъ,—якъ затопу Богъ насылавъ. И приказавъ Яной собраць у кольчегъ усихъ звярѣвъ, усихъ пницъ, усякую скоцину. Ну, уси собралися, а лебедзь одзинъ—Страцимъ звався по имѣнью—я, каецъ, не пойду ў кольчегъ,—я справлюся зъ водой, усю водѣ обплыву! Богатырь сильный бывъ. Ну и поплывъ. И плаваецъ. Стала затопы. Некуды протчимъ пницамъ дзѣватца. А Страцимъ плаваецъ сабѣ. Вотъ тыя протчія пницы летали—летали, да къ яму, ды на яго и понасѣдали. Дыкъ, покуль садзилися на спину, дыкъ ничего, ну а то и на дзюбку стали садзитца—у яго дзюбка вяликая была. Ну, якъ понасѣдали на дзюбкѣ, ёнъ носомъ у водѣ—и затопився. Съ поръ и перевѣвся.

С. Городецкѣ, чач. у.

3. Богъ, баба и мужикъ.

Давно ето було; коли ще Богъ ходивъ по зямлѣ. Имовъ ёнъ разъ коло лѣсу и бача, баба жито жне. „Поможи Божа табѣ!“—Спасибо! кажа.—„Ти не знаешъ ты, бабка, дорогу дотуль-то, дотуль?“—Чаму? Пойдешъ во такъ прамо, завернешъ направо, а тогды иди уже такъ, прамо!—„Нѣ, бабка такъ я ня траплю! Ти няльзя бѣ табѣ показать мнѣ дорогу?“—А нѣ, мой голубокъ,—мнѣ неколи. Бачъ, треба жито жать!—„Ну штобъ жа ты николи не ўправлялась у работи!“ кажа Богъ. Иде ёнъ дѣли. Бача—мужикъ паша. „Богъ помочь, чаловѣча!“—Спасибо, нябожа! Садись-тка, отдышь! Можы заморився у дорози! Ну, Богъ сѣвъ. Сѣвъ и мужикъ. Вынявъ зъ запазухи табакерку и частуя Бога. Богъ поплюхавъ; плюхнувъ и мужикъ. Стали гомонить, объ тое, объ сѣе. Троху отдохавши, Богъ и кажа: „а ти не знаешъ ты, чаловѣча, дорогу дотуля й дотуля?“—А йди во такъ прамо, тамъ звѣрнешъ налѣво, а тамъ ящѣ направо, да тогды ўже и иди прамо. Да я табѣ лучъ самъ покажу. Отпирогъ коня, спутавъ. „Ходимъ,“ каа. И пошли. Мужикъ довѣвъ яго до самой дороги, куды яму треба було йти. „Ну, кажа, иди зъ Богомъ! Щасливо!“—Спасибо! Будяшь жа ты, чаловѣча, заўсягды управлятца ў работи!..

¹⁾ Это фактъ. За Сатанила былъ припятъ одинъ собиратель заговоровъ.

Съ тыхъ само порѣ мужики заўсягды здѣлають за ўремямъ свою работу, а бабы ніко́ли ня справуютца: здѣлають одну, а семь яще просятца. Няма ёй и свята.

М. Вятка, юм. у. Запис. г-жа Головинская.

4. Горѣлка окаянная, а не проклятая.

У лѣси, надужа далѣко отъ дороги, було большое болото. У етымъ болоти идо́лы горѣлку гнали. Ну, по етымъ самымъ лясѹ ишовъ разъ Богъ съ Пятромъ-Павломъ. Бача Богъ, дымъ дужа валя. И стольки яго найшло, што ажъ няможно дыхатъ. Богъ тогды посылая Павла: „иди ты, каа, подивись, што тамъ такое?“ Ёнъ пошовъ. Приходя туды. „Здоровъ, кажа, вамъ! што вы тутъ дѣлаея?“—Ничо́го худо́го: горѣлку гонимъ!— „Што жъ ето за горѣлка?“—А на поспытай! И подиясли чарочку. Енъ выпивъ. Якъ выпивъ, дакъ и сѣвъ. Давай зъ ими гомонѣть. А на Бога и забывся. Ждавъ, ждавъ Богъ—ня йде Паявль. „Иди, кажа, ты Пятрѣ: чаго енъ тамъ забарився?“ Приходя туды Нятро, отдавъ добрыдянь. „Што вы тутъ поробляея?“—Ничо́го худого: горѣлку гонимъ!— „Што йто за горѣлка?“—А вѣдъ поспытай! подносять яму чарочку. Ёвъ выпивъ. У головѣ задурманѣло—и енъ сѣвъ. Сидять удвохъ съ Павломъ и балакають зъ нячистиками. Ждавъ, ждавъ Богъ, не дождався: ни Павла нема, ни Пятра нема. Иде енъ самъ. „Здоровъ вамъ, кажа: што вы дѣлаея?“—Ничо́го худого: горѣлку гонимъ!— „Што йто за горѣлка?“ Отъ яны и яму подносять чарочку на подносичку. Богъ узявъ, перахристивъ: „ну, коли ты моихъ вярховныхъ апостоловъ прозвела, дакъ ня буду проклинать тябе: будь ты окаянная, а не проклятая!“ Узявъ Нятра и Павла за руки и пошовъ, куды треба имъ було.

Вятковская вол. юм. у. Запис. та же.

5. Богъ и вдова.

Ну, вотъ такъ ишовъ сабѣ Господзь тамъ зъ Юрью и зъ Миколою, и обни́ла ихъ цѣмная ночь. Зайшли яны на ночь къ удовѣ. Зайшли яны на ночь къ удовѣ, и захоцѣлося имъ ѣсь,—тымъ, значитца, прочимъ. А ў яѣ нѣту ничего, только крайчикъ хлѣба на столѣ. Тоды йны тѣй хлѣбъ украли и зѣ́ли, Микола зъ Юрью. Тоды йна оглѣдзилася—ругала, свари́лася на ихъ: „у мяне дзяцѣнку нечаго ѣсьци! На ночь пусьцила, а вы ў мяне хлѣбъ украли!“...

Ну, пошли яны тожа дорогою—бяжиць вовкъ. „Божа, Божа, пйщи мяѣ дай, я ѣсь хочѹ!“ Господзь каецъ: а йдзи у тыѣ ўдовы, дзѣ мы но-

чавали, ляжиць подсвинокъ подъ поломъ,—дыкъ ты яго возьми! Яны дай упрашаваць Бога: „мы жъ хлѣбъ у яе, говорюць, украли, а ты, Господзи, ще подсвинка отдаешъ яму!“—Ничого, каець, хай, дармò! Потомъ вовкъ побѣгъ ды ўханивъ подсвинка и побѣгъ.—Идуць яны дорогою—кòбитца бочка грошій. „Божа, Божа, говора: куды мнѣ кацита, —мнѣ мѣста нема?“—А кацись, говора, къ богатому мужику и рассыпся у воротахъ; дыкъ ёнъ выйдзець, цябе хорошо прибярэць! А тые *апостолы* говорюць: „Божа, Божа, пошлемъ гетую бочачку удовѣ: вы поросенка отдали, а мы хлѣбъ украли,—дыкъ ёй бѣдно!“—А Господзь каець: нѣ, у ёй сховаць нейдзи гетой бочки грошій!

Пошли яны ояць. Ишли, ишли, поўтомилися, и стали отдыхаць. И дужа у сквэрномъ мѣсьци: воды нѣту, змѣи, гады нялюбое мѣсто. Побыли яны тамъ усяго три часы, имъ показалось три годы,—тымъ то. Ну, тоды пошли яны дали. Стали ночеваць. И ў такомъ-то мѣсьци удашномъ! Удобное мѣсто, усяго доvoli. Побыли яны тамъ три годы у удашнымъ мѣсьци. Ну, Господзь каець, пойдземъ!—Нѣ, побудземъ яще! тутъ удашное мѣсто, и мы мало были!—Ну, якъ жа мало, говориць: мы тутъ живемъ три годы, а вамъ показалось три часы,—потомъ што удашное мѣсто. Ну, цянерь ёнъ говориць: „Ци знаеця, говориць, хто по гетыхъ мѣстахъ будзець жиць? У гетомъ мѣсьци, няўдобномъ, будзець той богачъ жиць, што мы послали бочку золота. А въ удобномъ мѣсьци, у гетомъ, будзець удова тая жиць!“...

Любимницкая вол. гор. у.

6. Богъ и бобылка.

Ходзивъ дзядуля-Богъ пы дзярэвни, просився пусциць перенучуваць; ну ўсякій, якъ у давнину, ня мѣючи чаго ѣсьци, отсылали стырика почувать и къ бобылцы, на конецъ. Пришовъ гетый старикъ къ бобылцы, и проситца у яе перенучуваць. Ина хоцьла такъ жа само откызатца, каець: нейдзи у мяне! Дзядуля гетый тоды каець: ахъ, моя голубка,—я переночую и пыдъ лавкый! Ну, тоды баба яну кажець: штожъ уже, ложися сабѣ и на лавцы,—дамъ табѣ, што маю, пыдослаць. Дзѣдъ увыйшовъ у хату, лёгъ ны лавцы, и говориць: вотъ жа, баба: къ табѣ сяньни придуць три унуки, просиць у бабки, перебабиць дзяцей! Баба яму кажець: съ чимъ жа я пойду у бабки, кыли ў мяне немашъ ни соли дробка, ни хлѣба куска?—Нѣ, каець, идзи, ня 'тказывай имъ; возьми только пылѣнычку подъ поясъ и идзи; ну ўпередъ покуль бабиць, ты пыглядзи, што тамъ будзець дзѣитпа! Ну такъ гета баба и здѣлыла. Пришовъ одзинъ унукъ, пышла. Только унукъ улѣзъ у сѣни, яна зиръ пыдъ окно! Ажны видзиць—ны столѣ много вина, хлѣба-соли,—пьюць и закусыюць. Вотъ

ина посли йдзёць кь другому унуку. И пёрви, покуль ици ў хату, узновъ зирь пйдъ вокно,—ажны тамъ носюцца съ шаблями, зъ ружками, и усё колюцца. А кь третьцему унуку йдучи, увидзила ина, што тамъ пьюць, закусуець, гуляюць и плачуць. Тоды нызаўтриго, якъ уставъ тэй дзёдъ, ставъ пытатца, што дзё ина видзила, идзё была. Ина амў обо ўсё и рысказала. Вотъ ёнъ ей и кажець: „Што первый унукъ—пьюць ды закусуець—бесчислэнно будзець быгать; другей унукъ—дзё колюцца—у сылдаты пйдзець; а третьцй унукъ—дзё гуляюць и плачуць—повѣнчавшиси, йдучй зъ вѣнца, утопитца. За гетымъ, бывай, баба, здорова, живи ня тужи! Я твоё обыйшовъ клѣци и засыки!“—Што, каець, миленькй дзядуличка,—у мяне тамъ ничего нема!

Пошовъ дзядуля зъ двыра, а баба тая у клѣць. Якъ отчинила двери, клѣбъ такъ и посыпывся черезъ порогъ... Дыгыдалася тоды баба, што ў ле Богъ почувавъ, и дужа жъ ина рада стала, што ничего на яго бридливаго не сказала. Ну, а тое ўсё, якъ ёнъ кызавъ, такъ усё и звучилося. Одзинъ унукъ, богато ставъ жиць, другй у сылдаты пошовъ, а третьцй, почувши тое, узавъ купивъ передъ вясельлемъ волову шкуру и обшивъ колодзесь. Вотъ, йдучи съ пыдъ вѣнца, захоцѣлось яму дужа пиць. Ёнъ пошовъ пиць кь свиньниччей рыцьвини, нагнувся пиць—и захлипнувся.

Д. Опарченки, мошк. вол. стнн. у. Отъ кр. Никифора Кондратьева запис. въ моемъ присутствйи г. Доморацкй.

Богъ являвся старичкомъ колись, дядкомъ. А Сусъ Христосъ ходя й тяперъ по зямлѣ зъ Вяликодня и до Ёшестя. Рай шесть нядѣль отчинять, а пекло зачинято. Дакъ ёнъ и ходя. Просто ходя,—у насъкой свити, у лаптяхъ. Увойдя, побудя, посадить, погомоя. Пришовъ разъ у водну хату, а дятёнокъ сядить, ладный уже—судянь. Ёнъ кажа: „устанька, пябожь!“—Нѣ, кажа, панидѣдку—я ня ўстану!—„Устанька, ўстаны!“ Ёнъ уставъ. Ёнъ яго два разы провѣвъ, отъ лавки кь двярамъ и назадъ. „Ну, тяперъ, каа, ходи!“ И много такъ дѣлаа.

7. Пьяный чаловѣкъ хуже дурного собаки.

Чортъ выдумавъ горѣлку гнаць. Выстроивъ проваръ и ставъ гнаць. Нагнавъ ёнъ сколько тамъ и увидзѣвъ, што идзець Богъ по зѣмли. Ёнъ наливъ горѣлки у бутэлю, и надзѣвъ чарку на бутэлю, на рыло повѣсивъ, и проця Бога поставивъ. Богъ ещё не подышовъ, ёнъ уже насупроця яго поставивъ. Яны утрѣхъ ишли: Микола, и Юрй, и самъ Богъ. Ну, ёнъ поставивъ перядъ ими бутэлю, и поспробувавъ Богъ тыя водки. Ёнъ яё ня спробувавъ, а только примѣръ тэй здѣлавъ. И давъ имъ поспробуваць, Миколи и Юрью, по рюмки, и благословивъ яё и перехрисцивъ.

Выпили по рюмки и пошли. Ну чортъ тѣй убравъ посуду и бѣжиць услѣдъ. „Господзи, говориць,—што жъ мнѣ за гето будзець, што я выдумавъ такое?“ Богъ говориць: а хто, каецъ помрѣць зъ яё, тѣй твой будзець!

Трохи яны пройшли, сычасъ яны говорюць: „Господзи, говорюць: гето хорошее дзѣло пиць гето. Сколько мы тамъ яё выпили, а ўдвойнѣ вума прибавилось. Гето можно пиць нашаму народу!“ Ну, цяперъ яны ишли—вотъ такъ якъ бы у насъ, у Полюковичахъ, Ладомірскаго проваръ—приходзюць яны, ажъ бѣжиць собака дурная (бѣшенная). Дыкъ Микола и Юрій говорюць: гето собака дурная бѣжиць! И звярнули. „Ну, а Богъ прямо пошовъ, наўпроци дурного собаки. Ёнъ якъ бѣгъ мимо, дыкъ такъ и побѣгъ, только голову звярнувъ трохи на бокъ. Ну, пошли яны дальше. Ишли, ишли усё по той жа дорози, и идзець наўпроци ихъ чаловѣкъ пьяный. Рубашка у яго расхристана, грудзи жовтыя, жовтыя—заяклися, цячѣць потъ зъ яго. Богъ говориць: треба обыйци гетаго чаловѣка пьянаго,—начанецъ дратца! А Микола зъ Юрьемъ говорюць: Господзи, чаго жъ, говорюць, чаловѣка обходзиць?—Ну, идзиця, каецъ, сабѣ!.. Дыкъ Господзь обыйшовъ мимо, а яны прямо пошли на пьянаго чаловѣка. Ну, якъ ёнъ пьяный бывъ, дыкъ енъ сичасъ давай у ихъ прашпорта спрашиваць: откуль, што за людзи, невядомыя? Пристаецъ, пристаецъ, да дратца идзець. Насилу яны уцякли отъ яго. Ну, потымъ того яны сышлись знову. Отъ, Господзь говориць: „А што? Я казавъ—пьянаго обыйци треба: пьяный чаловѣкъ хуже дурнаго собаки!“...

С. Полюковичи, помил. у. Отъ кр. Ларіона Терентьева, 33 л. негр.

8. Спасёный.

Бѣхавъ сабѣ такъ панъ одинъ, и згубивъ чамойданъ. Бѣгъ услѣдъ охвотыникъ, ухапивъ чамойданъ и побѣгъ у лѣсъ. А йде ззаду такъ чаловѣчакъ. Оглѣдився панъ—няма чамойдана; ёнъ пославъ кучара шукать, Той прибягаа къ чаловѣчку: дѣ чамойданъ?—Я ня бачивъ!—Брешашъ большъ никого няма! И стали яны яго бить. Били-били, надыхода на ихъ спасёный, што ў пуци спасаетца. „За што вы, каа, бѣетѣ яго: вашъ чамойданъ тамъ и тамъ вонъ!“ Яны й яго бить кинулись,—ажно й руки ня поднимаютца. Ну, яны й поѣхали. Приходя спасёный къ своему древу, дѣ живъ: „древо, отчинись!“ Ня ’тчиняетца. „Древо, отчинись!“ Ня ’тчиняетца. „Древо, отчинись!“ Ня ’тчиняетца. „Господи, гувора: чимъ я сограшивъ?“—А зачимъ ты, каа, заступавъ за того чаловѣчка? Ёнъ бабку-матку ўбивъ, я яго на покуту пославъ, а ты заступаецся! Я кольки страждавъ, а слова не казавъ!...

Чеботовичи, пом. у.

9. Микола и Касьянъ.

Рано, чуть-свѣтъ на зорочку, сыйшли зъ неба на зямлю святыи Касьянъ и Микола чудотвораць. Идутъ яны сабѣ по дорози и гомоняць, што якъ ето Богъ хорошо ўсё на свѣти подѣлавъ. Ишли, ишли святыя угодники и бачаць, што мужикъ завязъ у грязь изъ возомъ дровъ. Убачивъ мужикъ святыхъ угодниковъ, бухъ имъ кўлямъ у ноги; святыи Касьянъ, угодникакъ Божжій, вызволи! свѣчку табѣ поставлю! А Касьянъ кажа: ать, буду я ради тябе свою райскую одѣжу марати! А на имъ одежда уся золотая да зъ блискучихъ каменьявъ. Пошкробъ мужикъ потылицу, бача, што съ Касьяномъ рады нема, повярнувся къ Миколу чудотворцу, — ёнъ тыки мужицкій заступникъ, на имъ и одѣжа мужицкая: свиточка бѣлянская, да оборочка замѣсть пояса. „Миколай, угодникакъ Божжій, заступникъ ты нашъ навѣшній, ослобони!“ Послухавъ Микола мужика. засучивъ свитку и полѣзъ у грязь; побравсь, побравсь и вытягъ возъ мужицкій. Поѣхавъ мужикъ. Походили угодники ще тамъ кольки по зямлѣ, приходять на небо. Убачивъ ихъ Богъ и пытаа: „ну што, Миколай угодникъ и святыи Касьянъ! дѣ были, што бачили, што чували?“ Касьянъ кажа: были мы, Господи на зямлѣ; бачили, якъ мужикъ вѣзъ на базаръ дровы, да ў грязь угрузъ!—„Ну штожъ, ти пособили жъ вы мужику?“ —Нѣ, кажа Касьянъ: я пожалѣвъ марать свою райскую одѣжу!—„А ты, Микола?“—Я троху, каа, помогъ; бачъ, во у грязь упѣцкався!—„Дяковать табѣ, святыи Микола! За ето табѣ люди будутъ празновать два разы ў годъ; а табѣ, святыи Касьянъ, у три годы разы!“...

Гом. у. Записала г-жа Головинская.

б) Ишовъ расъ Микола и Касьянъ дорогой. Натходзюць яны ки мшарини, ашъ тамъ кобылѣнка—увязла у грязь и ниякъ ня вылѣзець, вотъ-вотъ здохнець. Якъ яны святыи людзи, дыкъ яны знаюць, не пытаясь, што ета кобыленка бѣднаго чловѣчка. Микола узжалився и говориць Касьяну: „пойдземъ, выпягнемъ кобылу, а то бѣднякъ и съ копылыля доловъ: у яго ўсё быгачыця, што ета кобыленка!“ Ну, Касьянъ мылодѣй, пругожій, и надѣввшиси у бѣлую пригожую одзежу. И не захоцѣвъ ёнъ мазытца у грязь, цягнуть тую кобылу. Пошовъ Микола одзинъ цягнуць,—вядомо чловѣкъ святыи и жалостный надъ бѣднымъ. Цягнувъ, цягнувъ ёнъ, вымазався увесь чистенько у грязь, али выпягнувъ одзинъ кобылѣнку тую. Приходзиць тоды къ Касьяну и говориць: „што жъ ты, каець, такей-сякей, не хочѣвъ пумогчи мнѣ цягнуць кобылы? На то шъ Бохъ насъ и пыславъ удвохъ, капъ мы одзинъ одному пумогали!“—Нў вѣд, каець: дужа мнѣ была охвота лѣзць у грязь зы кобылѣнкой: ина сама того не стѣиць!

Пошли яны дальше. Касьянъ смѣтца кылы Микола: „якъ ты ето, каецъ, идзешъ, увесъ у грязи: будуць говориць, што ты дзѣ-нибудзь валявся п'яный!“—А нехай сабѣ кажущъ; я не валявся, а добро дзѣлывъ челоуѣку!—„Не кажний, братъ, ето знаецъ, што ты кобылу цягнувъ, а кажний увидзиць, што ты ў грязи!“ Обышли яны, сколько имъ тамъ надо было, и приходзюць яны къ Богу. Бохъ якъ увидзивъ Миколу усяго-чисто ў грязи, и каецъ: „дзѣ жъ ты ето такъ вылявся ў грязи? Вѣрно п'яный бывъ?“ Тоды Микола говориць: Господзи! я добро дзѣлывъ челоуѣку бѣдному. Ишли мы съ Касьянымъ дорогой и видзимъ, зыбнваецца у грязи кобыла, и чуць-чуць жива ужо. Стало мнѣ жалко и кобылы и ходяина яе—што йна одна у яго. Тоды я гыворю Касьяну: пойдземъ, выпцягнемъ, кобылу! А ёнъ не послухывъ мяне. Ну, я пошовъ и выпцягнувъ одзинъ, и запэцкывся ў грязь. А п'яный я николи не бывъ, Господзи! Тоды Бохъ говориць: „ну, за то, што ты добро дзѣлывъ челоуѣку, по свѣту ходзивши, я табѣ нызначаю два празьники уво 'днымъ году: одзинъ вясной, а другій зимой!“ Тоды спрашиваецъ у Касьяна: „а ты што, Касьянъ, здѣлывъ хорошыго людзёмъ, ходзивши по свѣту?“ Тутъ Касьяну тому и казаць нечего!—„Ну, коли шъ ты ничога не здѣлывъ добрыго, и Миколи старому не хочѣвъ пумогчи, дыкъ вотъ Миколи я нызначивъ два празьники уво 'днымъ году, а табѣ за то, што ты и самъ ничога ня дзѣлывъ и Миколи старому не помогъ, за ето я нызначаю табѣ празьникъ одзинъ расъ чересь три годы на чацьвѣртый, у высокосный готъ!“ Тоды Касьянъ подзякывавъ Богу и за ето, и пошовъ на своё мѣсто.

Ориш. у. Доставилъ А. П. Салуновъ.

10. Иванъ Золотовусъ и Касьянъ.

Были то нѣколи, кажущъ, во святыхъ Иванъ Хрясцицель и Касьянъ. Довялося имъ одзинъ разъ, нѣшто, правиць обѣдню умѣсьци, уво днѣй цѣрквы. Служили, служили, тоды Касьянъ нѣшто спомулился. Иванъ каецъ: не такъ ты молитвы правишь, якъ треба,—вò якъ правъ! А Касьянъ кажець: а табѣ якое, каецъ, дзѣло: ци такъ я правлю, ци нѣ? Ну й заспоровали одзинъ съ однымъ. Спиралиси, спиралиси, а тоды Касьянъ ня ўдерьпивъ: торькъ огнѣмъ у Ивана! Якъ тримавъ свѣчку у рупѣ, дыкъ такъ и торьконувъ у бороду. Ды не полавъ у бороду, ды въ вусы! Вусы и загорѣлиси. Ну, Иванъ тоды кажець: коли жъ такъ, говориць, будземъ судзитца! Ну й засудзилиси; и пошли къ Богу. Ставъ Иванъ жалитца: „Божа Господзи, рассудзи ты насъ! Правили мы умѣсьци обѣдню; дыкъ Касьянъ не такъ ставъ молитвы правиць. Я яму ку: ня такъ! А енъ на мяне почавъ сваритца, ды тоды свѣчкой торьконувъ и вусы мнѣ обпа-

ливъ!“ Разобравъ Богъ гето дзѣло, бачиць, што кругомъ Касьянъ виненъ. Хоцѣвъ ёнъ яго съ святъ скинуць, али ўжо каець: хай у три годы разъ табѣ святкуюць. А табѣ, каець, Иванъ, я здѣлаю вусы другія, ще по-лѣпши, чимси были! И здѣлавъ ямѹ золотыя вусы.

Ну, дыкъ вотъ съ тыхъ поръ Ивана стали зваць Золотовусъ; а ў Касьяновъ годъ што-што да прокинетца: ци на людзѣхъ, ци на скопини, ци на лясѹхъ—дзѣ-дзѣ да прокинетца.

С. Любимичи, гор. у. Отъ кр. Евсея Павлова.

11. Илья.

Илья етая колись стольки-то лѣтъ сядѣвъ у сѣдняхъ, а потѹмъ, значитца, Богъ давъ ямѹ спалѣнныя, и уставъ ёнъ и пошовъ на своихъ погахъ. А яго родитали пошли ў лядо, копать. Дакъ ёнъ узявѣ, обѣду наваривъ и понёсѣ имъ туды у лядо, уже своимъ родиталямъ. Принося ёнъ обѣдать, а тая уже, яго матка, и кажа: отъ жа, каа, нашъ Ильлюша нясе намъ обѣдъ! А батька кажа: э-э! подѣяси ты отъ Ильлюши! погуляашъ! И ня ймали вѣры, штобѣ ёнъ икъ имъ пришовъ,—думали, моотакъ хто иде. А потѹмъ ёнъ пришовъ икъ имъ самымъ. Тогда ёнъ приходя икъ имъ и говора: отъ-жа, говора: можа, вы хочата обѣдать, дакъ садитесь обѣдайтя, а я ўже самъ буду копать лядо! Отъ, яны сѣли обѣдать, а ёнъ якъ ставъ корни вырывать, якъ ставъ—дакъ вырвя и киня, вырвя и киня, вырвя и киня. Дакъ, кажуть, у Полтавской губерни дакъ ровъ ё такой, што ёнъ узрываѣвъ. Дакъ ёнъ, значитца, ставъ узнаѣвать, коли хто помрѣ, коли што будя. (Пророкъ). Дакъ Богъ яго и ўзяѣвъ на небо съ тѣлѣсами.

Гом. у.

12. Кузьма-Демянъ.

Кузьма-Демянъ были колись ковалѣ. И была змяя колись. Дакъ яна убираала людей. И добираетца до нхъ уже, знатца. „Што, братъ: издѣлаемъ мы зялѣзную соху!“ Здѣлали яны тяперака соху, и кажуть змяѣ: „пролизнешъ троя утѣ-этыхъ двярѣй, дакъ мы табѣ сядомъ на языкъ, ты насъ и зѣяси!“ Тяперака, яна разъ лизнула, другій лизнула, и третій —и пролизила троя двярѣй. Яны тогда цапелъ! да за языкъ яѣ клящами. Да одинъ гвѣзда по голови, а другій запрагаа у соху. Якъ запрагли яѣ, дакъ орали яны на ёй лѣсѣ, орали яны лугъ, орали яны поля, орали ўсѣ—и не давали пить, покуль пріорались къ Няпру. Якъ пріорались къ Няпру, яна якъ вырыла ровъ, якъ стала пить, якъ стала пить—и опраглась. А яны тогда и пристановились.

Гом. у.

13. Слѣды Богородицы.

У нашамъ боку много ё камянь съ слѣдами Бугородицы. На ихъ каплички строятъ. Одинъ такий камянь жидовѣ узали—были у свою лязню у каталню. Агу! имъ ноги и поподгинало.

И ёнъ увесъ на литарахъ (съ написью). И тольки троухъ словъ не разобрать. А колибъ разобрали, дакъ ба знали якъ на томъ свѣтѣ, якъ и на етомъ. Такий камянь ё у Васильлевичахъ (село) мозырскаго уѣзда.

А ў Славени (село) дакъ ё такий камянь—кравецъ. Ёнъ усимъ одежу шивъ. Якъ принясе хто сукно да скажа: Стяпанъ, сшій мнѣ кафтанъ! дакъ ёнъ и сошѣ. Зъ вечара сукно положъ, а наранья й готово. Дакъ одна баба принёсла разъ сукно да й кажа: Стяпанъ, сшій мнѣ ни тое ни сѣе. Назаўтраго приходя—агу! одинъ рукавъ тамъ, гдѣ треба, а другой на полъ ўнизу. Ну, й годи съ тыхъ поръ шить. А ножни и теперь на имъ знашны.

Гом. у. Подобныхъ камней-кравцовъ намъ извѣстно нѣсколько. Одинъ изъ нихъ имѣетъ напись и несомнѣнно принадлежитъ къ числу такъ называемыхъ Борисовыхъ камней. (С. Выс. Городецъ, сѣнн. у. См. Могилевскія Губ. Вѣдом. 1885 г. № 42 и „Древности“, т. XIII).

14. Богатый Пилипъ.

Бывъ сабѣ чаловѣкъ богатый Пилипъ, и никого ёнъ не даривъ и на ночь ня пускавъ. А Господзь ходзивъ по зямлѣ йщѣ. Отъ и зайшовъ къ яму ночаваць. А яго дома нема, Пилипа—у каршмѣ. А баба одна дома. Ёнъ ставъ проситца на ночь у бабы. Баба яго ня пускала, боялася Пилипа, што будзець Пилипъ сваритца. Дыкъ Господзь говориць: „ды я ляжу за печчу, енъ и ня ўвидиць!“ Ну пошовъ и лёгъ за печку. Пришовъ Пилипъ съ каршмы. Енъ тамъ ставъ шаволитца за печкой, а Пилипъ почувъ. „Хто тамъ, говориць, шаволитца? вылѣзай сюды!“ Ёнъ къ яму вылязъ. Ёнъ яго ўзявъ за ковніръ ды й повѣвъ за ворота на вулицу. А баба услѣдъ идзець за ими, отборяниваць того ницаго, што пусьцила. Ну, Господзь цярпѣвъ, цярпѣвъ ды й ударивъ яго ниць рукою. Якъ ударивъ—дыкъ ёнъ и ставъ конѣмъ. Тоды бабѣ ударивъ ниць рукою, баба стала кáмянямъ. Ну, коня узавъ Господзь за поводъ и повѣвъ. Вядзець того коня по полю,—работаетъ старикъ исъ старухой на поли, и бязъ лошады, копаюць копаницами лядо. Ёнъ говориць: „старикъ и старушка, што вы такъ работаете бязъ лошады? Наця вамъ лошады, работайца имъ. шесть годовъ, и ѣсь яму не давайца ничего, тольки ў годъ три жменьки трышникѣ (тростнику) сухого даць; и работай, николи не давай яму отдышки, усѣ работай! Тоды наживѣшъ добро гетымъ конѣмъ,

подѣлимъ тоды пополамъ!“ Цяперь Господзь говориць на старушку: „идзи домовъ, затаплиуй печку, приставляй цугуны, вари вячеряць!“ Яна отвѣщаецъ ямѹ: „дзядуля-татуля,—цема нічога!“ Ёнъ говориць: я приду, дыкъ я тамъ куляшу заколочу вамъ! Яна пошла, затонила и поставила. Тоды Господзь пошовъ къ имъ и ў цугуны муки потрусивъ. И ставъ кулешъ густый, хорошій,—давъ Богъ спорья. Ну, тоды пошли вячеряць. Повячерявши, Господзь пошовъ сабѣ, а старику отдавъ коня того работаць на шесъ годовъ. Вотъ ёнъ шесъ годовъ работаць и наживъ добра много дужа, наживъ добра и дзенегъ.

Пройшло шесъ годовъ. Приходзиць Господзь. Ёнъ ходзиць ницимъ. Приходзиць. „Што, говориць, чаловѣча,—ци много наживъ добра?“ Ёнъ яму показавъ хлѣбъ, добро гето знатца, и гроши. „Ну, цяперь, говориць, будземъ дзялиць!“ Зяли гроши дзялиць спочатку; рассунули на кучи. Цяперь старикъ говориць на старуху: „старуха! тамъ у мяне ящѣ чатыре конѣйки ёсь, ляжиць у калиць, няси й тья сюды, подѣлимъ!“ Вотъ тому Господу усердзя гето жалко стало. „Чаловѣча, говориць: не надо мнѣ твоѣ нічога; забирай, говориць, и гроши свое и добро. Я только коня свойго возьму!“ Цяперь енъ коня ўзявъ и повѣвъ къ тому камню. Ударивъ, привѣвши, коня того рукою—ставъ чаловѣкомъ. Ударивъ по камяню рукою ниць—тожа *стала* женщиною. И пославъ ихъ Господзь у царство нябесное,—заслужили яны сабѣ, святыми стали.

С. Староселье, любин. вол. гор. у. Отъ кр. Агафона Яковлева, 55 л. негр.

15. Юрай, Микола и мужикъ.

Орѣ мужикъ, а їдуць якіясь два панѣ вярхами. Погнавъ мужикъ у другій конецъ, а яны подѣхали къ яго колѣсамъ и привязали своихъ коняй къ травѣ къ яго. На колѣсахъ трава була. Вярнувъ мужикъ назадъ ужо, съ конца того, другого, пріяжжаа къ колѣсамъ. Яны говоруци мужуку тому: ты, моя, травицы жалѣяшь тѣя? Дыкъ ёнъ: „нѣ, каа, паночки: на здоровыка конямъ вашимъ, паночки! Поѣли-поѣли, яще найдемъ, коли Богъ дасць!“ Тогды Юрай говора ўжо: „запражи-тку мойго коня, свойго выпражъ. Ци богато полось у цябе ё!“—Двѣ полосы яще ё! Ну, дыкъ енъ перапрогъ коня, свойго выпрагъ, а Юроваго запрогъ. Якъ поѣхавъ,—одну полосу отразу узоровъ! Тогды тѣй ужо, Микола, кажа: ну, цянерака запражи мойго коня! Ёнъ запрогъ; поѣхавъ, узоровъ яще полосу отразу ўсю. Вѣдомо, Божжа слово. Тогды Микола кажа мужуку: „а што, который лучше конь?“—Во ето, паночки, лучше конь,—на Юрова коня говора. Ну, яны и поѣхали. Тогды Микола ужо кажа Юраю: „я, кажа, мужуку отобью грозю усе чисто, морозомъ выморожу!“ Ну, Юрай, почувши ето, къ му-

жуку: „такъ и такъ, кажа, дзѣлай! буря ня дождай, тоя й тоя урэмя дзѣлай!“ Ну, мужикъ такъ и здѣлавъ. Цяперака, жито урѣнило хорошо. Юрай цяперъ говора мужуку: продай, кажа, жито жиду якому, ци кому! Ну, мужикъ пошовъ набився жиду. Жидъ тѣй бача, што рунь хорошаа, давъ яму грошы,—наградзивъ такъ, што Божа мой. Ну, цяперъ жидъ тѣй дождався, знатца, вясны ўжо,—нема руни тѣя нійдзѣ. Ёнъ тогда на мужука: давай, каа, грошы моѣ тѣя! Што я за пустую зямлю плациць буду, каа. А Юрай подѣдзя къ мужуку ды й наўчаа: отдай, кажа! А жито твое, кажа, узновъ якъ было, такъ и будзя! Ну, потымъ, жидъ узывъ своѣ грошы,—отдавъ мужикъ грошы. Жито тое такое узялось,—нема-вѣдома откуль. Ну, цяперака Микола кажа: я, кажа, градомъ, бурою поломаю усѣ! Юрай тогда къ мужуку: лядзи жъ, кажа: у тоя и тоя урэмя возьми, кажа, найми и сожни—и въ ёвню; сычасъ у гумно перавязи! Ну, мужикъ такъ и здѣлавъ. Ничого яму Микола не згрозивъ. Ну, тогда пріяжжаюць яны узновъ удвоихъ. „О, хйцяръ, кажа, мужучокъ! Ну, ды я на яго Злыдню, кажа, нашлю“. А того Микола ничого ня вѣдаа, што Юрай наўчаа мужука. Ну, Юрай сычасъ мужуку кажа: у порожиій, каа, пибаръ—просячы вокошки два малыхъ, а двери позабивай на заваль! Ну, приславъ Микола Злыдню. Яна пришла у пибаръ, сядзѣла, сядзѣла—нечаго ёсць, зъ голоду пропадаа. Ну, яна и вышла. Знатца, ничого ня здѣлала по приказу Миколову. Мужучокъ жита памолоцивъ и живе,—споживаа яго.

С. Меркуловичи, рогач. у. Отъ кр. Григорьева Василия, 73 л. негр. Варианты запис. мною и въ др. уу.

6, Ходзивъ Микола зъ Юрьимъ пы зямлѣ. Расъ идучъ яны дорогой, ашъ папиць мужикъ пшаницу кылы самый дороги. Яны говорюць яму: „здрастуй, мужучокъ! Бохъ помычъ!“—Здоровъ! Дзякуй! Ну, пройшли яны дальши и заспоровали: кому зъ насъ мужикъ здрастуй давъ? Микола каиць: мнѣ давъ, бы я человекъ старый! А Юрья говориць: мало-што ты старый, ды ёнъ мнѣ давъ здрастуй, а не табѣ!—Ну, кыли такъ—вернемся низать и спытаемся! Вярнулись низать къ мужуку: „а што, братъ: кому ты зъ насъ здрастуй давъ?“ Мужикъ подумывъ—подумывъ, ды й кажиць: конешня стыму старому человекъ! Микола тоды кажиць: а што, Юрья: я табѣ кызавъ, што мнѣ мужикъ давъ здрастуй, а не табѣ, блазну! Юрья рассердився и говориць: ну, коли шъ ёнъ табѣ давъ здрастуй, дыкъ я яму ету пшаницу усю градымъ побью!

Вырысла тая пшаница у мужука дужа ладная. Жалко стало Миколи мужука. Приходзяць ёнъ къ мужуку и говориць: „здѣллы-тку ты такъ, якъ я табѣ скажу: сходзи ты къ быгатому куму къ своему и прыдай

ямў ету пшаницу, хуць за осмину жита; а то йна соўсімъ пропадзёць!“ Мужикъ такъ и здзёльвѣ. Приходзиць къ куму и говориць: „вотъ што, кумъ, я къ табѣ ходжу: дай ты мнѣ осмину жита, а сабѣ возьми мою пшаницу. Признатца, хлѣба умаленья, купляць незышто, новаго выжидать няскоро, ще далёка пѣсня, а дзичей кормиць надо; грошій у мяне нема, дыкъ ты хуць пшаницу возьми. Вязъ грошій жа ты не даси?“ — Конешня вязъ грошій не дамъ. А на пшаницу можно. Идзи скорѣй за мѣшками ды не гывори нікому! Рать ставъ, што еткую пшаницу за осмину жита купивъ, и ўсё считаецъ, сколько ёнъ нажнёць. намолочиць. Ашъ ныйшла сильная буря и побила градымъ пшаницу, усю чисенько умясила ў зямлю.

Тоды говориць Микола Юры: „ты разуменъ, а мужикъ ящо разумѣй: ёнъ жа шъ продавъ пшаницу за осмину жита быгатыму куму. Ето ты кумыву пшаницу побивъ!“ — Ну шъ коли такъ, я нырожу зъ етый соломки дужа хорошыю пшаницу! А тэй быгатый кумъ ставъ кума ругаць: „хто цябе знаиць, можа ты якей чиравникъ: дывай нызатъ мою осмину жита, нехай табѣ твоя пшаница!“ Што тутъ дзёльцы мужуку: ни грошій нема, ни пшаницы, и жито поѣвъ. Жалко Миколи стало мужука, приходзиць къ яму и даецъ гроши: „купи, каиць, осмину жита и отдай куму, а пшаницу возьми нызатъ сабѣ. Тольки якъ поспѣиць—во 'дзинь дзень звязи съ поля!“ Ну, тэй такъ и здзёльвѣ. Тоды Микола говориць Юры: „ты разуменъ, а мужикъ разумѣй: ёнъ отдавъ куму осмину жита, а пшаницу узавъ нызатъ сабѣ, и ты ныродзавъ ня куму, а яму!“ — Ну, коли шъ такъ, дыкъ я не дамъ умолоту етый пшаницы (дат.): хуць ёнъ посодзиць на ёвню три копы—вымылыциць три мѣрки, хуць усю разымъ посодзиць—усё три мѣрки!

Приходзиць опяць Микола къ мужуку: „ну, пшаница твоя уродзилась добра; али ты садзи яё на ёвню усё по три снопы!“ — Добра, стыричокъ: буду такъ дзёльцы, якъ ты кажишь! Пычавъ мужикъ мылоциць пшаницу; и содзиць по три снопы, а берець по три мѣрки чистыя пшаницы. Насыпавъ повенъ ыбаръ. И ставъ прыдаваць, и на новъ у повтора рыздаваць,—ставъ быгацѣць. Тоды Микола говориць Юры: „разуменъ ты, а мужикъ ящо разумѣй: ёнъ садзивъ на ёвню по три снопы, а бравъ пшаницы по три мѣрки!“ — Ну, коли шъ ёнъ хицеръ, дыкъ я поставлю ли двярей, ли 'вбара Прорву: ина поѣсь яго пшаницу! Пошовъ Микола опяць къ мужуку и каиць яму: „присячи ты у своимъ ыбари двери у другой спянѣ, ны горобъ; ци самъ будзешъ браць пшаницу, ци прыдываць, дыкъ усё у тыхъ двери. А еты зыкылоци!“ Ну, мужикъ такъ и здзёльвѣ. Рыздавъ, рыспродавъ пшаницу и ставъ быгатымъ хыдзянымъ. А Прорва стоиць ли забитыхъ двярей, зъ голодѣ дѣхнець.

Тоды Микола говѣриць Юрь: „што, братъ: разумѣть ты, ды мужикъ усѣтки разумѣй: ёнъ жа шъ забивъ еты двери, дѣ ты Прорву поставивъ, а празъ другіи пшаницу рыспродавъ, разбивъ, и ставъ быгать!“ Рассердився тутъ Юрь: ну, коли шъ такъ, дыкъ я яго спалю со ўсѣмъ яго дворомъ и добромъ!.. Стало жалко Миколи мужука. Идзецъ ёнъ къ яму: „што, братъ: ци празнуюць у васъ у восень Юрью?“—Празнуюць, и ня то што Юрью, дыкъ и Миколи празнуюць!—„Дыкъ вотъ што я та-бѣ скажу: ссучи ты къ Юрьі три свѣчки: одну большую, другую помень-шую, а третью соўсѣмъ маленькую. И большую поставъ у цѣркви Юрьі, другую Миколи, а самую малую усѣмъ святымъ!“—Добра, здѣлкую!

Ну, пришло Юрь. Идзецъ мужикъ у цѣркву къ обѣдні, и нясець три свячи. Стрѣлисъ зъ имъ Микола и Юрь: „здрастуй!“—Здрастуйця, мой дырогій!—„Куды ты идзешъ?“—А къ обѣдні!—„А свѣчки кому нясець?“—пытаетца Юрь. —А кому жъ я нясу: большую—ету Юрьі: яго сягопняні празьнікъ, пумолитца яму, святому угоднику, треба. А меньшую—Мико-ли; а самую малую—ету ўсѣмъ святымъ!—„Ну, мылодзецъ, што ты ды-гадавса, мнѣ самую большую свѣчку нясець ставиць; а то я ўжу хо-цѣвъ цябе спалиць! Цяперъ живи сабѣ зъ Богымъ!“ Пупрошались, и по-шли сабѣ дальши. Мужикъ шапку знявъ и ў землю ныкнувсѣ: пры-шайця! Тутъ ужу ёнъ узнавъ, што его были людзи не простыи, а обои угодники, Юрь и Микола.

Ориш. у. Сообщ. А. П. Сануновъ.

16. Откуда попъ.

Богъ хутѣвъ съ чаловѣка издѣлать ильва. Уть ёнъ здѣлавъ капла-тую гулову, зъ довгими вулосами, зъ большими зубами. Ды й спухвативсѣ, што ўсяго тольки двѣ ноги. Идѣ жъ янцѣ узятъ двѣ? Уть ёнъ думавъ—думавъ, ды й кажа: „ну, ня будашъ жа ты чаловѣкомъ, а будашъ попомъ!“

М. Жлобинъ, рогач. у.

17. Откуда медвѣдь.

Разъ ишовъ Богъ по вулицы. Вотъ одинъ чаловѣкъ захотѣвъ его спугать. Ставъ за вугломъ и дожидае Бога. Тольки Богъ подыхода къ яму, а ёнъ на его зъ за вугла—агууу! Дакъ Богъ и кажа: штобъ жа ты такъ довѣку гувъ. Той чаловѣкъ сичасъ и здѣлався медвѣдемъ. Оттого й ступ-ня у его чаловѣччая.

Зашт. і. Бѣлмца. Сообщ. В. Р. Романовъ.

18. Откуда буцянь.

Ишовъ разъ Богъ лы зямлѣ и нѣсь мѣхъ гадывъ разныхъ, кабъ не расповзалиси. Нѣсь, нѣсь и ўтомився. Видзиць, дыгоняецъ яго челоуѣкъ. „Добрыдзень“, каецъ.—Здоровь!—„Ци не поднёсь ба ты мнѣ гѣтый мѣхъ троху,—я заморився?“—А чаму? давай! Отдавъ Богъ яму мѣхъ. „Тольки, глядзи, каецъ, не раскрывай мѣха, не глядзи, што тамъ ёсь!“ Ну, тѣй челоуѣкъ понёсь, а Богъ отстався троху отдыхаць. Видзиць челоуѣкъ, што Богъ отстався, и зацикавився ёнъ пыгладзѣць, што тамъ у гѣтымъ мяху ёсь. Ну, енъ узявъ, мѣхъ развязавъ. Тольки ставъ глядзѣць, а гады ўси оттуля, оттуля—якъ пычали скакаць,—уси й повыскакивали. А тутъ и Богъ идзѣць. „Коли жъ ты мяне, каецъ, не послухывъ, дыкъ идзи цяперъ, собирай гѣтыхъ гадывъ!“ И здзѣльнвъ яго буцяномъ (анстомъ).

Г. Сынно. Отъ м. Ивашкевича.

19. Откуда табана.

Жила сабѣ такъ одна дѣвка. И бывъ у яе одинъ собака. И яна етаго собаку пріўчила съ собой у постелю спать. Ну, той собака спавъ, спавъ зъ ёй, да й улюбився у яе. Здѣлали яны грѣхъ, дѣвка тая забярѣменила, и родила щанка. Якъ родила яна ето шанка, батька яе и ўбивъ, и закопавъ. Кольки тамъ урѣмья прошло послѣ того, выросла на томъ мѣсти, на могили, табана. Стали люди глядѣть, што за трава за такая, и захотѣли увознать, откуль яе корань иде. Ну, тогда, раскопали зямлю, коли поглядятъ, ажъ корань иде, чаразъ тютюку, съ самаго пуза дѣвки тья... Отъ, яго и стали *тютюнъ* звать.

Краснобудск. вол. гом. у. По друг. вар., табакъ выросъ тамъ, гдѣ „задавився Юда. Дакъ Богъ сказавъ табаку курить и плювать на Юду“.

20. Богъ и мужикъ.

Бывъ сабѣ одзинъ бѣдный мужучокъ. Пошовъ ёнъ разъ на кирмашъ и купивъ сабѣ кобылку жаробную, за карбованца, моа, за якого. Вядзе ёнъ яе домовъ и обняла яго цѣмная ночь уво днѣй у дзяревни. Просився ёнъ на ночь, просився, и никто яго ня пускаа. Тогда одзинъ мужикъ кажа: „бывъ тутъ у мяне поперѣдъ за цябе одзинъ старичокъ, просився. Дыкъ вунъ ёнъ за дзяревней ночуя; и ты туды вядзи!“ Ну, енъ и пошовъ. Приходзя туды. „Здрастуй табѣ, дядуля!“—Здоровь!—„Ци няльга бѣ и мнѣ ли цябе переночаваць!“—А ночуй сабѣ! Увоткнувъ коликъ у зямлю. Во, кажа, привяжи кобылѣшу! Ну й обночавали. Назаўтраго устаюць яны ураньни,—кобыла жарабилася. Отъ яны и заняли споръ за

жарабя. Мужикъ говора: кобылка моя жарабилася! А старикъ говора, што количакъ мой жарабився! Потому яны спорили, спорили и давай судзятца. Повёвъ яго мужикъ уво 'дзинь судъ, у другій, у третій—усюдыхъ дзёдъ выйграе. Ёнъ усюдыхъ гроши дававъ у судзё. Обходзили яны ўси суды, ну, тогды дзёдъ говора мужуку: „Ну, цяперъ, кажа, обходзили мы ўси твоё суды, пойдземъ цяперъ на мой судъ,—што мой судзья признаа!“ Приходзюць яны къ святому Гаврилу. „Ну, што, кажа дзёдъ: рассудзи ты насъ, святой Гаврила! Такъ и такъ, такое и такое дзёло: што жарабилася—ци яго кобылка, ци мой количакъ?“ Святой Гаврила тольки узглянувъ на яго и говора: ишовъ я, Господзи, черазъ сinya моря и с'явъ овёсъ; не знаю, ци порось, ци нё, Господзи? Господзь Богъ тогды говора: „идзё жё яно поросцё на мори?“—А йдзё жё, Господзи, количакъ жаребитца?... Отъ, тогды Господзь Богъ, посля свойго суду, отпавивъ мужука и отдавъ яму кобылку зъ жарабёнкомъ. И пошла тая кобылка мужуку ў пуць.

М. Гайшинъ, быхов. у. Отъ кр. Ѳедора Ѳедотова 38 л. негр. Гов. смёш.

21. Съ того свёта новины.

Живъ сабё такъ старикъ со старухой, и было у ихъ троя сыновъ: два разумныхъ, а третій Иванушка дурачокъ. И дужа бёдно жили яны, по старому ўремю. Тоды бацька говориць на большаго сына: идзи ты куды—небудзь служиць! Сынъ тэй пошовъ и нанявся на службу къ сусёду. И ўговорилиси яны такъ, што коли по правдзи служиць будзець, дыкъ шесъдзесать цалковыхъ дамъ, а коли не поправдзи, дыкъ тритцаць. Ну, тоды ходзяинъ яму говориць: „однакъ у насъ цяперъ работа не вялика,—вядзятку ты коній пасыциць!“ Повёвъ гэтый работникъ коній пасыциць, пусынивъ ихъ на лугъ, а самъ пошовъ на горъ, сёвъ подъ дубомъ, сядзёвъ-сядзёвъ ды й заснувъ. Ци довго ци нё спавъ, прошинаетца—нема коній. Што тутъ дзёлаць? Шукавъ ёнъ ихъ, шукавъ,—нема нійдзё. Ёнъ ужо хоцьвъ домовъ ици, коли полядзиць, ашъ копи яго идучъ изъ лёсу. Ставъ ёнъ дужа радъ, што яны нашлися, и погнавъ ихъ домовъ. И яму здалось, што ёнъ дзень пасыцивъ, а гэто не именно дзень, а годъ пройшовъ. Ходзяинъ тоды пытаетца: а што, каець, ци ня видзёвъ ты идзё якія новины?—Нё, каець, нійдзё ничего ня видзёвъ. Тоды ходзяинъ давъ яму тритцать рублей и отпавивъ яго домовъ: „вотъ, сынокъ, каець: не по правдзи ты у мяне служивъ!“

На другій годъ отпавляецъ старикъ свойго сяредяго сына на службу къ сусёду. Ёнъ и тому такъ жа само говориць: вядзи, каець, сынокъ, коній пасыциць, однакъ цяперъ дзёлаць нечаго! Ёнъ повёвъ коній,

пусьцивъ на лугу, а самъ пошовъ на горѹ, сѣвъ подѣ дубомъ и ѹ скоросьци заснувъ. А кони ѣ пошли. Прошнүвся ѣнѣ, нема коній. Шукавъ, шукавъ до самаго вечера. А ѹвечари кони сами пришли зѣ лѣсу. Ёнѣ ихъ и погнавъ домовъ. И тожѣ не именно дзень пройшовъ, а цѣлый годѣ. Пригнавъ енѣ домовъ, ходзяинѣ у яго пытаецъ: ци ня видѣвъ, сынокъ, идѣ нибудзѣ якія новины?—Нѣ, каецъ, нїдзѣ ничего ня видѣвъ! Тоды ходзяинѣ говориць: вотѣ сынокъ, и ты ѹ мяне ня вѣрно служивъ! И давъ яму тритцатѣ цалковыхъ, и отправивъ яго домовъ.

На третїй годѣ проситѣ Иванушка дурачокъ у бацьки: пойду я, татѣ, служиць!—Идѣ табѣ, дураку, служиць? Большія, разумнѣйшія ня ѹслужили, а то ты услужишь!—Нѣ, татѣ, пойду! И ѹпросився у бацьки, и пошовъ служиць. Ходзяинѣ и яму говориць: вядзи коній пасьциць! Ёнѣ повѣвъ, пусьцивъ ихъ на лугу, а самъ пошовъ на гору, сѣвъ подѣ дубомъ и ставъ табаку куриць и лапци плесць. Полядзиць енѣ на коній, а кони уво 'днымъ мѣсьци ня ходзюць, ды ѹсѣ дальше йдуць. „Э, каецъ дуракъ, тутѣ ужо лапцявъ не спляцешъ!“ Кинувъ лыки подѣ дубомъ, а самъ пошовъ за кѣнями. Кони идуць дальше, и енѣ идзецъ. Куды кони, туды и енѣ. Ишли, ишли гѣтыкъ и пришли кѣ рацѣ. Кони поплыли чаразѣ рѣку, и Иванька ухвацився за коньскій хвостѣ, и енѣ пераплывъ. Ишли-ишли, и пришли ѹ садѣ. А ѹ томѣ саду косьцѣлѣ. Тоды кони обярнулись чаловѣками и пошли у косьцѣлѣ Богу молитѣ. И Иванька за ими. Помолившись Богу, вышли сѣ косьцѣлѣ, и скинулись ўзнавъ кѣнями. Вышли сѣ косьцѣла, Иванька сорвавъ у саду два яблоки: одно золотсе, а другое сярэбраное, и пошли назадѣ. Тольки отыйшлиси отѣ косьцѣла, гонюць два малцы овечакъ. Одзинѣ гониць бѣлую стаду, а другїй чорную. Тоды Иванька пытаецъ: куды вы ихъ гониць? А яны яму сказали: идзи, дурень, куды йдзешъ! Тоды Иванька погнавъ коній дальше. Идуць яны, и приходзюць кѣ большой хацї. Зайшовъ Иванушка туды, ашѣ тамѣ бѣгаецъ чаловѣкъ ды кричиць: ай, цѣсно, ай, цѣсно! Тоды Иванушка говориць: чаго ты кричишь? гѣто шѣ тутѣ роскошно! А енѣ говориць: идзи, дуракъ, куды йдзешъ! Пошовъ Иванька дали за своими лошадыми, видзиць—уклавъ чаловѣкъ головѣ у горщокъ и ѣсь, и ѹсѣ кричиць: ай, ѣсьци хочѣ! ай, ѣсьци хочѣ! Тоды Иванушка говориць: чаго ты кричишь, ты жѣ яси? А енѣ каецъ: идзи, дуракъ, куды йдзешъ! Ну, енѣ и пошовъ дали. Пришли кѣ рацѣ, видзиць енѣ, што уклавъ чаловѣкъ головѣ у рѣку и кричиць: ай, пиць хочѣ! ай, пиць хочѣ! Иванушка яму говориць: што табѣ, ци мало? Ты шѣ уклавъ голову у водѣ! А енѣ кажець: идзи, дуракъ, куды йдзешъ! Тоды кони поплыли чаразѣ раку и Иванька зѣ ими. На берази найшовъ двѣ травинки: одну золотую, другую сярэбраную. Ёнѣ ихъ сорвавъ и поклавъ кѣ яблокамъ. Тоды при-

гнавъ ёнъ коній домовъ, ходзяинъ и пытается: а што, ци ня видзѣвъ ты якѣй новины? Иванушка дурачокъ ямѹ говориць: „а вотъ якую я табѣ новину скажу! Ишли мы, ишли,—пришли къ рацѹ. Моѣ коники пераплыли; и я зъ ими, узавшись за конскій хвостъ. Пришли мы къ саду, а у томъ саду косьцѣль. Тоды коники пообярнулись чаловѣками, и пошли мы ѹ косьцѣль Богу молитца. Вышли мы, помолившись, съ косьцѣла, тоды, яны побярнулись кониками, а я оторвавъ тамъ два яблочкы: одно золотое, другое сяребраное!“ И отдавъ яму гѣты яблочкы.—Ну, каецъ, ци ня видзѣвъ ты и другей якѣй новины?—„А вотъ, якъ вышли мы съ косьцѣла, дыкъ видзѣли—гнали два мѣлцы овецъ, одзинъ бѣлыхъ, другій чорныхъ. То я пытаюсъ: малцы, куды вы гониця гѣтыхъ овецъ? А йны говоруць: идзи, йдзи, дуракъ, куды йдзешъ! То мы и пошли дальше...“ Тоды ходзяинъ говориць: гѣто вы были на томъ свѣци. Бѣлыя овечкы, гѣто людзи йшли съ пекла у рай, а чорныя—гѣто йшли изъ раю ѹ пекло! Ну, а щѣ ци ня видзѣвъ якѣя новины?—„А вотъ, каецъ: ишли мы ишли, видимъ—бѣгаецъ чаловѣкъ по усей хацы ды кричиць: ай, цѣсно! Я кажу: гѣто шъ хата большая, чаго ты кричишь? А ёнъ каецъ: идзи, дуракъ, куды идзешъ!“—Вотъ сынокъ: гѣтый чаловѣкъ на гѣтомъ свѣци, якъ хто попроситца нучуваць, не пускаецъ, кажець: у насъ цѣсно! Вотъ яму и тамъ цяперъ цѣсно. А ще ци ня видзѣвъ якѣя новины?—„А якъ мы ишли, то одзинъ чаловѣкъ укладъ голову у горщокъ и ѣсь, и усѣ кричиць: ай, ѣсь хочу! Я говору: ты жъ яси, ци табѣ мало?—А ёнъ каецъ: идзи, дуракъ, куды идзешъ!“—А гѣто, сынокъ: коли на гѣтомъ свѣци попросиць нищій ѣсци, а йму не дадуць, скажуць: намъ самимъ нечаго ѣсць! Вотъ имъ и на томъ свѣци мало!—„А ящо табѣ скажу новину. Ишли мы, ишли, пришли къ рацѹ. А тамъ одзинъ чаловѣкъ укладъ голову у рѣку и кричиць: ай, пиць хочу! Я яму кажу: ты пи! што, табѣ мало? А ёнъ каецъ: идзи, дуракъ, куды идзешъ! То я й пошовъ дали.“—А гѣто, сынокъ, яму на гѣтомъ свѣци ўсѣ було мало, вотъ яму й на томъ мало. А ще што ты видзѣвъ?—„А больше я ничѣго ня видзѣвъ, только якъ пераплыли чаразъ рѣку, сорвавъ я двѣ травинкы: одну золотую, а другую сяребраную!“ И давъ яму гѣты травинкы. Тоды старикъ тѣй каецъ: вотъ, сынокъ, ты ѹ мяне вѣрно служивъ! Давъ яму шездзесѣть цалковыхъ и отправивъ домовъ. И съ тыхъ шездзесѣть цалковыхъ яны разжилиси и стали жиць хорошо и богато.

Ульянов. вол. стѣнн. у. Отъ кр. Афанасія Стельмахова.

22. Купеческій сынъ.

Живъ такъ богатый купецъ. И бывъ у яго сынъ Иванъ. Ёнъ день

и ночь пойдя у особянную комнату и молитца, и читая божественное. И такъ кольки разовъ. Тольки разъ являтца къ яму ангаль и говора: проси батьку свойго, якъ ня можно, штобъ ёнъ тебе не жанивъ, то будяшь святыми. Ёнъ пришовъ назаўтраго и кажа: татъ, не жани мене! А ёнъ кажа: якъ жа намъ тебе не жанить? ти мы якія убогія? Ёнъ заплакавъ и пошовъ опять читать. Прилятая къ яму опять ангаль и говора: проси скорѣй, якъ ня можно, батьку, штобъ не жанивъ тебе! Наставъ день, ёнъ опять пошовъ къ батьку и говора: не жани мене! Батька яму опять жа такъ отказавъ. Ёнъ заплакавъ и пошовъ читать. Прилятая изновъ ангаль: ти ўпросивъ?—Нѣ!—Ну, иди жъ проси, якъ ня можно, штобъ бравъ за тебе сиротину! Ёнъ пошовъ и говора: ну, татъ: жани, тольки бяри за мене сиротину!—Эй! Якъ намъ сиротину за тебе брать? Мы жъ вѣзьямъ такую, якъ мы сами!... Ну, и ўзяли такую, якъ сами, богатырку. А яна была колдунка. Пошли яны спать. Яна приспала свѣкра и свякруху и говора яму: иди порѣжь ихъ! На табѣ мечъ! Ёнъ отмогавсь—отмогавсь, кажа: я боюсь, яны устанути!—Нѣ, кажа,—ня бойся, иди, а то мой мечъ, табѣ голова съ плечъ! Нечого яму дѣлать, пошовъ къ имъ у хату,—стукая, кричить, штобъ яны, бачъ, устали. А яны ня чувятъ, спятъ. Ёнъ пошовъ къ ей и говора: якъ жа мнѣ, кажа, рѣзати свойго батьку и матку! Яна мечъ у яго ухапила, побѣгла, гловы имъ потсякала. Тогда узяли ободва и подъ мостъ ихъ поклали. Назаўтраго приходя къ имъ сусѣдка. Бача, няма старыхъ. „Игдѣ ваши, кажа, старыя?“—А поѣхали ў гости! На другій день приходя сусѣдъ бытцамъ у позыки. Игдѣ, кажа, ваши старыя?—Да поѣхали ў гости!... Ну, тутъ уси дознались, што яны штось издѣлали съ старыми. Пошли, объявили старосту. Пришли ўси и стали пытать у яго. А енъ кажа: яна ихъ порѣзала! Отъ яны узяли яе, привязали къ коньскому хвосту и пустили у чистое поля, а яго закували ў зялѣзы и пустили, а ключъ укинули у рѣку. Ёнъ и пошовъ у свѣтъ. Ходивъ, ходивъ, приходя у лѣсъ. А у томъ лясѣ старикъ живъ, пустѣльникъ. Енъ яго пытая, старикъ: чаа ты, кажа, ко мнѣ забрывъ?—А такъ и такъ: наложи покуту!... Ну, ёнъ заставивъ яго пасти чорныхъ овецъ, покуль стануть бѣлыя. Ёнъ насъ, пасъ, двадцать пять годовъ, а яны усѣ чорныя. Тогда тѣй пустѣльникъ давъ яму грошай, кольки-тамъ, и кажа: „иди, кажа, на базаръ и купи рыбину, зѣѣжъ!“ Пошовъ Иванъ на базаръ, купивъ рыбину. Разрѣзавъ, ажъ тамъ ключъ. Отъ ёнъ пошовъ туды и хвалитца: во, я, кажа, ключъ у рыбинѣ знайшовъ! Ёнъ говора: ти не отъ твоихъ ето зялѣзовъ? Енъ примѣравъ, сычасъ замокъ и разомкнувъ. Якъ разомкнувъ, такъ и стали овечки уси бѣлыя, якъ свѣтъ. Ну, тогда старикъ яму кажа: отъ на такой и такой горѣ ходять твоѣ батьки! Пошовъ ёнъ къ той горѣ, и ставъ просить

батьку: татка мой, прости мнѣ! Ёнѣ кажа: Богъ прощая и я прощу. Пошовѣ ёнѣ къ матцы: прости, каа, мяне, мамѣ! Яна кажа: Богъ прощая, и я прощу. Якъ сказали такъ, ёнѣ и параставився, и померѣ.

С. Цереростъ, гом. у.

23. Пилипъ Милосѣрный.

Живѣ такъ сабѣ у дзяревни Пилипъ Милосѣрный. Ёнѣ—хто придзець, усякаго дѳриць, усякаго жалѣць,—вядѳмо, чаловѣкъ милосѣрный. Але самѣ сабѣ надумався: пойду ў свѣтъ, пойшу, ци ёсь такій чаловѣкъ, якъ я? Ну, пошовѣ. Зайшовѣ ёнѣ у домѣ—такіі домѣ стоиць—зайшовѣ ёнѣ на ночь, у лясѣ. А ў томѣ доми старикѣ,—то разбойницькій домѣ. Ну, тоды попросився ёнѣ тамѣ на ночь. А ёнѣ одзинѣ старикѣ тамѣ, а ў яго сыновѣ тамѣ семѣ ци восемѣ, и ихѣ не было тоды. Ёнѣ, тѣй старикѣ каецѣ: лѣзь за печку да й ночуй! Позно вечарѳмѣ прѣѣжжаюць сыны зѣ разбойниства. И старикѣ, ихѣ отецѣ, спрашѣецѣ: а што, ци попалося сяньни што, выробиць кого?—Нѣ, каецѣ, сяньни нидѣѣ не попало ничего!—Ну, дыкъ вѣчерайця, говориць, ды ѣдзѣца обворуйця Пилипа Милосѣрнаго, однача ничего не попало! А ёнѣ, Пилипъ Милосѣрный, за печкой гето чуецѣ. ды й говориць: братцы! наѣца вамѣ ключи, ня порциця замковѣ, ды и возьмиця, што угодно у мяне! Тоды яны кауць: хто жѣ ты такій?—А я жѣ, каецѣ, тѣй самый Пилипѣ, куды вы ѣдзеця воровѣцѣ,—тѣй самый ёнѣ!... Хорошо.—Якъ жа ты, што? Куды ты йдѣешѣ? спрашуюць у яго.—Я, говориць, иду смотрѣць, ци ё такій чаловѣкъ, якъ я, у свѣци! Ну, тоды тѣй говориць: однача, говориць, пойду и я съ тобой: ци ё гетакіі чаловѣкъ, якъ я ўжо?... Ну, идуць яны ужо ўдвухѣ. Гето было разбойницькій дворѣ, а то зайшли яны у воровый дворѣ, у злодзѣйскіі. Ну, тамѣ яны ничего: злодзій тѣй пусьцивѣ ихѣ ночаваць: хто вы, што, куды йдзеце?—А я, каецѣ, Пилипѣ Милосѣрный, дарю ўсѣхѣ, усякаго жалѣю! И разбойникѣ каецѣ: а я, каецѣ, разбойникѣ,—живу зѣ разбойниства, кабѣ што попалося, выробиць кого. Идѣёмѣ у свѣтъ смотрѣць, ци ёсь такія людзи, якъ мы ў свѣци! Ну, тоды и злодзій тѣй говориць: ну, пойду и я зѣ вами шукаць, ци ё у свѣци такій чаловѣкъ, якъ я, говориць. Идуць яны ужо утрѣхѣ. Увѣйшли у лѣсь цѣмный, сустрѣкаецѣ ихѣ старикѣ, ну довжно быць Господзѣ. Давай у ихѣ распрашаваць,—што за людзи, куды йдзеце? Ну, тѣй говориць: я Пилипѣ Милосѣрный! А тѣй: я разбойникѣ! А тѣй: я злодзій! Призналіся уси своѣй причиною. Обнила ихѣ цѣмная ночь. Ну, старичокѣ показавѣ имѣ на три дороги: ну, ты, Пилипѣ, идзи гетой дорогой ночаваць, а ты гетой, а ты гетой идзи! Показавѣ имѣ на три дороги. Ну, и пошли. Пришовѣ Пилипѣ, стоиць домѣ,—свѣчи горяць, вя-

черя на столѣ стоиць: хлѣбъ, соль, проскурки, то, сѣ,—посыцеля послана. Ну, вотъ, говориць: вячера стоиць, кушаньи, да нема никого у дома! Повячеравъ, Богу помолился и лёгъ спатъ. Назаўтрего ўставъ, водзица стоиць и рушники висяць. „Хоця бъ, каецъ, сказавъ ба спасибо кому,— хала табѣ Божа, усяго досъ было—дыкъ и некому! говориць тэй Пилипъ. Вышовъ на тое мѣсто, идзѣ разлучалися, и ставъ ожидаць ихъ, покуль собярутца.

А разбойникъ цёмной ночью якъ пошовъ, увыйшовъ у садъ. Якъ стала буря, якъ стало сучча по ёмъ хлёпаць! Ёнъ уцекаць. Куды прыбязиць— замётъ! Куды прыбязиць—замётъ. Бѣгавъ, бѣгавъ, а сучча по ёмъ, по ёмъ, хлѣпъ да хлѣпъ! Бѣгавъ, бѣгавъ цѣлую ночь. Давъ Богъ зарю— нема нйдзѣ ничего.

А злодзій пришовъ къ рѣчцы. Ляжиць кладка на рѣчцы. Пошовъ ёнъ по кладцы и увалился у воду, и тонець. Дакъ ёнъ общалился рукамы за кладку и ногамы заклавъ за верхъ, и ўсю ночь плаваецъ. Давъ Богъ зарю—и нема ни рѣчки ни кладки.

Ну, тоды собралися уси опяць, уси троя, на тоя мѣсто. Ну, тоды спрашуюць адзінъ у 'днаго: яковъ вамъ ношлегъ бывъ. Пилипъ каецъ: мнѣ, хала табѣ Божа, усяго было досыць, только некому было спасибо сказаць!.. А разбойникъ каецъ: а я бѣгавъ по саду усю ночь, и сучча мяне било. Куды прыбягу—некуды уцець; назадъ побягу—опяць бѣецъ!.. А злодзій каецъ: якъ пошовъ я по кладцы, увалился, дыкъ и общалился за кладку рукамы и ногамы, ды ўсю ночь и плававъ такъ: и пусыциць нельзя и выплысць неякъ, уночй!.. Ну, тоды почали яны яму казатца, Пилипу: „ты, значитца, чаловѣкъ хорoshiй! дай мнѣ покуту: я буду отвѣчаць!“ Тоды Пилипъ узявъ яблонковый колъ и ўбывъ: „носи, говориць, воду ротомъ и поливай гетый коликъ. Коли гетый коликъ прыметца и зацвициць и стануць яблоки на имъ, дыкъ тоды табѣ Господзь грѣхъ просыциць!“ разбойнику гето. А злодзій такъ сцѣрся, пошовъ нема вѣдома куды, и грѣхъ не прощёнъ яму.

Пошовъ Пилипъ дома, и ставъ ужо царковнымъ старостомъ,—што при церкви, староста. Черезъ сколько тамъ годовъ, много ўжо пройшло, имъ треба ужо тоды фхаць нсѣ попомъ у Мугулёвъ, у губэрню. Ёнъ каецъ на попа: „бацюшка, говориць: пахнуць яблоки: дзѣсь недалёко яблонка стоиць. Треба оставиць коня, треба пошукаць яблоковъ!“ Ну, ўзявъ и пошовъ. Приходзиць туды,—опазнавъ тое змященiе, мѣсто тое, а то не познато сусимъ. И разбойникъ яго опазнавъ: а, говориць, ты Пилипочка! —Я!.. Другъ дружку познали. Ну, рѣспытъ пошовъ: съ кимъ ты фдзешъ, што, куды? Ёнъ говориць: съ попомъ фду ў Мугулёвъ! Бытца тэй раз-

бойникъ почавъ яго просиць: а милый ты мой Пилипочка! вядзи мяне къ попу,—хай мяне посповѣдуець! Ну, пѣтомъ попъ яго посповѣдавъ, разряшивъ яму ўси грахи. Якъ разряшивъ, тутъ и скончився, и ў святъ ставъ.

Любимыя вол. юрец. у. Отъ кр. Андрона Яковлева.

24. Богъ, мужикъ и панъ.

Живъ сабѣ бѣдный чаловѣкъ. И на яго мѣвъ злосць панъ, што каждый дзень наказувавъ. Черезъ ето той чаловѣкъ: „пойду дожду рябиновыя ночи, якъ будзецъ дожджъ, молодня и громъ, и спалю пана!“ Тоды набравъ сабѣ подтопы и пошовъ палиць пана,—дождавши рябиновыя ночи. Дойшовъ до пуци и ўвидѣвъ огонь; и тоды спрятаетца обыйци огонь етый,—спугався—обыйци огонь. Ходзивъ, ходзивъ, усё кружкѣ огня ходзиць,—забывся пуць. Ну, ставъ. Сядзиць коло огня старикъ и гукаецъ яго: ходзи сюды, коло мяне пуць! Ёнъ пришовъ къ огню и старикъ говориць яму: „чаловѣча, обдумайся, ня йдзи, вярнись, попомнишь ты мой совѣтъ!“ Послухавъ ёнъ старика и вярнувся. Панъ, бытца-то знавъ, ставъ большую злосць мѣць. Тоды ёнъ дожидаетца рябиновыя ночи: ня ўступлю, спалю пана! Дождався и пошовъ. Опяць-жа ў томъ мѣсьци огонь и старикъ. „Ну, думаетъ,—цяперъ жа ўжо дальше займу да обыйду!“ Занявъ дальше, обыйци мѣсто тое. Ёнъ и говориць, старикъ: ходзи, я цябе поўчу, якъ палиць пана! Тоды ёнъ ставъ ето слухаць, што ёнъ говориць, и забывъ пуць. „Ну, идзи жъ, говориць, икъ спальни, съ той стороны заджигай, а тоды ко мнѣ забяжи, уцекая!“ Вотъ, ёнъ пошовъ и запаливъ. И прибѣжавъ къ старику къ етому. И спугався ёнъ и ня можець ёнъ отдыхаць, такъ заморився бѣгши. Старикъ говориць: „ня бось, ня бось! панъ уже згорѣвъ! А не послухавъ ты мойго перваго совѣту! Стань ззадзи мяне и поглядзи на праву сторону!“ Ёнъ поглядѣвъ. „Што ты тутъ видавъ?“—Ахъ старичокъ, я тутъ хорошо видѣвъ: горница привукрасная, посьцеля—и не видавъ я зроду, столь господскій, привукрашанный, и на столѣ напитки разные. И пщички паяць—заслѣхатца; и господзинъ сядзиць за столомъ и чай пѣецъ!..—„Ну, што ето: смотри на лѣву сторону назадъ! Што тамъ увидиши?“ Ёнъ посмотрѣвъ и увидѣвъ огонь большой, и ў томъ огни чаловѣкъ сядзиць и гориць, и кричиць рятунку: рятуйця мяне! И ёнъ распоспѣръ руки, и никто яго не рятуетъ!.. Тоды спрашець ёнъ у старика: чаму мнѣ тоды не показали етыя чудовины?—А я жъ табѣ говоривъ упервыхъ: подярыпи, горя прими! Отъ, господзинъ, панъ, сѣвъ, за твоимъ столомъ, а ты попавъ у панское пекло!..

Городецк. вол. юрецк. у. Отъ кр. Ѳедоса Степанова, 80 л.

25. Богъ и малецъ.

Жила сабѣ удова и ў яѣ нѣту нікого—одзинъ сынъ. И такъ ѣнъ не загулюетца ни зъ дзѣвками, ни на кирмаши ня ходзиць, ня скачець, ня пляшець,—яго дзѣвки ня любюць. То-жъ и маць яго за гето ня любіць. И тамъ, у колады, выправила яго: идзи, гуляй!—на йгрища выправила. Ёнъ не ходѣвъ, али нечаго дзѣлаць, мацери треба послухаць,—узявъ, пошовъ. Пошовъ сабѣ дзяревнай до каршмы. Уво 'днэй хади гуляюць сяреднія женщины и сяреднія мушины. Тамъ яму показалося такъ дренно, няўдобно,—не спозрылася тамъ гульня. Узявъ, оттуль и пошовъ. Идзёць ёнъ дзяревнай,—гуляюць у другой хади старухи и старики. Ну, зайшовъ енъ туды,—не показалося яму й тамъ: дужа дренно, ще дряннѣй, якъ и ў сяреднихъ. Ну, пошовъ ёнъ дальше. Гуляюць дзѣвки и хлопцы, усѣ холостыя. Зайшовъ енъ туды, и тамъ яму ня ўподобало,—дренно. Музыка граець,—передъ празьникомъ тожа не годзитца. Пошовъ енъ тоды дзяревнай,—сидзяць старики со три на завалины, подъ вокошкэмъ,—говорюць [хорошія рѣчи. Ну, говорюць яны хорошія говорки, такія понятныя, чистыя, што яму спозрилося коло ихъ посаздзѣць. Вотъ тутъ старики тыя разговарююць: „коли бъ хто, говориць, у томъ и томъ номастыри побывавъ—али у Барколабови, али въ Ворши, али ў Мугулѣви,—дыкъ ба Суса Христа повидавъ!“ Отъ, яму тая говорка ўподобала; обѣщався ёнъ туды сходзиць, полядзѣць гетаго.

Ну, потомъ того, пришовъ *дома*, маць яго спрашіець: ци гулявъ? дзѣ гулявъ? Дыкъ ёнъ каець: ня бывъ нійдзѣ, ня гулявъ. Дыкъ ина яго обругала, набила: „Якое ты ў мяне нялюдное! Одзинъ, а ни съ кимъ не гуляешъ; ни зъ дзѣвками ня водзисся, цябе дзѣвки ня любюць. На кимъ жанятца будзешъ?“ Вѣдомо, баба: дурный розумъ. „Кабъ я цябе ня видзѣла гетакаго дзиця! Одно ты дзиця ў мяне, кабъ цябе й того ня было!..“ Ну, енъ тое на вумъ узявъ, што йна сказала, и пошовъ—уздумаваъ на тэй номастырь. Ни хлѣба не ўзявъ зъ дому, ничога—такъ, якъ стоявъ, такъ и побѣгъ. Тамъ ци была напрядка якая, ци не была.

Потомъ того, енъ бѣгъ, бѣгъ—захоцѣвъ ѣсьци. Захоцѣвъ ѣсьци, побѣгъ по кусочкахъ кланятца, хлѣба собираць. Собравъ ёнъ тамъ торбочку хлѣба сабѣ, кусочковъ,—бяжиць дорогою. Сустрѣкаець яго старикъ. Ёнъ дорогою бяжиць и хлѣбъ ѣсьць. Тэй старикъ спрашіець: куды йдзешъ, дзицятка, ци дзѣ бывъ? Енъ яму, расказавъ: такъ и такъ. Расказавъ усѣ якъ было, сказавъ усю правду.—„Ну, ничего: хорошая дзѣло, коли сходзишъ!“ И пошли ўмѣсьци. Пришли къ рѣчцы. „Сядземъ, каець, троху отдыхаемъ!“ „Сѣли яны, и давай тэй хлѣбъ укучи уже ѣсьци яго. Тоды тэй дзѣдъ каець: „утъ гетыя будземъ ѣсьци, гетыя будземъ ѣсьци, гетыя будземъ ѣсьци, а ге-

тыя ня будземъ!“ Отобравъ бытцамъ то и чысцьйшій, ды не вялиць ёсьци; а плошйшій который, пушнйшій,—тэй, каець, будземъ ёсьци. Ну, тамъ троху укусили. „Гетый хлѣбъ, пушнйшій, возьми, каець, у торбочку, а тэй тутъ оставъ!“ Ну, ёнъ тэй забравъ, а тэй покинувъ. И пошли опяць дорогой укучи. Тамъ яны узновъ сколько прошли, тэй старикъ—отдыхнѣмъ, говориць, опяць! Ну, тэй старикъ заснувъ нибытто, а тому хлопцу уздумалось открасьцись, ды тэй хлѣбъ узяць—чысцьйшій. Прибѣгаець енъ туды, ажъ тамъ шупуюць нячистыя силы тэй хлѣбъ! Ну, ёнъ тоды, тэй старикъ, пытаецца: ци ходзивъ по тэй хлѣбъ?—Ходзивъ, каець—признався.—Што жъ тамъ?—А, дзядулька: нячисьцики имъ заўладали! Ну, енъ тоды яму каець: „вотъ жа, каець: которыя табѣ давали куски и большія и чистыя, ды скупуючи. А которыя хоць и плошйшій и кусочекъ меньшій, ды не шкодуючи, няўговорно,—дыкъ тэй и ёсь позволяно!“

Ну, тоды жъ тыки яны дойшли у монастырь. Помолилися и узварнулись вазадъ. Идуць *дома* (вм. домой), тоды тэй хлопчикъ: ходзимо къ мойй матцы троху побѣдаць! Ну, ёнъ пошовъ. Тольки ставъ няпругожій, короватый,—нищій ставъ. Ну, яна—матка тая—яго ня ўзлюбила крѣпко, хлопца того: „ты ко мнѣ зъ добрымы людзьмы не заходзистъ! Привѣвъ нѣйкаго короватаго, ницаго!“ Хлопчикъ тэй ставъ просиць, ставъ просиць: дай, мамка, намъ обѣдаць! И ўпросивъ яѣ, кабъ ина имъ ковбасу жжарила. Ну, йна жжарила имъ ковбасу и поднесла имъ на столъ. Тая ковбаса обягнулася змяѣй и скруцилася—и живая. Гето ли того, што йна дужа скупуючи дала, зъ няпріятносьцю. Ну, яны тоды понялися, съ кимъ гето яны бясѣду вядуць.

„Ну, цяперъ, каець на мальца, ходзи ты ко мнѣ!“ И ввѣвъ яго такъ у домъ. „Ходзи сабѣ тутъ,—на хлопца на того—вотъ тутъ и садъ, разгулуйся, што хочешъ ѣжъ, тольки не ходзи сюды, у гету каморту!“—Тамъ каморта не запѣрта, ничо́го, тольки лычкомъ завязана. Ну, ёнъ ходзивъ, разгуливавъ, ну й треба у тую каморту сходзиць! Отчинивъ енъ тую каморту—ажъ тамъ яго matka у смолѣ кипиць. „Ци видавъ, каець, матчинъ страдъ?“—Видавъ, каець, Господзи, Спасъ милосѣрный!.. Ну, такъ яны и разыйшлися.

Любимник. вол. гор. у. Отъ кр. Андрона Яковлева.

26. Христовъ братъ.

Живъ сабѣ одзинъ мужикъ. Потомъ ёнъ помѣръ и приказавъ сыну, кабъ не забываць на нищихъ браціявъ. Ну, ёнъ дождався вяликодняя, накупивъ яецъ и повѣзъ икъ церкви пораздаваць нищимъ. Дзяливъ, дзяливъ усихъ, тольки одному старенячкому старичку не стало яйца. Хло-

няцъ етый кажа тогда тому старичку: „ходземъ, дзѣдзенька, ко мнѣ въ вотцовъ домъ и ў насъ, разговѣмся!“ И поѣхали. Приѣхали ў дворъ, сѣли за столъ, якъ треба быць, ну matka яго не захоцѣла зъ имы обѣдаць. „Я лучъ, каа, зъ борзымъ сяду, чимся зъ естымъ старикомъ.“ Такий ёнъ ¹⁾ бывъ коравый, няпругожій. Ну, нечаго дзѣлаць, сынъ тэй побѣдавъ съ старичкомъ удвохъ. Побѣдавши, пошли яны отдыхаць. И ўбачивъ тэй хлопецъ у старика на грудзяхъ хрестъ. Што одзежина на имъ дренная, дзираваая, а хрестъ ажъ гориць, якъ жаръ. Ну, тогда тэй старичокъ кажа на яго: „давай помѣняемся на храсты!“—Нѣ, кажа, дзѣдзенька: у мяне ёсць за што купиць етакій хрестъ, а ў цябе ёнъ усё!— „Нѣ, кажа, давай!“ Ну й замѣнялись. Тогда, отдохнувши тамъ цѣ много, цѣ мало, идзе старичокъ прочъ, и кажа етому хлопцу, кабъ на тоя вяликодня пришовъ къ яму у госьци. „Кудой жа жъ мнѣ йци къ табѣ, я ня вѣдаю дороги?“—А ты выйдзи зъ двора, ды скажи: богослови, Господзи, пуць дорожку! и табѣ будзѣя дорога видна!

Ну, дождавшися другого вяликодня, хлопецъ етый такъ и здзѣлавъ. Вышовъ зъ двора, перахрисцився: богослови, Господзи, пуць-дорожку *менн!* И увидзѣвъ ёнъ дорожку, высыпанную жовцянькимъ пасочкомъ, и пошовъ етой дорожкой. Ишовъ, ишовъ—стоиць дзѣвка ля дороги, пераливая съ одного колодзежа да ў другій воду. Якъ увидзѣла хлопца етаго: „ахъ, каа, Христовъ братъ! помяни тамъ объ мяне Христу: цѣ довго мнѣ мучитца?“ Ёнъ ничого ёй не сказавъ, пошовъ дальшъ. Пройшовъ сколько тамъ, бача—стояць старики, подпѣрши тынъ—прамо, ажъ мохомъ поросли. Убачили яго, кажуць: Христовъ братъ, помяни тамъ объ насъ Христу: цѣ довго намъ тутъ мучитца? Ня 'твѣчаючи имъ ничого, пошовъ ёнъ дальше. Трохи пройшовъ, и ўбачивъ того старика, што ў яго разговляеь. Ну, ёнъ упавъ перадъ имъ на ўкляяны и поклонився яму. Вѣдомо, увознавъ уже, што ето Господзь. Ну, спрашуя у яго Господзь: „кого ты видзѣвъ?“—А такъ и такъ, Господзи: видзѣвъ дзѣвку, воду съ одного колодзежа ў другій пераливая, ды стариковъ—тынъ подпѣраюць. Просили помянуць объ ихъ, Господзи, цѣ довго имъ такъ мучитца?—„Отъ жа, кажа: дзѣвка, што пераливая воду, на тымъ свѣци молоко продавала и ў молоко воду мѣшала. Ну, якъ выльля ина съ того колодзежа воду у другій, тогда просцитца ёй грѣхъ. А старики, што дзержаць тынъ, на тымъ свѣци говорили: абыбъ на етымъ свѣци пожницъ, а на тымъ свѣци ты мной хоць тынъ подопри! За тоя яны дзержаць тынъ!“

И повѣвъ Богъ хлопца у райскую святлицу, и позволивъ яму усюдахъ ходзиць, только не позволивъ глядзѣць уво дну хатку. Ну ёнъ ня

¹⁾ Считаеь пужнымъ разъ навсегда залвить, что мѣстонам. З л. вездѣ слѣдуетъ произносить *ѣмъ*; употребляеь е вмѣсто *ѣ* единственно по недостатку шрифта.

ўцерпывъ и поглядзѣвъ у тую хатку, и убачивъ тамъ свою маць, што кипиць яна у смолѣ кипучай. Заплакавъ ёнъ и пошовъ къ Богу. „Господзи, кажа, Божа, Спасъ милосъщивый! Ослобони, Господзи, маць мою!“ Ну, Богъ появляѣвъ яму: „звѣ вярровку съ койстрички и выпягни яё!“— Якъ жа мнѣ, Господзи, виць яё?— „Ты возьми у жменьку койстры, да скажи: богаслови Господзи! Яна и будзя витца.“ Ёнъ пошовъ, и стала вярровка витца сама. Вивъ ёнъ сту вярровку три дни, благословившись у Господа, и пошовъ къ пеклу. Закинувъ вярровку и хвацивъ матку за шію. Яна полядзѣла на яго: „ахъ ты, кажа, бѣрзый! Хоцѣвъ мяне ўдавиць!“ Якъ сказала такъ, вярровка оборвалася, и ўпала яна у смолу, на самое дно. Сынъ заплакавъ и пошовъ къ Богу. Богъ яму сказаць: „цяперака ты не яё сынъ, а йна не твоя маць! Ня плачь! Не хоцѣла йна памянуць и тутъ Христа!“ А вярровку ёнъ вивъ ня три дни, а три годы.

Довская вол., рол. у. Вар. запис. и въ гом. у.

27. Богъ кумъ.

Жило сабѣ такъ три браты. И ўводнаго пусьцилося, троя рабяцишковъ народзилось. И яны такъ жили хорошо мѣжда собой, покуля дзѣци подросли; ну, якъ тольки дзѣци у яго подросли, яны и подзялилися—што дзѣци обѣдали. Якъ тольки яны яго отдзялили, дакъ ёнъ и збяднѣвъ крѣпко: то бывъ бѣдзень, а то ще побяднѣвъ. Нѣкому работаць було, а дзѣци дробныя. Прожили яны сколько-тамъ, отдзялившись, и забярэменѣла яго баба. Родзила сына. И ёнъ просивъ бабку, кабъ перабabila—никто не пошовъ,—затымъ, што ёнъ бѣдзень крѣпко. Ну, ина ўзяла, сама перабabila. Тогда ёнъ пошовъ кумовъ просиць, къ храсту выправляць. Опяць жа никто не пошовъ, затымъ што бѣдзень. Пѣтомъ ёнъ самъ, ўзяла породзиха рабѣшачка, у сповилки сповила, своему дзѣду на руки отдала,—свой грѣхъ у христову вѣру увесъци,—сами мы хресцяне. Тогда ёнъ понёсь къ попу ксциць. На дорози сустраѣкаецъ яго челоуѣчекъ старанькій и говориць: „Челоуѣчекъ, челоуѣчекъ, говѣриць: кого ты, говориць, нясешъ?“—Свой грѣхъ! говѣриць. Родзився у мяне хлопчишка; я, говѣриць, самъ хресцянинъ, дакъ я хочу у христову вѣру увесъци; а я бѣдзень, дакъ ко мнѣ никто не пошовъ: ни бабка, ни кумы—никто!— „Челоуѣчекъ, говѣриць: отдай мнѣ свой грѣхъ, што ты нясешъ, я яго понясу икъ попу, у хресцяньскую вѣру уваду!“ Ёнъ говѣриць: нѣ, моя баба—потому што яна не завѣриць, и протчія людзи,—скажуць, што мы грѣхъ сотворили, а мы бѣдны, ксциць нечимъ, дакъ мы яго у рѣчку ўкинули, утопили,—якъ не принясешъ ногды, сохронь Божа, домовъ. Дакъ скажуць, што нечимъ приживитца у ихъ, дакъ мы свой грѣхъ и ўтопили!...

честоваць? Дакъ браты обѣ тымъ и дзивиютца, и ўзываюць яго дуракомъ. И не пошли на хрэзбыны. Тогды ёнъ, толькі жъ прывоць домовъ, обо-роцився къ яму старичокъ тэй и прынёс рабяцишку. „Отъ, говориць, кумокъ: боявся свой грѣхъ мнѣ даць, повѣриць, думавъ, каецъ, што я у христову вѣру не ўваду, да затоплю. Ажно вотъ я, говориць, и прынёс. Кумка, кумка, каецъ: цяперъ узываецца Иванъ твой сынъ. Дзержавъ яго подъ храстомъ, судзи Божа стояць яму подъ вянцомъ. Цяперъ, говориць, сядзь, кумокъ, ли мяне: выпимъ по стагану горѣлки! А ёнъ говориць: кумокъ, кумокъ! дзѣ жъ я, говориць, горѣлку буду браць, коли я, говориць, бѣдзень дужа, нема за што хлѣба купиць, ня толькі, говориць, кумокъ, горѣлки! Дзякуй табѣ, кумокъ, што у хресцянянскую вѣру хоць увёвъ!... И склонився и ў рукѣ яму поцалувавъ. А ёнъ говориць: „кумокъ, идзи, говориць, у свою истопчку, тамъ у истопчыцы ёсь у цябе горѣлка!“

Тогды ёнъ пошовъ у лѣ, у свою истопку—идзець и думаецъ: якъ жа я иду по горѣлку, коли я не ставивъ тамъ яе? Увайшовъ у выстопку, ажно тамъ разныхъ напнтковъ,—и пляшкі, опричь горѣлки. Тогды ёнъ узывъ одну пляшку и думаецъ: Господзи, што у мяне нічога ня было, а тутъ столькі разнаго, разнаго!.. И спужався, што столькі напнтковъ у яго стало. И боитца браць боли. Увайшовъ у хату и говдриць: кумокъ, говдриць: боюсь я, говориць, несъци! Такія, говориць, напнткі, што я не бачивъ ніколі, и ня было ў мяне. Я прынёс одну пляшку, не горѣлки, али такъ—ня вѣдаю! Ёнъ, кумъ, говориць: „гэта намъ Господзь давъ, што ты бѣдзень,—хай дзивиютца твоѣ браты, што яны цябе не паддзержили; што ты бѣдзень ставъ, а яны богаты. Дакъ гэта цяперъ табѣ Господзь давъ. Я табѣ сказувавъ, што табѣ Господзь дасъ усяго! Кумокъ, говориць: наси стаганъ; выпью я, и куму дамъ, и кумѣ, потому—гэта напнткі неўрадзиццалныя,—гэта, говориць, Господзь давъ! Тогды говориць: идзи жъ цяперъ, возьми пляшкі. Сколькі столовъ ёсь, дакъ ты возьми, на столь по стагану поставъ и по плясцы напнтковъ тыхъ поставъ. Потому людзи уробѣюць, што яны не видалі такіхъ напнтковъ и ў свѣци. Тогды, говориць,—давай людзёмъ, яны ўробѣюць,—нехай ня пужаютца: гэта напнткі не ўрадзиццалныя!“ Ёнъ тогды пошовъ, пляшкі ўсѣ ўнёс и поставивъ на каажномъ столѣ и стаганъ и пляшку. Якъ толькі поставивъ, Господзь давъ закуску, нема-знаць откуль и съ чаго, и досъ усимъ. Тогды людзи кажучъ: „сусѣдзя, сусѣдзя! мы боимся гэтыя напнткі пиць, потому мы ня бачили зъ вѣтроду такіхъ напнтковъ! Выпитка ты самъ упѣрадъ!“ Тогды кумъ яго отчинивъ на дворъ вокно и говдриць: кумокъ, пи, вабось, и людзёмъ не ўрадзиць нічога гэта! Тогды ёнъ узывъ, выпивъ самъ—и пиця, говориць, добрыя людзи: мнѣ Господзь давъ. Тогды

яны по стагану якъ вышили и поўпывалиси, и стали пѣсьни пѣаць. Тогды кумъ яго говориць: „сходзи яще, попроси своихъ братовъ: можець ли яны ще придучь посаджѣць изъ людзьми. Потому, яны ня йдучь, што ты бѣдзень!“ Ёнъ пошовъ позвавь: браты, браты! ходзиця, говориць, не лядзиця на мою бѣдноту: у мяне людзи и пѣюць, и ядучь, и пѣсьни пѣаюць; ходзиця, поладзиця мойго дзива! А яны говоруць: чаму мы пойдземъ, коли у цябе нема ничего, и спрэжда ня було и цяперъ немаць! Тогды ёнъ пошовъ, ждавъ-ждавъ ихъ—нема. А большій братъ говориць на свою дочку: „сходзи, дочушка, поладзи, што ў мойго брата, а ў твойго дзядзьки, за пирь,—потому, енъ дужа бѣдзень, и народу збѣхалоси, и гэтакъ дужа ёнъ панамаивавъ, што ажло пѣсьни пѣаюць. Вѣрно, яны, говориць, такъ пѣаюць: збѣхалиси, дакъ и пѣаюць!“ Ня ўвѣраець. Тогды тая дочка побѣгла, братняя, и поладзѣла подъ окно. Ажло людзи пѣюць, ядучь, разныя напѣткі. Тогды яна прыбѣгла домовъ и говориць: „таточка, таточка, даржэ што мы богаты, а ў насъ и вѣтроду ня було того, што ў нашаго дзядзьки бѣднаго. Хвалимси, што мы богаты: у нашаго жъ, каець, дзядзьки народъ сядзиць за столамі и перадъ кажымъ, усякимъ, челоўкомъ свѣчачка гориць, а перадъ яго кумомъ, говориць, гориць дзвѣ!“ Тогды, потымъ того, углѣдзлася дочъ, што на дворѣ видно—ношное ўрэмя, и видно. Ина ўзяла, празъ щелку и поладзѣла. Ажны и на дворѣ само такъ: гориць перадъ кажною душой свѣчачка. Тогды браты, потымъ того, жалко имъ стало, и сами сходзили поладзѣли. Тольки жъ того, што посоромилиси нѣкы къ людзѣмъ,—поладзѣли, да й домовъ пошли.

Тогды кумъ говориць на кума: „кумянёкъ, говориць: уже свѣтъ; будземъ мы людзей отправаляць домовъ уже. Сходзи ты, кумокъ, на дворъ и склониси людзѣмъ—хай ѣдучь домовъ, бо пиру уже нижднаго нема: хрэсьбины уже згуляли. На гэта я васъ просивъ.“ Ну, тэй кумъ сходзивъ на дворъ и склонився людзѣмъ, што дзякуй, братцы, што вы на мою бядноту не поладзѣли! Ажло Господзь мнѣ давъ, а й васъ участвовавъ. Тогды тыя людзи выяжжаюць отъ яго и дзякуюць: благодаримъ, говоруць, за чествованья! Дзѣ были на хрэсьбинахъ, то не пили гэтакіхъ напѣткова, якъ у цябе, сусѣдзя!.. Тыя поѣхали у развѣздъ усю домовъ, остався кумъ тольки нѣкы кумомъ и съ кумой, и говориць: „челоўча, челоўча! живѣ ты бѣдно, а цяперъ пародзився табѣ наслѣдникъ и дась яму шасця Господзь, и будзецъ табѣ жиць хорошо,—ты на ўсё своё гора и забудзецся! Цяперъ ты, говориць, сходзи—якъ яны коло цябе спрэжда сміялиси, браты, дакъ сходзи къ братомъ, попроси лубочки!“ Дакъ ёнъ: на што мнѣ, кумянёкъ, лубочка,—у мяне нечаго мѣраць! А ёнъ говориць: „у цябе ёсь, говориць, у твоей у выстопчцы, грудокъ грошій, го-

вориць, насыпано. Дакъ ты къ имъ сходзи лубочки, перамѣраць!“ Къ ёнъ пошовъ бывъ, да й вярнувся. Кумокъ, кумокъ, говориць: я два разы ходзивъ просиць ихъ на хрезьбины, яны не послухали; дакъ мнѣ уже совѣсно ходзиць: яны мнѣ не дадуць. А ёсь у мяне три рабяцишки, дакъ я пошлю рабяцишковъ, имъ можа дадуць. Тогда кумъ говориць: ну, пошли сабѣ своихъ рабяцишковъ! Ёнъ пославъ. Пошли тыя рабяцишки: дзядзьки, говоруць: дайца намъ лубочку! А йны пытаютца: на што жъ вамъ, племяннички, лубочка? А йны говоруць: дзядзячки, гроши будземъ мѣраць! Пытаютца браты ўже у племянниковъ: а дзѣ жъ вы ихъ брали? —Мы ня вѣдаемъ, дзядзячки, намъ Богъ давъ! Дакъ енъ имъ лубочку давъ. Яны побѣгли домовъ, понысали тую лубочку, да стали гроши мѣраць. И кумъ говориць: позаторкувай у лубочку, сколько ўлѣзець, якъ можно, коло обруча, усюдахъ, —табѣ больше застанѣтца! Тогда перамѣрали; дзѣци узвова понысали лубочку нѣкъ дзядзькамъ своимъ. Дакъ у ихъ, што зъ лубочкой принясали, дакъ на вакѹ столько ня було грошій, а богатыми считалися.

А тэй кумъ якъ пошовъ, дакъ и пошовъ, большъ не оказувався. А гэтый бѣдный ставъ жиць съ тымъ добромъ, жиць довѣку хорошо: што дальше, дакъ ёнъ богаѣець. И цяперъ живець хорошо дужа.

Д. Шарнево, обучужск. вол. спян. у. Отъ кр. Степана Петрова. 40 л. негр.

28. Божжая цяпло.

Якъ было два браты. Жили яны ўмѣсьци. У меньшаго брата дзѣци были, а ў большаго ня было дзяцей. Тоды яны ўзяли и пыдзялилися. Большой братъ кажыць: „у цябе дзѣци; я на твоихъ дзяцей усё работаю, а пользы отъ цябе някей не маю!“ И давъ яму добра тольки по чатыверичку. Остався гэтый меньшый братъ одзинъ. И дужо яму было плохо жыць безъ старшаго брата! Такъ што, якъ пришовъ вяликий постъ, дыкъ яму и ня было чымъ заговѣць: зварили поливки однэй и тымъ заговѣли. Тоды ставъ ёнъ просиць Бога: Господзи, якъ намъ перажыць вяликий постъ, што нема у насъ ані ничего? И такъ зробилося—якъ ёнъ выпросивъ Бога, Богъ яму такъ давъ, што яны усё спали,—увесъ постъ ды святого Вяличка. Тоды прошнувся самъ ходзяинъ, вышовъ на вулицу, полядзиць и дзивитца: што гэта, каець? На первый дзень поста усё идуць изъ лубычками, изъ ношычками? И дзивитца: што гэта такое? Приходзиць у хату и будзиць жонку. И кажыць: што гэта такая сягоні за свято, што ўси идуць зъ лубычками, зъ ношычками?—Ня вѣдаю, каецъ жонка. Али жъ, кажыць, якъ мы сусимъ пыколѣли. Идзи ты куды-нибудзь выпроси цяпла! Ёнъ пошовъ къ большому брату и кажыць:

„Здрастуйця вамъ!“—Здоровъ!—„Ци не дали бѣ вы мнѣ цяпла троху!“—Вѣ чаловѣкъ: проци Вяличку цяпла не маець; ты за сномъ и свѣту ня видзиш! А ёнъ усё пыглядаецъ зъ боку на бокъ и дзивитца, што у яго на столѣ дужо богато. Ну, не давъ яму братъ цяпла и вопъ выгнывъ. Ёнъ тоды пошовъ къ сусѣду просиць цяпла. Гэтый сусѣдъ кажыць: што жъ ты такъ не назынасиwся цяпломъ: сягонн Христовъ дзень!—цяпла не даюць! И не давъ яму. Вышовъ ёнъ на вулицу и глядзиць, —самъ не вѣдыецъ, што яму дзѣлаць. Полядзиць, ажъ пыдъ ласкомъ цяпелцо гориць. Ёнъ и пошовъ туды. Приходзиць къ цяплу, ажъ тамъ сядзиць старый стыричокъ. „Здрастуй, стыричокъ.“—Здоровъ! Чаго пришовъ ко мнѣ?—„Ды пришовъ я къ табѣ пыпросиць цяплá!“—Нѣшто жъ ты такъ: и здрастуй кажышъ, и цяпла не маешь? Сяньни жъ нхто ня кажыць: здрастуй! Сяньни Христовъ дзень, и кажуць: Христосъ воскресъ!—„Ды вотъ, стыричокъ: мнѣ Господзь такъ давъ, што я прославъ увесъ вяликій постъ. А цяперъ у мяне нема ни синь—порыха, ня то што—хату нема чымъ обогрѣць. Ци ня можно бѣ, дзядуля, у цябе цяпелца ўзиць?“—Зачымъ, каецъ, можно! Набяри угольковъ холодныхъ и накидай дома у лубычки, у дзежычки, у засѣчки, пы 'дному уголку. Тоды возьми жаркій вуголь и зытапливый печку и вари, што табѣ ўдумыетца: будзецъ у цябе усяго. Ёнъ яму подзякувавъ и пошовъ. Приходзиць домовъ, поўкндывавъ пы ўголку усядыхъ. Тоды кажыць жонцы: нй табѣ жаркій вугáль, зытони печку ды пойдемъ у клѣць! Ина зытопила печку и пошла ў клѣць. Приходзюць туды, полядзяць,—ажъ тамъ столъ готовый, получче ще, якъ у брата. Пошли яны дали; полядзяць—ажъ у яго зъ засѣковъ мука сыпитца. А золыта и серабра—не знясёно! Ёнъ тоды изъ радосёцю побѣгъ къ брату: „братецъ мой роднянскій! Ты мнѣ не давъ цяпелца,—полядзитку цяперъ, што мнѣ Богъ приславъ!“ Тэй тоды каецъ: „ды ня што жъ ты зы вяликій постъ дзѣльвъ, мусиць ныкравъ!“—Нѣ, каецъ: мнѣ Богъ такъ давъ. Тоды братъ каецъ: ну, коли ты такъ разбыгаѣвъ, ходзи пыкажи мнѣ своё быгаѣця! И пошли къ яму. Тэй якъ полядзиць, ажъ у яго и золота и серабра такъ много, што й пераличйць няможно. Дужо яго зависъ зыбрала. Ставъ ёнъ пытатца: дзѣ ты, каецъ, усяго гэтаго набравъ?—А такъ и такъ, каецъ: якъ я къ табѣ приходзивъ просиць цяплá, ты мнѣ ня давъ. Вышовъ я на вулицу и ўбачывъ коло лѣсу цяпелцо, и пошовъ туды. Приходжу, ажъ тамъ сядзиць стыричокъ. Я кажу: здрастуй! А ёнъ каецъ: цяперъ не кажуць: здрастуй! Сягонн Христовъ дзень. Ты прославъ увесъ вяликій постъ и ня вѣдаешъ. И давъ мнѣ угольковъ. Нà, каецъ, пыложи, дзѣ тольки ёс у цябе лубычки, ящычки, засѣчки. Я такъ и зробивъ. Приходжу послъ, ажъ тамъ повно усякаго добра.

Зависъ бярѣць того брата. Вышовъ ёнъ на вулицу, бачыць—цяпелцо ще гориць ли лѣсу; ну, енъ и пошовъ туды. Приходзиць туды, стыричокъ сядзиць. „Здрастуй, каецъ, стыричокъ!“—Якій здрастуй? Не здрастуй, а Христось воскресь!—„Я, каецъ, стыричокъ, не знавъ!“—А чаты ко мяѣ пришовъ?—„Ды хоцѣвъ цяпла попросиць!“—А полядзитку назадъ,—вунъ у цябе дзѣ цяпло! Пыладзѣвъ ёнъ назадъ,—ажъ яго дворъ гориць. Ёнъ тоды побѣгъ, тушивъ—тушивъ,—ничого ня здѣлывъ. Згорѣвъ дворъ чысценько ўвесь. Приходзиць ёнъ тоды къ меньшаму брату и проситца жиць, у сусѣдзи. Тѣй кажыць: „пыгодзи, я сходжу пыпытаюся у стыричка, ци можно цябе ўзяць! Пошовъ, зыпытався. Стыричокъ тоды яму кажыць: ты, каецъ, яго возьми, ды тольки капъ ты имъ кымандывавъ, а ня ёнъ тобой; а коли ёнъ тобой уродываць зачанѣць, ты яго выгони! Ёнъ такъ и здѣлывъ; пусьцивъ яго ў хату. Тоды ёнъ, братъ тѣй, поживши тамъ сколько, ставъ изъ имъ сваритца и битца,—хоцѣвъ имъ уродываць. Тѣй братъ яго и выгнывъ. Якъ выгнывъ, такъ яго нхто не пусьцивъ у хату. И пошовъ ёнъ ходзиць по міру, куски собираць.

Г. Стэнно. Отъ мѣщ. Агаѣи Бѣляневой, 57 л. неграм.

29. Пѣтра хлѣбопѣкъ.

Живъ сабѣ Пѣтра, и ёнъ занимався хлѣбопѣкомъ. И такую ёнъ злось мѣвъ,—нищихъ не даривъ никѣли. И маць у яго была такая жъ, што у свой вѣкъ кусьчика цубули не подала, не подарила. Тоды лукавый удѣшаецца: „вотъ, говориць,—маць пражыла пяцъдзесять лѣтъ,—не подала милосъцину никому; тольки ходзивъ Господзь по зямли пяцъдзесять лѣтъ, то за пяцъдзесять лѣтъ кусьчикъ цубульки подала. Такей и сынъ: никѣму милосъцины не подавъ!“ Господзь услыхавъ, што лукавый хвалитца, што не дориць, и говориць: „пошлю я своихъ двоухъ ангаловъ, и милосъцину Пѣтра подасы!“ И стали яны, пришли ангалы, у рубищахъ, предъ вокошкомъ и просюць милосъцины: „господзинъ Пѣтра, подай милосъцину!“—Што жъ вы жалаеця милосъцину,—няўжли вы ня можеця зарыбѣць сабѣ хлѣбушка?—„Пожалуста, говориць, Пѣтра, намъ милосъцину!“ Вынимавъ Пѣтра хлѣбъ съ печки и ўморився. Тоды на посьцелю обрацывся и лѣгъ на руцѣ у вотдыху. А яны скучаюць подъ вокошкомъ: „милосъцины подай! милосъцины!“ Тоды Пѣтра начавъ дремаць; узвѣвъ вочами, а яны докучаюць. „Ахъ вы, якія бродзяги! не даецѣ отдыху!“ Ну яны усѣ своё: „пожалуста, Пѣтра, милосъцину!“ Тоды Пѣтра усхвацивсь съ посьцели и ўхвацивъ булку хлѣба и кинувъ имъ у вокошко: отступця вы, бродзяги! Яны за тѣй хлѣбъ ды къ Богу. Вотъ тоды Го-

сподзь сказавъ: „вотъ, несправядливось твоя, лукавый. Во, якъ я сказавъ, такъ милосъцину подавъ!“

Тоды етый Пётра, послаи етыя милосъцины, сколькои ў яго было добра, усё пораздавъ по нищихъ. И тоды идзецъ зимою по городу, прибравшись у шуби. И идзецъ такій то человекъ, пьяница такій, голый и босый. И спрашуецъ ёнъ, Пётра: „объ чомъ етакъ ня мѣшъ сабѣ одѣжи? Што ты трусишься нагій?“—Господзинъ Пётра: ня мѣю ничего силы, не могу чого зарябиць. Подарица мнѣ ету шубу! Ёнъ говориць: „ахъ, моли жъ Бога за мяне!“ Узавъ и винотовую шубу отдавъ етому нагому.

Черезъ сколькои ўремя идзецъ коло лавки и видзиць на купцу шубу, —свою. Обышовъ ёнъ и видзиць надпись на шуби свою. „Ахъ, говориць, брацець: откуда ета шуба досталася табѣ?“—А вотъ, говориць, такій то пьяница отдавъ за три рубли! Тоды ёнъ отышовъ шаговъ на дзесаць ци на пятнатцаць и обрацнвсѣ узавъ у купца свою шубу. Смотриць—ажъ Спасицель нагій стоиць... Тоды ёнъ обрябѣвъ и подаривъ.

Д. Рекотка, город. вол., чаусск. у. Отъ кр. Ѳедоса Степанова, 80 л.

30. Чортъ и пастухъ.

Пасъвивъ пастухъ овечакъ на лугу, и игравъ ёнъ у дуду. А дьявольъ выслулавъ, што ёнъ хорошо йграецъ, подышовъ ёнъ къ яму. Наўчи ты мяне играць у дуду, а я цѣбе наўчу письма, и такого письма, што й попомъ будзешъ! Ну, начавъ ёнъ яго учиць у дуду перво йграць. Вотъ ёнъ не понимаетца. И ёнъ яго бивъ много за гето; покуль выўчивъ, дакъ ёнъ яго болю збивъ. А выўчивъ играць хорошо. Цѣперъ ёнъ яго начавъ учиць письма. Ёнъ яго наўчивъ за 'дзинъ дзень,—не довѣлося яго яму набиць ни 'днаго разу.

Дождали ўремя зимняго; скотъ зачинили до самыхъ колядъ. Тоды поплъ тыѣ паравиѣн поѣхавъ къ помѣщику наймаць работниковъ. Ёнъ за имъ, гетый жа самый чортъ, за попомъ; и звѣвъ ихъ сваритца и битца съ тымъ. Цѣперъ панъ подавъ у консыстораю жалобу: „у мяне, говориць, будзѣ пастухъ попомъ!“ Ну вотъ, спросили пона у консыстораю, тамъ яго разжаловали, съ поповства долой, расстригли. А пастуха спросили тожа у консыстораю, гету самую. И на то стало, што здѣлали попомъ гетаго пастуха.

Цѣперъ яго посадили на попы, и бывъ ёнъ до Христоваго дня попомъ. На Христовый дзень ставъ ёнъ на 'бѣдню. Тольки закладаецъ проскомидзяю, а ёнъ идзецъ зъ дудою, гетый самый чортъ. „Паладзъ, говориць, мнѣ дуду! у мяне вѣсельѣя,—треба играць!“ Ёнъ яму ўзавъ да

дуду наладививъ. „Цяперъ, говориць, зайграй!“—на попа, на ’бѣдны. Ёнъ не хочѣвъ играць, дужа не хочѣвъ. Ёнъ каець: „зайграй, а то и попомъ ня будзешъ, коли не зайграешъ!“ Ёнъ, нечаго дзѣлаць, узявъ и зайгравъ на ’бѣдны. Вотъ людзи ўсторопилися, его, што ёнъ зайгравъ. Цяперъ подали у консыстораю тожа жалобу, што енъ на ’бѣдны играець. Вотъ, яго тамоцьки спрасили, отчаго енъ зайгравъ у дуду? Коли хорошо, говоруць, играешъ, дыкъ зайграй тутъ, зайграй, говоруць. А чортъ яму даець дуду. Дыкъ енъ зайгравъ, а дьяволь подлѣзъ яму, архирею, подъ ноги, дыкъ енъ пошовъ скакаць.. И скакали цѣло повдия зъ имъ, покуль и заморивсь. Тоды архирей говориць: польно йграць! Ды й дуракъ, говориць, хто его подававъ жалобу на дуду на гету! Гето хорошо. Даць яму дзясатое начальство!—гето благочинство, значитца. Дыкъ яго здзѣлали благочиннымъ, попа того. Цяперъ попомъ остався и служить.

Любимыя вол. гор. у. Отъ кр. Гапея Яковлева, 55 л., негр.

31. Чужого снопа не бари...

Живъ сабѣ богатый ходзяинъ, и ў яго було три сыны. И не стало у яго сѣна на коляду. Дыкъ ёнъ купивъ сѣна, ды далѣко дворъ. Отъ ёнъ и пославъ сыновъ за сѣномъ. Узяли яны тое сѣно и вѣруць вызадъ. И дужа крѣпко яны поѣхыли. Дыкъ одзинъ братъ и звалився. Дыкъ енъ кричавъ, кричавъ, а яны й поѣхыли. Вѣхъ ёнъ, бѣхъ,—и не догнавъ. Лѣхъ пыть копешкой отдыхаць, ажны нѣхто кажець: сотница, возьмиця! Дыкъ енъ ускочивъ и побѣхъ дали. Бяжиць, бяжиць, ажны стоиць пуця. Зайшовъ енъ у тую пуню, и полѣзъ на жито, троху полежаць. Только ёнъ лѣхъ на снопы, а нѣхто кажець: выныця мяне, цѣсно! Ёнъ соскочивъ и побѣхъ дали. Бяжиць, бяжиць, ажны стоиць ёвня. Забѣхъ енъ у тую ёвню, ажны пахнець горѣлкой. Ставъ енъ шукаць и нашовъ горѣлку и латки. Дыкъ енъ горѣлку выпивъ, латки поѣвъ, ды й сѣвъ за кулѣмъ. Ажны идзецъ породзиха и бапка. Пришли у тую ёвню, запалила баба лучинку и каецъ на породзиху: выпьемъ ды закусимъ! И идзецъ къ яму горѣлку браць. Тоды енъ выскочивъ и побѣхъ дали. Вѣхъ, бѣхъ—забѣхъ на нѣйкій дворъ и сѣвъ ли дровосѣка. Ажны чуецъ—нѣхто кажець: выныця мяне! Ёнъ спужався и побѣхъ дали, и ўскочивъ у сѣни. Ускочивъ гѣто ёнъ у сѣни и лѣхъ зы водзянкой. Только лѣхъ, а нѣхто кажець: утопився! утопився! утопився! Спужавсь ёнъ и побѣхъ дали. Приходзиць уво ’дну хату, нема никдо. Чуецъ ёнъ, пахнець гусяциный. Отъ енъ полѣзъ у печь, доставъ гусяцину ды зѣвѣвъ, а ны яѣ мѣсто узявъ ды поклавъ лапыць. Тоды узнѣзъ на палаци и лѣхъ. Ажны приходзиць дзѣдъ зъ бабый зъ госьцей,—на бясѣдзи нейдзи были. Тоды дзѣдъ кажець: „вынимай тку,

баба, што тамъ Богъ давъ. У людей добро, а дома ще лѣпи!“ Дыкъ баба полѣзла у печь, ажпы тамъ лапыць. Тоды дзѣдъ тѣй говориць: ну, капъ я знавъ хто гѣто здѣлявъ, я пъ яго забивъ! Тоды тѣй малецъ скопъувъ съ палаць и уцѣкъ. А гѣто усѣ дзѣлялося вошнымъ уремямъ. Бяжиць ёнъ, бяжиць,—стонць хатка. Попросився ёнъ туды на ныць, яго пусьцили. Ходзянинъ тѣй тоды пытаецца ў яго: идзѣ шъ ты, малецъ, бывъ, и куды ты йдзешъ?—„Ды вотъ, каецъ, дзядуля: мы ўтроихъ ѣздили за сѣнымъ, ды я звалився зъ воза. Кричавъ, кричавъ, а йны не почули и побѣхыли. Тоды я пыть копешкой лѣхъ, ажпы пѣхто кажець: сотниця, возьмица!“ Дыкъ дзѣтъ кажець: Якъ будзеця жаць, дыкъ не покидайця кдлоса на ниви, бо ямў за то цяшко!—„Тоды я спужався и побѣхъ. Забѣхъ у пуню и полѣзъ на жито. А пѣхто кричиць: цѣсно, цѣсно!“—А гѣто, каецъ, николи не бярѣ чужого снопа на поли, бо ямў цѣсно мѣжду чужими!—„Тоды я отгуль побѣхъ на дровосѣкъ. Ажны тамъ пѣхто кричиць: выньця мяне, выньця мяне!“—А гѣто, каецъ, коли сячешъ дровы, николи не покидай топора у колодзи!—„Тоды я зайшовъ у сѣни, ды й сѣвъ подъ дзешкый. А пѣхто кричиць: утолився, утопился!“—А гѣто, кажець дзѣдъ,—коли пѣнешъ, николи не покидай кварталы у дзешцы!...

М. Черя, стнн. у. Отъ кр. Якова Радушкевича.

32. Проклятая.

Жили два браты купцы. И ўво днаго была дочка. Купецъ тѣй помѣръ, а дочка осталася свойму дзядзьку на выхуванья. Якъ вырасла ина большая, дыкъ ина дужо не любила мальцовъ. Хто тольки ни прѣдзецъ къ ей, дыкъ ина усякому давала згану. А найнѣча ина не любила тыхъ, што ходили зъ быродой ци зъ вусами. Расъ пѣякъ, разговорившиси, дзядзька скызавъ ей: а што бъ ты пляменница, робила, кабъ у цябе бырода была? Ина якъ рассерчаецъ на яго: ахъ ты, каецъ, старый дзѣтъ! Я сычасъ прикажу табѣ быроду зголицъ! Тольки ина гѣдыкъ скызала, такія словы, ёнъ дужа зыпечалився, зысмуцився, и зыхворѣвъ. И такъ зыхворѣвъ, што и помѣръ. Тоды перадъ смерцю ёнъ узавъ и прыклавъ яе: „будзь ты, каецъ, проклѣта отъ мяне, и будзь ты зъ быродой, и кого ты тольки ни попросишь, ниhto табѣ яе ня зголицъ, а зголицъ табѣ быроду тольки тѣй, кого ты просиць ня будзешъ. И тоды ты будзешъ спасѣна!“ Помѣръ дзядзька, ина сабѣ й ничего: не гылосила, не скучала. Тольки расъ ина прышинаецца, ашъ у яе бырода, ды икрасть такая, якъ была у дзядзьки. Ина яе зголила, а ина знова отрысла. И сколько разовъ ни голила, ничего не подзѣлыецъ—усѣ отрыстаецъ. Тоды яна зъ большого гора, зъ дысады стала никуды не ходиць, усѣ сядзѣла дома, покуль и помѣрла. Ну,

штожь? Якъ была ина прыклятая, дыкъ яе земля не принила, и яна усё ходила ноччу по своимъ доми. И прошло такъ сколько годовъ.

Расъ одзинъ матецъ, учився цырулиства, пошовъ у свѣтъ отъ хы-
дзяина, шасяця шукаць. Ишовъ ёнъ, ишовъ, и зайшовъ енъ у тэй яе
домъ на нычъ. У тымъ доми живъ яе другій дзядзька. Проситца ёнъ у
того дзядзьки на нычъ, а енъ каецъ: „у мяне жонка хвора,—нейдзи ну-
чуваць. Коли хочешъ, ходзи туды, куды завяду цябе!“ Повёвъ яго у яе
комлаты, и думаецъ самъ сабѣ: „што зъ имъ будзець? Ци прйдзець ина
къ яму, ци нѣ?“ Завёвъ яго туды, покинувъ тамъ, а самъ пошовъ ны-
затъ. Малець тэй лёгъ на яе посьцели и глядзиць на яе полтретъ и ду-
мыецъ: кабъ гэта паненка пришла, ды мнѣ ѣсць принесла! И заснувъ.
Тоды, видзиць енъ уво снѣ, што идуць къ яму два лакеи, нясуць по 'днэй
святѣ у рукахъ, и пыставили ны столѣ, а сами пошли. Пѣтомъ прихо-
дзиць ина сама, шаликомъ обкрутившись, кабъ ня видно було быроды; а
за ёй лакеи нясуць усякія напѣткі и наѣдки. Тоды ина подыходзиць къ
яму и зовець яго ѣсць. Ёнъ прошнувъ и каецъ: спасибо! Сѣли яны за
столъ, стали пиць и ѣсць и бясѣдоваць. Увидзѣвъ енъ яе быроду и го-
вориць: добро бъ булѣ, кабъ я вамъ быроду знявъ! Ина змовчила. Тоды
ёнъ узавъ свою бритву и пыдголивъ ёй быроду. Якъ тольки знявъ ёй
быроду, ина здѣлылася спасёна, и отжила. Тоды ина усё чисто яму рас-
казала и пыдарила яму безъ числа много грѣшій, и сама пышла зъ до-
му. Ёнъ лёгъ спаць, а назаўтраго ўставъ, узавъ гроши, што ина яму
дала, и пошовъ ны базаръ. Тамъ купивъ сабѣ хорошую одзежу и прихо-
дзиць къ гѣтому дзядзьку. „Продай мнѣ, господзинъ купецъ, гѣтый домъ!“
—Купи, каецъ. Заплавивъ енъ гроши, пошли яны у тыя комлаты, ашъ
ина тамъ сядзиць. Ну, яны тоды поманилиси и стали тамъ жиць. И ця-
перъ живуць, мѣдъ-вино пьюць, по свѣту пускаюць и насъ насычаюць.

Г. Спінно. Отъ кр. Марыи Кучинской.

33. Царь Давыдъ.

Живъ царь Давыдъ у Кіяхи. Ишовъ ёнъ у храмъ у воскресный дзень
и стрѣживъ майстра пѣяницу,—пѣяница идзець и пѣецъ пѣсьни. А царь
Давыдъ спрашѣецъ: „што ты, говориць,—празьникъ большій, а ты пѣ-
ёшь?“—Ваша царства, хто празьнику радъ, той дѣ свѣту пѣянь!—„А
што ты за якімъ чаловѣкъ находишься?“—А я, говориць, майсцярь!—
„А якімъ ты майсцярь?“—Што ёсь у свѣци, то я могу издзѣлаць!—„А
можашъ ты мнѣ издзѣлаць домъ на тѣму свѣци на дзевяносто ўпокаявъ?“
—Могу, ваша вялікое царство, тольки ци хвацѣць ймушаства?—„А ўсё,
коли я могу обиждатца, то я могу зямлю заставиць прочимъ королямъ.

Але, што жъ ты зъ мяне такъ дорого бярёшь?“—Ваша вяликое царьство,—височень бязмёрная ўстроиць.—„Ну, глядзи жъ, каба мнѣ къ воскресеню дню, каба я ў свой домъ увыйшовъ!“—Могу. Тольки слухайце мяне, кабъ ни ў чомъ остановки не было!.. Тоды могъ ёнъ продаць три гурты скота рогатаго и лошадей, и сколько было ў яго хлѣбушка, и сколько чаго,—усѣ майстру—пьяницы повѣривъ и раздавъ. Тоды, приходзиць ето ужю вяликій постъ, и треба ўзнаць, ци готовъ домъ. И приходзиць до тья сценени, што и спрашѣць у майстра: „сколько мнѣ ў дому зработано на томъ свѣдѣ?“—Ваша вяликое царьство, состроянъ увесь, тольки покрыць!—„Цяперъ што зъ мяне хочешъ?“ говориць царь Давыдъ.—Заставляйця свою зямлю, а домъ покрывайця!—„Добро жъ, и цябе послухаю; каба мнѣ у доми уся дрынажа была: и стулья, и столы, усѣ царское ухаждзѣня, самувары и протчая, и протчая!“ Заставивъ зямлю. Ну, цяперъ, дождали воскреснаго дня, и говориць царь Давыдъ,—цдзѣць изъ майстромъ у храмъ Господній и говориць: „што жъ, мой домъ готовъ?“—Готовъ! Вотъ, якъ вы сядзиця у храми Господнимъ на престоли, такъ и ўсмотриця домъ свой! Такъ убачивъ царь Давыдъ свой домъ и ўзрадовася. И ввыйшовъ у свой домъ и ўкрашаецца, што не-сказанная чудá. Вотъ тоды царь Давыдъ узнявъ скаканья и пѣніе, и радосць и вяселіе. Тоды собравъ протчихъ своихъ королей и ставъ пируваць. Самъ сѣвъ у кресли посерѣдъ стола и переставився, тольки сказавъ: „хала табѣ Бога, што увыйшовъ у свой домъ!...“

Городчик. вол. чаусск. у. Отъ кр. Феодоса Степанова.

34. Доля.

Живъ сабѣ такъ бѣдный чаловѣкъ. И пошовъ ёнъ у гумно спаць. И гукаецъ яго Доля: „коли, чаловѣча, коли будзешъ гѣря горюваць: ци зъ молодосьци будзешъ глыдаць косьци, ци подъ старосць?“ Вышовъ ёнъ съ подосѣтыця и говориць: „хто мяне ето гукаецъ, увѣщаецъ?“ А Доля разъ и другій, и третій разъ. Тоды ёнъ говдриць: „лучче зъ молодосьци глыдаць косьци, чимся подъ старосць!“ Добро. Пошовъ домовъ, гукаецъ жану, посмотрѣць—гумно гориць. Побѣгли гумно ретуваць, посмотряць—дворъ згорѣвъ. Осталісь тольки удвоихъ зъ жаною. Тоды што? непрічемъ жиць,—пошли у страдъ. Идуць дорогою—ѣдзецъ панъ. И посмотрѣвъ ёнъ, што жапа пругожа. „Што ты, каецъ: у рубищахъ и обгорѣвши, отча ты пругожую такую за собою вядзѣшь?“ И кажець на кучаря: „злѣзь, прикатай яго бизуномъ!“ А жонку усадзивъ съ собою и повѣзъ. Ящѣ, злѣзши, сапогомъ яму давъ; прикатавъ мужика, бросивъ на дорози. И три лѣты ёнъ страждавъ, той мужикъ. И ободравъ ёнъ, ня мѣецъ ёнъ сабѣ

напрядки. И приходзиць ёнъ у сяленія. И тамъ заўдовѣла паня и собираецъ обѣдъ длі нищихъ. Первый разъ обѣдъ и другій разъ,—ня можець увазнаць промижда нищихъ мужа свойго. Тоды у третій разъ пригласила обѣдъ длі нищихъ, иди ў храмъ Божій, и даваць свѣчку кажному нищаму, и запалѣвши ици ў цэркву. И такое урочища здѣлаць: котораго свѣчка на пороzi погаснець, то мой мужъ! Во тоды, погасла у яго свѣчка, у того, нищаго ў того. Узяли яго забрали. И обробѣвши. Посли обѣдни божьей и говориць нищій: „господзиновна, што я вамъ виновенъ? Што, маве наказуваць будзеца, али што?“—А помнишь ты, якъ мы, погорѣвши, ишли дорогой? И цябе господзинъ наказавъ и отобравъ жану твою отъ цябе? Во, то жъ воспомни, што я твоя жана!... Ну, и стали тамъ жиць. Живуць и пануюць.

Городецк. вол. чаусск. у. Отъ кр. Оедоса Степанова.

35. Доля пахаря и купца.

Вотъ сабѣ были два браты. Подзялилися яны. Одзинъ дужа богатый бывъ, а другій бѣдный. Богатый мени робиць, да богато живецъ. Доля служиць, а бѣдный робиць—робиць, и ничего не маець. Ну, разъ была у богача толока: жали жито, складали снопы. А бѣдняково стоиць не жато. Назаўтраго бѣднякъ вышовъ на поля, сяпречъ свойго жита, рано, дужа рано, —зарёю. Смотриць,—ходзиць по богачовой ниви чаловѣкъ то якій, собираецъ колосья и кладзецъ у снопы. Ёнъ подыйшовъ, бѣдный той, да й ухаливъ яго за ковнірь: хто ты такій? Ёнъ говориць: я братнія Доля! —А моя дзѣ? Яна говориць: „ляжиць твоя Доля подъ яблонькой у поповымъ садзи, у краснымъ жупани. Коли, говориць, яблочко попадзецъ у ротъ, дакъ яна зѣѣсць, а не попадзецъ, дакъ и такъ живецъ!“—А што мнѣ дзѣлаць зъ ёй, говориць.—„А возьми бизунъ, иди ў поповъ садъ, споймай яе, да й задай ёй бизуномъ хорошенько. Дакъ яна табѣ скажець, съ чаго жиць!“ Ёнъ узявъ бизунъ, пошовъ. Ляжиць яна подъ яблонькой догоры. Ёнъ подышовъ къ ёй поцихоньку, поймавъ яе, якъ задавъ ёй бизуномъ хорошенько, разы три ци пяць давъ; говориць: „братнія Доля на ниви ходзиць, колосья собираецъ, а ты штó?“—Я такъ не хочù!—„А якъ жа ты хочешъ?“ А йна отвѣчаецъ: я не хочù пахатой, а хочù заниматца купцомъ! Идзи на торгъ, купи лыкъ хоць на три копѣйки, и пляци лапци,—будземъ купчуваць!.. Цяперъ поплѣвъ енъ тыя лапци. Продавъ лапци,—што отдавъ три копѣйки, то ўзявъ злотъ. Ето Доля помогаецъ ямù. Цяперъ ояць купивъ за злотъ лыкъ; тыя поплѣвъ, продавъ за полциньника. Цяперъ яна говдориць яму: зрядуй лавку и торгуй—ка вотъ

лутьямп. Вотъ ёнъ, што купиць за пятакъ, продасць за гривяникъ,—и ставъ богатый, разбогатый купецъ, и цяперъ купчуецъ...

С. Любимичи юрецк. у. Отъ кр. Агафона Яковлева.

36. Доля и Злыдни.

Жили сабѣ такъ два брата, большій богатый, а меньшій бѣдный. Разъ, бѣдный пошовъ уранъни, ще до свѣта, у поля поглядѣтъ, ти ня-ма шкоды. Приходя до братскія полосы, чуя—хтось плача. Подыйшовъ ёнъ ближай, пригльдився, ажъ ето молодая дѣвка, пригожая, знося снопы, што кони поразбивали, и складая ихъ у копы. Мужикъ думая сабѣ: „што ето такое? сяньни надѣля, а яно работая!“ Поткрався къ ёй да за плечи: стой! ты хто такій?—А я твоего брата Доля!—А моя гдѣ Доля?—А твоя Доля у лѣси подъ дубомъ играя ў балабайку. Иди, дакъ и побачишь яе! Пошовъ той мужикъ у лѣсъ, приходя къ дубу, ажъ тамъ сидитъ голая дѣвка, пригожая—пригожая; сидитъ да й грая у балабайку. Ёнъ тогды выразавъ ладный дубецъ, да поткрався ззади на цыпочкахъ, да й ну яе жарить по спинѣ хлудиной! Отъ, яна заплакала да й кажа: за што ты мяне бѣешь бязвинно?—А якъ тебе ня бить: братняя Доля снопы нося, работая, а ты гуляашъ, у балабайку граяшъ, а ня помогаашъ. Я сусимъ збяднѣвъ. Яна тогды кажа: я ў етымъ дѣли ня винна: твое дѣлы мнѣ нясподружны. Отъ, коли бъ ты пошовъ къ пану да ўзявъ коршму на рѣнду, дакъ ты бъ тогды убачивъ; тогды бъ я ня йграла, а табѣ помогала. И ты бъ бувъ богатѣй за брата!

Тогды мужикъ пришовъ домовъ, продавъ хату и ўсѣ, и пошовъ, за-рандовавъ коршму ў пана. Ставъ складать худобу свою на возъ, парабжжать, бачъ,—ажъ чуя, хтось плача подъ печкой у яго ў хати у старой. Ёнъ пытая: хто ето тутъ плача?—А ето мы, твое Злыдни!—Чого жъ вы плачете?—А якъ жа жъ намъ ня плакать: кольки годъ ты кормивъ, кукобивъ насъ, а тяперъ покинаяшъ!—Ти богато жъ васъ тутъ?—Богато!—Дакъ што жъ мнѣ зъ вами дѣлати?—А возьми насъ съ собою!—Ну, добро! Полѣзайта ў бочонокъ! Отомкнувъ имъ барылку, яны и полѣзли туды. „Ну, ти ўси улѣзли?“—Уси! Ёнъ тогды узавъ и забивъ шпунтъ. Узавъ тую барылку съ собою да ѣдучи и кинувъ у воду, у рѣчку: „вотъ вамъ, проклятыя! живитя тутъ!“

Параѣхавъ у коршму, и ня боли якъ съ—повгода прошло, здѣлався ёнъ силно богатъ, куды богатѣй за брата. Дочувся ето большій братъ, што ёнъ ставъ богатѣй за яго: „дай, говора, жонка, поѣдомъ у гости къ брату, поглядимъ, што йто за диво!“ Запрагли коня и поѣхали. Пріяжжаять туды, братъ той радъ крѣпко-силно, што хотъ-разъ яго братъ къ

ямѹ ў гости прїѣхавъ: посадивъ яго зъ жонкой за столъ, ставъ частовать; подавъ чаю, горылки, мѣду, вина, пива, усяго-ўсякаго, и молока, и масла, и сыру, и ковбасъ и пироговъ. Братъ той дивився-дивився, и говора: скажи мнѣ, пожалуста, якъ ето ты скоро такъ разбогатѣвъ? Той братъ зъ радости, што убачився, расказавъ ямѹ усѣ чистянько, усю правду. Ну, тогда, попили—поѣли, братъ той распрощався и поѣхавъ.

Бдучи по дорози, думая сабѣ: „дай я зновъ напущу яго тыхъ Злыднявъ!“ Поѣхавъ къ рѣчцы, доставъ барылку и пытая: хто тутъ? А яны чуть-ня-чуть проговорають: ето мы, Злыдни твоего брата! Отъ ѣнъ отбивъ шпунтъ: ну, вылазъта! кажа. Яны вылазъта, косматыя, ня то коты, ня то собаки. „Идитя жъ, кажа, зновъ къ моему брату!“—Ой, нѣ, чаловѣча, кажать: якъ мы пойдомъ къ яму? Бачъ, ѣнъ якъ насъ поморивъ. Спасибо табѣ, што ты насъ отратовавъ,—мы лучъ къ табѣ пойдомъ, ты чаловѣкъ добрый! И пошли. Дакъ што жъ ты думашъ: за повгода зѣхавъ богачъ такъ, што й кошки у дворѣ не осталось.

Краснобудск. вол. гом. у.

37. Богачъ и Доля.

Колись то давно, якъ у насъ ще лясы були, занимались наши дяды ти прадыды вѣтчиной. Дакъ разъ одинъ зѣмяцъ, Мартынъ-богатый, пошовъ у лѣсъ, пчолъ своихъ провѣдаты. Ну, приходя къ соснѣ, закинувъ плетъ, щобъ уже лѣзти, да такъ яму случилось, що ѣнъ отъ тыхъ дровячины отвярнувся на минуту. Тогда, значитца, приходя ѣнъ зновъ къ соснѣ, ажъ на яго плети садить дѣвка голая и колышатца: „якъ бувъ, каа, Мартынъ богатый, такъ и будя! якъ бувъ Мартынъ богатый, такъ и будя!“ Лихо яго вѣдая, що яму уроилось у головѹ, тому мужику,—узявъ, отыйшовъ оттуль, выразавъ ладный дубецъ, да поткрався, да якъ вытягня яе дубцомъ по голому тѣлу! Дакъ яна заплакала и пошла у лѣсъ. Иде да голоса: „якъ бувъ Мартынъ богатый, а тяперака ня будя! няхай своѣ Доли ня бѣе занапрасно!“ Ну, дакъ чаразъ годъ усѣ Мартыново богатство и знистожилось.

Гом. у.

38. Солдатъ, черти и смерть.

Служивъ солдатъ цару дватцаць пять годовъ. Наживъ сабѣ грошій за дватцаць пять годовъ три копѣйки. Узявъ чистую оставку и идзе домовъ. Стракая ѣнъ на дорози старичка—ходзяку. „Подари, говора, мяне, служивянькій, радзи Христа, цара нябеснаго!“—Ёсь, говора, ў мяне, убо-

гий, три копѣйки, разви табѣ одну даць? И ўзявъ вынявъ одну копѣйку и давъ ямѹ. Ну й пошли, тѣй сабѣ, тѣй сабѣ. Наконецъ, пройшовъ ѣнъ кольки, стракая ояцъ ходзяку. „Здрастуй, говора, служивянькій!“—Здрастуй, говора, старичокъ!—„Подари, говора, служивянькій!“—Да, говора: одну отдавъ убогому, осталось двѣ,—разви табѣ одну подаць?—„А подай, коли ласка твоя!“ Ёнъ узявъ вынявъ копѣйку и подавъ ямѹ. Ну й узнова, тѣй туды, тѣй туды. Пройшовъ солдатъ сколько, стракаетъ зъ имъ ояцъ у третїй разъ. „Здрастуй!“ говора.—Здрастуй!—„Подари, говора, радзи Христа небеснаго!“—Што жъ, говора, двѣ копѣйки отдавъ,—разви третїю отдаць? Нѣ табѣ, говора, и третїю, А причомъ жа я, говора, останусь жиць? А ёнъ говора: „нѣ табѣ, говора, кѣй-сперочку мою!“ Ну, солдатъ узявъ и пошли яны ўмѣсци. Ну, и обияла ихъ почъ. Ёнъ говора на солдата: ну, говора, идзи сабѣ, служивянькій, у коршмѹ начаваць, а я пройду дальше трохи. Ну, тогда гѣтый шинкаръ наливая солдату чарку горѣлки и поднашѹ. А служивый говора: я табѣ папяродъ говору, што грошій у мяне нѣту. Што жъ ты шинель заграбишь, ци што, мою?—Нѣ, не заграблю. Выпи, говора, румку горѣлки и закуси, я цябе такъ хочу ўгосьиць. Назаўтраго солдатъ яще сьпиць, а яму уже вужинъ стоиць и румка водки. Ояцъ ёнъ говора: у мяне нема грошій, я ня буду ни пиць, ни ѣсь! А шинкаръ говора: мнѣ твоѣ гроши ня треба, я такъ хочу цябе угосьиць! Ну ёнъ выпивъ, закусивъ, подзякувавъ и пошовъ. Выходзя зъ дзяревни, сустракая зновъ того старичка дзядульку. И пошли ўмѣсци. Пройшовъ умѣсци троху, и стали прощатца. „Ну, каа, служивянькій,—идзи ты сабѣ одзинъ, и добрый пуць табѣ, и нѣ табѣ твоѣ три копѣйки!...“

Тогда ёнъ идзецъ ля рѣчки, а плаваюць три гусѣ. Ёнъ говора: ахъ, коли бъ гѣтыя гусѣ да ў мою торбочку! Дыкъ гѣтыя гусѣ потплыли, да ў яго торбу. Тогда енъ пришовъ къ коршмару. „Вотъ, говора: нѣ табѣ одну гусъ, ўрэжъ мнѣ, а другую табѣ подарю, а третїю на горѣлку!“ Дакъ енъ горѣлку пѣе и гуся ѣсь, закусуя, и въ окно смѣтра. А тамъ бывъ царскїй дворъ выстроинъ хорошїй. Ёнъ говора: а почаму, говора, гѣткїй домъ *вяликолтыный* да пустуецъ, вокошакъ нема? Гѣтый шинкаръ говора: тутъ черци жиць не даюць! Ёнъ говора: пойду ка я къ царѹ, попрошу, кабъ ёнъ позволитъ мнѣ пожиць троху у гѣтымъ дворцы! И пошовъ. Ну царъ ямѹ отвящаа: идзи ты, говора, служивый и съ косьцямы и съ шкурой домовъ, коли ты отслуживъ Богу и государу! А ёнъ говора: „якій я служиталь, коли я служивъ вѣрой и правдой, да кабъ я тутъ не пераночававъ! Позвольдя, вапа вяликое ’ння-раторство!“ Ну, той говора: пераночуй, даю табѣ повнѹю волю! Ёнъ тогда пришовъ у гѣтый домъ, кайстрочку нѣ сцяну повѣсивъ, табаку на столѣ

поставивъ, трубку закуривъ, и ходзя по комлаци й покуруя. Якъ стало збиратца туды чарцей, дыкъ и ня здумаць, сколько ихъ туды собралосѣя. „Ты, говоруць, тутъ зачимъ, служивый?“—А вы, говора, тутъ зачимъ? —„Мы, говоруць, тутъ збираемсѣя у карты йграць. Ты можашъ зъ намы йграць?“—Могу,—только ня ў ваши карты, а ў мое! Ну, й сѣли. Якъ почали яны йграць, дакъ ёнъ ихъ обыйгравъ чисто ўсихъ и кольки було грошій и ў склепи и ўсюдахъ—повыцягнули яму. Наклавъ ёнъ золота кулёвъ повянъ вугёлъ. Ну тогда ёнъ обыйгравъ ихъ,—стало имъ жалко грошій. Захоцьли яны здѣлаць *шкандаль*,—дратца зъ имъ хоцьли, забиць яго. Тогда ёнъ говора: полѣзайця ко мнѣ ў торбу! Дыкъ яны туды! Ёнъ узявъ ихъ завязавъ, и повѣсивъ торбу на сцяпѣ, на кручокъ. Давъ Богъ дзень, царъ тѣй присылая у дворець узнаць, ци живъ тѣй старикъ, а коли ня живъ, дыкъ косьци пѣховаць. Тыя слуги приходзюць, смотраць—а ёнъ живъ и здоровъ, и ходзя по комлаци, и грошій наклавъ повянъ вугёлъ, благодарильца цара за домъ ужо. Тогда ёнъ собравъ ковалёвъ, понёсъ ихъ у кузьню нераковаць. Дыкъ яны спужалися, давай клястца: „ня пойдземъ никдлі сюды, будземъ обходзиць за сто вѣрстѣ!“ Ну, ёнъ которыхъ поковавъ ды й выпусьчивъ, а кривого чорта завязавъ у торбу и повѣсивъ на кручокъ.

Цяперака ёнъ ожанився и ставъ жиць у томъ доми. И народзився у яго сынъ. Дыкъ ёнъ поживъ сколько-тамъ, да якъ ставъ нездоровъ, ставъ нездоровъ, дыкъ ёнъ уси чисто гроши пролячивъ на дохторовъ. Тогда удумавъ на кривого чорта. Знявъ, развязавъ: ци знаешъ ты, говора, вотъ уси гроши пролячивъ на сына,—чимъ яго пользоваць?—Твой сынъ, каа, будзя здоровъ, а самъ ты будзешъ дохторомъ. Только, говора, пусьци мяне съ цѣпа! И давъ яму стаканъ. „На, табѣ, говора, стаканъ: якъ хворому треба выздоровѣць, дыкъ чѣразъ *войда* пойдзя, а якъ треба ўмерци, дыкъ нѣ!“ Ну, ёнъ тѣй стаканъ узявъ, а чорта пусьчивъ. „Я, кажа, цябе большъ ня буду чапаць!“ Ну, тѣй и ставъ лячиць.

Лячивъ и князёвъ и граповъ, и много вылячывавъ. Ну, и ставъ хворъ царъ. Дохторы лячили, лячили, ня вылячили. Позвали яго. Ну, ёнъ поглядзѣвъ, наливъ воды,—ня йдзёць чѣразъ. „Умрѣць“, кажа. Царъ говора: коли я умру, дыкъ съ цябе головѣ зниму! Дыкъ ёнъ тогда: ахъ, говора: смертушка-матушка, хай царскій вѣкъ мнѣ, а мой хай царъ живе! Ну, царъ выздоровѣвъ, а ёнъ захворѣвъ. „Позволь, говора, смертушнаматушна, мнѣ сходзиць исъ сыномъ попрощатца, изъ жаной, на *три чечверци* минуты. Приходзя домовъ. Лѣгъ на лавцы. Приходжуя смерць. Ёнъ торбу гѣту узявъ. „А што гѣто?“—Торба!—„Полазѣй у торбу!“ Дыкъ яна й полѣзла ў торбу. Тогда ёнъ яе узявъ, да висѣко-висѣко на осину узнёсъ да й повѣсивъ.

А самъ тогда живѣ тѣй солдатъ бязъ смерци, покуль стрѣла тая старуха, якой ня треба ужо по зѣмли ходзиць. „Служивый, говора: дзѣ ты смерць подзѣвъ? Пусьци, говора, а то мы напрасно труждаемся!“ Дыкъ ёнъ полѣзъ доставаць ды й пусьцивъ яё. Тогда самъ скоро пожѣръ.

Княжичк. вол., момл. у. Отъ кр. Антона Вадкова.

39. Солдатъ у чорта на служби.

Служивъ солдатъ дваццаць пяць годовъ, бязъ роду, безъ породу—одзинъ душою. И служивъ ёнъ ли царя ли самаго, у гвардзін. Цяперъ яго выпусьцили домовъ. Ёнъ вышовъ за городъ и говѣриць: „служивъ Богу и царю, а цяперъ, говѣриць, идзи хоць икъ чорту!“ А ёнъ тутощки и стоиць ли яго, ужо и ёсь. „Коли гетакъ, говориць, дыкъ ходзи ко мнѣ, послужи семъ годовъ. У мяне, говѣриць, будзешъ семъ годовъ и ничего ня будзешъ работаць, только будзешъ распоряджаць гроши: мѣдзь и серябро и золото,—будзешъ показуваць, идзѣ ихъ ссыпаць. И ня будзешъ у мяне, говориць, бритца, ни стрицца, ни мытца, ни молитца, и коштурѣвъ отрѣзаць—ни на рукахъ, ни на ногахъ, ни на чомъ. И будзешъ ты ў мяне позыватца Грапъ Нячосаний. А тоды, говориць, я цябе за семъ годовъ ожаню, и здѣлаю царѣмъ; и получу три подарки за цябе, што ожаню!“ Отъ, ёнъ и пошовъ къ яму служиць на семъ годовъ. Ёнъ яму показавъ, идзѣ ссыпаць гроши,—у три пары возкоъ. Прослуживъ такъ семъ годовъ ёнъ. Цяперяка ёнъ говориць, чортъ: „што жъ, Грапъ Нячосаний,—цяперъ надо жаниць цябе,—пора!“ А енъ кажець: якъ хочешъ сабѣ! Ну, енъ пошовъ къ царю ў сваты, самъ, тѣй адьяволь. Сватаць то сватаць, за кого?—За Грапа Нячосанаго, большую дочку. А Грапа Нячосанаго нема у царьствіи. Цяперъ енъ пославъ, царъ тѣй, живописа зняць зъ яго потреть, якій ёнъ. Живопись поѣхавъ туды изъ имъ. Показавъ яму Грапа Нячосанаго. Ажъ такого грапа и ў свѣци нема: обрѣсь якъ пѣсь—волосы до пояса и боряда и вѣлосы, и коптуры довгія. Ну, живопись зъ яго потреть знявъ, такій якъ ёсь ёнъ, якъ ляжиць. Привѣзъ къ царю, показавъ потреть той дзѣвцы. Дзѣвка ня йциць замужъ. Тая не пошла, большая, которую засватавъ, а пошла саредняя. Цяперъ треба ѣхаць на свадзѣбу Грапу Нячосаному. Вотъ адьяволь давъ яму одну бутылку выпипъ. Ёнъ узавъ выпивъ бутылку. Цяперъ гета ўся руда на ёмъ обѣѣхала,—ставъ чистый. Даёць другую—ставъ молодець—и ў свѣци нема такого: здоровый, чистый, пригожий. Цяперъ запрягли лошадей, уссадзивъ грапа и поѣхали. Пріѣжжаюць на крылець на дворъ,—ажъ ня тѣй чловѣкъ, што живопись знявъ. Полядѣли, што ня тѣй чловѣкъ, енъ узавъ живописа, царъ, да й завѣсивъ,—што нявѣрно знявъ по-

третъ. А бѣлая дочка тая, якъ убачила,—зъ досады пронала. А самъ тоды царь тѣй—нема живописа, нема дочки—помѣръ и самъ. А ёнъ ихъ ожанивъ и вяселья згулявъ, и ў томъ царствіи ёнъ царѣмъ ставъ—Грапъ Ничосаный. А дыволь усѣ-тыки три подарки узывъ: живописа завѣсивъ, дочка зъ досады пронала и царь помѣръ.

Любимичская в. гор. у. Отъ кр. Агафона Яковлева.

40. Чортовы загадки.

Ну, такъ жа позывивъ челоуѣкъ у чортѣ грошій, и ниякъ ёнъ ня можа зъ яго зыскаць: бѣдный дужо челоуѣкъ бывъ. Ёнъ къ яму ходзивъ, ходзивъ пѣскульки годовъ,—нема грошій. Цяперъ, старшій кажець: идзи загадай яму загадку!—самый старшій чортъ. Коли ёнъ отгадаецъ, дакъ яго гроши, а ня 'тгадаецъ—дакъ бари яго сюды, тожа, пропадзѣць ёнъ! Цяперъ чортъ подышовъ подъ окно: „челоуѣча, кажець: а што ўдвухъ?“ А челоуѣкъ отвѣчаецъ: дорога короцѣй!—„А ўтрѣхъ?“—Молодциъ ляхчѣй!—„А ўчетырёхъ?“ спрашуецъ ёнъ у яго. А ёнъ кажець: ня черци бѣ у цябе грошій просили, кабъ мы ўчетырёхъ молодили!.. Тоды чортъ и побѣгъ; потому, мужикъ отгадавъ уси загадки. Такъ гроши мужикъ и ня 'тдавъ.

Д. Староселье, любин. вол. гор. у.

41. Чортъ у мужика на служби.

Живъ старикъ съ старухой. И чортъ ихъ звѣдзивъ, звѣдзивъ сваритца, да ня звѣвъ. Цяперъ жа пошовъ дзѣдъ у лѣсъ съ топорѣмъ. И ў яго ничего ня було, только торбочка послѣдняя, и ўзявъ у тую торбочку хлѣбца кусочекъ. Пришовъ дзѣдъ у лѣсъ, ставъ дровы сѣчь, а торбочку положивъ на пенячку. А чортъ пришовъ и подравъ тую торбочку, усѣ, кабъ сварилися. Дзѣдъ тѣй рубивъ, рубивъ дровы, захоцѣвъ ѣсць. Пошовъ хлѣбца ўкусиць,—а торбочка подраяна уся на кусочки, на такія на маленькія. Цяперъ ёнъ клопочиць, старикъ тѣй,—вотъ, кажець, баба по-сваритца! Пошовъ старикъ домовъ. Приходзиць къ старуси. „Вотъ, говориць, баба: одна была торбочка, и тую подравъ! Лядзи, кабъ не сварилася!“ Баба говориць: хварѣй ина, торбочка! Ня буду сваритца: пропадзи ина, кудукомъ возьми! А чортъ стоиць подъ вокномъ, слухаецъ, ци будзецъ баба сваритца на дзѣда. Баба не сваритца,—ня звѣвъ. Ёнъ пошовъ до старшого чорта. Старшій спрашуецъ: ци звѣвъ, говориць. Ёнъ говориць: нѣ; ниякъ няможно звесць! Узывъ старшій залѣзны прутъ, сѣкъ, сѣкъ чорта! И ссѣкъ прутъ залѣзны: чаму ня звѣвъ сваритца. То-

ды говориць на гетаго на чорта старшій: „ступай, яму три годы отработай, што ты ўбытки прознёсь! И коли порябишъ усю работу, дакъ забирёмъ ихъ, а не порябишъ, дакъ пропало три годы: будзешъ дурно работаць!“ Вотъ енъ пошовъ къ ямѹ, къ дзѣду, къ старику къ гетому, и ставъ работаць. И рябивъ усѣ чисто, якъ ёсць. Старикъ ставъ богатый. Ну, работу чортъ кончаецъ, и три годы приходзиць. „Давай, дзѣдъ, работѹ“, говориць. А тутъ работы нема. „Ну, говориць, я забяру васъ, коли ў васъ работа ўся: мнѣ треба було ўсѣ подзѣлаць!“—Топи лазню, каецъ дзѣдъ: треба помытца у лазни; тоды забярешъ насъ! Пошовъ енъ лазню топиць. Вытопивъ. Пошли съ старикомъ мытца яны, чортъ тэй. Помылися; пришли домовъ. „Цяперъ, каецъ, вядзи мою бабу мый! На табѣ кусоць мыла и змый зъ лѣ ланикъ. А ня вымыешъ, дакъ усѣ твое пропало!“ Вотъ енъ повѣвъ яѣ у лазню. Мывъ, мывъ у корыци, мывъ, мывъ, а баба каецъ: отмый лапникъ, а то ня пушу! Вотъ енъ мыло тое измывъ, увесъ брусъ, и ничего ня здѣлавъ. Тоды кинувъ да й побѣгъ; пропавъ, уцѣкъ. А дзѣдъ остався жиць.

Любим. вол., гор. у. Отъ кр. Галея Яковлева.

б, Ну вотъ, горѣлку гету выдумавъ тожа нячистай сила.—Повѣвъ разъ мужикъ на болото коня пасьвиць, ды й лѣгъ снаць, ды й перяксився. Ну, а ихъ жа тожа у болоци много,—не одзинъ ёнъ тамъ. Дакъ малый кажець: „я гетаго челоѣка укину ў болото!“ А старшій каецъ: нѣ, ня ўкинешъ! Тоды енъ пошовъ ды яго подымаць. Бравъ-бравъ, бравъ-бравъ,—не ўзявъ. „Ну, цяперъ, старшій каецъ, ты яму будзешъ три годы служиць, што поднявся ў болото ўкинуць, ды ня ўкинувь!“

Ну, тэй уставъ, коня забрытавъ, хочецъ ѣхаць, а ёнъ изъ болота выскакуецъ. „Дзядзька, каецъ: найми мяне!“ Ёнъ каецъ: мнѣ не надо ты; у мене и кобылѣнка одна, мнѣ и дзѣлаць нечаго: ли чаго ты мнѣ? Дакъ ёнъ къ яму набився насилья. Тоды ёнъ запрѣгъ тамъ соху, дыкъ енъ каецъ: идзи сабѣ, дзядзька, у *воръ*, я буду одзинъ работаць! Ну, тоды почавъ ёнъ работаць—дыкъ тому мужуку треба бѣ пивѣсь—скольки, работаць. А ёнъ узявъ, подиявъ, подиявъ,—што тому мужуку нядзѣлю пришлось бы работаць. Вядома, ёнъ работаецъ своей силой. Ну, назаўтраго скородзиць. Ёнъ самъ хоцьвѣ ѣхаць, а ёнъ: нѣ, говориць, я поѣду, дзядзька! Ну, енъ и скородзивъ такъ жа шибко. Штобъ треба тому челоѣку сколько работаць,—нядзѣлю ци двѣ, на 'дной кобылѣнцѣ, дакъ енъ за дзень выскородзивъ. Ну, да ёще у ихъ лядо сѣчь. Говориць: пойдземъ, дзядзька, лядо сѣчь! Ёнъ каецъ: „на што намъ лядо? у насъ сѣиць нечимъ, и мы не ўдзяремъ!“—Удзяремъ, каецъ: найдземъ чимъ сѣиць! Ну, потомъ пошли у лядо: ты сабѣ, каецъ, дзядзька, ня йдзи,—я

одзинъ буду сѣчь! Якъ завинувся, дакъ яно такъ—удругъ. Ну, такъ жа, и драць само, высыаки, поѣхали. Дакъ ёнъ якъ завинувся тожа й драць такъ,—магнѣтомъ, скоро. Ну, тоды, лядо готово, а сѣиць нечимъ. А коло ихъ сусѣдъ богатый. Дакъ енъ каецъ: идзи, дзядзька, къ гетому сусѣду да й попроси овса одзинъ чецьварикъ. А тоды я приду забираць. Ну, енъ пошовъ; чецьварикъ овса давъ тѣй сусѣдъ, выпросивъ у яго. Тоды енъ пошовъ по тѣй овесъ, забравъ дзярюги, мяшки,—забравъ увесъ овесъ у того богатаго. Ёсь што сѣиць ужо. Поѣхали, засѣили. Зародзивъ тѣй овесъ хорошо. Ну, тѣй овесъ яны помолочили, сножили,—то ихъ ужо овесъ. Ну цяпера, нанимаецъ панъ жней, на гроши; а енъ говориць: „дзядзька, пойду я наймуся. Тольки кабъ пладивъ мнѣ снопами, сколько понесыци. Я на гроши ня буду!“ Ну тоды, змовився у пана дзень жаць и ў вечари ношку сноповъ узяць, не на конѣ, а на сабѣ. Тоды енъ ношку сноповъ набравъ, дакъ усю дзесяцину й забравъ. Ну тоды жъ, пожинавъ ёнъ дзень овса, пожинавъ дзень и жита гетыкъ. И жита дзесяцину забравъ. Куды Нема и приступу до нашаго мужука! Ужо богацѣй за того. Ну, и паша-ницы такъ жа и гречки—усякаго добра по дзесяцини узявъ. Ну, тоды молоиць треба горохъ. Отъ, наказуецъ панъ на дзяревню: приходзиця горохъ молоиць! Ёнъ каецъ на ходзяина: „пойду я горохъ помолачую у пана? Зароблю што нибудзь.“—Идзи! Ну, енъ змовився горохъ молоиць у пана на чатыре гарцы за дзень. Тоды панъ яму усыпавъ чатыре гарцы, а ёнъ горохъ увесъ забравъ, што намолочили, и понёсъ.

Ну, назапасили яны хлѣба много,—нѣйдзи имъ и сыпаць ужо. Ну тоды ёнъ: „дзядзька, куды мы будземъ хлѣбъ дзѣваць? Будземъ прѣваръ строиць, будземъ горѣлку гнаць!“ Выстроиць енъ прѣваръ, и погнали горѣлку. Якъ перегнали хлѣбъ на горѣлку, кончилось три годъ ямъ. Ёнъ узявъ и горѣлку запаливъ. Усё й погорѣло. И остався мужикъ такимъ бѣднымъ, якъ бывъ.

Д. Староселье, любин. в. гор. у. Отъ кр. Андрона Яковлева.

в, Живъ бѣдный человекъ, находзящійся такъ при бѣдной дзяревни; такъ што достатковъ у яго ня було ниякихъ, а тольки была одна овца, одна свинья, кобыла одна и баба. А хлѣбъ не постоянно ў яго бывъ: коли ё, коли нема. Ёнъ дождавъ сабѣ нащотъ природы, шубку пошивъ сабѣ новую, лѣтъ за дватцацъ пяць можа. Дождали празьника васеньскаго, нащотъ Благовѣщинья. Идуць людзи къ церкви, и ямъ захоцѣлось. Ёнъ надзѣвъ ету бѣлую шубу и пошовъ къ церкви. Коло яго людзи уси дзивицця: што дождавъ шубы бѣлыя, што ниразу не ходзивъ къ церкви, а то й къ церкви йдзецъ. Яму и самому было стыдно. Стало черцянкъ заўростно луччай посьмятца надъ имъ. Вотъ ёнъ ишовъ. Была рѣчка по

дорози, куды у храмъ идучъ, и мосту ня було, а кладка. Ёнъ тольки на кладку ставъ ступаць,—черцяно́къ и пихнувъ яго у воду у бѣлой шубцы. Ёнъ вылизъ зъ ряки зъ естыя и ставъ обтрисаць шубу. Ставъ народъ на яго сѣм'ятца; што не ходзивъ пляшивый къ церкви дватцаць няць годовъ, а пошовъ, дакъ и плѣшъ поцѣра́въ! Ёнъ узавъ со стыда и вярнувся домовъ: некуды ўже къ церкви ици. Народъ зновъ захохотавъ отъ дзива отъ етаго: што ишовъ, не дойшовъ, и опяць завярнувъ домовъ. Етый черцяно́къ уже пошовъ къ своему чорту на пораду, што скусивъ такого чело́вѣка бѣднаго, што вѣкъ шубы новыя не носивъ, а якъ надзѣвъ, дакъ я и ету укинувъ яго у рѣку. Што народъ нахохотався, и я самъ насѣм'явся! Етый старый чортъ ня ўзлюбивъ етаго и приказавъ: „зачимъ ты етакаго искушаешъ? Етый, говориць, нашихъ рукъ ня прѣйдець, у насъ будзець. А табѣ треба скусиць такого, который отъ насъ отвращаетца и отъ мѣста ўдаляетца,—то ба табѣ и награда была. А цяперъ довжанъ етому бѣдному годъ служиць. Ступай, отправляйся!“

Ёнъ пошовъ,—нечаго! слушаць приказанія довжанъ. Приходзиць къ етому бѣдному чело́вѣку, прѣситца на ночь. Ёнъ яго пусьцивъ: ночуй, тольки ѣсць нечаго! А ёнъ у яго допра́шиець: „я ў цябе буду служиць!“ А ёнъ говориць: „на чорта ты мнѣ служиць,—мнѣ самому нечаго ѣсць, ня тольки цябе кормиць и гроши плациць!“—А я такъ у цябе буду служиць и дзенягъ твоихъ не жалаю!—„Ды што жъ мы будземъ дзѣлаць?“—Найдзетца работа! Усѣ 'дно гуляць ня будземъ!.. И оставсь. Давъ Богъ ранья. Ёнъ узавъ яго кобылу, повѣвъ пасьвиць, и хлѣба ў яго ня просиць. У вечари, енъ такъ цѣлый дзень патавса ў малцахъ, идѣъ яго рязы, кабъ пахаць. Яны яму показали,—уси бярезникомъ заросли. Привѣвъ ёнъ къ вечару кобылу домовъ, а ѣсць тыки опяць ня просиць. Такъ лёгъ спаць, ня ѣвши. Назаўтраго тѣй дзядзька подумавъ, подумавъ, ды й послѣдній кусокъ хлѣба даець. Ёнъ у яго пытаець: што дзядзька, дай мнѣ твой топоръ, я пойду лядо цѣрабиць и кобылу пасьпиць! Отъ енъ давъ яму топоръ. Дакъ енъ лядо копавъ цѣлый дзень, и выкопавъ енъ рѣзъ съ конца ў конецъ, зъ вярсту ў довжки, сажаней дзесаць шириной. Пріѣхавъ домовъ и хвалитца дзядзьку: а што, дзядзька,—я табѣ одзинь рѣзъ раскопавъ, а заўтра поѣдземъ драць! Ёнъ, дзядзька, возразився на яго и ставъ кричаць: „кабъ черци шкуру твою подрали! на кимъ тутъ драць?“—О, дзядзька,—нябось! Уздзярѣмъ на етой кобыли усѣ!—„Ну, коли жъ драць, дыкъ драць!“ Тѣй чело́вѣкъ давъ яму соху и самъ пошовъ за имъ. Пришли на тѣй палядокъ,—дзивитца, што чистое лядо стало, и съ конца ў конецъ. „Запрягай жа соху, дзядзька!“—черцяно́къ зациваець дзядзькомъ. Запрягли соху. Черцяно́къ говориць: бярыцця ўси! драць, дакъ драць! Якъ пошла тая кобыла,—дакъ ня ўпра-

вютца ногъ относить отъ дзярэнъ! Съ конца ў конецъ проѣхали, оттуль завярнулися,—такъ усю й узорали. „А што, дзядзька! ты казавъ: кабъ цябе черци подрали! Глядзи-тка: во, и ўзодрали. Што, дзядзька, будземъ дзѣлаць? Треба цяперъ подъ парину приготоуиць рѣзь, а на етомъ овёсъ будземъ сѣиць, а на томъ жито. Дакъ надо ўзодраць и выцерабиць другій рѣзь!“—А ня вѣдаю: коли займаецся, дакъ занимайсь: у мяне ня сила ни драць, ни пахаць!—„О, ще, дзядзька! Тольки покажи мнѣ мѣснoscъ,—я буду драць и пахаць!“

Ну, такъ ето скоро каецца, ня скоро дзѣетца: пришла пора овёсъ сѣиць. Ёнъ говориць: „дзядзька, будземъ овёсъ сѣиць!“—Што жъ, пляменьникъ: коли ўспахавъ, дакъ и сѣи: у мяне нема ничего сѣиць, и на повѣрь никто не дасць!—„Во, йце, дзядзька! Ты идзи хоць одно овсяное зярно коло зярэнъ у сусѣда возьми: мы засѣимъ,—усё ладно будзецъ!“ Ёнъ пошовъ гуляць къ сусѣду и выкулупивъ три зѣрня овсяныхъ. Приносиць домовъ. „О, бяри, дзядзька, бяри три мяхи, ды й по зѣрню кидай у кажанъ мѣхъ, ды й кладзи на возъ, и запрягай кобылу и поѣдземъ сѣиць!“ Поѣхали сѣиць. Узавъ етый пляменьникъ мяшкѣ, и ў концы гоуей, зъ началу рѣза, мѣхъ узавъ и триханувъ, и кажець: сѣиця ўси! И посярѣдъ рѣза мѣхъ опяць триханувъ и кажець: сѣиця ўси! И посѣяли ўсё. Дзядзька отпавився домовъ, а ёнъ ставъ мѣшаць и пахаць,—сохой мѣшаецъ, а бороной пашецъ. Такъ ёнъ за дзень усё успахавъ и ўзмяшавъ. Прѣѣжаецъ домовъ и говориць: во, дзядзька! ты казавъ, што не ўспашу, не ўздзяру! Ажъ во, успахали, ўзмяшали и ладно будзецъ,—засѣили! Пошовъ тѣй дзядзька полядзѣвъ,—хорошо^о ўспахано. Ну й ладно. Усходзиць овёсъ,—съ трѣхъ зярэнъ цѣлый рѣзь, и отлишно ўсходзиць. Ёнъ ставъ ўзновъ яму казаць: „што, дзядзька! покажи рѣзь тѣй, идзѣ лядо выкопаць, выцерабиць и ўспахаць,—жито сѣиць къ восяни!“ Ёнъ яму показавъ. Ёнъ пошовъ назаўтраго копаць. За 'дзинь дзень такъ само и ўскопавъ рѣзь етый, такій самый, якъ тѣй. Дождали восяни; зняли овёсъ! Уси дзивиутца: откуль у яго такій овёсъ хороший? Стали завидуваць: „што ето, прахъ яго вѣдаецъ? Што одна кобыла худая, и ўспахавъ етакое лядо? И идзѣ набравъ енъ сѣмя и засѣявъ, и выросло хорошо?“ Давай етаго малца отмовляць отъ яго,—завидуюць, што ў яго етакая ярь. „Ты у яго не служи,—ёнъ бѣднѣй, у яго ѣсць нѣчаго!“—А мнѣ, каецъ, хорошо. Я замѣчаю, што ёнъ чловѣкъ хороший! Ну, собрали ярь тую и ў гўмно звязьли. Цяперъ, поѣхали опяць жито сѣиць. И жито тожа, трема зернями засѣили рѣзь; у трѣхъ мяхѣхъ тожа вязьли. Жито тое стало усходзиць, якъ на гной,—дужо прѣятно усходзиць. Стали яны задумчиваць—увобрались, овёсъ звязьли, ну й начали молоуиць цяперъ. Помолоуили, и што продали, што обмѣняли на

хлѣбъ, на жито овёсъ, што ѡ сабѣ оставили на сѣмяны и тамъ мало на што тамъ — хозяйственный расходъ. Пляменьникъ кажець: што жъ, дзядзька! треба хату вырубиць: хата крѣпко стара! Енъ кажець: идзѣ-жъ мы вырубимъ? Намъ панъ не даецъ сѣчь!—О, дзядзька, идзи-ка попроси! Дасць панъ, якъ жа ёнъ не дасць! Ёнъ пошовъ къ пану, дзядзька, про- сиць хату. Такъ яму панъ и давъ. Пошли яны вырубляць лѣсъ, дзядзька съ пляменьникомъ. И сказавъ пляменьникъ на дзядзьку: ты жъ не кажи: Господзи Божа, богослови! а дай я начану перша сѣчь!—Ну ѡ ся- чи, кажець. Ну, ёнъ цяперь узявъ и сяканувъ томоромъ, и говориць: ся- чиця ўси! Такъ и начавъ лѣсъ и сѣчца и отсѣкатца и ў грудь качатца. Ну, отсѣкши хату тую, пошли домовъ. Дзядзька етый думаецъ: якъ хату ету перавезець,—кобылёнка одна!—О, дзядзька! боишься ты! на тэй ко- были хаты не перавезець? Перевязёмъ! Поѣдземъ! Узjali, запрягли кобы- лу и поѣхали по хату. Приѣхали ў лѣсъ. Дзядзька говориць: „пу, якъ жа мы? Одно бярно, и того не повязець!“—О, дзядзька! Яна ўсю при- вязець заразъ!—„Якъ жа ўсю? Якъ жа класць на сани ўсю?“—А вотъ, увидишишь, говориць: ускладземъ! Ну, попережъ саней два бяры покла- ли, и пляменьникъ кажець: „ну што жъ? кладзиця ўси!“ Ци одзинъ жа ёнъ будзець ирватца? Такъ и началъ бяревенья само кацитца и скла- датца на сани, щитно усё, такъ якъ и надо. Запрягли кобылу. И пля- менникъ кажець: ну, што, дзядзька: повязёмъ, усклали! Ну, што жъ, везець—визиця ўси, а ты, дзядзька бяри кобылу за поводъ, вядзи! Дзядзька ўзявъ кобылу за поводъ и повёвъ. Такъ, ажъ гремиць хата ета! ня ўпра- витца кобыла ногъ относиль,—тащитца. Ёдуць яны! Выѣхали зъ лѣсу на поля. Тамъ бывъ шляхъ ўѣзний—зъ города ў городъ. Ёхавъ! нѣйкій господзинъ на тройцы лошадей и спрашлець: здрастуйця, мужуки! Оста- новивъ кѡнiй своихъ, хочець допросиль у ихъ, што ето такое: одна ко- была ўсю хату вязець? „Што, мужуки, я хоцьвъ васъ распросиль: якъ ето вы? Одна кобыла увесь грудь лѣсу вязець?“—Што жъ, у насъ дру- гiя нема; а ето намъ зъ-естульки лѣсу надо було на 'дну хату!—„Дакъ якъ жа: на хату, да на 'дну кобылу? У мяне вѡ тройка, ды лвы не по- вязуць етаго лѣсу!“—А вапи такiя кони ня крѣпкiя. Намъ ета и двѣ, то бъ вязлi, али ѡ три хаты коли, то бъ и три вязлi! Етый панъ и го- вориль: ну, што: ци не продали бъ вы мнѣ етыя кобылы, што дужо крѣпкая? Ёнъ, пляменьникъ, на дзядзьку говориць: продавай, ёнъ купиць! —Што жъ ба вы, панъ, намъ дали?—„Да я ня вѣдаю, што вы хоциця?“ —Вотъ мы хопимъ; твоихъ тройку лошадей давай и триста рублей при- даныхъ; тоды мы помѣняемъ! Узjавъ етый панъ согласился. Триста рублей имъ отдавъ и тройку кѡнiй. Яны ўзяли, запрягли тройку кѡнiй подъ бя- ревенья, а етый кучаръ кобылу ў возокъ. Ета кобыла нѣшто хвостомъ

круциць,—возка везыця ня мусиць. „Што ето йна?“—А ето йна не привыкла, у возку не привыкла, дык іна хвостомъ круциць. Повязець, ажъ поляциць,—отвѣчаецъ пляменьникъ. Можа, вашъ хвалеторъ не такъ за-прѣгъ и ня ўмѣецъ правиць? Пришовъ и сказавъ: вязиця ўси! Такъ ко-была якъ скипѣла, и поляцѣла. А яны съ тройкой, зъ естыми лошадыяи, домой; хату привязъли и триста рублей у ихъ.

Ну, скоро сказка кажетца, ды ня скоро дзѣло дзѣетца. Недалёко й годъ ужо яго. Ёнъ усё спрашiецъ у дзядзьки, што вотъ, отправъ мяне: я ўжо годъ кончивъ! А енъ говориць: я не знаю: я цябе не наймавъ и отправляць не буду. Хочешъ живи, хочешъ идзи! Ну, узнова: „Ты мяне, дзядзька, отправъ!“ Ёнъ узновъ отвѣчаецъ: я цябе не наймавъ. Хочешъ живи, хочешъ идзи! Ёнъ узновъ за третьцимъ разомъ спрашiецъ: дзядзь-ка, отправъ мяне! Тэй дзядзька рассердзился и сказавъ: идзи ты отъ мяне къ чорту! Такъ ёнъ тоды ўзявъ и пошовъ захохоча,—годъ ужо от-бывъ, отслуживъ. А тэй чаловѣкъ ставъ одзинъ жиць да поживаць, да добра наживаць: слава Богу, што цяперъ могу процянуць ногу.

С. Сватошница, гор. у. Отъ кр. Ларіона Васильева, 42 л. неграм.

г, Живъ сабѣ уво 'дномъ сялѣ чаловѣкъ бѣдный, и у яго усяе худбы було—только воликъ худзенькій. Во. Здѣлавъ ёнъ соху, усклавъ на колёсы и поѣхавъ у поля. Ъхавъ, ѣхавъ пріажжаа къ гразливыц. Во. Сядзиць тамъ два чарты, и яны, бачуць, што мужикъ ѣдзя, одзинъ зъ другимъ закладаютца. Одзинъ кажа: што етый воликъ не перавязе етыя грази! А другій кажа: нѣ, перавязе!—Ну, коли перавязе, дакъ я буду служиць годъ яму, а коли не перавязе, дакъ ты!—Ну, добро! Якъ толь-ки чаловѣкъ тэй уѣхавъ у гразь, такъ енъ узявъ ззаду за колясы и дзержаць ставъ. Тэй чаловѣкъ вола ставъ погоняць, погонявъ, погонявъ, и вывязъ—тыки изъ грази своё колёсы. Другій чортъ говора: ну, идзи цяперъ годъ служи яму! Во.

Тэй чаловѣкъ выхавъ у поля, отпрогъ вола того, самъ лёгъ подъ колёсы и вола пусьчивъ на пашу. Такъ тэй чортъ, што треба було йци служиць, скинувся хлѣпцомъ и приходзя къ колёсамъ. Здраствій, чаловѣ-ча! Найми мяне ў шаробки! А енъ говора: а, мнѣ самому дзѣлаць нечаго! А чортъ говора: я, кажа, хоць и дармъ годъ буду служиць! А чаловѣкъ тэй говора: коли дармъ, дакъ будзь сабѣ! Во. Ну, тогды чортъ кажа: идзи сабѣ, дзядзька, домовъ, а я буду пахаць! Тэй и пошовъ. А ёнъ ляжавъ-ляжавъ подъ колёсамы до ночй, а тогды нѣччи ўзявъ соху и ўспававъ полосу туу на сабѣ. Тогды жъ назаўтраго днѣмъ и лёгъ сабѣ подъ колёсы. Ходзяинъ яго принося яму обѣдаць. Чортъ, по'бѣдавши, кажа яму: отъ жа жъ, каа, дзядзька, покажи мнѣ полоски своё, сколько ў

цябе полосокъ няпаханыхъ?—Ну, ходзимъ! Отъ, ёнъ узавъ яго повёвъ и показавъ уси полоски. Самъ жа ходзяинъ пошовъ домовъ, а чортъ тэй, ночй дождавши, узавъ соху и попахавъ за ночь уси тыя полоски. На-заўтраго зновъ принося ходзяинъ тэй обѣдаць, а чортъ и хвалитца: по-пахавъ, каа, я ўси тыя полоски, што ты мнѣ показувавъ. Цяперъ хо-дзяинъ кажа: попахавъ ты, дакъ цяперъ хоць погулай,—дзѣлаць болай нечаго! А енъ говора ходзяину: нѣ, ходзяинъ, я ня хѣчу гуляць, а за-вядзетка ты лядо копаць! Ну, ходзяинъ повёвъ яго показываць лядо. Чортъ тэй, дождавшись ночи, гукнувъ своихъ товаришовъ. Дакъ яны якъ стали лядо тое пратаць, дакъ за ночь дзесяцины двѣ выпратали! На-заўтраго ходзяинъ изнова принося обѣдаць яму, и ня здзивитца, што ёнъ здзѣлавъ тамъ за ночь. „Добро то, добро, да што мы будземъ сѣяць, у мяне ничѣго нема?“—А што намъ сѣяць, дзядзь,—посѣямъ проса! Ну, ходзяинъ тамъ—сямъ доставъ тамъ сколько-нёбудзь проса, и засѣяли. И уродзилось тое проса добрачаа. Ну, жжали яго, перавязьли и перамоло-цили. И етымъ уремямъ кончився годъ чѣртовой служби. Пѣтомъ чортъ говориць: ну, панидзядзька, я табѣ служивъ годъ вѣрно и дарма, послу-жи ты мнѣ одну ночь! Ну, ходзяинъ кажа: чаму!—Ходзи жъ, каа, со мной! Яны пошли. Повёвъ ёнъ къ церкви, отчинивъ двери и кажа: иди ты ў церкву, возьми ты рызу и кадзило! Тэй чаловѣкъ пошовъ у цер-кву, узавъ рызу и кадзило, и принося яму. Ну, каа, ходзимъ цяперъ со мной знова! Вышли яны ў поля, дзѣ крыжовая дорога, чортъ тэй кажа на чаловѣка на того: отступимось трѣйча назадъ! Ободва ето отступи-лись назадъ и опынулись на томъ свѣци, у пекли. Тутъ сяродъ пекла стоиць стовпъ и на стовпу сядзиць тамъ главный чортъ и зацѣваецъ другимъ чарцямъ: которому дровы возиць, которому смолю, которому што. Цяперака етый самый чортъ, што служивъ, кажа чаловѣку тому: надзя-вай, каа, рызу, и возьми кадзильницю, и ўкинъ ты ладуну поболи, да кружка стовпа ходзи и кадзи! Во. Цяперъ енъ надзѣвъ рызу, узавъ ка-дзило и ставъ кружка стовпа ладунѣ кадзиць. Чорту на стовпѣ стало дренно отъ дыму, отъ ладуну, и ёнъ рынувся съ стовпа. Тогда етый чортъ ускѣчивъ на стовпъ и ставъ зацѣваць надъ усимъ пекломъ. И крыничъ енъ на пякелныхъ слугъ: эй вы! насыпця три возы грѣшай и посодзья етаго мужука на возъ и отвязиця усѣ яму у дворъ. Во. Ну, яны насы-пали три возы, посадили яго и отвязьли домовъ. Съ тыхъ поръ мужикъ тэй разбогацѣвъ и живе богато съ тымы грошмы.

Д. Колбовека, столбун. вол. рогац. у. Отъ кр. Петра Онисимова, 60 л., негр. запис. въ моемъ присутствіи, г. Цыбулькинъ.

д, Бывъ сабѣ Сидоръ, да такій змирный,—никѣму ёнъ зла не творивъ.

И оддѣлила яго бѣдносьць, дзѣццi, — ня могъ ёнъ сабѣ хлѣбушка спороміць. И работавъ ёнъ на полі, и осталось у яго хлѣбушка съ хуніцкѣ. Бѣлая не было ў яго хлѣба, якъ съ хуніцкѣ. Дождавъ ёнъ до пятаго часу ня ўшы, до пѣлядні: тоды ужо, думаець, покушаю ды й спаць буду! А лукавый прыхітрався ды хлѣбушка ўвороваць. Тоды ёнъ оплакався и гаворіць: няўжлі я одзінъ такій на свѣццi, што хлѣбушка не маю? Вѣрно ещѣ на свѣццi такій жа голодный ёсьць, якъ я! Ідзѣць зъ работы, съ поля, — плачѣць, нечаго поѣсьць. Пришовъ къ дзяцѣмъ, и дзѣццi просюць поѣсьць. „Дзѣтушки моѣ, што жъ я вамъ дамъ, коли я горькамы слязмы плачу, — нечаго поѣсьць?“ И ставъ дзяцѣмъ гаворіць: „дзѣтушки моѣ, молица Бога, — можа Господзь дасць намъ поѣсьць!“ Господзь и кажець лукавому: „отчаго ты огорьчивъ Сидорѣ?“ — А оттого я огорьчивъ, кабъ ёнъ мяне ругавъ! ёнъ мяне не ругавъ ніякімы словамы! Тоды Господзь гаворіць лукавому: „лядзи, каба ты яго ублаготворіць, — што ёнъ цябе не ставъ ругаць, а ставъ Бога просіць! Служи яму годъ, етому Сидорю, за етый хлѣбъ, што ты ўкравъ у яго. Возьми яму ляды распахай и хлѣбушка насѣй!“ Вотъ тоды лукавый могъ ето здѣлаць. Распрятавъ ляды и хлѣбушка насѣивъ, што ёнъ не могъ яго нйдзѣ помѣсьціць, — такъ хлѣбушка богато было. Тоды отслуживъ ёнъ годъ и нанявся служіць и другое лѣто. Тоды гаворіць Сидорѣ: што жъ мы зъ остымъ хлѣбомъ будземъ дзѣлаць? — Ека ты чудный, Сидорѣ! Што съ хлѣбомъ дзѣлаць? А будземъ каець, горѣлку гнаць ды піруваць, ды кумовъ наживаць, ды одзінъ одному бороды драць, напившіся. Вѣ што будземъ дзѣлаць!..

Городецкая вол. чаусск. у. Отъ кр. Ѳедоса Степанова, 80 л.

42. Микола и попъ.

Ишовъ разъ сабѣ такъ Микола чудотвораць дорогой, и нёсъ съ собой прѣсвьірѣ и чецьверць прѣсвьіры. И стрѣліся яны съ попомъ. Поздоровкаліся. „Здрасцьви!“ — Здрасцьви! — „Ну, гаворіць, пойдземъ умѣсьці!“ — Ну, пойдземъ! Ишли сколько яны умѣсьці, наконецъ того захоцѣли ѣсьць. Сѣли на дорози и стали ѣсьць. Ъли, ѣли удвоихъ ету чецьверць, — ящѣ побольше осталось, якъ зѣли. Гэтый попъ тогды, узявъ у яго да гэту прѣсвьіру цѣлную и ўкравъ, якъ Микола спавъ. Уставъ Микола и говора: бацюшка, ци ня ты гэто у мяне прѣсвьіру узявъ? А тѣй кажа: нѣ! Тогды пошли дорогой, оняць жа умѣсьці, — найшли гроши. Дыкъ яны сѣли и начали ихъ дзяліць. Дыкъ Микола раскладая ихъ на три груды. Ёнъ пытая, попъ тѣй: „кому ты раскладуешъ на три груды? Гэто мнѣ, гэто табѣ, а гэто кому?“ А ёнъ кажа: а гэто тому, хто прѣсвьірѣ ўкравъ! А енъ говора: я! — Ну, коли жъ ты, — давай мою прѣсвьіру,

бари ты ўси гроши! И отдавъ яму ўси гроши. И тогда яны раздзялилися. Гэты попъ тогда шповъ, шповъ одзинъ, нѣскульки урема йшовъ, — мацъ ёнъ у кишень, — ажно грóшій ни одной копѣйки нема! „Ахъ, говориць, жалко што просьвіру отдавъ! Приходзятца по ковалкахъ страмствуваць.

С. Браково мотл. у. Огъ кр. Антона Вадкова.

6, Живъ сабѣ у кіявскай губэрні одзинъ попъ. Тоды приживъ до послѣдку, што ўжо не начимъ и обѣдні было служиць. Тоды: „матушка, говориць: испячи мнѣ хлѣбъ у черяпочку, испячи три булочки по кулачочку, — пойду ў свѣтъ!“ Сустрѣкаецъ яго Микола. „Куды, каецъ, бацюшка, йдзешъ?“ — „Пойду ў свѣтъ! Ну, пошли умѣсьци. Стали отдыхаць. Дакъ Микола заснувъ, а ёнъ одзинъ хлѣбъ нзѣвѣ. Пришли яны тоды къ ряцѣ, стали переходзиць. Микола перайшовъ, а бацюшка съ кладки зваліся, да ўтопнтца хоцѣвъ. „Што жъ, кажець, бацюшка, — ци три хлѣбцы?“ А ёнъ кажець: два! Тоды Микола яго выцінувъ и пошли опяць. Зайшли къ хресцянину. Дакъ Микола за печку лёгъ, а бацюшка на купѣ, кабъ яго узбудзили, якъ яны будуць полудноваць. А яны зъ лѣсу пріѣхали ды й гаворюць: што яго беспокоиць, оставимъ столъ да пополуднуемъ; а енъ нехай сабѣ спиць. Тоды Микола яго узбудзівъ, и пошли опяць. Приходзюць къ городу. Тоды спрашуюць у ихъ: што за людзи? А Микола говориць: „мы такіе людзи, што здѣлаемъ съ худого доброе!“ А тамъ у воднаго купца барышня была бѣльная. Вотъ яны и завяли ихъ, кабъ вялячили. Зайшли. Тоды Микола спросивъ ножъ, столъ, — порѣзавъ яе и перамывъ. Тоды дунувъ — ина и зжилась; другіі разъ дунувъ, дакъ ина и отжилась соўсімъ. Гроши имъ дали много. Тоды яны гроши подзялили, и по 'собо пошли, — бацюшка ўжо научився самъ лячиць. Пошовъ ёнъ ўжо самъ собою, и ўслышавъ, што бѣльная ёсь. Вотъ ёнъ занявѣ ёй лячиць: яму здали. Ёнъ яе порѣзавъ, перамывъ: поклавъ на столъ; дунувъ — ня зживаецца. Ёнъ больше дучъ — ня зживаецца. Дакъ енъ улѣзъ у печь, да й сядзиць тамъ. Тоды ураньні узяли яго подъ судъ. Осудзили на вѣсѣльницю яго. Микола приходзиць ўжо, якъ яму на шію пятлю наклали, и спрашуетъ: бацюшка, ци три хлѣбцы? А ёнъ гавориць: нѣ, два! Тоды Микола сказавъ ослобониць яго. Тоды гету барышню опяць отжививъ Микола. Дали имъ грóшій — сколько понесецъ! Тоды яны вышли за городъ и стали дзялиць. Рассыпали на три кучки: Вотъ бацюшка спрашуетъ у Микола: кому гетыя гроши? А ёнъ отвѣщаецъ: „гето табѣ кучка, а гето мнѣ.“ — „А гета, третьяя, кому?“ — „А гето тому, хто третій хлѣбець зѣвѣ!“ — „Я, кажець, зѣвѣ!“ — „Ну, табѣ ўси гроши, коли ты зѣвѣ!“ Уси яму три кучки отдавъ. А самъ пошовъ. Попъ ссыпавъ у мяшокъ ихъ, прыцанувъ у канаву, хоцѣвъ узняць, — ня

можно ихъ узняць. Отъ ёнъ самъ улѣзъ у канаву, хоцѣвъ мѣхъ гетый на плечи; а мѣхъ черезъ голову, ускацився на голову и задавивъ яго.

Городищен. вол. гор. у. Отъ кр. Захара Романова, 42 л. негр.

в, Уво дномъ сялѣ бывъ на приходзи попъ. Вотъ бывъ престолъ Миколаевскій. Пришовъ дзень ангела Миколаевскій. Попъ ставъ обѣдню правиць, и не одного челоуѣка не было. Правивши обѣдню, да ѣ ударивъ попъ христомъ Миколая: якій жа вы святой Миколай, што не было на 'днаго челоуѣка на вашъ дзень у церкви? Тоды, обѣдню отправивши, вороцився домой. Вотъ ёнъ пришовъ домой, побѣдавъ и отправився ў свѣтъ. Сустрѣкаецца яму нищій на дороги. „Куды, говориць, бацюшка, идзеце вы?“ —Иду ў бѣлый свѣтъ! Ну, пошли ўмѣсьци. Пошли ўмѣсьци, и захоцѣли яны ѣсць. И стоиць сперадзи, побочъ дороги, криница. Попъ да на нищаго говориць: идзиця, да водзички зачарепниця! А нищій говориць: бацюшка, а якъ ба вы потрудились? А попъ ставъ убядзително просиць нищаго. Нищій пошовъ и привёсь. Якъ пошовъ нищій по воду, то положивъ три просьви́рки своихъ зѣдзи ў попа. У етое ўремя, покуль ёнъ ходивъ по воду, попъ одну просьви́рку зѣвѣвъ. Нищій приходзиць зъ водой и бачиць—только двѣ просьви́рки. Ставъ пытаць у яго: идзѣ жъ третьця? А попъ отвѣчаецъ: я не знаю! Нищій узявъ одну просьви́рку и разрѣзавъ на три часьци и стали кушаць; дакъ двѣ часьци осталось, а третьцей стало досыць. Потомъ, покушавши, яны пошли по дороги. Потомоуѣки зайшли у господскій домъ на ночь. У етаго господина жана больна, и лакей ихъ не пускаецъ на пошлегъ: у насъ, говориць, вотъ помѣщицкая жана крѣпко больна; нашъ баринъ ня любиць нищихъ! А нищій отвѣчаецъ: я яе узлячѣ! Етый лакей сказавъ барину, што у насъ нищія почуюць,—барутца нашу барыню узлячиць! Баринъ потребовавъ къ сабѣ нищаго и попа. „Можеця вы, господа, жану мою узлячиць?“ Яны кажущъ: можомъ, только надо баню вытопиць. Вотъ яны баню вытопили, и у баню узнясьли лакеи на просьцинахъ барыню ету, а потомъ узнясьли большое корыто у баню. И нищій обрашцаца зъ барыней у бани, а попъ смотриць у вокошко, каба нищій не замѣтивъ. Уложивши барыню у корыто, нищій и разрѣзавъ ножомъ брухо: разрѣзавши брухо, повыкидавъ изъ сярѣдки бѣлое гадосць; тоды вымывъ чисто у сярѣдки; тоды брухо ёй и сшивъ. Дунувъ духомъ своимъ, и яна устала и жива стала. Тоды яны пошли у горницу къ барину, нищій изъ барыней. Не могъ баринъ самъ чимъ наградиць за ето дѣло. Потомъ говориць нищаму: што вы жалаеця за ето, што вы жану мою отживили? А нищій говориць: што милосць ваша, то и награжденія дадзице! Баринъ увёвъ нищаго у комлату, идзѣ гроши лежачъ золотыя. И набравъ нищій пуды чатыре золота прямо у мяшокъ. И гукаецъ пона къ сабѣ

и кажець: бари гроши и няси! Попъ узавъ ношку нуды чатыре и от-
правились по дороги. И ящо зайшли у господскій домъ на ночь: тамъ
помѣщикъ нездоровъ сильно. Попъ и говориць на лакеявь: што вы смут-
ны? Да—нашъ баринъ три года болянъ! А попъ говориць: „я узлячу!“
Наѣвшись, глядзючи у вокошко. Сказавъ барыни баню протопиць. Слуги
вытопили. Барина унясьли на просыцинахъ у баню. Енъ брухо разрѣзавъ,
попъ. Разрѣзавши брухо, перамывъ у сярѣдки и сшивъ. Дувъ, дувъ,—ни-
чего ня выдувъ: няживъ баринъ. Увознали слуги, што баринъ няживъ,
зарѣзанъ,—попа и ўзяли и связали яго. Связавши яго и повяли у ком-
лату, а баринъ остався ў бани. Барыня подала у судъ на попа. При-
ѣхали судьдзи и осудили яго сичасъ завѣсидъ.—Подходиць къ судьдзямъ
нищій и спрашуець у начальства, говориць: дайця мнѣ попа на чецъверць
часа, испросидъ у яго одно дѣло! Нищій попа и пытаець: „ци бивъ ты
хрястомъ Миколу?“ Ёнъ отвѣчаець: нѣ, ня бивъ я!—„А ци ты просъ-
вирочку зъѣвъ, якъ мы садзилися кушаць, да я воды ходзивъ?“—Нѣ, я
не кушавъ! И побожився.—„Вотъ, говориць: цябе на шибельницю икъ
смерци душѣ прадаюць,—признайся!“ И побожився попъ, што—„ейбогу,
я не кушавъ!“ Потомъ оба—нищій и попъ—обрацились икъ начальству.
„Господа начальство, говориць нищій: обременяци (обремените) жалень-
ко, чецъверць часа,—сичасъ баринъ будзець живъ!“ Ну, яму позволили
ици ў баню. Нищій дунувъ своимъ духомъ,—егый баринъ и ўставъ. И
ўмѣсьци явились къ начальству. „И што ето навѣдзана комиси́я у мо-
ёмъ доми?“ спрашуець такъ баринъ. Начальство гово́риць: „бывши вы
ўрѣзаны, дакъ мы приѣхали судзидъ попа. И вы моли́цся Богу, што
намъ Господъ сославъ нищаго, и васъ отживили!“ Баринъ кажець: я
якъ бивъ здоровъ, такъ и поздоровѣвъ! И позвавъ комисію къ сабѣ ў
горницю и ўчасьчивъ ихъ, якъ самъ хопѣвъ. Яны й поѣхали домой. По-
томъ баринъ призываетъ нищаго: „што вы жалаеца за ето, што вы мя-
не отживили?“—Што милосць ваша! отвѣчаець нищій, И баринъ повѣвъ
яго у комлату и давъ яму грошій золотыхъ, якъ тольки понесець ношку.
Енъ самъ не бравъ, а потребовавъ попа. Попъ поднявъ на плечи ношку
и говориць: баринъ, прибавъ,—лѣгка несць! Баринъ подбавивъ яму. И
отправились по дороги. Вотъ попъ уже зъ двюхъ часъпей гроши ўзявъ.
Ёнъ няседъ и яму цижало. И нищій спрашуець: „што братъ, цяжко та-
бѣ?“—Цяжко! Ну, енъ яму маленячко силы подбавивъ, ёнъ пошовъ
улѣхко. И пераходзюць черазъ рѣчку. Перавозу нема ниякого, прямо у
водзѣ. Нищій пошовъ поверхъ воды, якъ по ляду, а попъ потуль ишовъ,
покуль ставъ тонучъ изъ грошами ўмѣсьци. „Бацюшка, вы тонеця: ци вы
святого Миколу били хрястомъ? А ци вы прѣсвирку зъѣли? Вотъ къ
смерци прадаеце свою душѣ!“ Енъ побожився, што не я. Нищій узивъ

попа за рѣку и пошли якъ по ляду. Перайшли ету самую рѣчку и сколько яны дней ишли по дороги, и недалеча стала имъ эта церква—Миколаевскій приходъ. И увидивъ ето попъ и говориць: „ну братъ, моя церква недалеча. Вотъ коли поживѣмъ!“ И остановилися у вярсту. Потомъ нищій ставъ дзялицъ гроши, и расклавъ на чатыре кучи. Тоды бяццшка пытаецца: кому ето? —А ето намъ съ тобой по одной!—„А третья кому?“—Хто бивъ Миколая хрястомъ, дакъ тому!—„А чацвѣртая кому?“—Хто просьвирочку зѣвѣ!—„Дакъ я жъ ето ўсѣ здѣлавъ: и Миколу бивъ хрястомъ, и просьвирку зѣвѣ!“—Ну, и гроши табѣ! И отдавъ яму и свою часць! Забравъ попъ усѣ гроши съ собою, а нищій отправився. И сказавъ попу: „якъ обѣдню служивъ, такъ и служи по закону Божаму! Я Микола святы!“ И разошлися. Микола святы нема—вѣдома дзѣ дзѣвсь...

М. Дубровна, гор. у. Отъ кр. Корнея Грибкова, 46 л. запис. въ моемъ присутствіи г. Буднедкій. Говоръ смѣшанный.

43. Убогій и коваль.

Ишовъ убогій и куваль и занучували у ўдовы. Вячераць нѣчаго. Тоды убогій кажець: сходзи тамъ перамяцц засѣкы! Ина сходзила, перамела засѣкы и усыпала зерняты у печь сушиць,—ажъ слава Богу, собрала повну печь. Стала молоць—слава Богу, намолота много муки; стала ўчиняць,—слава Богу, повна дзежъ, ажъ зъ дзяжи прѣць; а якъ стала садзиць у печь, дакъ слава Богу, повна печь; а якъ стала вынимаць, дыкъ нѣйдзя дзѣваць. Ну, назаўтраго пошли дали. Куваль жа наклавъ цѣлу ношку хлѣба сабѣ, а ўбогій ўзявъ только одзінъ шпыричекъ. Тоды куваль кажець убогому: чаму ты не бярешъ больше сабѣ хлѣба? А ёнъ кажець: досыць зъ мяне будзець, ящѣ й ты ў мяне попросишь! Обнила ихъ узнова цѣмная ночь. Тоды убогій кажець: ты раскладай цяпло, а я пойду на вячеру старатца? Ну, приводзиць убогій бычка на вячеру. „На, кажець, рѣжъ ды готуй вячеру!“ Ёнъ зарѣзувъ гэтаго бычка, ды якъ ставъ луницъ, дыкъ отрѣзувъ нырку, ды припѣкъ на цяплѣ ды й зѣвѣ, бо дужо ѣсцы хоцѣвъ. Хвацився убогій нырки. „Ци ня ты нырку изѣвѣ?“—Нѣ, я не бачивъ! Ну, назаўтраго куваль набравъ цѣлую ношку мяса и говориць на ўбогаго: чаму ты не бярешъ? А то тое будзешъ ѣсцы, што нясешъ!—„Добро, кажець: ящѣ й ты у мяне попросишь!“ Ну, пошли яны дальше. Ишли, ишли, поѣвъ куваль увесь свой хлѣбъ и ўсѣ мясо. Нечаго яму ѣсць. Ёнъ и кажець на ўбогаго: правду ты казавъ,—дай мнѣ троху хлѣба!—А ци ты нырку зѣвѣ?“—Нѣ, я не бачивъ! Ну, убогій давъ яму хлѣба. Пошли дальше, приходзюць къ королю; ажны

тамъ сынъ яго хворѣецъ—ня 'тживаецъ, ни ўмираецъ. Убогій говѣриць: я яму дамъ рады, только капъ выстроили мнѣ покойчикъ особянный, пясочкомъ жовценъкимъ высыпанный, ельничкомъ вытрушанный, престолъ капъ засланный бывъ и ванна капъ была готова. Ну, яму гѣто усѣ здѣлали. Тоды убогій положивъ гѣтаго мальчика на престолъ, узявъ ножикъ ды й разрѣзъувъ яго на чатыре часьци, и перамывъ у гѣтый ваньни. Тоды склавъ яго ровненько и ставъ дупъ. Дунувъ разъ—соснувався чаловѣчакъ; дунувъ другей разъ—ставъ дыхаць чаловѣчакъ; третей разъ якъ дунувъ—дыкъ малецъ и ўставъ. „Ахъ каецъ: якъ я смашно заснувъ!“ А куваль выкручивъ у сѣдни дзюрку, ды на усѣ гѣто дзиво и глядзиць. Ну, тоды король даецъ яму золота ци серабра тамъ, а ўбогій не бярець. Тоды куваль кажець убогому: бяри! А ёнъ кажець: „а ци ты ўзявъ нырку?“—Нѣ, каецъ, я знаць не знаю, вѣдыць ня вѣдаю!—„Ну, коли такъ, —бяри грѣши!“ Куваль набравъ цѣлую ношку, и пошли. Ишли, ишли—приходзюць къ другому королю. А ў того короля дочка ни живецъ, ни ўмираецъ. Тоды куваль кажець, што я яе узлячѹ, только капъ бывъ мнѣ особянный покойчикъ, пясочкомъ высыпанный, ельничкомъ вытрушанный, и престолъ капъ засланъ бывъ и ванна готова была. Ну, яму гѣто усѣ здѣлали. Куваль тѣй пошовъ у тѣй покойчикъ, положивъ дзѣвку на престолъ и рѣзанувъ накрывъ, и ставъ мыць; дыкъ кровъ, а въ убогаго криви ни було. Тоды король видзиць, што куваль зарѣзъувъ дочку, дыкъ ёнъ сказавъ завѣсиць яго. Тоды убогій патаецца у кувалья: а што, ци ты нырку ўкравъ, дыкъ я дамъ рады? А куваль говориць: я знаць не знаю, вѣдыць ня вѣдаю! Ну, убогій тоды кажець: пусьпиця яго, я дочкѣ дамъ рады! Пошовъ и отжививъ яе. Король зновъ даецъ золота ци серабра, убогій приказавъ кувалю узяць. Набравъ тѣй ще боли, и пошли. Ишли, ишли, тоды убогій кажець: „якъ жа мы будземъ дзялиць гѣтыя гроши? Мусиць, на трѣ часьци?“—Якъ на трѣ?—„А одну мнѣ, а другую табѣ, а третью тому, хто нырку ўкравъ!“ Куваль тѣй глядзѣвъ, глядзѣвъ, ды й признався: я, каецъ, укравъ нырку!—„На шъ табѣ уси гроши, коли ты укравъ. Али чаму не признавався ранѣй?“ Сказавъ гѣтыкъ, и нема—знаць дѣзъ дзѣвся.

Каковчин. вол. спѣнн. у. Отъ кр. Ивана Кондратова, 80 л. неграм, записалъ, по моимъ указаніямъ, г. Доморадкій.

Вариантовъ много. Мѣсто попа и коваля въ нѣкоторыхъ занимаетъ жидъ, продавшій имущество и пожертвовавшій деньги „на церкву.“ Объектомъ кражи бываетъ сыръ, взятый Богомъ за излѣчение дочери помѣщика. Въ одномъ вариантѣ куски тѣла переминаются въ „лѣтней“ т. е. тепловатой водѣ, и Богъ съ жидомъ переходять черезъ море.

44. Докторъ.

Бывъ мальчишка малолѣтний; ёнъ сирота; служивъ по людзѣхъ. И нїйдзѣ не бравъ ращоту, грѣшій ни копѣйки: то шкodu здѣлаецъ, то поперяецъ оброцъ, топоръ,—яму и не дадучъ платы. Тоды нанявся у хозяина на гоню жита: гоню жита засѣиць и запахаць за службу. Пу, яму хозяинъ засѣивъ. Дождали вясны. Усिमъ Господзь зародзивъ, а яму нѣ,—ничого не зародзивъ. Ёнъ и тамъ, значитца, служивъ дурно (даромъ) годъ. Цяперя нанявся на жаробчика у хозяина,—кабъ давъ жарябца за службу. Тэй хозяинъ давъ яму жарябца. Вясною выгнали на Юрѣ на росу увесъ скотъ: и овечакъ и коровъ и коній. Увесъ скотъ цѣль, а яго жарябца зѣбли вовки. Ёнъ и тамъ годъ дармо служивъ. Цяперъ нанявся ў хозяина на одзинъ обѣдъ: годъ отслужиць и обѣдъ получиць. Ёнъ отслуживъ годъ, получивъ обѣдъ. У горшки ўлили, енъ увязавъ и пошовъ у свѣтъ нсѣ хлѣбцомъ. Идзецъ дорогою, стрѣчаецъ Миколу. Микола говориць: „добрый дзень!“—„Доброе здоровья!“—„Куды йдзешъ, чаловѣча?“—„А йду ў свѣтъ. Кабъ зъ добрымъ чаловѣкомъ, дакъ ба сѣли побѣдали, и тоды померци! Микола говориць: я добрый чаловѣкъ—будземъ обѣдаць! Ёнъ сирашнїецъ у яго: а хто ты? А ёнъ говориць: Микола! Вотъ ёнъ яго наругавъ, Миколу, налавъ: „добрый чаловѣкъ!... усимъ зародзивъ жито вясною, а мнѣ нѣ!...“ И пошли каждый по сабѣ. Пошовъ енъ дальше,—стрѣвъ Юрѣю. Юрѣя говориць: „добрый дзень, чаловѣча!“—„Доброе здоровья!“—„Куды йдзешъ, чаловѣча?“ Ёнъ говориць: иду у свѣтъ! Кабъ зъ добрымъ чаловѣкомъ, сѣвъ ба побѣдавъ, а тоды ўмерци!... Худо, видзишъ, яму жиць, заробиць нельзя. „А я, говориць, ня худый чаловѣкъ, а добрый,—будземъ обѣдаць!“—„А хто ты?“—„Я Ягорья!“ Отъ енъ гетаго Ягорья наругавъ, налавъ: да, говориць, добрый ты чаловѣкъ! у успхъ цѣль скотъ, а мойго одного жаробчика и того отдавъ вовкомъ! Ня буду съ тобой обѣдаць!... И пошли по сабѣ кѣжаны. Ну, тоды гетый стрѣчаецъ смерць, съ обѣдомъ, зъ гетымъ. Смерць говориць: „добрый дзень, чаловѣча!“ Ёнъ кажець: добраго здоровья!—„Куды йдзешъ, чаловѣча?“ говориць.—Иду ў свѣтъ! Кабъ зъ добрымъ чаловѣкомъ, сѣвъ ба да й побѣдавъ, а тоды й померць. А хто ты такой? говориць.—„А я смерць!“—„Ну, коли смерць, будземъ обѣдаць, тольки зъ вуговоромъ: кабъ тольки померци!“—„Ну, говориць, тоды побачимъ!“ Вотъ яны сѣли зъ ёй обѣдаць. Обѣдъ у ихъ хорошій бывъ, хозяйскїй, дужо хорошій бывъ. Побѣдали. „Цяперъ, каецъ, помираць буду!“ Ина яму отвѣчаецъ: „не пора табѣ ўмираць! А я табѣ лучче скажу, съ чаго табѣ жиць. Будзешъ ты, говориць, самымъ главнымъ дѣхторымъ. Цяперъ, идзѣ будучъ больныя, мы съ тобой будземъ бачитца уво ўсякаго больно́го. Коли, говориць, буду ў головахъ, дакъ

скажи, што помрѣць—ня будзя ничего; а коли буду у ногахъ, дакъ давай помочи: дай воды, дай травы, дай чаго ўгодно: ёнъ будзець живъ. Ступай, говориць, у гету дзерявушку, тамъ я буду,—тамъ больные ё!“ Ёнъ зайшовъ къ больному, а тамъ смерць у ногахъ. Отъ ёнъ яго тамъ пощупавъ, давъ травницы, водзицы. „Полѣпшаецъ, говориць,—живъ будзець!“ Зайшовъ къ другому,—тамъ уже ў головахъ. На того сказавъ: „нѣ, каецъ, ёнъ помрѣць скоро, яму ня треба ничего!“ Ну вотъ, потомъ яго узнали. Ставъ большимъ дохтурымъ. Придзялився ў городъ у губэрню, и ставъ богатъ уже силно. И живъ ёнъ гетыкъ сколько годовъ дохтурымъ, до старосьци. И пора яму уже помираць приходзятца. Ставъ ёнъ больнымъ. Приходзиць яна къ яму, стала ў головахъ,—смерць тая жъ самая. А яму ўмираць ня хочетца. Ёнъ сабѣ здѣлавъ короваць зялѣзную на коловорѣццi. На гетой коровацi ёнъ ляжиць. Яна къ яму прѣдзець, станецъ у головахъ, а ёнъ—круць короваць, яна й ў ногахъ. И гето ўремя вялося повгода: ни якъ ня можець яго зловить. Цяперича ина ловила, ловила, зловила за шію и говориць: „ахъ, кумокъ, кумокъ! круци не круци, а приходзятца ўмирати!“

Д. Староселье, любин. в. гор. у. Отъ кр. Гапея Яковлева, записалъ въ моемъ присутствіи г. Буднецкій.

б) Нѣкоторымъ царсѣвни служивъ старый солдатъ дватцатипятилѣтнюю службу. Наконецъ выслужився ёнъ, и было ў яго чатыре дзеняжки. За 'дну дзеняжку для товариша узавъ горѣлки на распрощеніи,—якъ яму домовъ треба ницi. Осталося ў яго три дзеняжки, и пошовъ ёнъ зъ ими домовъ. И была у яго балалайка, и ёнъ умѣвъ играць на яе. Ну, и выправився на такія сцѣпѣ непроходзимыя, што нема никого: ни дзяревни, ни воды. Опяць ёнъ, можа съ часъ подумавши, нашовъ лужинку воды. Ёнъ сѣвъ и пераксцився. Сухарей было хунты два ци три. Ёнъ памѣкаваецъ да снѣдаецъ. Сичасъ явилися къ яму два старики, сивыя такія, и просюць у яго милосьцины. Ёнъ скурѣзно на ихъ посма-триваецъ, што пя фвши стошавъ за троя сутокъ. „Ну, якая жъ у мяне милосьцина, у солдата такого? Коли хочеця, дакъ прѣшу покушаць! А боляй нѣту ничого милосьцины!“ Вотъ яны сѣли зъ имъ и поѣли етыя сухари. Устали и давай милосьцины прѣсидъ. „Што ў цябе за милосць, што мы фли умѣсци? А ты памѣ давай милосьцину!“ Ёнъ сказуецъ: Якая ў мяне милосьцина? Ёсь у мяне три деняжки усяго. Вотъ за 'дну, якъ приду домовъ, дакъ поставлю хату, за другую жанюся, а за третью коня расстаряюся,—такъ и жиць буду! Ну, цяперя обдумався етый самый солдатъ: „нехай будзя такъ: избу сострою, а за другую ожанюся, а третью нехай будзи вамъ! Нехай, якъ Богъ хоцѣць, такъ и будзець:

бесъ кобылы буду жиць! Вотъ ёнъ и отдавъ имъ дзеньяжку и говориць: „вы, сивыя, убирайцесь! Цяперъ вы идзиця, куды йдзець, а мнѣ вотъ сюды продовжаць. Скажиця, ци не видаць якого города, ци чаго?“ Яны въ отвѣтъ сказали: сами идёмъ третьія сутки, и тожа ня видали ни дзяревни, ни города ниякдго! Ну, яны сабѣ пошли, а ёнъ сабѣ пошовъ. Опяць ёнъ троя сутокъ ишовъ. На третьія сутки ящё являетца пара сивыхъ. „Здрастуй, господзинь!“—Здрастуй!—„Просимъ милосъцины радзи Христа!“—опяць просюць сивыя етыя. Ёнъ и обьясняецъ опяць имъ: откудова вы берецёся ўсё сивыя етакія по пари? Ци много васъ подра-дзилось по той дорози усё по пари ходзиць? Яны отвѣщаюць: много ня много, мы ня вѣдаемъ, а мы только удвоихъ, кажець. Дай, да дай милосъцины радзи Христа! опяць своё плятуць. Ну, солдатъ етый рассерчавъ: „якая жъ милосъцина у солдата, да й ще ў подорожнаго? Вотъ, говориць, я милосъцину давъ парамъ сивымъ етакимъ; цяперича на томъ мѣсьци балалайку забывъ, идзѣ ўмѣсьци ёли! Вотъ вы й сивыя гетакія! Цяперича, говориць, што жа у мяне: осталось ў мяне ўсяго дзѣвѣ дзеньяжки. Было три, дакъ я одну отдавъ. Ну цяперича надо несъци домовъ. Надо за 'дну жаницца, а за другую треба йзбу потстроиць. А прѣтчамъ, говориць, нѣця вамъ и гету!“ А одну сабѣ оставивъ,—рассерчавъ, кинувъ имъ,—штожъ? просюць—и пошовъ съ аднэй. Ну, цяперя изнова на троя сутокъ ёнъ идзець. Нема ничего: ни села, ни двора, ни дзяревни,—нема ничего,—опяць на троя сутокъ. Якъ кончилось троя сутокъ, такъ ранняя чаць-вѣртая сутки являютца опяць пара сивыхъ, и опяць своё: „Здрастуй!“—Здрастуй! И откуда васъ сивыхъ набралось! Ну, што жъ, господа: я, говориць, знаю, што ў васъ на ўмѣ! Вы жъ бѣльшой ничего, якъ будзеця милосъцины просиць!—„Такъ, господзинь землякъ! Такъ и надо, кабъ намъ милосъцины дали!“—Ну, я, говориць, такъ и думаю! Якъ, говориць, приду домовъ, нехай ничего не будзець! Я, говориць, тымъ доволенъ, што гетыхъ сивыхъ три пары надзяливъ,—нехай остануся такъ, ни причомъ. Коли здоровъ, дакъ буду жиць!.. Такъ усердзился и Пошовъ, и ничего имъ не сказавъ,—отдавъ послѣднюю дзеньяжку и ничего имъ не сказавъ, пошовъ сабѣ. Яны сабѣ, и ёнъ сабѣ. Уже до глыбокаго яго добрали; уже не распрашававъ ни городовъ, ничего!. Идзець и думаецъ, самъ сабѣ толкуецъ: „што я приду цяперъ бесъ послѣдства домовъ? Три дзеньяжки былі—нищимъ отдавъ, а самъ приду домовъ, якъ чужей!“ Только ёнъ прекрацивъ гету рѣчь, являетца позадзи,—ѣдуць нѣйкія два господзины, у тарантасі; на пары кѣній. „Здрастуй, землякъ!“—Здоровъ, господа!—Што, говорюць, землякъ: якъ ба ты пошовъ у городъ—городъ недалёко ўже видаць—и вотъ якъ ба дли насъ обобравъ ба ты идзѣ нибудзь заѣздный дворъ хорошій, постоялый дворъ, и кабъ комлаты были хорошія

и кабъ овса кѡнямъ, и дли насъ кабъ барана цѣлаго купивъ и обжаривъ, и кабъ цѣлый бывъ, нятревожанный, изъ ногами, изъ рогами; и полуштопъ горѣлки намъ повенъ бывъ!“ Ёнъ имъ отвѣщаецъ: вы, говориць, господа сами отправцесь, а я вашихъ лошадей останусь попасоваць! Яны говорюць: „идзѣ намъ? Идзи ў городъ и нанимай дли сябе слугу; а якъ ты пѡйдзешъ, дыкъ ты самъ тамъ барана купишь и горѣлки полуштопъ повенъ купишь. И мы будземъ скоро ѣхаць туды!“ Ёнъ цяперя пошовъ. Яны яму дали пяць рублей на справки на гетя: барана купиць, хвациру наняць, и полуштопъ горѣлки кабъ повенъ бывъ, и овса лошаdzемъ приспособивъ. Ёнъ узавъ гроши и пошовъ. Сичасъ нашовъ трахтырь гетый и постоялый домъ, и спрашіецъ у ходзяина: што, дли господъ помященія будзецъ у васъ? Вотъ такія то заѣдудъ два господзины на пары кѡняхъ?—Отчаго жъ, говориць,—у васъ ёсь комлаты дли господъ, якія заўгодно дли васъ.—мы зъ естаго живѣмъ! Ёнъ, солдатъ гетый, пошовъ рассмoтрьѣвъ, кабъ комлаты хороши дли господъ были. Ну, цяперъ ёнъ и спрашіецъ: ци ёсь у васъ баранъ дли господъ? Ёнъ выгнавъ яму цѣлый табунъ баранѡвъ и говориць: выбирай котораго ўгодно. Ёнъ, солдатъ, якъ хвацивъ самага лучшаго барана, такъ сичасъ разрѣзавъ и спрашіецъ дровъ, и ставъ готовиць яго. Ну, й сичасъ обгутувавъ. Няскоро дзѣло дзѣтца, а скоро казка кажетца. Ёнъ обжаривъ барана гетаго и ожидаецъ господъ. А ёсьць дужо хочецъ крѣпко, да посматриваецъ на гетаго барана и на полуштопъ, и хлѣба булки на столъ,—тожа пригoтовивъ ёнъ дли ихъ. Вышовъ зъ городъ и слушаецъ, вухо приклавши. Уже цѣмно становитца; прислухаецъ—ня чуць ѣдучи ихъ, не слыхаць. Ёнъ увывшовъ у комлату и осмѣлился такъ, што ёсьць дужо хочецъ. Ёнъ прихитривсь. Узавъ, печаць, гетый полуштопъ, оторвавъ и стаканъ чайный узавъ, наливъ горѣлки, тоды заплющивъ вочи—дакъ ня стыдно ў поцьмахъ—ды й вышивъ. Тоды узавъ, воды наливъ у стаканъ и повенъ доливъ штопъ. Цяперя полядзѣвъ заднее спягно, и пачонки нашкрѣбъ оттуль, мякоци, да ўзавъ и поѣвъ. Цяперъ узавъ, замазавъ саломъ, нѡжомъ заглазивъ, кабъ незнашно былѡ, откуль вынявъ ёнъ пачонку гету. Такъ и штопъ доглѣдивъ, кабъ незнашно было. Пригрѣвъ гету самую печаць и здѣлавъ якъ былѡ. И вышовъ зновъ на городъ и ставъ слушаць. Удругъ явилися гетя господзины и съ парами лошаdzями, и спрашуюць: што жъ, землякъ,—тутъ хвацира? Ёнъ отвѣщаецъ: здзѣсь! Кѡнѡй узавъ, на дворъ вадзецъ на постоялый. Вы жъ, господа, убирайцесь туды ў комлату, а я кѡнѡй убиру самъ, овса имъ засыплю и приду къ вамъ! Ну, яны пошли у комлату. Посмoтряць, што комлата дли ихъ хороша, выбравъ ёнъ. Такъ яны сѣли за столѡмъ, одзинъ на правой руцѣ, а другѡй на лѣвой. Уходзиць солдатъ у комлату,—ковій уже во-

бравъ. „Ну, господа, говориць солдатъ: цяперь пора вячераць!“—Якъ то вячераць? Што, баранъ ня цѣль, да й полуштопъ горѣлки ня повенъ, кажуць господа. Ёнъ, солдатъ глядзиць, да й начавъ спориць: „якъ жа ня цѣль? ёнъ цѣль; да й полуштопъ пѣвенъ!“—Нѣ, говориць, ёнъ водой долить—нѣхто выпивъ стаканъ.—„Я, говориць, не знаю, присягаць не стану,—трахтырщикъ продаецъ, можа водой доливаєць. Печать цѣла!“—Вотъ, ты говоришь! И баранъ ня цѣль!“—„Якъ жа ня цѣль? Вотъ, цѣль!“—Да нѣхто пячонку выскрабъ зъ гетыя зъ лопатки!—„Ну да, говориць, господа: вамъ усё здаецца такъ! Развѣ ёнъ родзился такіъ, што ў яго пячонки нема, а я цѣльнаго вамъ зжаривъ. Я не знаю!“... Ну, посьли гетаго спору и стали вячераць. Ну, ёнъ, гетый солдатъ, узявъ полуштопъ откубтивъ и стаканъ сабѣ наливъ етыя горѣлки зъ водой и выпивъ. Яму дозволили другой выпить. Ёнъ пѣецъ и похваливаетъ: вотъ, говориць, господа,—вы говорили—вода! Гето жъ горѣлка! Ну, стали яны й сами примѣръ дѣлаць, нибытцамъ выпиваць—здалося яму такъ,—ну й кушаць. Ну, цяперь яны узнвоъ устали. Ёнъ ставъ имъ коній прибираць. Прибравъ ихъ. Яны стали яго пытаць: ну што, землякъ: у котору сторону табѣ пуць вѣсьди? Ёнъ каецъ: вотъ у гету! Яны кажуць: ну, землякъ, и намъ жа у гету! Будзь у насъ за хурмана!—Ну, говориць, и Богъ ба зъ вами: я бѣ жалавъ подѣхаць,—я здорѣжився! Ну, сѣли и поѣхали. Ыхали яны цѣльныя сутки, опяць на ночь заѣхали у городъ. Заѣхали яны къ удовѣ къ бѣдной на ночь, тамъ на концы города. Убралися ў хату нучуваць ужо, а солдатъ коній убираецъ на дворѣ. Пѣтомъ и солдатъ улѣзъ у хату. Ну, ў ихъ разговоры идучъ; нѣшто баба расказуецъ, тая ўдова. „Вотъ, говориць, господа: вы ѣздзиця по разныхъ сторонахъ. Ци не слышали такихъ дохторей, кабъ вылячили у насъ царевну?“ Яны говориць: мы не слышали дохторей, а мы вотъ сами дохтора! Тая баба сичасъ якъ тольки почула, што яны сами дохторы, такъ поднявши и побѣгла до царя, кабъ не зачапитца. Такъ часовыхъ тамъ туды-сюды упросила: што вотъ, допусыциця до царя, у мяне дохторы два почуецъ, и говориць: царевну злячиць можемъ! Ина сичасъ къ царю подышла и просьбу яму зъяснила. Царъ отъ радосыци вялѣвъ сичасъ тройку лошадей закласъ и три жандары, и кабъ гетыхъ дохторей къ яму сичасъ доставили. Ну, цяпера, поѣхали сичасъ по дохторей у кареци,—баба гета вядзецъ ихъ у свой домъ. Яны сичасъ пришли и гетымъ дохторѣмъ сказали: убирайцеся до царя! Яны ўзяли убралися, и поѣхали къ царю. И солдата съ собой гетаго узали. Ёнъ цяпера, царъ, на ўстрѣчу вышовъ и спрашѣецъ отъ радосыци такія: што жа вы, дохтора хорошія? Можецѣ мою дщеръ злячиць?—А якъ жа, можѣмъ! Ну дакъ вотъ, ваша царское вяличество, ё у васъ комлата такая особливая, кабъ намъ ля-

чиць, кабъ нікого не было? Ёнъ скажуець: ё длі васъ у мяне хоця й дзвѣ!—, Ну, намъ дзвѣ ні нужно, а одна нужна, і кабъ у тэй комлаці было—снчасъ вѣліця—дзвѣ ванны былі: адна халадная, а другая цѣплая. І кабъ хворую туды ўнясьлі; і кабъ солдаты былі у два шары, ізъ голамы штыхамы і ружжа зъ парядамы; і кабъ туды ніхто не ўходзівъ і не смотрѣвъ!“ Ну, ещъ усё гето вѣтѣвъ здѣлаецъ. Яны увобраліся у гету комлату і сталі разгаворъ міжъ сабой мѣць. Гетый солдатъ гаворыць: Што жа вы заняліся? сь царемъ не зъ жидомъ, сь царемъ не зъ іншымъ! Вы вядзіця, што тута стоіць зъ парядамы павнымі! Да й самі навалі. Лячыць, дакъ лячыць!—Ну, землякъ,—колі хочешъ, дакъ длі цябе павалімъ, кабъ нанясьлі піць і вѣць разныя разнасьці! Такъ прыказалі снчасъ дзяжурному, кабъ падалі вѣць разныхъ раснасьцеў, што ў свѣці ё; тры трубки зъ дліннымы цыбукамы і табака халадая кабъ была на столѣ, ну й напнткі кабъ і францускія і шпанскія, по тры бутылкі! Ну, снчасъ царъ гето ісполнівѣ, што яны просілі. Пѣтомъ солдатъ ставъ зъ імы спорыць: што жа? піць і вѣць нанясьлі, дакъ будземъ піць і вѣць!—Отчаго жъ, землякъ,—кушій! Ёнъ, солдатъ гетый выпѣецъ, закусіць, у трубку закуріць, і ходзіць. Пѣтомъ узноа і спрашіецъ: ну, што жа, госнода, заняліся? Такъ самі сябе слаба вѣздець. Колі лячыць, дакъ лячыця! Яны казалі: не твоё дзѣло, землякъ. Падѣвъ, дакъ і отдыхай! Гетый солдатъ і лѣгъ; шнвалѣмъ накрывся, а вочі пакннувъ, і глядзіць, а бытцомъ ёнъ накрывъ і морду і ўсё. А ёнъ смотрыць, і храниць, прнтворяецца. Яны якъ сядзѣлі за столомъ, дакъ адзінъ зъ лѣвыя рукі злѣзъ і пошоръ къ боляной і ставъ яе поспатрьюваць тама. Пѣтомъ узывъ ставъ ножъ точіць. І солдатъ гетый ўсё гето смотрыць. Да якъ увндзѣвъ, дакъ і думаецъ: ну, клямка! Што вѣрно зарѣжуць хворую тую. Вотъ ёнъ прыновъ, узывъ голаву отрѣзавъ ёй. Пѣтомъ усю по часыцяхъ порѣзавъ, і руку і ногу, і въ ванну цѣплую складаецъ. Тоды ўзывъ зъ ванны цѣплыя перемываць, да й у халадную оіпіць і кдаецъ. Тоды сѣвъ і отдыхаецъ. А солдатъ смотрыць усё гето; толькі ўжо въ яго духъ замѣрылі. А тэй посядѣвъ троху і ставъ зъ воды сь халадныхъ вымаць і пераціраць трыпкой. Такъ узывъ голаву перамывъ халаднаю водою і трыпкой перацѣръ, такъ і поклавъ на столѣ коло гетаго, што по правомъ боку сядзѣвъ. Такъ і ўсю ёнъ яе перамывъ і перацѣръ, і склавъ на столѣ проці гетаго. Цяперъ гетый, сѣдзя, узывъ дунувъ скрозь усю яд,—і осповалася такъ яна. Посылі у другій разъ дунувъ,—такъ яна якъ жывая стала, ляжыць. Ёнъ у третій разъ дуецъ—яна й успрыгнула. Гетый узывъ одзежу на яе накінувъ. Боляная царевна тоды поклонілася, пуццувала імъ у рукі і ў ногі—чесць—і стала зъ імы разгаварюваць, што я пародзілася на свѣтъ цяперъ, сь оковъ зя-

лѣзныхъ сорвалася! Гетый солдатъ сичасъ успрыгнувъ, тутъ отъ радосьци хбдзиць по хади, выпиваецъ и закусуецъ, и похваляецъ, што хорошо вы лячили: „Вотъ цяперья знаю, што вы дохтори! Што будзецъ награда, што мы захочемъ!“ Ну, сичасъ скрикнули дзяжурнаго: доложиця государю, што дочь яго здорова! Тэй дзяжурный отчинивъ двери, и ўсмотрѣвъ, што яна была пригожа, а то на семь кратно попрigoжѣла. Сычасъ царю доложивъ: ваша царское вяличество, дочь ваша здорова! Была пригожа, а цяперъ пригожѣй стала! Царь услыхавъ гето, што царевна здорова, пошовъ отъ радосьци смотрѣць, и царицу съ собой повѣвъ. Пришовши, увидѣвъ, што яго дочь здорова, такъ пали на колѣнкахъ царь и царица перядъ гетыми урачами: „што вы зъ насъ жалаеця, то и бяриця: ци тутъ живиця, ци половину царства возьмиця, а по смерци и ўсё вамъ!“ Яны сказали: нѣ, ваша царское вяличество, намъ ня треба ничего! Ёнъ, царь исъ царицай,—ай, якъ жа ничего? Мы отъ радосьци не знаемъ, што дажа вамъ и совѣтываць. Ну, не хоциця ничего, дакъ идзиця хоць нашія казны поглядзиця. Узяли, подвалъ имъ отпѣрли—склепъ, значитца—безъ усякаго назору: идзиця, ци золото грядиця, ци сярэбро, ци бумажки! Яны у вотвѣтъ сказали проци гетаго солдата: сходимъ, подзвнимся! Вотъ, пойшли яны у склепъ у тэй, узяли по червонцу у мѣзяныя палцы и ходзюць по грошахъ. А солдатъ тэй грѣбъ-грѣбъ, и ранаць, и халявы, и сюды вó за рукавы насувавъ, такъ што ня могъ устаць, нагрѣбъ, што не ўстанець. Яны говорюць, гетыя дохторы: ну, землякъ, пойдземъ ужó!—Зачимъ жа вы грóшій не берецё съ собою? Яны говорюць: намъ гроши ня треба! Узяли, и тыя кинули тамъ. Ёнъ цяперъ узявъ, гетый солдатъ, отсыпавъ сколько тамъ, кабъ ужó можно было ўстаць. Узяли и пошли цяперя съ царёмъ распрощатца. Распрощались и пошли на тую хвацэру, куды заѣхали. Запрягли лошадей. Ну, цяперя солдатъ тэй имъ усё покомандувавъ, запрѣгъ лошадей и усё якъ-разъ. Тоды спрашиецъ: ну, куды вамъ, господа, будзецъ цяперъ дорога? Ну, яны такъ, якъ знаюць, што й яму треба сюды ици, дакъ яны сказали: вотъ сюды!—А мнѣ вотъ сюды!—у другій бокъ. Грóшій набравъ, дакъ кабъ ня 'тобрали. Ну й поѣхали: яны сабѣ, а ёнъ сабѣ. Сичасъ жа, якъ заѣхали за городъ, дакъ ёнъ зайшовъ у трахцирь, сичасъ начавъ пиць и гуляць. Потѣ гулявъ, покуля съ умá збився. Такъ и лёгъ сабѣ. Тоды узяли яго обворували, дажа й копѣйки яму ня 'ставили похмялитца. Ёнъ уставъ, подумавъ—подумавъ, ну якъ спрашываць: ня вѣдаецъ ничего нйдзѣ. Узявъ и пошовъ. Ишовъ, ишовъ, нядзѣлю ци дзвѣѣ, и заблудзивъ ёнъ, не попавъ на свою дорогу, куды йшовъ. И зайшовъ у другое царство, у чужую сторонѹ. Такъ и выпросився ночываць. И такъ голову пошкрябуваецъ, подумываецъ, што было, да нѣту. Тамъ была на хвацери на той, идзѣ ёнъ занучувавъ, старуха нѣйкая. И ина изъ имъ раз-

говарювала и стала ў яго спрашываць: зачымъ, землякъ подорожній, шкушній? Ёнъ говориць: зачымъ жа не скуцаць? што было, да й нѣту? —А што ў цябе было? баба спрашнѣць. —Вотъ у мяне была казна нячислѣная, а цяперича и нѣту!—А якъ жа табѣ гэта казна, откуда прійшла?—Вотъ, говориць, бабулька,—не табѣ слухаць, не мнѣ говориць. Я, говориць, у такомъ то царевнѣ, у иномъ государевнѣ, злячнѣ царевну. И со мной было два вучаники; дакъ тая ў сторону поѣхали къ сабѣ,—обучились коло мяне. Цяперича я казны сабѣ набравъ, серябра ды золота, сколько понесѣди. Зайшовъ у трахтырь и вынивъ косушку небольшую. Нѣшто захоцѣлось мнѣ отдышиць. Я лёгъ, заснувъ.—А того не кажець, што черязъ-чуръ налився и ня помниць.—Прошувся и нѣту ничего, и не ў кого спрашываць. Забывся, куды й пудъ держаць, и вотъ у чужую сторону зайшовъ! Гэта баба и говориць: вы сами дохторы? Мы слышали объ тую царевну, да нѣшто, говориць, утронхъ тамъ злячили яе! Ёнъ въ отвѣтъ говориць: гето были со мною два вучани, а я самъ лѣкарь! А ў томъ царевнѣ у царя была жонка нездорова. Семъ лѣтъ яе лячили и не вылечили. И розыскъ посылали, и дохторѣ ретыхъ нйдѣ не нашли. Вотъ тая баба и побѣгла къ царю. Стала царю расказываць: вы сколько, каець, пословъ посылали, и не нашли нйдѣ такихъ дохторѣ, а ко мнѣ прійшовъ вучиваць самый тѣй, который злячнѣ царевну у такомъ то царевнѣ! Вотъ царь вяліць нару лошадей заложнѣ и дохторѣ гетаго тойчасъ доставнѣ. Кѣнѣй заклали и сичасъ изъ бабой съ тѣй поѣхали по гетаго дохторѣ. Привязѣли гетаго дохторѣ, царь ставъ спрашываць: можашъ ты вяличнѣ мою жану? Ёнъ говориць: могу! Ну, штожъ, говориць, ванна царское вяличество, надо комлата особлівая и надо дзвѣ ванны кабъ было—одна цѣлая, другая холодная, и посѣли дзяжурній кабъ стоявъ для дзвярей и не пускавъ нікого смотрѣць. Царъ приказавъ сичасъ гето справнѣ, ванны наливъ гетыхъ, цѣлыя и холодныя, солдатѣ калавуръ поставнѣ, вѣкругъ комлаты, два шары, ружжи зъ нарядамы, и дзяжурнаго поставнѣ. И солдатѣ говориць: и кабъ столъ бывъ убраный, зъ разными напѣткамы и съ кѣшаваньемъ, и кабъ три трубки были изъ длинными цыбукамы, и табака кабъ лежала на столѣ! Ёнъ цяперъ убравъ сичасъ у тую комлату, сичасъ вынивъ, закусивъ хорошо и по комлатѣ похажываець, и курнѣ, и думаець самъ сабѣ: нѣшто довго было тамъ, якъ лячили, а тутъ я одзинѣ примуся поскорѣй лячнѣ. Ну й узавъ ножъ точнѣ, такимъ жа примѣромъ. Узавъ сичасъ прійшовъ къ ёй и пощупавъ; узавъ руку ставъ рѣзаць. А йна явкнула: ай! Дакъ ёнъ говориць: нпъ, старая пенна! Тая и младшая, да царѣла, а ты ня выцерпнѣ! Погоднѣ, я съ тобой разбяруся. Узавъ да й голову прочъ отрѣзаеъ, и ўкинуеъ у цѣлую воду. „Вотъ, цяперъ, пенна, покричи тутъ! заболбочеся у ваннѣ! „Ну, цяперъ узавъ, якъ по часѣдямъ, якъ

ни попавши, порѣзавши, и поклавъ усю у цѣплую ванну. Цяперя узавъ, покуривъ, подѣвъ, и начавъ: „Што мнѣ отдыхаць? И начану я своимъ порядкомъ, а тоды зъ ёй буду совѣщуватца, якъ ина отживитца!“ Узавъ перымывъ троху и ставъ складаць на столъ, такимъ жа манеромъ, якъ и тэй—на правой руцѣ, и дунувъ злѣхка. Яна дажа й ляжиць, якъ лежала. Ёнъ самъ сабѣ и думаецъ: вотъ, сцера, псиное мясо! Отразу ще й не думаецъ ничего основуватца! Ёнъ яще дужѣй дунувъ. Якъ лежала, такъ и, ляжиць мясомъ. Ёнъ тоды и начавъ дуць, покуль и вочи вылупивъ,—задувся увесь. Посядзиць, посядзиць, да й опяць знова дмець. Пройшла ночь, отчинивъ дзяжурный дзвері, поладзиць, што мясо постѣчаное, поладзиць, што уся *царевна* постѣчаная,—сичасъ царю доложивъ: „Вотъ, ваша царское вяличество, лѣкаръ хороший: порубивъ царицу на шматця, и ляжиць ина на столъ такъ!“ Царъ сичасъ—видзиць, што дзѣло дрянъ—вялѣвъ шибельницу здзѣлаць и дохторя гетаго повѣсиць. Сичасъ царское появляніе состроили ўдругъ, шибельницу соснували. Царъ приказавъ барабанъ пробиць, кабъ народъ собирався на тревогу, на дохторя глядзѣць. Ну, и начанили гету ўжо шибельницу и спусьцили книзу зверьху. Ну, й вядуць яго вѣшаць. Привяли яго къ шибельницы, ёнъ озирнувся назадъ и ўвидзѣвъ, што у воротахъ гетыя вѣчаники яго сто-яць. Ёнъ ставъ царя просиць: дай мнѣ, ваша царское вяличество, по-прошатца съ своимы вѣчаникамы!—А дзѣ твое вѣчаники? Ты жъ гово-ривъ, што самъ лѣкаръ. Ну, позволяю: распрощайся зъ ими! Усё одно, говориць. Допусьцили ихъ къ яму для распрощення. Яны стали просиць царя: ваша царское вяличество, позволяць намъ яе лячиць? Ну, царъ говориць: усё 'дно для мяне! сягони одна шибельница, къ заўтраму дзвѣъ состроимъ! Позволивъ лячиць. Опяць увяли ихъ, усихъ трѣхъ, у гету избу, и появлявъ лячиць. Яны сказали, кабъ ванна была перямѣнита другая, и кабъ кушанья и табака и ўсё разное перямѣнито другое, и кабъ ча-совыя стояли у два ряды—ружжи зъ нарядамы и съ штыхамы, и кабъ дзяжурный ставъ у дзверяхъ, кабъ нихто не смотрѣвъ туды. Царъ усё гето здзѣлавъ. Солдатъ гетый ни пець, ни ѣсць, и лёгъ спаць сичасъ,—не зацѣваецъ лячиць. Лёгъ и дзивитца. Яны, узновъ потъ—півночь злучилося—якъ настала півночь, одзинъ гетый ставъ перебираць гетыя куски; идзѣ надо перярѣзаць, перярѣзавъ ящо и ўкладзець у цѣплую ванну. Поўклавъ у цѣплую ванну, сѣвъ отдыхаць. Нямного отдохнувъ и начавъ укладаць у холодную, перекладаць и перемываць, а тряпкой уцираць и опяць на столъ укладаць. Перша голову поклавъ, а тоды и ўсё. Сло-живъ ёнъ яе цяперя. А другій, сѣдзя на правомъ боку, дунувъ. Якъ толь-ки дунувъ, такъ оснувалася; другій разъ дунувъ—яна стала якъ живая, —тольки не говдриць; третій разъ дунувъ, дакъ ина и ўскочила. Вотъ

тоды солдатъ тѣй якъ ускочивъ, дакъ ставъ и пиць и ѣсць, и подхва-
люваць. А то соўсімъ залагло було! И спрашєць у царицы: ци здорова
ты? Вотъ дзяжурный усмотрѣвъ у щель и увидѣвъ, што йна здорова,
доложивъ царю. Царъ отъ радосьци сичасъ убѣгъ глядѣць. Видзиць, што
яго жана здорова, и ставъ спрашываць у ихъ, у лѣкарей у гетьыхъ: што
награды хоциця за гето, што излчили? Яны говорюць, што мы ничего
не жалаемъ! Солдатъ говориць: якъ жа ничего не жалаеця? Сколько тре-
ба да треба ўзяць! Пойдемъ грѣшій полядзимъ! Ну и пошли грѣшій по-
лядѣць. Пошли глядѣць, вотъ ёнъ оная почавъ грѣсьци у равецъ и у
штаны—идѣть только було мѣсто якое, дакъ ёнъ нагрѣбъ. До тыхъ поръ
грѣбъ, покуль не ўстанецъ,—зъ радосьци ўжо. Яны говорюць: ну што
жъ, землякъ,—пора йциць!—А што, госнода: я не могу ўстаць,—гроши
цижалы! Дакъ яны говорюць: отсыпъ, такъ, кабъ устаць; ци ты жъ бу-
дзешъ сядзѣць ли грѣшій? Ёнъ тоды узивъ, зъ голяницавъ высунавъ, зъ
рукавовъ отсынавъ. Тоды чупъ поднявся, на ноги ставъ, якъ гроши вы-
супавъ. Яны говорюць: пойдемъ, землякъ, пущъ весьци свой, дорогу,—
домовъ! Ну, пѣтомъ яны зъ гусударѣмъ распрощались,—хоць гусударъ и
не хоцѣвъ ихъ пусьциць. Вышли за гѣродъ, уже пѣшню, коній ня бу-
лѣ. Вышли за гѣродъ, и стали спрашываць у солдата: куды дорога, та-
бѣ, землякъ? Ёнъ говориць: мнѣ сюды!—Ну й намъ сюды! Пойдемъ
умѣсьци! Нямного яны увыйшли,—варсту увыйшли ци повторы—тама й та-
ма рѣчка такая, што яна глыбокая и троху широкая; кладки нема. Яны,
гетья два, якъ ишли, дакъ такъ и пошли пѣварху. Яны й не замякли,
перайшли рѣчку. А солдатъ ступивъ—сичасъ жа по колѣно у воду: дру-
гій разъ ступивъ—по поясъ стала вода; третій разъ ступивъ,—дакъ
ёнъ оболбочецъ—лѣтца черязъ хурашку яго,—вода ўжо покрываецъ. Яны
говорюць: солдатъ, утописься! А скажи, хто пачонку зѣбъ зѣ барана и
водки отливъ, дакъ ня ўтописься: признайся, дакъ ня утописься!—Готовъ
потопитца, а я не бравъ! Ну, яны говорюць одзинъ съ однимъ: утопит-
ца! Ну, спросили ящо: признайся! Ёнъ оная не признаѣтца. Дали яму
слобѣду, лехчай, лехчай, што ёнъ ставъ выходзиць,—такъ и вышовъ. Ну,
и пошли дальше. Можя пройшли не дали дзєсяць сажневъ отъ рѣчки,
найшли бугорочекъ обшупитца солдату, што ўжо змякъ увесь, и гроши
замякли. Солдатъ распрянувся и ставъ круциць свою одзѣжу. Высохла
гѣта одзежа, ёнъ давай гроши гетья высынаць на шинелю. Ну й пере-
мѣшаецъ ихъ рукой, шѣпиць на шинели. Вотъ яны говорюць: а што,
землякъ,—пора йциць!—Да, я замѣчаю, што пора!—Ну, говориць, землякъ:
треба грѣши гетья подзалиць усе на три кучки, кабъ усимъ трѣмъ по-
ровнѣ було! Ёнъ, солдатъ, и думаецъ, и говориць: я казавъ вамъ, што
бярѣця гроши, а зачимъ не брали? А што я набравъ, цяперъ хоциця дзя-

лиць. Цяперь я знаю, што одному зъ двоими не дратца. Воля ваша: дзя-
лиця сабѣ! Тэй узявъ рассыпавъ на чатыре кучки. Солдатъ говориць:
зачимъ жа на чацьвёртую, мы жъ, говориць, утроихъ. Ёнъ, господзинъ
тэй, говориць, што чацьвёртая тому, хто пячонку зъѣвъ зъ барана, и
изъ штопа няповнаго выпивъ стаканъ горѣлки!—Гето, господа, просьци-
ця,—гето я; хоцьвѣ дужо ѣсци крѣпко, дакъ я й зъѣвъ и выпивъ! Яны
говоруць: ну, бари, землякъ, гробши и ўси гетыя!... И такъ, яны знаюць,
што ў яго дворъ близко, недалечко, вярсты ў дзвѣць отъ тыя мѣсносьци,
—стали яны обоя, господзины гетыя, нявидзimy отъ солдата. Вотъ ёнъ
узнавъ, што бяѣдувавъ исъ самимъ Богомъ. И говориць: вотъ, кабъ я
знавъ, што гето бывъ Богъ, я ба къ сабѣ на бяѣду позвавъ! Ну, якъ
страпилося такъ, пойду домовъ. Слава табѣ, Господзи, што домовъ донѣст!

Приходзиць домовъ, ажъ яго оцѣць живъ, и три браты живы, и жоны
ихъ, и ў жонъ дзяцей ёс, и ходзяйство вядзетца. Порядки хорошія у ихъ.
Такъ яны яго прыняли: бацька, якъ сына, браты, якъ брата, нявѣстки,
якъ дзевярѣ, и ўси любюць яго и ўгождаюць. Ёнъ говориць: гроши возъ-
мица! А яны говоруць: гето твое, возьми, куды хочешъ, намъ ня треба:
мы рады, што цябе Богъ принѣсъ домовъ. Ёнъ, солдатъ, и ставъ рас-
поряджатца: вѣзьмець троху грѣшій да й у кабаць. Пропѣць да й ящѣ
возьмець; тыя пропѣць, да й ящѣ. Провѣвъ ёнъ гетакъ три годы жыцьню
сваю. Нихто не ўкоривъ яго, ни ёнъ никого. За яго службу пославъ Богъ
смерць яму лѣхкую,—што смерць заспѣла яго ящѣ дома вутромъ рано и
выняла душѣ зъ яго, и не чувствувавъ ёнъ. И пошла тая смерць зъ ду-
шой зъ яго гуляць у ихній садъ. Съ саду вярнулісь и идучъ домовъ.
Тама плачуць у доми. Душа говориць смерци: што гето у нашимъ доми
плачуць? Смерць у вотвѣтъ говориць: твое цѣло мѣртвое; идзи попро-
шайся зъ имъ да й пойдземъ къ Богу! Ёнъ попрошався и пошовъ къ Богу.
Пришли съ смерцю къ Богу. Вотъ солдатъ якъ увидавъ Бога: а, здра-
стуй, господзинъ, говориць: давно видались! Ёнъ говориць: цишай, ципай!
уже на *той* свѣци твоя душа. Идзиця дорогой гетой прямо ў рай! По-
казавъ яму дорогу. Ну, солдатъ сядзѣвъ у раи дзень: ни пиць, ни ѣсць
яму ніхто не даець. Ёнъ и ставъ говориць: што за рай Богъ пославъ:
што ни пиць, ни ѣсць? Вотъ тѣ рай бывъ, якъ царевну лячили со мной,
царицу, дакъ разныя напѣткі и наѣдки, и табака была. А тутъ—рай, и
нема нічого. Што то за рай? Ангалы ўслыхали: цишай, ципай! говоруць.
—Да якъ жа цишай, коли нема нічого! Ну, тоды Богъ приказавъ анга-
ламъ привесць яго у тую комлату, на калавуръ поставиць, куды смерць
уходзиць и выходзиць. Тамъ яму нявидзимо давъ и пиць, и ѣсць, и ку-
риць трошки. Послѣя того, нямнога спусьця, нѣхто такій идзецъ и сту-
чиць у дзѣвери. Ёнъ и запѣръ, солдатъ. Хто такій стучиць тамъ?—Яна

отвѣчаєць: смерць! Ёнъ отпёръ ёй дзвері і спрашієць: зачымъ жа ты смерць, ідзець сюды? Моё дзёло кь Богу йці, а твоё тутъ; утѣ, (вотѣ) я прыстапавленъ на часы для того, кабѣ я кь Богу ўходзіць. Зачымъ жа ты прішла?—Я прішла,—якихъ Богъ скажець людзей умяріць! Ёнъ пошоець самъ кь Богу: Господзі, гаворіць: прішла смерць і спрашієць, якіхъ людзей мориць прыкажешъ?—Хай, пусь старыхъ падбіраець тры годы! Богъ сказаць старыхъ мориць, а ёнъ думаець, думаець, што бацька ў яго старыі, даць зѣсьць,—даць ёнъ і сказаць смерці: вялѣець табѣ Господзі лѣсь старыі падбіраць тры годы! Ну, прайшло тры годы. Явяецца смерць опяць кь яму. Узнова опяць стучіць у дзвері. Ёнъ опяць не пускаець і спрашієць: хто тамъ такіі?—Смерць!—Да, вы толькі і ходзіця сюды! Надоўла! Усё смерць да і смерць!.. І дзвярэй ня 'тнііцець, да і спрашієць: зачымъ жа ідзець сюды?—Я іду кь Богу, што прыкажешъ дзѣлаць тры годы: якіхъ людзей мориць?—Ну, пастой,—я сходжу кь Богу. На то я часовыі! Ну і пошоець. „Господзі, прішла смерць опяць другіі разъ: якіхъ людзей прыкажешъ мориць?“—Пусь цяперя сярэдовыхъ мориць тры годы! Ёнъ падумаець, што ў яго тры браты у самой сілі,—іна іхъ поўець. І покатѣець іхъ. „Вотѣ, табѣ Господзі сказаць, кабѣ ты лѣсь ўла тры годы сярэдовыі, самыі луччыі!.. Іна і отпавілася, смерць, і пошла. Такѣ гето скоро кажетца, да няскоро дзѣецца. Прайшло тры годы опяць, і явяецца смерць. Знова стучіць у дзвері кь салдату кь гетому, кабѣ отчніець. Солдаты спрашієць: хто такіі сюды ідзець?—Смерць! Да ты, смерць, усё ходзішъ сюды! Пастой тутѣ! А іна ня хочешъ да зѣ імъ бѣратца, а ёнъ яе не пускаець! Пѣтомъ солдаты ўгаворіець яе, і пошоець кь Богу самъ, адзінь. „Господзі, прішла смерць у третыі разъ: спрашієць, якіі народъ мориць?“—Пусь тры годы собіраець малыіхъ! Ёнъ падумаець, падумаець, што ёсь дзѣці малыікія у братоець,—поўець! І гаворіць смерці: вялѣець табѣ Господзі, каба самыя отросточки поўла за тры годы! Ну і отпавілася смерць тры годы паросынічекѣ, гетыя отросточки, доўдаць за тры годы. Заўлася смерць на шѣнтѣ уся. Пошла зноу кь Богу і стучіць у дзвері. дзѣ гетыі солдаты часовыі. Ёнъ гаворіць: хто тамъ такіі?—Смерць!—Ну да, ты усё ходзішъ, спокою отѣ цябе нема! Отчніець ёй дзвері, і стала іна зѣ імъ споріць, і сама ідзець кь Богу. Ёнъ не пускаець. Зайшоуць у іхъ круіныі разгаворъ ўжѣ. Почувъ Богъ і спрашієць у солдата: „сѣ кымъ ты шумішъ?“—Господзі, гаворіць,—сѣ смерцю. Яна ідзець кь табѣ; а я жа зачымъ тутѣ? Я доважѣю доложиць табѣ для абьясненія; што прыкажешъ, то я абьясню!—„Ну, хай ідзець сюды, і смерць сюды і ты, разѣмъ абѣ!“ Яны увышлі туды абѣ. Господзі спрашієць у смерці: што ты тры годы дзѣлала, і яшчѣ тры, і яшчѣ тры? Дзевяць годоець, а нема ніякаго парядку: душы нема ці

днѣ нйдзѣ?—А мнѣ солдатъ казавъ: перша три годы лѣсъ ѣсьци старый,—я й ѣла; другій разъ сказавъ: крупный лѣсъ ѣсьци, середовой, самый луччій, три годы,—я й ѣла; яще сказавъ за ўтретцимъ разомъ: кажець табѣ Господзи: идзи, отросточки собирай малыя три лѣта!.. Богъ обративъ униманія къ солдату: што жа, говориць, солдатъ, по моимъ приказу ня спольнивъ?—Господзи, сограшивъ передъ вами, просьцица! У мяне бацька старый, браты середовыя, и дзѣци ў ихъ—малыя. Я думавъ, што ина поѣсьць усихъ. Ну, я й приказавъ, хай лѣсъ ѣсьць дзевяць годовъ. Такъ яна й ѣла!—Вотъ цяперь табѣ, говориць Богъ солдату, няси яе на своей спинѣ три годы, куды йна задумаецъ! И мори, говориць на смерць, хворыхъ людзей три годы!—Ну, Господзи, корюся вамъ! Полѣзай на спину! приказываетъ. До свиданія, Господзи! И пошли. Вышли яны сейчасъ жа у пѣросьникъ, и стали разговариваць ись смерцю. „Што жа ты, смерць? Табѣ Богъ якъ сказавъ? Ты думаешъ больныхъ мориць, а цяперича мы идземъ удвоихъ съ тобой и намъ ничѣго. На случай выйдземъ на поля, мужики жъ зямлю работаюць, тамъ и лошаdzi, тамъ и сами, уси здоровыя. Якъ цябе увидзюць такую страшную,—лошаdzi поўпудзютца и разнясуць усѣ: и сохи, и борѣны, и самихъ побьюць,—то й здоровыя хворобу получатъ. А табѣ жъ Богъ хворыхъ казавъ мориць!“—А што мнѣ, солдатъ: нарай, што дзѣлаць? Гето правда твоя!—„А вотъ я табѣ нараю якъ: ёсь у мяне рожокъ у кишени: вотъ ты ўлѣзь у яго, дакъ я яго и поясую. Приду у дзярэвню, попрошуся на ночь. Тамъ я разговоръ помѣю, дзѣ хворые ё. Тамъ я тоды пойду къ бѣлому, да й пушу цябе. Дакъ ты яго зъясси, да й опяць у рожокъ! А то цябе такую страшную, няси!“ Яна согласилась: улѣзла ў рожокъ. Ёнъ узавъ, захляпавъ рожокъ и наругаетца смерци: вотъ тутъ три годы поѣжъ усихъ, тамъ попробуйка! А самъ пошовъ домовъ. Опяць поздоровався съ своими, набравъ грошій, да ў кабаць, и начавъ купциць. Прошло три годы, а ёнъ усѣ вѣци у кабаць. Пославъ тоды Господзи трѣхъ ангаловъ: разыскаць солдата съ смерцю, идзѣ ёнъ смерць подзѣвъ? Ангалы зляцѣли и нашли яго ли кабака: ляжиць и спиць. Разбудзили яго, стали спрашываць: солдатъ, идзѣ смерць подзѣвъ?—А вамъ какое дзѣло до мене? Вы хто такія?—Мы ангалы: насъ Господзь пославъ, идзѣ ты смерць дзѣвъ?—Ну, дакъ вотъ, коли васъ Господзь пославъ, дакъ вотъ яна у рожки, наця яе вамъ. И табака тамъ, повянь рожокъ бывъ. Узали, откубрили, нашли. Чупъ живая смерць шаволитца, ужо ня дзѣйствуецъ ничимъ. Узали яе ангалы, отколыхали на вѣтри, и ўзали съ собой солдата и смерць, и повали къ Богу. Вотъ яны привали къ Богу, Богъ ставъ спрашываць уси проступки яго. Ёнъ сознався Богу: преграшивъ, Господзи, просьцица! Ёнъ узавъ и отправивъ яго: вядзица у пекло яго! Яны яго повали. Тамъ ужо агелы

отчинили яму дзѣвери, ужо рады, што солдата вядуць. Солдатъ ставъ спрашываць: дзѣ жъ у васъ повѣсиць ранецъ, протупею, пистолець, ружжо, шаблю? Начали черпеняты колючки колоциць у сцѣнки молоткамы. Ёнъ начавъ, солдатъ, закурываць у трыбку, — выинивъ сабѣ трыбку. Сичасъ подбѣгаецъ черцяночъ и спрашвѣць: дзядзѣка, ці не давъ ба мнѣ покуриць? — Погодзи пляменьникъ, — наложу й табѣ! Узывъ пистолець съ сцѣнки, зарядзивъ цѣльнымъ зарядомъ и говориць: бяри за дуло: я табѣ отрублю огня, тоды ты й закуришъ! Ёнъ узывъ за дуло ротомъ и ссѣць, а ёнъ огня будзецъ отрубываць. Дакъ ёнъ узывъ, курокъ отцянувъ, да якъ хлѣснувъ яму — такъ яго голова на сколько часъцей раскаицалася... Тутъ яны, ўси черци, повыскочили уси съ пекла. А ёнъ говориць: вамъ усимъ гето будзѣ! Яны стали яго просиць: ходзи самъ вонъ оттуль! А ёнъ ня йдзець: мяне самъ Богъ пославъ! вамъ усимъ гето будзецъ. Яны думаюць: што гето? бѣда имъ будзецъ: нѣйдзя жить имъ будзецъ! Узали подхитрились. Старый чортъ ставъ у барабанъ биць тревогу. Солдатъ увобравъ своё на сябе да й идзецъ на тревогу. Яны ўзали да дзѣвери залѣрли, сами ўскочили у пекло, а яго и ня пусьцили. Солдатъ ходзиць, не на тымъ свѣци, не на гетомъ. Нихто у яго не пытаецъ, ни ёнъ ни ў кого не спрашываецъ. Такъ ёнъ и цяперъ живѣць: дзѣ дзень, дзѣ ночъ, абы сутки прочъ...

Д. Гмбово, сватошникъ. вол. гора. у. Отъ кр. Ларіона Васильева, 42 л., негр. Разказчикъ вѣдъ предѣловъ Могилевской губерніи не былъ.

Варіантовъ много изъ различныхъ уѣздовъ. По одному, — солдатъ запираетъ смерть, посланную для его умерщвления Богомъ, сначала въ табакерку, потомъ въ орѣхъ, и забрасываетъ ее въ траву. Ангелы потомъ долго разыскиваютъ её, и наконецъ начинаютъ „гукать: горечко, гу! А смерть: гу! — Горечко, гу! А смерть: гу!“ и такимъ образомъ находятъ и вынимаютъ изъ-заперти. Въ концѣ-концовъ смерть отказывается идти умерщвлять солдата, и онъ проваливается „скрозъ зямлю.“

45. Коваль и чортъ.

Живъ на свѣци коваль. И наплодзивъ ёнъ столько дзяцей, што нѣчаго было имъ ѣсьци. Отъ ёнъ кинувъ дзяцей и пошовъ прочъ. Ишовъ, ишовъ, приходзя къ болоту. Якъ уздумаа на дзяцей, дакъ и заплача. Плакавъ, плакавъ по дзѣцяхъ, а тогды говора: „я бѣ, каатца, чорту душѣ запродавъ ба, кабъ только ёнъ накормивъ моихъ дзяцей!“ Сичасъ выскакуя чортъ изъ болота: самъ ясный, вочи красны, а брыль якъ на чартѣ. „Што ты тутъ казавъ, коваль?“ — Ничого, паничокъ, не казавъ! —

„Нѣ, казавъ!“—Я казавъ, кабъ хто накормивъ дзяцей, а бѣ тому и душѣ запродавъ ба!—„Ну, дбѣро! Распишися, што ты продаши мнѣ душу, дакъ я табѣ тритцаць годовѣ буду служиць, усѣ чисто буду дзѣлаць, што завялишъ!“ Коваль думавъ, думавъ, да й росписався. Приходзя домовъ, ажъ у яго ўсяго ё: и хлѣбъ и гроши. Вотъ коваль и ставъ жиць хорошо. Завилѣвъ ёнъ черцямъ, кабъ яны построили яму хату. А яны построили яму покѣи, да такія, што надъ усимъ свѣтомъ, и обгородили дворъ височѣннымъ тыномъ. И што только коваль завялицъ, черци и дзѣлаюць. И прямо ёнъ ихъ позамучававъ. Ну, якъ разбогацѣвъ коваль, дакъ поставивъ цѣркву, напавъ пона на свой коштъ, и кѣжанъ дзень обѣдно служивъ. Почувъ разъ коваль, што панъ дужо бѣе мужиковъ на пригоши. Отъ ёнъ позвавъ того пана къ сабѣ у госьци. Приѣхавъ панъ у госьци къ ковалю, тѣй коваль яму и кажа: „што, якъ ба ты мнѣ продавъ свой маѣнтокъ?“—А куни, кажа.—„Сколько жѣ табѣ даць?“—А насыпъ повну карету золота, дакъ я выбяруся, якъ стою! Ну, коваль вялѣвъ заклацѣ карету у пуню, и черци за ночь насыпали повну карету золота. Сѣвъ панъ на золото и поѣхавъ, и не заѣхавъ ужо и ў свой дворъ, съ тѣмы грошмѣ. Призвавъ коваль мужиковъ гѣтыхъ. „Нѣ, кажа, цяперака вы ня будзеца боли пругону служиць. Только дайца мнѣ по злоту (15 к.) отъ хаты!“ И рады стали ўси мужики, и кожанъ дзень яны Богу молились за коваля! А коваль идѣ кого ўбача, сычае накормя, напои и на дорогу дае. И такѣй милосѣливый ставъ, што дайца плакавъ, коли который дзень ня було ў яго чужого чаловѣка. А чардей ёнъ сусимъ позамучававъ, ужо й не рады яны, што зачанили коваля. Вотъ, кончаецца ужо тритцаць годовѣ. Пошовъ разъ коваль на пѣля, и убачивъ, идучъ три чаловѣки, ницїя, старыя. Ёнъ къ имъ, и прося ихъ, кабъ зайшли къ яму отдыхнулі. Ну, яны зайшли къ яму. Ёнъ ихъ напоивъ, накормивъ, учасывивъ хорошенъко. Отдыхали яны, подзяковали и собираютца ниц отъ яго. Тоды одзинъ кажа: ци вѣдаешъ, кажа, хто мы такея? А ёнъ каа: а Богъ жа васъ, каа, вѣдаа, хто вы такея, добрыя людзи! Тогды одзинъ кажа: а Богъ, кажа. А другїй говора: а я Спасъ! А третїй кажа: а я Юрий! Тогды Богъ говора: проси жѣ ты у насъ, чаго ты хочашъ, за гѣто, што ты насъ накормивъ! А ёпъ кажа: ничога жѣ мнѣ, Господзи, ня треба; хїба только якъ пришлѣ чортъ посланца за мной, дакъ ци ня можно, кабъ ёнъ ня минувъ игрушины, што у мяне ў саду, да завѣсився на ёй?—Гѣто, кажа Богъ, можно! Тогды Спасъ пытаа: а што жѣ мнѣ табѣ даць?—А якъ пришлѣ чортъ другого посланца по мяне, дакъ ци ня можно, кабъ и тѣй тамъ бывъ?—Дбѣро! хай такъ! Тогды пытаа Юрѣя: ну, а зъ мяне ты чаго хочашъ?—Змилуйся, святый Юрѣя! Якъ придзя самъ чортъ по мяне да сядзя у тутъ на куцѣ, дакъ

ци ня можно, кабъ ёнъ и ня ўставъ?—Добро, кажа Юрѣя; тольки гля-
дзи, ци крѣпка лавка, а то жъ у яго чортовая сила! Ну, коваль тѣй по-
дзякувавъ имъ, яны й пошли. А ёнъ сычасъ прызвавъ своихъ ковалёвъ
и приковавъ дёбро лавку. Поживъ ёнъ сколько-тамъ послѣ того, ажъ
чортъ и присылаа черцянка: „ты ўсё бясѣды вядзешъ да бянькеты, а на
пась и призабывъ! Приславъ мяне тѣй чортъ, што ты росписку дававъ.
Казавъ, кабъ ты ўжо йшовъ!“—Ну што жъ, кажа: ищицъ, дакъ ищицъ,
—я ўжо своё отживъ. Збѣгай-тку у садъ, приняси солодкихъ игрушъ,
смагу прогнаць намъ на дорози! Черцянокъ побѣгъ. Полѣзъ щипаць игру-
ши, попавъ у вилки головой и задавився! Ждавъ, ждавъ чортъ—нема ни
коваля ни посланца. Посылаа другого черцянка. Прибѣгаа тѣй: „што вы
дзѣлаеца, нѣшто васъ не дождатца? Дзесяць пословъ посылай!“—Чаа ты,
каа: я нийкихъ твоихъ пословъ у вочи ня бачивъ!—„Да приславъ чортъ,
кабъ ты сычасъ ишовъ къ яму!“—Ну, дёбро, пойдземъ сабѣ! Збѣгай-тку
хутчѣй у садъ, покуль я прыбяруся,—выщикни зъ дзесятокъ аблуконъ
па дорогу! Черцянокъ побѣгъ у садъ, полѣзъ на яблону, да й ущамивъ
голову у вилки,—и задавився. Ждавъ-ждавъ старый бѣсъ, не дождався,—
бяжиць самъ къ ковалю. Прибѣгъ и кричиць: и посланцы тутъ сидзяць,
и ты сядзишъ! Годзя мнѣ ўжо работаць на цябе! Ты й такъ ужо жылля
повыцягавъ зъ мяне! Якъ жа не жаль,—повну карету золота насыпали!
Я сусимъ попорвався, упдаючи коля цябе, Пора и на табѣ повёроваць
да смолу повозиць!.. Раскричавсь, што хоць съ хаты ўпекай! Ледьви яго
коваль ўговоривъ повячераць изъ имъ на дорогу. Тольки чортъ сѣвъ на
кутъ, на лавку,—такъ и прилипъ! Отъ, тогды коваль говора: „ахъ, го-
ловка моя бѣдная! Якъ жа жъ гэтò: я пойду, а хата моя ще не посвя-
цана? Треба ўпяродъ хату посвяацыць!“ Позвавъ сычасъ попа и стали мо-
лебны правиць. Ну, уси молюцца, а ёнъ сядзиць на кудѣ, вочі полуни-
вши. Тогды попъ кажа: хриспесь! Да яго крыжомъ по лобу! Якъ ирва-
нѣтца ёнъ—хоцѣвъ уцекци, ажъ хата задрыжала. А лавка ня пускаа.
Позвавъ тогды коваль дванатцаць ковалёвъ; придзѣлалі чорту къ боку
мѣхъ ковальскій, и стали дуць. Нагрѣюць яго, да ў дванатцаць молотовъ
давай коваць! Били-били, били-били: а што, ци просцишъ ковалю?—Нѣ,
каа, не прощу! Отъ яны й зновъ давай грѣць да коваць. Били-били, би-
ли-били: а што, ци просцишъ?—Усё прощу, и яще служницъ буду, тольки
пусцица! Ну, яны лавку отковали, ёнъ и счезъ. А коваль ставъ жиць
да поживаць, да добра наживаць.

Д. Колбовка, чинир. в. быховск. у. Запис., по нашымъ указаніямъ,
г. Тихановичемъ.

46. Пьяница и чортъ.

Живъ сабѣ одинъ пьяница горкій, и дужа ёнъ горѣлку пивъ, бывало, у Городня ¹⁾, и пропивъ чисто ўсё. Вотъ якъ у насъ Ивочка ё. Ну, вотъ ишовъ ёнъ разъ по дорози, пропившись, и тяперака кажа: „вотъ, кажа: сказуютъ, що черти ё; а ихъ сусимъ няма. Коли бъ яны были, дакъ ба дали мнѣ грошай; я бъ узавъ, а душѣ отдавъ!“ Ну, а ёнъ сычасъ выходя зъ рова. „Ну што жъ, кажа. вѣзймаштъ гроши?“—Возьму, говора. —„А въ якомъ расположеняку вѣзймаштъ?“—А скажу табѣ: у мене ё дежачка на четверть хлѣба, примѣрно,—тамъ на четверть жита ти гречки на четверть—дакъ вотъ постоянно щобъ яна була (грошай) повна, дежачка етая, кольки я ни тбярю, щобъ яна повна була!—„Ну дѣбро, кажа: роспишись своей кровью!“ Ну, ёнъ и росписавсь, що отдаё яму душѣ: чаразъ вѣсьмдесять годовъ можатя компату разбить и ўзять мене! Да! Ну, тогды ёнъ ставъ сабѣ разживатца. Купивъ перво-на-перво хозяйство: коня купивъ, корову, ну и ўсё тамъ, що треба у хозяйствѣ. Ну, тогды ставъ позычатъ сусѣдямъ и протчимъ по бѣдности ихъ; кому надо кольки, отъ ёнъ и вызволя. И було ў яго чатыре сыны. Яны уже трохи и подросли, ёнъ ихъ и грамоти поняўчававъ. Одного отдавъ у казначейство, ти куды тамъ, за писара, а другого отдавъ на служенія нашаму цару, а зъ двумя самъ остався, тутъ, у дворѣ. Ну, проживая старикъ сорокъ годовъ, дожився унуковъ, а тогды и унуковъ пожанивъ, давъ имъ хорошую благодать, якъ Богъ дозволивъ. Собралися ўси сыновѣ, собрався сынъ солдаты, и писаръ прѣхавъ; и здѣлали уси браты братскій обѣдъ на святого Миколу, су радости, што отецъ бывъ пьяница, а то тяперака хорошій ставъ. Обѣдъ жа етый заключаа, хорошій обѣдъ, такъ на вѣсьмсотъ карбѣванцовъ—якъ милосѣливый Хвиларетъ усё имѣння своё на бѣдныхъ отдавъ. Ну, и здѣлали абликацыю, на сорокъ вѣрсть отъ своей дяревни, што отъ-такій то чаловѣкъ обѣдъ давъ, приходьтя на обѣдъ. Собралися на обѣдъ, и дужа ёнъ участивъ увесь мѣръ християнскій, дажа подаровавъ усихъ чисто сляпыхъ, нявидящихъ и калѣкихъ грошами доволѣ. Пѣтомъ, чаразъ кольки ўремя, объяснивъ мѣру християнскому: у кого пропажа кѣнай, скота якого-либо, ти нужда якаа ё, приходьтя ко мнѣ: могу платить гроши нуждающимъ, у случай дѣло какое окоснѣтца, только молитя Бога за мене! Проживая ёнъ семдесять годовъ; остальныя, кажа, годы буду Бога просити: сохрани мене, Господи, отъ етого! И ставъ Бога просить, ставъ молитца. На двананцать царквей ладунъ справлявъ, и на службу—обѣдню подававъ. Тяперака, выходя дѣло, сыновъ сыны, а яго ўнуки, чатыре було,—ёнъ имъ объяснивъ: за кого я, каа, страждаюся?

¹⁾ Слобода Городня, въ 4 верстахъ отъ с. Кормы, гдѣ записана сказка.

поможитя вы мнѣ Богу молитца! Яны отвѣщаютъ: искажи ты намъ, дѣдка, за какое стражданіе Богу молитца? Увятивъ тогда ѣнъ сынамъ своимъ старѣйшимъ: сыны моѣ, съ чаго вы разжилися: батька вашъ продавъ душѣ свою нячистому и росписався кровью, и много загнавъ худобы чаразъ самую душу нячистую свою! Сыны отвѣтили раздать усѣ, скорбь, на міръ христіанскій, уси гроши, щобъ уси христіяне могли Богу молитца. Потомъ ѣнъ раздумався: да, совѣтъ хорошій: мнѣ никто ня поможа, окромѣ Господа Бога. Няхай душа отвѣчая! Тяперъ, прадлагаятъ яго ўнукы, што хто придя по тебе, разобьѣмъ яго. Тогда ѣнъ сказавъ: моѣ ўнукы, моѣ сыны! ня гоняйтеся, на ваша росписка, а моя; хай забирають мою душѣ, —мой отвѣтъ! Тогда, прадлагавъ ѣнъ уторишно справить обѣдъ у двѣ тыщи карбованцовъ, и прадлагавъ ѣнъ на шасьдесять вѣрстѣ кружка просить людей на 'обѣдъ. И спокоивъ усихъ на обѣди, и грошми надаривъ усихъ. Ну, скоро ето дѣло вышло, што вотъ яго ету ночь возмуди. Яго посповядали, причастили, постель послали. И сказуя ѣнъ: выйдитя ўси съ хаты, покудова я... куды мяне Богъ паравѣрня! Тяперака ѣнъ ляжить на лавцы, прибранъ сусимъ, якъ умерти,—подыхода подъ вокошко старикъ якійся. „Добрѣ вечаръ,“ кажа.—Здоровѣ!—„Пусти, пожалуста, обночавать!“ Ёнъ кажа: а нѣ, тутъ бѣспокойство ў насъ!—„Во, кажа: хіба мы бѣспокойства не могѣмъ принять!“—Ну, кѣли такъ, кажа, —ходи ў хату ко мнѣ! Уходя ѣнъ у хату къ ямѣ, помолився на боговъ и ўклонився. Тяперака, ляжавъ старикъ и ўскочивъ: сычасъ, щобъ були унукы и сыны, сычасъ дайтя етому хорошаму чаловѣку вячерать и споккой хорошій! Такъ сычасъ ямѣ дали повячерати ладно, усякихъ напѣтковъ, наѣдковъ хорошихъ. И сказавъ унучцы послать яму постелю, щобъ було чатыре подушки,—етому старикѣ. Тяперака, зложилися яны удвохъ помолитца Богу, просили матаръ Божю: не оставъ наша дѣло! Тяперака хозяйнъ говора: ты ложися на залячку, а я на своёмъ мѣсти, на лавцы! А той говора: нѣ, ты ложися на залячку, а я на твоёмъ мѣсти: ты старѣй за мяне, а я боюсь горячаго! Отъ, сычасъ той гость пошовъ лѣгъ на лавцы, а хозяйнъ на залячку, знаяшъ—на ляжанцы. Тяперака, хозяйнъ лѣгъ на ляжанку, чуютъ—ѣдя свадьба большая дѣсь ли яго двора: „Дяמידъ Андреявичъ, Дяמידъ Андреявичъ, получивъ грѣшай богато? Наша душа, наша душа!“ Тяперака ворота—гукъ! Уходя: „добрый вечаръ!“ Гость кажа: добрыйвечаръ!—„Ето той хозяйнъ, што намъ душѣ продавъ?“—Ето!—„Ходи жъ зъ нами!“—Дакъ по етому выходя хорошо: можно бязъ усякія дани душу отдать? Нѣ!.. Спрашуютъ яны: якую жъ давъ табѣ дать?—А што ў насъ у закони: загадку загадать. И три загадки ня ўгадаю, можашъ комлаты разбить и узять мяне. А ўгадаю я три загадки, можашъ отрактись отъ мяне!—„Ну, дѣбро! Слухай жа: што ты

одинъ у хати?“—А стану сяродъ хаты и растопыру руки. и я ня тыя стяны ня доставу, ня тыя!—„Ну, дѣбро! А што ўдвохъ?“—А ўдвохъ мы идѣмъ дорогой десять вѣрстъ, здастца за одну. Удвохъ дорога коротчѣй!—„А ўтрохъ?“—А ўтрохъ молотить ляхчѣй!—„Ну, старикъ, вѣрно отгадавъ загадки! По етымъ, оставайся сабѣ здорвѣ!“ И пошли. Хозяинъ той уставъ и бача, што слава Богу день, и душа яго цѣла. Подяковавъ того старичка и завялѣвъ воспитавать яго до смерти. А самъ скоро послѣ того и помѣръ.

*С. Корма, пом. у. Отъ кр. Устина Буренкова, запис. въ нашемъ при-
сугствѣи г. Чайковскій. Сравни. № 40.*

47. Прудникъ и черци.

Якъ живѣ сабѣ одзинъ мужикъ изъ жонкой, и жили яны бѣдно. И дзяцей у ихъ не было. А якъ тольки стала жонка пузатыя, дыкъ ёнъ и помѣръ, а жонка осталыся няволныя, одна бѣдная; сколько можно було робила и жила. Расъ пышла ина зы водой. Колодзесъ бывъ далѣко пыдъ горой. Набрала ина воды, несла, несла пыдъ гору, зыморилася, што чуць идзѣць, вядомо—пузатыя. Отъ, ина со злосыци и кажець: ахъ, богдай тѣй прывалывся, хто уво мнѣ ёсь! Якъ тольки ина гедыкъ скызала, дыкъ у ёе сычасъ пярсыцѣныкъ и звалывся зъ руки. А чортъ пытхвацивъ и по-нёсь. А ина пришла домовъ. Черязъ сколько—тамъ уремя родзився у ёе сынъ Иванька. Якъ ставъ тѣй Иванька рѣсь, якъ ставъ рѣсь,—ци по дняхъ росыцѣць, ды пы чысахъ, а пы минутахъ разумнѣць. И вырысь большій уюнушь Иванька. Почувъ ёнъ, што ёсь нейдзѣ прудникъ, и ёнъ прыдався чарцямъ, и распыряджаецца двананцацыми пылками чарцей. Пошовъ ёнъ къ тому пруднику. Приходзинъ туды: „Здорвѣ!“—Здорвѣ!—„А што ты, братъ, дзѣлыешъ?“—А ничого! А ты што пришовъ?—„Ды што я прышовъ; я пришовъ, ци не оретывавъ бы ты мяне отъ чарцей?“—А якъ жы шъ я цябе оретую?—„Да табѣ мене лѣхко оретываць мож-но!“—А якъ? спрашѣць прудникъ.—„А вотъ якъ: идзи ты у самую повнычъ пы могильникъ; тамъ будзѣць старый чортъ обѣдыць, дыкъ ёнъ будзѣць зваць цябе, капъ ты сѣвъ зъ имъ обѣдыць. Дыкъ ты скажи: отдай мнѣ тое, што мнѣ надо, дыкъ пойду! И дотуль ня йдзи, покуль скажець: „отдамъ жа, отдамъ, отдамъ! Ходзи!“ Тоды идзи!“ Ну, ёнъ гедыкъ и здзѣлывъ. Якъ ныстала ночь, ёнъ и пошовъ ны могильникъ. Ажыны правда—обѣдыць чортъ. И ставъ просиць яго обѣдыць. А ёнъ каець: „отдай мнѣ тое, што мнѣ надо, тоды буду обѣдыць съ тобой!“—Што шъ табѣ надо? А ёнъ узнова: отдай мнѣ тое, што мнѣ надо!—Ды што шъ табѣ надо? А ёнъ усѣ своё: отдай мнѣ тое, што мнѣ надо! Чортъ

тоды кажець: „ну, отдамъ, жа, отдамъ, отдамъ! ходзи обѣдыць!“ Ёнъ тоды пошовъ. Побѣдили, тоды ёнъ кажець: ну, отдайця шъ мнѣ тое, што мнѣ надо!—А што шъ табѣ надо?—А вотъ што мнѣ надо: Ишла такая и такая женщина, и звалилося у еѣ кольцо зъ руки, дыкъ зъ вась нѣхто пытхвацивъ еѣ кольцо. Дыкъ отдайця мнѣ яго.—Охъ, братъ, глыбоко ты залѣсь! Ну, али дзѣлыць нечего. Ставъ старшій чортъ дыпрашываць персяня. Собравъ усихъ двананцаць полковъ. Дыпрашывавъ, дыпрашывавъ. Што тутъ дзѣлаць? Нема персяня! „Ну, кажець старшій чортъ —у кого персяень и не пыдабъ, тому будзець тая доля, икая была пѣ гетиму ўюнушу!“ Якъ тольки ёнъ гето скызавъ, якъ вышовъ жа чортъ —кокци по локци, волосѣ ну паты, пришовъ, ды якъ кырханецъ—выкырхнывъ пярсыёныкъ нѣтъ кровлю. Прудникъ узывъ персяень ды й пошовъ домовъ. Приходзиць домовъ: „ну, кажець ёнъ юнушу Иваньку: я цябе оретывавъ, оретуѣ и ты мене!“ Юнушъ Иванька кажець: дѣбри, и я цябе оретуѣ! Якъ пришла ночь, Иванька узывъ прудника и завѣвъ у цѣркви; отвѣвъ кругъ и пысадзивъ ны кругу прудника: глядзи, не вылѣзай съ круга, хоць якъ яны цябе будуць страшыць; молися Богу якъ можно шчырѣй, канъ не спужатца! Пошовъ Иванька домовъ, а ў самую повныць прилетаюць нкъ пруднику черци. Божа шъ мой! Якъ стали обырачиватца усякими звѣбрами, лягушками, змѣями! Якъ стали яго страшыць, канъ ёнъ выскычывъ съ круга! И ёнъ ужо думывъ выскычыць, а пятухъ—кукареку! И ўсѣ прыпало. Давъ Богъ дзень: приходзиць ёнъ домовъ и рысказавъ Иваньку, якъ што було. „Усю ночь я трасую! А черци передо мной носютца. Ждавъ я, ждавъ,—чуць-ня-чуць запыавъ пятухъ!“—Ну, кажець Иванька, гего яцѣ не страхъ, будзець страхъ! На другую ночь пошовъ прудникъ узнова у цѣркву. Отвѣвъ Иванька кругъ и пысадзивъ яго у кругу. „Глядзи жъ, кажець, хронъ Божа, не вылѣзай съ круга!“ Сѣвъ ёнъ ны кругу и прысидзѣвъ до повнычи. У самую повныць приляцѣли черци. А ёнъ ужо разосмѣлився: сядзѣць, не бонтица. Яны накричали, пысвистали, пыкурнявыкли до повнычи, а якъ пѣвень запыавъ, и прывалилися. На третѣю ночь пошовъ узнова прудникъ у цѣркву. „Глядзи шъ, кажець Иванька: кыли выпѣлѣшъ гету ночь, то будзець жывъ! Тольки глядзи, никуды не пыглядай!“ Сядзѣць прудникъ ны кругу, молитца Богу. Приляцѣли узнова черци—цѣма цѣмушыя! Такъ прыпѣилися, што тѣй бѣднѣй чуць не сомлѣвъ. Яны яго и налили, и топили, —усякъ страшили! А ёнъ сядзѣць, Богу молитца. Передъ самымъ днѣмъ схвацивъ тѣй чортъ росписку, ды якъ дасъ ны погахъ! Такъ ноги у того прудника и отвалилися ны колѣно! „На, каецъ, прыклятый! Хай бы сабе оретывавъ! А хай бы мнѣ малецъ бывъ!..“

С. Моцены, стянн. у. Отъ кр. Хиженкова.

48. Кладъ у чертей.

Было два брата, жили ўмѣсцѣхъ. И ў ихъ, якъ жили, были гроши расходывыя, хыдзайскія, и ящо лишнія. И ў старшаго брата, якъ ёнъ помёръ, остався мылолѣтній сынъ. Вотъ, якъ помёръ старшій братъ, уси гроши расходывыя зыбравъ мылодзѣйшій братъ, а гетаго малца ужо дзядька. А тыя лишнія гроши старшій братъ схувавъ передъ тымъ, якъ умёрци. И никто ихъ не найдзець. Ну, тоды стали гетому малцу уси радзиць, што ныпрасно одзинъ дзядька пользуетца грошми. Тоды пляменникъ пошовъ къ вырожбиту-дзѣду пывырожиць объ тыя гроши, и надзѣвъ на рукѹ пярсыцёныкъ. А ў гетаго дзѣда была дычка. Ина увидила пярсыцёныкъ ны палцы и кажець яму: што, пришовъ, мусиць, къ мойму бацьку объ гроши? Ёнъ табѣ ничего не скажець. А кыли хочешъ, кабъ я табѣ усё скызала, дыкъ дай ты мнѣ свой пярсыцёныкъ! Ёнъ перша не хоцьвъ, али тоды узавъ ды й отдавъ. Вотъ ина яму говѣриць: якъ рыскажешъ ты бацьку свою обиду, ёнъ пойдзець у лязню къ чарцямъ вырожницъ. А ты глядзи, бяжи якъ можно напередъ, и ўлѣзь у лязню и ляжъ пыдъ цапкѹ у ями, и слухый, што чарты будуць кызаць бацьку. Ды глядзи не кáшляй, а то прыпадзешъ! Вотъ ёнъ такъ и здѣлывъ. Пошовъ дзѣдъ у лязню, призвавъ двоухъ чартовъ и ставъ пытатца объ гроши. Гетыя два чарты сказали, што мы мѣлыды, ня вѣдымъ гетыго, а кыли хто й знаець, дыкъ старѣйшій чортъ, кыматый и рыгатый. Вотъ, дзѣдъ зовець и старѣйшыго. Старѣйшій чортъ и кажець: я вѣдыю объ гетыя гроши, ды не дамъ ихъ, бо самъ нашовъ ихъ у вульї; и якъ яны были някщоныя, дыкъ я ихъ узавъ и схувавъ пыдъ вульлёмъ у садку. Дзѣдъ тѣй пытаетца: ци добро жъ ты ихъ пилнуешъ?—А няго нѣ, каець; только на вяликюдня у церкву сходжу, разъ у годъ, пылядзѣць за тыми, хто ў церкви..... почешиць, ци засмяетца, ци будзець шаптаць,—то гето нашъ! Ну, дзѣдъ тѣй зъ нисчимъ и идзець домовъ. А тѣй пляменникъ цихынько вылѣзь ды пы зыгорѣдзью и прибѣхъ, и сѣвъ ны лавцы. Вотъ приходзиць дзѣдъ-вырожбитъ и кажець: ничего ня можно пывырожиць! Ну, тоды дычка гетыго шуптуна распыталыся у малца, што казалы черци и говѣриць: заўтра шъ вяликдзень. Якъ пойдуць у церкву черци, ты гроши геты и возьми! Вотъ, дыждавшисы вяликдзень, якъ уси поѣхыли у церкву зъ двыра, ёнъ узавъ чапѣль, откынавъ геты гроши, перехувавъ ихъ у вулей и перяксивъ. Варнулыся черци съ церкви, хвацилися, што немашъ грошій,—скуголицъ, плакаць... Кругомъ уси ходзюць, чуюць плаць, а ня вѣдыюць, идзѣ и хто. А малецъ тѣй дыгадався, сядзиць ды радыство дышиць...

С. Мошканн, стнн. у. Отъ кр. Никиф. Кондратьева, запис. въ моемъ присутствїи г. Доморацкїй.

49. Падчерица и чортъ.

Были ў мацыхы дычка и падцырича. Вотъ мацыха не любила свою падцыричу и хоѣла якъ-ни-якъ збасываць её. Ина её у лѣсъ за цымъ-нибудзь поплѣць, а ина усѣтыки прйдзець жива и здорова. Тоды ина надумалась: вытпила байню; уси пошли пупарилиси, тоды ина пысилаецъ её: идзи, ноцуй у байни. Ина й пышла у байню ў ныцавенки. Пришла, перексцилась, и легла спаць. Тольки ина легла, ашъ приходзиць такий мылодзецъ, такий мылодзецъ. Приходзиць и гывориць: „здравствій, дзѣвка!“—Здравствій!—„Дзѣвка, дзѣвка, ложись со мной спаць, будземъ съ тобой жанитча!“ Ето была няцystая сила. А ина яму: што шъ я буду спаць, у мяне нема ни пярини, ни подушки! Ну, ёнъ ей гывориць: ныгодзи, принясу! Пошовъ и приносиць ей—Госпыдзи!—и пяринъ, и подушкы повну байню. „Ну, дзѣвка, будземъ цяперъ жанитча!“—Нѣ, не буду я жанитча,—у мяне нема шубы! Вотъ ёнъ пыбѣхъ и приносиць ей шубу, силенно добрую. „Ну, дзѣвка, будземъ жанитча!“—Якъ жы шъ я буду жанитча, коли у мяне нема ни рубашки, ни юпки, ни былахона, ни плытка: ты шъ видзишъ, што я соўсимъ гола! Вотъ ёнъ сыйцась принёсъ ей усё. „Ну, цяперъ жанитча будземъ!“—Якъ жы шъ я пойду зы цябе: уси людзи будуць пражу прася, а у мяне нема ницѣго! Вотъ ёнъ сыйцась принёсъ лёну. ушекъ, клубковъ, усяго. „Ну, цяперъ ужо идзи зы мяне!“—Якъ жы шъ я пойду,—у мяне нема ни копѣйки дзенехъ; пыношу ету одзѣжку, а тоды мнѣ и на людзи нельзя будзець выйци. Ёнъ сыйцась несёць ей чѣлый мяшокъ дзенехъ, якъ можно несъ. Тоды ина гывориць: ну, обожджи, повуль я надзѣнусь! А то ты такий пымѣщикъ, а я ў тряпкыхъ,—у мяне нема ницѣго! Вотъ ина вышла и стала Бога молицъ, капъ пѣтухъ запіавъ. Якъ запіавъ пѣтухъ, такъ ёнъ и прывалився скрось зямлю. Тоды ина перяксцилася и пышла къ бацьки и гывориць: „татувка рѣдненъей, зыпригай ты кыня! я шъ своё добро не принясу зъ байни, а надо везьць!“ Вотъ тоды мацыха: ишъ ты, нягодныя! Я её пысылала на смерць, а ина ещо добро своё пывязець зъ байни. Кыли ина ужо прыпадзець отъ мыѣ гыловы? Куды ни пошлю, усё жива! Вотъ бацька запрѣхъ кыня и думыецъ: Госпыдзи, откуль ина брала стольки дыбра? Стрясь: и дзенехъ и одзѣжи, усяго-усяго нанѣшано! Вотъ привязьли добро домовъ, мацыха ашъ спугалась. И гывориць своей доцки: ну, доцушка ты моя, сыбирайся, отвяду я цябе у байню. Ина дура, ды стольки дыбра принесла, а ты шъ усё вумѣй зм её, ящо больше принясешъ! Вотъ ина свою доцку надзѣла, ыбрядзила и пувела у байню, и зыложила двери. Вотъ ёнъ, няцystая сила, и приходзиць. „Дзѣвка, дзѣвка, идзи зы мяне замушь!“ А ина ему: нѣ, я не пойду зы цябе,

—ты не пругожъ! Вотъ ёнъ тоды узавъ, усю шкуръ зъ ногъ ды головѣ знявъ, ны цасци ее рызобравъ и раскинувъ дзѣ што, а шкуру на пецы рызостлавъ. А матка ее дыжидала, дыжидала, и говориць мужуку: што ето её нема? Вѣрно у ёй дыбра дужо много, што не принясець! Пышла сымъ у байню, ашъ ее дыцка уся рызобрана ны цасци, и шкура на пецы. Дывай ина плакыць тамъ, што сымъ доцку на смерць оставила. Плакыла, плакыла, и ницымъ не пумогла: доцкѣ свою схыронила.

С. Узкое, велиж. у. вит. губ. Отъ кр-ки Ирины Андреевой записала по моимъ указаніямъ г-жа Страмковская.

50. Черци на игрищѣ.

Уво 'днэй дзяревни была такая зывадзѣнка, кабъ собиратца на сѹ-прадки дзѣвкамъ уво 'дну хату. Расъ двананцыць дзѣвокъ собралиси на свою хвацѣру, набрали яецъ, сала, килбасъ—дзѣло було обѣ коляды—и стали жарить, кабъ мѣльцовъ частоваць. Ну, тоды уноччи, приходзюць нибѣтцамъ мальцы, приносяць горѣлку. Дзѣвки тыя, звѣстно, просюць ихъ съ собой вячѣраць. И ў одныѣ дзѣвки дзяцѣныкъ бывъ на рукахъ. Ёнъ дзержавъ ложку и ўпусыивъ. Тая дзѣвка полѣзла подъ столъ доставаць ложку и увидзѣла, што у ихъ хвосты висяць. Яна тоды ўстала и хочець ици съ хаты, а черци яе не пускаюць. Яна кажець: я сичасть приду! Вышла и побѣгла ў ёвню. Ёвня, ёвня, кажець, не отдай мяне! печка, печка, не отдай мяне! токъ, токъ, не отдай мяне! Пѣраговорила, што тольки на вумъ узыйшло. Тыя черци подѣзли, узали сабѣ по дзѣвцы и стали душиць; дыкъ одзинанцаѣмъ черцимъ ёсь по дзѣвцы, а двананцатому нема. Вотъ ёнъ побѣгъ за той дзѣвкой у ёвню. Прибѣгъ у ёвню и ставъ двери отчыняць,—ня 'гчилятца. Ёнъ и ставъ говориць: двери, двери, отдайця дзѣвку! Яны отчынилиси. Ёвня, ёвня, отдай дзѣвку! Ня 'тдаецъ. Печка, печка, отдай дзѣвку! Ня 'тдаецъ. Покуль ёнъ усѣ пераговоривъ, пятухъ и запѣвъ. Ёнъ и удѣкъ. А тыхъ одзинанцаць дзѣвокъ усихъ чисто подушано.

Спінно. Отъ кр. Петра Кучинскаго. Также Гомель, и др.

По одному варіанту, дѣвка убѣжала въ гумно и спряталась въ лепъ, котораго черти очень боятся. Чертей узнало дитя, бывшее на игрищѣ, по краснымъ глазамъ и по хвосту. Какъ доказательство боязни чертей льна, приводится рассказъ, какъ чортъ, не могшій перетащить кладъ чрезъ полосу, засѣянную льномъ, попросилъ отомъ мужика, нахавшаго вблизи поле. Мужикъ взялъ кладъ, вошелъ въ средину льняного поля и остался тамъ ждаль, пока запоютъ пѣтухи. Чортъ тогда пропалъ, а мужикъ взялъ кладъ себѣ.

51. Гумѣнникъ.

(Преданіе).

Мы спрежда были богаты, було у насъ тритцать коняй. Наконецъ того, заступили помѣщики зъ Москвы ¹⁾, осталось съ тритцати три тольки. Тяперака мы принижали; було намъ отъ помѣщиковъ дужо худо; стали насъ, значитца, во ўси мѣсты потраблять, якъ дѣда, такъ и батьку и матку, и насъ, усихъ на ўси работы. А насъ було шесть братовъ, сѣмая сястра. Тяперака отецъ нашъ заскучавъ, потому, ня хватаа намъ на прокормленія. Вотъ разъ, у пилиповку, тамъ бываа празникъ Миколаа угодника, пошовъ батька нашъ послѣ обѣда затопивъ овинъ, а ўвечари, повячеравши, отправився туды ночавать. Приходя туды уво 'винъ, помолився Богу и лёгъ спать. Скинувъ шубу, поклавъ у голова, самъ обпѣрся на руку и задумався объ своимъ ходяйствѣ, што негди чаго ўзять. Удругъ оявляетца къ яму старикъ: куртка черная, поясъ черный, а на головѣ ковпакъ. Узавъ батьку за правую руку да й кажа: чаго ты, Автухъ Корпѣявъ, засмутився такъ объ етымъ? У васъ ё богатый чаловѣкъ Аксень — богатырь тогды бывъ — у яго кажа, усякаго добра много ё, ну ў тябе, говора, большъ добра прибуда, ня журись! Батька мой думаа: мусить ето Богъ самъ, учувъ моѣ молитвы! А старикъ тѣй вынимаа съ кармана новый ножикъ и кажа „на, разрѣжь ножикомъ правый мезѣняцъ и капни куды-небудъ каплю свое криви!“—Э, думаа сабѣ батька: дѣло плохо! ето, значитца, нячистая сила. Нѣ, кажа, я етаго ня могу здѣлать! И хотѣвъ ёнъ перахриститца, а ёнъ руки держа. „Ну, кажа: коли ня хочашъ дать криви, дакъ отдай мнѣ тое, чаго ў доми ня вѣдаешъ!“ Батька кажа яму: якъ я маю што отдавать: усѣ своё добро я вѣдаю, и нечаго, кажа, мнѣ отдавать табѣ.—„Нѣ, кажа, отдай, чаго ў доми ня вѣдаешъ!“—Нѣ, ня дамъ!.. Подыхода ето дѣло уже повночъ. Якъ налятѣвъ вихоръ, затрещало гумно, собаки забрахали на дяревни и пятаухъ запѣвъ—було у насъ трое курей на сѣдали и пятаухъ. Дѣдъ той пустивъ тогды батьку и пошовъ за овинную печь. А за имъ якъ пошли, якъ пошли, дакъ и косматыя, и рогатыя и ўсякія... Выбгъ батька съ овина, ставъ Богу молитца, а шуба на зямлѣ ляжить уво 'вини. Змѣрзъ ёнъ, стоячи, узавъ грабли и давай шубу доставать. Тольки ёнъ яе зачавивъ, а дѣдъ вышовъ зъ—за печка да не давать. Той къ сабѣ тягна, а той къ сабѣ. Тутъ запѣли другія пѣвни, дѣдъ сховався за печь, а батька загробъ шубу и надѣвся. А тутъ и мы пришли зъ работниками молотить. Развялі таяло. Батька й почавъ намъ рассказавать. Мы яму

¹⁾ Вѣроятно, рѣчь идетъ о первомъ раздѣлѣ 1772 г.

кажамъ, што сѣночи родилася у яго дочка, а у насъ сѣстра. Ну, ёнъ ставъ молитца Богу, што Богъ яго застарогъ, што ня 'тдавъ ёнъ своѣ дочки Гумѣннику. Тоды назаўтраго позвали попа, отслужили молебнянъ и стали спокойно жить. Да такъ, якъ бачишъ, и не разбогатѣли.

Д. Кунторовка, покат. в. рогац. у. Отъ кр. Сергѣя Автужова, 70 л.

52. Гуменникова дочка.

Якъ бывъ у хозяина одзинъ сынъ. И ёнъ усѣ у ёвню спаць ходзівъ. Тоды тамоцьки улюбилася у яго Гуменникова дочка, чарциха такая, и ёнъ усѣ ходзиць якъ ёй и ходзиць, до самый восени. Бацька зъ маткой тоды дзвюцца: што гэта ёсь, што ужо холодно, а ёнъ ходзиць туды спаць. А ёнъ кажець: хай сабѣ, мнѣ тамъ лѣпи, якъ тутъ. Ну, яны яго пусьцили; а тоды бацька пошовъ пыглядываць, што ёнъ тамъ, значитца, дзѣлыецъ. Приходзиць туды; кыли пыглядиць у щѣлочку, ажны яны сидзяць удвоихъ исъ паненкый, и паненка уся увубраная у зѣлыци, и столь перадъ ими зысланный. Сидзяць сабѣ, пьюць вино, закусыюць. Бацька тоды побѣхъ домовъ и кажець жонцы: ци вѣдыешъ, што сынъ дзѣлыецъ нашъ? Кылы яго паненка сядзиць уся ў зѣлыци и дужо пружокая! И matka побѣгла туды и пыглядзѣла. Нызаўтрыго приходзиць ёнъ домовъ, и стали яны у яго спрашываць: сынокъ нашъ любы, скажи ты намъ правду щирую: съ кимъ ты сядзѣвъ? съ кимъ ты гулявъ? Признайся намъ! Ёнъ тоды каецъ: татка мой родный, мамка моя родная! сядзѣвъ я зъ Гуменниковой дочкой. Ина дужо у мяне улюбилася и просиць, кабъ яе замужъ зы сябе узывъ,—ина, каецъ, пераксцитца! Пошли яны тоды къ попу. Попъ сказавъ, можно пераксциць. Собрали кумовъ, пошовъ ёнъ яе пызвавъ, и пераксцили; а пераксцивши, и вяселья згуляли. И стали жиць. И ина яму дужо много грѣшій носила и ўсякыго добра. Ина й работыла якъ насъкая и на ниву ходзила жаць. Расъ яны жали на поли, апъ лецяць два круки ды й кричаць: крукъ! крукъ! А йна кажець: добро, придзѣмъ. Людзи ўси низдзивицисѣ, и пычали у яе пытатца. Ина кажець, што гэта ляцѣли моѣ браты, яны мяне звали на хрезьбины! Ну, пришовши домовъ, ина позвала мужука свойго и пошли на хрезьбины. Гуляли яны тамъ, гуляли, тоды мужикъ яе, видзиць, што рабѣшачекъ большій, а родзиха такая тоненькая, якъ ёсь найтонѣйшій волысъ; ёнъ и подзвивисѣ. Якъ тольки ёнъ подзвивисѣ, ина зарысъ и переломилыся. Жонка яго видзиць, што гэта худо, што ёнъ подумывъ гѣтыкъ, и кажець яму: лѣсь, подъ дзешку схувайся! Браты яе йскали, йскали, хто гэта подумывъ, и не нашли. Тоды жонка потходзиць къ яму и кажець: вылѣсь скоренько, ды подумый, камъ ина узновъ такая стала, якъ была! Ёнъ

вылѣсь и подумывъ,—ина узновъ и зробилися такая, якъ была улародъ. Браты дужо стали рады, што ина отжила, стали ихъ частоваць, принимаць.

Стыно.

53. Гуменниха.

... Тутъ, подъ Осиновку (деревня), ё рѣчачка, Прудокъ зовѣтца. Дакъ тамъ лясъ были силныя. Дакъ мужуки завялися тамъ поля раздѣлавать. И ў водныѣ бабы дятёночакъ бывъ. Дакъ ето вѣрно ихъ житялство було тамъ: якъ придя ночь, дакъ яны заплачуть, заплачуть,—голосють, якъ вѣд и христяни. Голосъ такій по лясѣ, што Божа, Божа! А коли дожджъ пройды, дакъ послѣ дожджа пугамы якъ стануть хлопаты!

Жали яны разъ ячмень по лядѣхъ. Дакъ, вѣдомо, и ночавали тамъ по гумнахъ. Бабы етыя боятца; дакъ яны на 'винъ поўзлазили: „нумъ, каа, узлѣзамъ на 'винъ, дакъ мы ни звѣра, ничего, ня будомъ боятца!“ А тогды звѣра було усякаго: мядвѣди, лоси, козы, свиньи, рыси—пуца была нясходимаа! Отъ яны узлѣзли на 'сѣтъ, сидять. Ще й ня позаснули, ажъ ось, уходя на токъ женщина, холно прибравшись, прихухолившись, и нясе у рукахъ орѣховый кустъ и свѣчачку съ огнѣмъ. Да тымъ кустомъ по току хлопъ! хлопъ!—пугаа ўже ихъ. „Отъ мы, каа—баба моя казала: тихонячко устали, посѣли кружка, а дятёночка того помижъ сабе, и мовчимъ. Отъ яна похлопала, похлопала, и съ кустомъ и съ свѣчкой за ворота.

Д. Болсунъ, полтс. в. рог. у.

54. Лясунъ.

Живъ бывъ одзинъ чаловѣкъ, и ў аго было два сыны. Ёнъ живъ богато и якъ пымиравъ, призвавъ старшаго сына и прыкызавъ ямѣ, капъ пыдзялили усѣ быгачество поровну, якъ ёнъ помрѣць. Ну, вотъ, помѣръ бацька, старшій братъ и забравъ усѣ сабѣ, не давъ меньшаму ани ничего. И было у меньшаго брата чепъверо дзяцей, и нечимъ было яму ихъ кормиць. Расъ панъ пупросивъ гэтаго брата занѣсь отъ аго письмо некуды. Занѣсь ёнъ письмо, идзець нызадъ, и обнила аго цѣмныя ночь сярѣдъ пущи. Ёнъ узявъ, узлѣсь на ёлку и занучувавъ. Тольки бывъ задремавъ, чуецъ—нѣхто свищець. Пылядзиць ёнъ, апъ лясунъ вовковъ гониць. Пыдогнавъ вовковъ къ тѣй елцы: „а што, каецъ, рабаты, будземъ нучуваць тутъ!“—Будземъ! Тоды лясунъ вынивъ зъ залазыхи сярничку, сморгнувъ яѣ обѣ груди и ставъ раскладаць цяплѣ, а вовкы стали носиць дровы.

Ну, зыгорѣлся цяпло, лясунъ вынимаецъ зъ-запазыхи булку хлѣба. Пы-
дзяливъ усимъ пы куску, и ящо кусокъ остався. Пóтымъ узавъ сала ку-
сокъ и пыкроивъ усимъ пы кусочку, я ящо кусочекъ сала остався. Ля-
сунъ узавъ гэтый кусочекъ сала и говориць на гэтыго чаловѣка: „на,
кажець, табѣ, чаловѣчакъ, я вѣдью, ты хочешъ ѣсь!“ Ёнъ каецъ: я бо-
юсь вовкѣв!— „Нѣ, каецъ, нябось.“ И пыклавъ яму хлѣбъ тэй съ са-
лымъ на сучокъ, на ёлцы. Тэй и ѣсь хочець и боитца вовковъ лѣсць.
Такъ и просидзѣвъ цѣлыю ночь на ёлцы. А лясунъ перенучувавъ и ны-
заутрыго пыгнавъ узнова свою стаду—зысвиставъ, зыгогокывъ, пугый за-
ляскывъ. Пылядзиць мужикъ тэй, што вовки отыпилиси далёко, злѣсь зъ
ёлки, узавъ хлѣбець тэй и сало и пошовъ домовъ: „пынасу, каецъ, дзя-
цемъ: тыя ня ѣвши сидзяць.“ Пришовъ домовъ, пыклавъ усё гэто на столъ
и пызлавъ дзяцей и жонку. Дыкъ хлѣбъ тэй якъ сонца зьяецъ. И сколько
яны яго ѣли, дыкъ ёнъ усё не ўбываецъ, усё уво 'днэй мѣры.

Увидзила гэто дычка старшого брата. Побѣгла домовъ и говѣриць:
татычка, якій я видзила хлѣбъ у дядзьки,—усё рѣвно, якъ сонца! Поза-
видывавъ гэтый братъ бѣдному и пытаецца: „идзѣ ты, братъ, узавъ гэ-
тыкаго хлѣба хорошаго? Я быгатый, и то не маю гэткаго хлѣба!“ Тэй
рысказавъ яму усё чисто по правдзи. Зыбрала старшого брата завись.
Приходзиць домовъ и зывалѣвъ жонцы зварить яму чаго—небудзь на до-
рогу. Ина ныварила яму, напекла мяса, пироговъ, килбасъ. Зыбравъ ёнъ
усё и пошовъ къ брату просиць, капъ тэй завѣвъ яго туды. Ну, тэй узавъ,
завѣвъ. Тоды быгатый братъ узлѣсь на ёлку, а бѣдный пошовъ сабѣ до-
мовъ. Давъ Богъ ночь, гониць опяць лясунъ свою стаду къ елцы къ тэй.
„Ну што, рабаты, хочеця вучуваць, ци нѣ?“—Хочемъ! Ну, лясунъ узавъ
сярничку уздравъ и ставъ цяпло рыскладаць, а вовки стали носиць
ны цяпло дровы. Вотъ, якъ рысклали яны цяпло, лясунъ вынивъ зъ за-
пазыхи булку хлѣба и ставъ кроиць: усимъ пыдзяливъ по скибцы, а од-
ному нема, не хвацило. Тоды узавъ кусокъ сала и пыкроивъ: усимъ пы-
сталось пы куску, а тому узнова не хвацило. Уси ядуць, а тэй нѣ. То-
ды ёнъ пытаецца: а мнѣ што ѣсь?—А табѣ вунъ того чаловѣка! пыка-
зыецъ ны богача. Тоды вовкъ подышовъ къ елцы и становитца дубомъ
ны яе. А быгачъ тэй ни живой ни мертвый сядзиць, ня вѣдыець, идзѣ
ёнъ: ци на тымъ свѣци, ци на гэтымъ. Вовкъ стывавъ, стывавъ, ды выць
ставъ. Давъ Богъ дзень, пыгнавъ лясунъ усихъ вовковъ, а тэй стоиць
ли ёлки ды выецъ. И такъ гэто проваляся уремя надзѣля. Быгачъ жа
хоць трасѣтца, а килбасы ѣсь, а вовку пришлось хуць ты здыхай. Тоды
ёнъ повывъ, повывъ, ды дзѣлыць нечаго,—побѣгъ дыгонаць тыхъ. Тоды
богачъ злѣсь скоренько зъ елки и побѣгъ домовъ. И дужа ёнъ радъ ставъ,
што живой остався. По гэтый радосьци вызвавъ къ сабѣ госьцей и су-

сѣдзей. Отъ яны сабѣ бясѣдуюць зъ раньня ды до вечара. Полидзяць, ашъ нѣйкій шѣренскій котокъ убѣгъ у хату. Лѣтнее уремя гэта было, дзвері былі расчынены. Госьці тыя сталі ўцѣшатца сь котка, гладзіць яго: во, які славны котокъ, пругожій. А ёнъ пугулявъ, пугулявъ, ды падъ печъ. Пывячеравши, сталі яны класьдзіся спаць. Госьці ляглі у пуны на сѣні, а сусѣдзі разышліся пш домахъ, а хыдзяніпъ лёгъ пш полаціхъ. Якъ заснулі уся, коцікъ тэй вылісь сь подпечча, скинувся вавкомъ, сцѣгъ хыдзяніна сь пылаць і перагрызъ яму горло, і такъ, пш правдзі скызаць, чуць усяго ня зѣбъв,—толькі костычкі зысталіся. А самъ і ўцѣкъ. Давъ Богъ дзень: приходзюць госьці у хату пыхмялітца ды понащитца, ашъ тутъ вунъ што здѣяліся...

Д. Тютыки, рясн. вол. стын. у. Отъ кр. Кирилла Анпкіевича.

...А то матка мая видѣла лясуна, *доброхочаго*. Пастілі яны разъ лясі овецъ, коло возяра етаго, коло Ковніты (деревня). Яна сь Полѣсься (село) була, матка мая. То жа было, значитца, якъ люди былі, урэдня тыя, гаворілі. І такъ, на чаловѣка походжы. „Отъ, мы, каа; овецъ пасомъ—уже почало лёдъ ломать на возяры, крыги. Бачимъ мы—такъ иде,—капялюшокъ, брылёкъ бѣлянскій, і етакаа світочка бѣлянскаа, поясокъ на ёмъ красныі, потперязавшыся, і етакія—оборы мы зовомъ—раменныя, чорнянскія, на ногахъ. Самъ моладый дядчубокъ, росту такъ сярэдняго. Такъ ёнъ сь крыги на крыгу, сь крыги на крыгу,—лёдъ уже разбиваа. А дѣвка, каа, другая зірнула. Да була яна такаа язмова-таа, слабъ-языкаа. Дакъ яна убачыла і ня стѣрпіла: „дѣвкы, каа, поладитя: бодріла, каа, нѣйкій! бодріла!“ Тѣ, бутцамъ, хвастунъ—зневага ўже по нашаму. Да сыйчасъ зявнула: хаа!—дакъ такъ ротъ на бокъ і звярнула! А ёнъ і пропавъ.“

Етый многа ўрэду дѣлавъ. Ну, калі уже распознаецца сь чаловѣкомъ, дакъ буды сходитца зъ імъ на лясу, у полі, і раскажа: „бѣ табѣ: тое такъ дѣлай, а тое такъ!“ А ў хату ня пойды.

Д. Болсуны рог. у.

Чаловѣк у насъ такі—Сухій, прозвіцца—бувъ. Дакъ охотнікъ бувъ до дярэвья: лазывъ да дѣлавъ у дярэвяхъ борты лі пчолъ. Дакъ яна обьяре которое, облюбуя, да й сядятца (пчолы). Дакъ ёнъ ішовъ сь плетью, зъ етой, што лазать по дярэвю. Тяперъ яна (лясуныха) зъ імъ стрѣлася. Сустракаецца зъ імъ, кажа: „Сухій, а Сухій! подари мнѣ тое, што ў домі ня вѣдаешъ: бѣ, пчолъ табѣ насяды, дакъ насяды!“ Ёнъ думава, думава—перадумава ўсё: ну, нехай сабѣ,—дарую, каа, што у домі ня вѣдаю! А на тое прызабывъ, што яго жонка, сь позвалення ска-

затѣ, берѣмянна была у тѣй часѣ. Ну, яны и разыйшлися: ёнѣ пошовѣ домовѣ, а яна сама сабѣ пошла. Тяперака, ёнѣ приходя домовѣ, а жонка обродилась, да й мальчишкомѣ. „Э, кажа: во я штѣ отдавѣ! Тяперака уже ня мой будя!“ Цяперѣ, ёнѣ живѣ лѣтъ десяти, мальчишка тѣй. Да такіе расте гожіе, чистянькіе, хлопчикѣ тѣй. Цяперѣ, вѣдомо, дѣти гуляють на вулицы, а ёнѣ гулявѣ зѣ дятмы. Гуляли яны у цалѣчки,—што помѣжѣ ногѣ одинѣ одному сядятца (вѣ родѣ игры вѣ рѣпку). Ёнѣ отыйшовся: ну, гуляйтѣ жѣ, кажа, братцы, а я поѣду на мѣсто по бараньки! Якѣ поѣхавѣ по мосту тѣразѣ возярѣ, дакѣ и тѣперѣ їздя. Тѣперѣ, кѣ вечару собралися уже їси—нема хлопчика. Успѣдалися, шукать, бутѣдомѣ, стали. Шукали, шукали—дакѣ яна ўже вяде ихѣ: у воднымѣ мѣсти знайшли лапотки и рѣзочки три; пошли далѣй—у другимѣ мѣсти знайшли поясочакѣ и розочки три; ще далѣй пошли—знайшли сорочку и розочки три. Ну, бачуть уже, што ето яна—нихто болай—примѣты кладе, годи шукать.

Цяперѣ, терезѣ нядѣлю, ти моо терезѣ двѣ, дуба ёнѣ оглядавѣ. Ажѣ яна зновѣ выходя кѣ яму: „Сухіе, каа, а Сухіе! вотѣ табѣ тамѣ пчолы понасѣли, вотѣ тамѣ понасѣли и вотѣ тамѣ!“ А ёнѣ каа: пѣхрищонае, отдай мойго хрищонаго! Отѣ ёнѣ яго и ўбачивѣ: вяде яна яго за ручку и розочкой сяче усѣ. А ёнѣ кричитѣ: татѣ, возьми мяне! татѣ, возьми мяне! А яна ўсѣ сяче. Отѣ ёнѣ сѣ того дуба да за ёй, побѣгѣ яѣ догонять. Дакѣ тутѣ загулѣ, задулѣ, и дѣравѣ перадѣ имѣ посогиналися—дорогу перакратили. Некуды ўже догонять! Тольки жѣ ёнѣ тоды яго й бачивѣ...

Ёнѣ тоды богатѣ бывѣ (ставѣ), разбогатѣвѣ и—и! А тѣперѣ и сѣлиба таа пустаа, и ўнуки и праўнуки горюють,—поразволоклися куды который... Яно ня годитца зѣ ими знатца.

Д. Болсуны рог. у.

По народному міровоззрѣнію, лясуны, лѣсовики подчинены Юрѣю, Егорію (Георгію)—завѣдѣтелю звѣрей и птицѣ. Они исполняютѣ у него обязанности пастуховѣ. „У Юрѣя пастухи у кажномѣ лѣси ѣ—лѣсовикѣ—и надѣ звѣрами и надѣ птаствомѣ. Дакѣ ёнѣ вышай лѣсу, зѣ бородой, сѣ пугою. И кокохая такѣ, якѣ пастухи. А прежніе люди бачили, якѣ ёнѣ ихѣ укучи гоняя.

А то разѣ заночававѣ чаловѣкѣ ля огня и ставѣ грѣть грѣнку (ломѣть хлѣба) Хлѣбѣ той яму и отказуя: утыкай кажа, зѣ етаго мѣста, а то йде, кажа, лясовикѣ исѣ своими звярми! А ёнѣ ужѣ и кокохая, якѣ пастухѣ: го-го-го-го! „А, каа, узавѣ да сыйшовѣ трохи ў бокѣ, кинувѣ и огонь той. И чую—тращитѣ и лопощитѣ, гоня. Дакѣ и вовки, дакѣ и мѣдвѣди, дакѣ и лоси, дакѣ и зайцы, дакѣ и—Божа, Божа! Страху

я набрався. А ёнъ подогнавъ проти мене да й кажа: эй ты, чаа ты сховався, ходи сюды! Отъ я подышовъ, дакъ уво мнѣ и души нема. А ёнъ тольки табаки у мене попросивъ. И пошовъ.“

А то такжа стрѣвся у лѣси чаловѣку одному. Дакъ бурахтатца стали, выпробовали силу. Дакъ нагородивъ лясунъ грошми.

А ў Яленцы (дер.) нашла двоухъ дятѣнковъ у лѣси жанщина. Дакъ яна ихъ узгодовала. Лясунъ пришовъ и пытаа: „чимъ тябе, каа, нагородить: ето ты моихъ дятей узгодовала!“ А годъ тогды были худыя. Дакъ яна каа: дай ты мнѣ полотна! Отъ ёнъ и давъ ей сұвой полотна. „На жъ, кажа: рѣжъ, кольки табѣ трѣба, тольки ня разворачуй до конца!“ Дакъ яна усимъ рѣжа, шія—и дятѣмъ и хозяйну и сабѣ—а ёнъ усѣ пѣлъ. Тогды яна жила, жила, а тогды дайся ей—ти сама ето ўже, ти ей подѣлано—узяла да й раскатила. Якъ раскатила, дакъ и кончилось: зрѣзала усѣ.

Тяперъ лѣсовики сыйшли, а попѣрадъ були. Разъ баба иде по лясу, ажъ голянкій дятѣночакъ ляжить. Отъ яна ўзяла, зняла свитку, да яго й прикрыла. Дакъ што ты думаешь: давъ богъ ей и грошай и ўсяго.

А то дѣсь подѣ Гомѣямъ ўкравъ ёнъ люльку зъ дятѣночкомъ и заховавъ на бязезину. Тая баба кыдалась-кыдалась: а Божа мой! а Божа мой! А ёнъ люльку спўскупа зъ бязозы. И вяровокъ няма, и люльку спўскупа.

Лѣсовику охотники, якъ идуць на хвоту, дакъ яму молютца. (См. загов.)

55. Вовколака.

Живъ сусѣдъ съ сусѣдомъ, и ў одного бывъ хорошій садъ. И ўпало зъ яблонки яблочко на дорогу, на зямлю другого сусѣда. Иде ёнъ у гумно, убачивъ яблоко и ўзявъ. Иде назадъ зъ гумна, бача, съ сусѣдскаго гумна звалився на яго гумно соломы снопъ. Ёнъ и снопъ узявъ, на плечи поклавъ, и нясе у своё гумно. Тольки поклавъ у своё гумно, вотъ и здѣлався вовкомъ. Отъ ёнъ сѣвъ за жито и сядить. Пришли сыны яго молотить, и журатца: гдѣ й то нашъ батька? А ёнъ усѣ и чуя. На другій день пошовъ ёнъ къ сабѣ ў пограбъ красти хлѣбъ. Пришовъ у пограбъ, узявъ бѣхонъ хлѣба и горщокъ сыру, и пошовъ опятъ у гумно. Сядить да ѣсть хлѣбъ той да сыръ, што ўкравъ у сыновъ. Пошовъ на другій день у

пограбъ, ажъ нема уже ни хлѣба, ни сыру. Журитца ёнъ: што яму ёсти тяперака? Пошовъ у поля и лёгъ у мяжу. Пришли къ яму вовки, появи яго ў поля съ собой. Бачать яны, што пасутца гуси. Поткрався одинъ вовкъ къ гусямъ и ўкравъ одну гусь, и нясе яё къ вовкамъ. Тыя жъ вовки стали ёсти гусь, а вовколака ня хоча сырого ёсти. Отъ, тыя вовки и говораць: иди къ ночлежникамъ, да якъ тольки повядуть коняй домовъ, ты на вугальляхъ, на 'гнищи, покачай да й ёжъ! Пошовъ вовколака и стераже, покуда повядути домовъ коняй. Ёнъ тогды пошовъ на 'гнища, спѣкъ мясо на вугальляхъ и ставъ ёсти. Ходили яны, ходили, и появили яго вучити коняй ловить. Привяли яго къ конямъ. Ёнъ якъ бѣгъ, такъ къ конямъ и кинувся. Отъ яны отъ яго и ўтякли. Ти довго, ти нѣ ёнъ бѣгавъ такъ, тольки разъ привяли яго къ кожуху. Ёнъ узявъ кожухъ и напранувъ яго на сябе. И ставъ зновъ чаловѣкомъ, и пошовъ у дворъ. Приходя ў хату, баба угадую свойго дѣда и говора: ти ня мой ето дѣдъ? А яны уже поминали яго. Ёнъ говора: твой! И стали жить, поживать, много добра наживать.

Кормянская вол. гом. у.

56. Вовколаки.

Одинъ мужикъ искавъ сабѣ такого работника, кабъ служивъ яму дармо. Нашовся малецъ такій: „я, говориць, буду служиць табѣ дармо, покулъ у хаці вовки завуюць, тольки кабъ ты мяне пускавъ, куды я захоу!“—Добро, каецъ, буду пускаць! Ну, дожили яны до вясны и поѣхали ораць. Орали, орали,—задумалося мальцу ици домовъ. Тоды ёнъ кажець: дзядзька, дзядзька, пойду я домовъ?—А йдзи сабѣ! А гэтый малецъ бывъ такій прамудрый, и ёнъ вѣдавъ, што къ ходзяиновой жонцы дзякъ ходзиць. Ёнъ прибѣгъ домовъ, а ходзяйка ўжо схувала дзяка на хаці, у коробъ, што ссыпали пшаницу. Малецъ прибѣгъ у хату ды й кажець ходзяйцы: цѣтка, цѣтка! Мнѣ дзядзька казавъ, кабъ я скинувъ съ хаты коробъ, што ссыпали пшаницу.—На што ёнъ табѣ?—Ды треба просушиць да ссыпаць пшаницу!—Во, дурень ты: коли тая ящѣ пшаница, —ящѣ тольки орецѣ? Ну, малецъ полѣзъ на хату, ды якъ кинецъ тэй коробъ зъ дзякомъ! Дзякъ звалився, ды выскочивъ съ короба, ды домовъ. А малецъ побѣгъ сабѣ ораць. На другій дзень узнова поѣхали ораць. Орали яны, орали, оная малецъ проситца у ходзяина домовъ. Приходзиць домовъ, и ходзяйка увидѣла яго уво 'кно ды скоренько дзяка подъ печь. Уходзиць тэй малецъ у хату и говориць: цѣтка, цѣтка! мнѣ дзядзька казавъ подпечча забиць!—Дурень ты, на што яго забиваць? Мы яго ни разу не забивали!—Ну, мало-што, каецъ: мнѣ дзядзька казавъ, дыкъ

треба забиць! Надигавъ дровъ, паклавъ повно подпечча и забивъ дѣшкой. Побѣгъ ёпъ на ниву, а ходзяйка чупъ-ня-чупъ вынила дзяка съ подпечча. „А што, каецъ: якими ты заўтра воламі ораць будзешъ?“—А одзінъ воля, каецъ, бурый будзецъ, а другой рѣбый! Назаўтраго ина напекла ладкѣ, помокала у сметану и нисецъ на поля. А малецъ здѣвѣ армякъ и накрывъ имъ вола; а на другого самъ вярхомъ сѣвѣ. Ходзяйка увидзѣла бураго и рабаго вола и приходзиць къ имъ. Мужикъ тѣй низдзвивитца, што николи гэтаго ня було, кабъ ина ладки на поля носила. Сѣли яны ѣсць ладки, ина говориць: треба було кума позваць! Тоды ходзяинъ каецъ на мальчика: „зобѣгай, гукни яго!“ Малецъ схавивъ ладкѣ ды й побѣгъ гукаць дзяка. Ды бѣгучі усе раскидыецъ по 'дзѣй ладцы. Покуль прибѣгъ къ дзяку, пораскидавъ уси ладки. „Уцекай, каецъ: дзядзька табѣ дасъ!“ А самъ и побѣгъ нызадъ. „Дзядзька, дзядзька, ёпъ казавъ, кабъ ты самъ ны яго пришовъ!“ Пошовъ ходзяинъ, увидзѣвъ ладки и пычавъ собираць. А дзяку здалось, што ёнъ собираецъ каменны бѣць яго. Спужався, отпрогъ вола, ды путку уцекаць у лѣсъ. Мужикъ бязиць услѣдъ за имъ ды кричиць: пыдожджи, кумъ! А тѣй думаецъ: уцекай, бы дамъ! И ўцѣкъ. Вярнувъ мужикъ, сѣли, побѣдали. Ходзяйка увязала горшки и пошла домовъ. А малецъ забѣгъ нацяныкъ напередъ, улѣзъ у выгорѣвшій пенъ и жджець. Тольки ина подыйшла, ёпъ кажець: „ты, каецъ, навари смашную вячеру, кабъ яны обѣлиси. Тоды яны помрупу!“ Ина ўзрадовалась, пришла домовъ, стала вячерыць вариць. Наварила ўсяго смашнаго, да ўсяго помногу. Прѣйхавъ ходзяинъ изъ мальцомъ и сѣли вячераць. Малецъ и кажець: „дзядзька, дзядзька! ты дзѣлай тое, што я буду дзѣлаць!“ Ъли, ѣли яны, тоды малецъ заровъ и повалився на лавцы. За имъ и ходзяинъ заровъ, и повалився. Ходзяйка рада, што яны поўмирали, побѣгла за дзякомъ. И стали яны пиць, ѣсь, гуляць. Гуляли яны, гуляли почаловѣччу, зыхоцѣлося имъ пыгуляць пыкозинуму. Обярнулиси козами и пычали яцѣ гуляць. Гуляли, гуляли, зыхоцѣли гуляць пысобаччу. Обярнулиси собаками и пычали гуляць. Ныгулялиси пысобаччу,—зыхоцѣли гуляць пововчу. Обярнулиси вовками и пычали гуляць. Дзякъ тѣй узавъ и завывъ пововчу. Якъ тольки ёнъ завывъ, малецъ сычасъ и ўскочивъ: „дзядзька, дзядзька, досыць мяѣ ужо у цябе служиць: вовки ў хади ужо завыли!“ Тоды ходзяинъ ухапивъ палку ды якъ пычавъ ихъ бѣць... Яны и побѣгли съ хаты у лѣсъ. И стали вовколаками.

Д. Овсище, стнн. у. Отъ кр. Федоса Климовича, негр.

57. Браты вовколаки и сестра.

Живъ дзѣтъ зъ бабый, и було у ихъ три сыны и одна дычка. И

померъ ихъ бацька. Тоды matka и дычка стали плакыць пы своимъ бацьку, а сыны стали скыкаць. Matka лежала, лежала на печи, а тоды стала сваритца на ихъ: луччу було пѣ мнѣ на сто вовковъ пыладзѣць, нячимъ на васъ! Тоды сыны стали вувками и побѣгли ў лѣсь. Тоды matka зъ дочкой схували бацьку. Пожили яны троху, стало имъ скушно. Тоды дычка кажыць матцы: пойду шукаць своихъ братовъ! и пышла. Идзи, идзи, и пришла у пушу. Видзиць, стоиць тамъ хатка ны куринный ношцы. Пришла у хатку, никого нема ў хаці. И зыхоцьлысь ёй ѣсь. Ина стала шукаць ѣсьци, пыладзѣла у печъ и нышла тамъ три горщочки. Ина выставила изъ печи одзинъ горщочыкъ, троху зѣла—не подѣла. Выставила другой—троху зѣла—не подѣла. Выставила третій—троху зѣла—подѣла. Тоды пыставила горшки у печъ, а сама подлѣла потъ печъ и сѣла. Тоды чуецъ—идзець нѣхто. Ина дали подлѣла и глядзиць у шелучку. Видзиць, пришло ў хату три вовки, и раздѣлиси, шубы пыскидали, и стали паничами. Два паничы меньшихъ сѣло, а третій ббольшій ставъ выставляць сѣ печи горшки. Вынювъ одзинъ горщокъ—няповный. Ёнъ тоды каецъ своимъ братомъ: нѣшто нашъ горщокъ няповный! Тоды вынювъ другой горщокъ,—и другой няповный. Тоды ёнъ каецъ: у насъ сянни нѣхто ёсь! Яны кажущъ: можа яны такъ чаго няповны! Ёнъ имъ на гето ничего не скызавъ, выставивъ и третій горщокъ. И третій няповенъ. Тоды ёнъ кажыць: „вѣ, нѣхто ёсь, пушукасемъ!“ Яны тоды говорущъ: хто ё ў насъ, вылѣзай! А то послѣ обѣда зыдзимъ! Тоды ина вылѣзла сѣ потпечча и пышла. Ну, яны увознали яе и пысадили сѣ собой обѣдыць. Ыла, Ыла ина, тоды звалилыся у яе лошка, Ина стала подымаць лошку и ўвидзѣла у ихъ хвосты вовковы. Ина спужалыся и не стала ѣсьци. Тоды яны говорущъ: чаму не яси?—Дзякуй, подѣла, ня хѣчу! Тоды яны говорущъ ёй: бязи, не далёко стоиць липина; узлѣсь на липину и сядзь тамъ. И семъ годовъ не гувори и не плаць. Тоды мы къ табѣ вѣрнемся!.. Ина побѣгла, узлѣзла на липину и сѣла. Видзиць, бягуць тыи вовки. Прибѣгли къ липини и пычали липину грызць. Грызли, грызли, зубы пыломали, и побѣгли у лѣсь. Кылы тые липины ѣхывъ нѣйкій панъ. Увидзивъ подъ липинный огонь, и зыхоцьвъ пукуриць, и пыславъ свойго кучыря зукуриць пупироску. Тоды кучырь зукуривъ пупироску и говориць: сядзиць на липини паненка нѣйкая, дужо пригожая. Панъ кажыць ны яго: дыстанъ мнѣ яе! Кучырь полѣсь и дыставъ. Тоды панъ узывъ яе къ сабѣ ў буду и поѣхывъ. Прибѣгли тыи вовки, пылидзяць—нема сястры. И побѣгли зы панымъ. Дыгнали пана и стали буду ирваць. Панъ ставъ стрыляць, и уцякли у дзяревню, а вовки вярнулиси у лѣсь. Панъ гетый бывъ нежынатый. Ёнъ прѣхывъ и зыхоцьвъ изъ ёй жанитца. И патаецца: ци пойдзешъ ты зы

мяне? Ина мовчыць. Тоды ёнъ кажыць своей матцы: буду зъ ёй жанитца! А йна кажыць: якъ ты будзешъ жанитца, кыли йна нѣмая.—Ну, хай сабѣ! ожанюся! И поѣхывъ пувѣнчався. Пріѣхывъ домовъ—ничого не кажыць жонка. Тоды матка кажыць: а што, я табѣ кызала не жанитца. А ты ожанився,—цяперъ и живи, якъ хочышъ. Проживъ ёнъ готъ, проживъ и другой, на третей готъ родзила ина сына. А йго ня було у дворѣ, пошовъ ны охвоту. Матка тая узила, зарѣзыла рябёшычка и пумазыла нявѣстцы вить (лицо) кровью, а дзяцёнка пыть подмосьця кивыла. Пришовъ панъ съ охвоты, матка кажыць: вотъ, глядзи, сыночъ! Я табѣ кызала не жанитца, а ты не послухывъ, вотъ такъ и живи!—А што? —А идзи пыладзи, што ина здѣлыла! Пришовъ ёнъ къ жонцы, ажны ина родзила и зарѣзыла дзяцёнка. И мовчыць, и не плачыць. Тоды, чырезъ готъ, пошовъ ёнъ узнова ны охвоту, а жонка родзила. Матка узнова зарѣзыла дзяцёнка, а яё пумазыла кровью. Пришовъ сынъ съ охвоты, матка яму и кажыць: а што, я кызала: не жанись. Пыладзи, што ина здѣлыла! Ёнъ опяць пришовъ къ ёй. „Што гето ты здѣлыла?“ А ина мовчыць, и не плачыць. Ну, ёнъ ничого ёй ня здѣлывъ. Пошовъ ёнъ чырезъ готъ ящо ны охвоту, а ина узновъ родзила сына. Матка узила, зарѣзыла и гетыго. Пришовъ яё сынъ нсъ охвоты, ина яму й скызала. Ёнъ на гетый разъ усердзился и ставъ свою жонку биць. А ина мовчыць. Ёнъ тоды зывалѣвъ здѣлыць цыгунную печь, и ўкинувъ жонку у печь и запёръ тамъ. Апшъ икъ-расъ вышло семь годовъ. Приходзюць яго швагрѣ и яё браты и патаютца: ци тутъ наша сестра?—Тутъ, али йна померла ўже!—Ну, шыкажы, идѣ ина? Повѣвъ ёнъ ихъ туды. Яны рызломали печь, ина й вылѣзла съ печи, и жива. Тоды браты стали рады и стали спрашываць у сястры: якъ ина пупала у печку. Ина рыскызала имъ, што матка рѣзыла дзяцей монхъ и кидала пыть подмосьця, а мнѣ ня можно було гывориць. Тоды отчынили подмосьця, ажъ тамъ дѣбци живѣя, и большынкѣй дзяржѣць меньшихъ. Ну, тоды матку привизали къ конскымъ хвостамъ и пусьцили кѣній у поля.

Д. Мемихово, стнн. у. латгюв. в. Отъ кр. Максима Шаренды.

Много варіантовъ. Сыновой бываетъ двѣнадцать, ровны ростомъ, голосъ въ голосъ, волосъ въ волосъ. Мать приказываетъ имъ ѣхать къ обѣдѣ. Они встали, умылись, причесались и побѣжали въ стайню. За одного коня всѣ ухватились, поссорились, побились-подрались и разошлись. И въ церковь не побѣжали. Мать въ досадѣ сказала: ахъ, кабъ жа вы вѣкъ такъ дрались! Они сейчасъ превратились въ волковъ, стали грызться и убѣжали.... Сестра бываетъ нѣмою три года. Послѣ липины она взлѣзаетъ на ель для ночлега. Панъ спинаетъ ее съ ели. Дѣтей убиваетъ га-

дыня. Панъ два раза подкупаетъ судей и избавляетъ жену отъ наказанія, но за третѣмъ разомъ ей надѣли уже камень на шею и повели топить. Тогда она крикнула: ахъ, братцы, вы мяне ратуѣя! Прибѣжало двѣнадцать волковъ, въ воду—бухъ! бухъ! и тащатъ ее изъ воды двѣнадцать молодцовъ, голосъ въ голосъ, волосъ въ волосъ. Тогда гадынѣ камень на шею да въ воду.

58. Браты-птишки и сестра.

Живъ сабѣ дзѣдъ зъ бабай. И було у ихъ три сыны. Вотъ, нѣшто було большое свято. Пошли яны у цѣркву и тамъ пысварилися за нѣшто и стали битца. Тоды матка увидзѣла, што яны бьютца ў свято, каець: ахъ, капъ вы, моѣ сыночки, такъ цѣлый вѣкъ свой билиси, якъ вы цяперъ бьецься! Такъ яны сычасъ подзѣлылися птушками и пыляцѣли. Лецяць и бьютца крыльими, лецяць и бьютца. Пылядзѣла, пылядзѣла тая матка, али што шъ ей дзѣлаць? Свойго ей слова не вярнуць! Заплакала, ды й пошла домовъ. Тоды, гѣто ўжо съ тыхъ поръ якъ яны пыляцѣли, прошло ужо годовъ зъ дзевяць. Вядомо, скоро сказка кажетца, ды няскоро дзѣло дзѣетца. Родзилися у ихъ ще дычка. Выросла тая дычка большая, стали ей людзи кызаць, што у яе було три браты, али матка прыклила ихъ, дыкъ яны здзѣлылися птушками и пыляцѣли. Дычка тая тоды стала пы-татца у матки: ци правда гѣто, што у мяне було три браты?—Правда, каець, дочушка!—Ныпачи шъ мнѣ, мамка, пироговъ, и дай мнѣ хлѣба и масла,—я пойду ихъ шукаць! Ну й пошла. Ици дыкъ ици, ици дыкъ ици, можа годъ, а можа два годы, видзиць передъ собою большую хату. Увийшла ина у тую хату, ажны нема никого, и ны столѣ три талерки стоиць, и ли кажныя талерки лыжечка ляжиць и скибычка хлѣба. Тоды ина залѣзла за печку и сядзиць тамъ. Сидзѣла, сидзѣла, ажны прилетаюць три птушки. Якъ уляцѣли, сычасъ скинули съ сябе перъя, и стали такими мылойцами! Сѣли яны, пывячѣрали и лягли спаць. Ина тоды вылѣзла зъ за печи, увознала, што гѣто яѣ браты. Обнила ина старшаго брата и стала надъ имъ плакыць. Плакыла, плакыла, ды ўзновъ пошла за печку и стала Богу молитца. На-заўтраго устаюць браты, и гѣтый, большій, братъ говориць: „што я, братцы, сяньни снівъ! Здаѣтца, што у насъ дома ёсь сестра, и ина надо мною плакыла сеночи!“ Ну, тоды яны поснѣдали, надзѣли ны сябе перъя и пыляцѣли. А ина выскычила зъ за печи ды й глядзиць у окно, куды яны пылецяць. А яны ўсѣ лецяць и бьютца крыльими. Тоды захоцѣлося ей ѣсь. Ина ўзяла отломила кусочакъ хлѣба у большаго брата и зѣбла. А сама ўзновъ сѣла за печку и сядзиць. Увечари прилетаюць яны ўзновъ

утроихъ. Скинули съ сябе перья и сѣли вячераць. Пылядзяць, ашъ у старшаго брата отломлено кусочакъ хлѣба. Што гэта, думаюць: нікого у хаці нема, а отломлено кусочакъ хлѣба? Ну, пывячерали, лягли спаць. Ина тоды вышла зъ за печки и стала плакыць надъ сярэднімъ братамъ. Поплакыла, поплакыла и пошла узнова за печку и стала Богу молитца, Нызаўтраго прошнуліся яны, вотъ сярэдній братъ и говориць: ці вѣды-еця, братцы, што я сянѣнн снівъ? Здаецца, бытто наша сестра надо мной плакыла! Ажны вотъ трошку кошуля моя мокрая! А того ня вѣдыюць, што ина у хаці у ихъ ёсь. Ну, тоды поснѣдали, перья на сябе надзѣли и пыляцѣли. Ды ўсё бьютца! ды ўсё бьютца! Зыхоцѣлось ёй ёсь. Ина ўзяла, отломала ковалычакъ хлѣба у сярэдняго брата и зѣла. Полѣзла узновъ за печь и сядзиць, Богу молитца. Увечари прылетаюць яны зновъ. Скинули перья, сѣли вячераць. Пылядзяць, а ў сярэдняго брата ковалычакъ хлѣба отломлено. „Нѣ, каець, братцы, нѣхто ёсь у хаці!“ И стали шукаць. Алітку не нашли и лягли спаць. Тоды ина вылѣзла зъ за печки, подышла къ меньшому брату и стала плакыць. Пыголосила, пыголосила, и зновъ пошла за печь, и стала Богу молитца. Нызаўтраго устали яны, и гэты ўжо, меньшій, братъ говориць: што я, братцы, сеночи снівъ? Што здаецца, наша сестра надо мной голосила, ашъ во дзѣ кошуля троку мокра! Пыговорили, пыговорили ды й поляцѣли, бьючи сь. Ина отломила кусочакъ хлѣба у меньшаго брата, зѣла, ды й пошла за печку. Сядзиць, ды ўсё Богу молитца. Увечари прылетаюць яны; скинули перья и сѣли обѣдаць. Были пылядзяць, ашъ у меньшаго брата отломлено ковалыкъ хлѣба. Тоды стали яны говориць пажежъ собой. Большій гаворіць: я, капъ яе цяперъ увидзѣць, дыкъ бы тыпоромъ засѣк! А сярэдній гаворіць: я яе бѣ нѣжомъ зарѣзыв! А меньшій гаворіць: а капъ я яе цяперъ увидзѣв, дыкъ бы дужо бывъ бы радъ! Ина тоды зъ за печи выскычила, опщипала яго и стала надъ имъ плакыць. Ну, яны и ўси стали рады, стали плакыць. Тоды ина стала просиць ихъ: ходзиця вы домовъ! Васъ дужо просила мамка и татка! А яны кажуць: тоды мы будземъ твоѣ браты, и пойдземъ домовъ, якъ ты отбудзешъ три годы нѣмой! Усклалі яе на свое крылья и занясли яе у вяликую пуцу. Кинyli яе тутъ, у гэты пуци, а сами пыляцѣли, куды имъ треба було. Нѣшто, одного дня, ходзівъ по гэты пуци король по полюванью изъ лакеемъ сь своимъ. Сыбаки гэтыго кыроля нашли гэтую нямую и стали ны яе брахаць. Пославъ король лакея пылядзѣць, хто тамъ ёсь. Лакей сходзівъ пылядзѣв, и кажець: нѣйкая кабета сядзиць ны яблыни; дужо пругожал, али ничого не говориць. Пошовъ тоды пылядзѣвъ король самъ, и яна дужо яму подобалася. Ёнъ вялѣвъ зняць яе оттуль и поцулувавъ, а тоды узивъ къ сабѣ домовъ и ожанився зъ ёй. А ина якъ была нѣмая, дакъ и ёсь.

Тоды матчиха гэтыго кыроля ня ўзлюбила яе, што ёнъ зъ нямой ожанився. Стала ина яго подбиваць, стала прознуцаць, капъ якъ-ни-якъ яе перавесць. Пршовъ одзинъ годъ, и другій годъ, а на третій ина яму говориць: што хочешъ, тое зъ ёй здэляй: ци на 'гни спали, ци звязи, капъ тольки моё вочи ня видэ́ли яе! Ну, дыкъ вѣдомо: и жонку жалко и не послухаць матчиху ня можно. Узавъ зывялѣвъ слугамъ раскласць цяпло и ўкиныць яе уво 'гонь. Ну, укинули яе расъ уво гонь,—ина перакацилися чаразъ цяпло, и ничего. Тоды другій разъ укинули, ина зновъ перакацилися. Перапужались уси: Господзи, тутъ нѣшто ёсь! Алитку раскопали жаръ и ўкинули яе третій разъ. Ина ўзновъ выкацилися съ огня. И ўсё мовчиць. Тутъ сычасъ приляцѣли яе браты, узали яе на крылья и понясли домовъ. Принясли домовъ и здэ́лылиси людзьми. Бацкѣ ихъ стали дужо рады. Изъ гэты радыхъци упилиси. И я тамъ бывъ, мѣдъ—вино пивъ, по бородзѣ цяпло, ды ў губу не попало.

Черейск. вол. сѣнн. у. Отъ мѣщ. Буткевича.

59. Вовколака.

(Преданіе).

Да вотъ я, що говоріть далёко, сустрѣвся съ однимъ чаловѣкомъ который вовколакомъ бувъ. Ето було годовъ, моо, п'ять тому. Иду я лѣсомъ длі Неўкли, городницкаго уѣзду, чарниговскія губэрні. А проти мяне иде чаловѣкъ, страшный, прастранный, и вочи яму покосило и видѣ повраждонъ. Я питаю: шо ето ты чаловича, такій повраждоный? А ёнъ отказуя: да, братъ, будашъ повраждоный, якъ вовкомъ кольки-годъ побигаешъ!—Дакъ наўже ты вовколакомъ бувъ?—Да бувъ жа!—А, братъ, раскажи, якъ ето дило було! Ну, зайшли мы ў шинкъ, випили по восьмушцы, отъ ёнъ менѣ и расказавъ. Попянявся, кажа, я, посварився съ сусидкой. Крывъ я гумно свое и скинувъ якая солому, кольки тамъ сноповъ, на яе конопли. Яна кажа: ты мнѣ поломавъ конопли! А я ку: хй-ба жъ я хотѣвъ? ето Богъ такъ давъ! Хоть, кажу, и на судъ подаси, дакъ и судъ ничего мнѣ ня зділая! А яна кажа: „дѣбро, будашъ ты знать судъ: я тѣбе сама разсуджу!“ Ну, попянялися мы такъ, посварилися, да й усё, и байдужа. Чаразъ надѣлю поѣхавъ я съ кумомъ на млинъ. Побули на млини, ѣдомъ назадъ. И стали мы коняй попасувать. И мнѣ стало такъ на серцы тошно, такъ нудно; и захотилось мнѣ вотъ небезпрамѣнно чаразъ хомуть пролѣзти. Якъ я пролѣзъ, такъ и ставъ вовкомъ, и побитъ. И бигавъ, братяцъ ты мой, я три годы безъ вовковъ, одинъ, а на чатвѣртый яны ўже приняли мяне ў гуртъ къ сабѣ. И би-

гавъ я зъ ими ўмисти, и такъ. Разъ апостолъ Юрай приказавъ намъ рабаго коня зысть. Дакъ ёнъ намъ пахъ за сто вѣёрсть, якъ ненача чаловику жѣраное. И бигли ми за етымъ конѣмъ сто вѣёрсть, и другихъ ня трогали, якъ ня приказано. Зыли того коня, и подывши, цылую надилю не хотѣли исти. У другій разъ захотѣли мы исти, дакъ вовки и послали мяне ў стаду, идѣ чарадникъ пасъ чарадѹ. Я прибигъ, поросѣнка узавъ. А чарадникъ кажа: „эй ты! що жъ ты ўзавъ бязъ спросу?“ Дакъ я й ставъ, и ни зъ миста. Окружнуса, дыкъ вѣкругъ яма. Вовки кричать: кйдай да ўтыкай! А мнѣ некуды утыкать. И стою я, покуль чарадникъ пришовъ да сказавъ: кинь! Тоды я кинувъ, а чарадникъ узавъ, пугу парагнувъ у кольки кратей, и ўдаривъ мяне дванатцать разовъ. И такъ, што на мнѣ шкура обѣхала вовчая. Я й здилався чаловикомъ, только повражонъ видомъ и ўсимъ. А чаловиччія пищи, дакъ ни-якія не хотивъ, окромѣя мѣяса. Дакъ во якъ баба поддилала!

С. Марковичи, гол. у. Отъ кр. Филиппа Иванова.

Неударяемое о чаще слышится; ѣ иногда произносится какъ и; ѣ послѣ губныхъ произносится какъ и.

б) Живъ у лѣси лясничій зъ жаной, и бывъ у нѣхъ малянѣкій хлопчикъ. Разъ пошовъ ёнъ лѣсу глядѣть, а молодица пошла по грибы. Пошла яна по грибы, а хлопчикъ на печи сабѣ сядить, гуляя. Ажъ приходя ў хату вовколака, да прамо подъ печь. А хлопчикъ спугався, сядить. Приходя молодица зъ грибовъ; ёнъ радъ такъ: мамочка, говора, къ намъ хтось пришовъ у хату и полѣзъ подъ печь. Матка кажа: „да нѣ, мой сынокъ, хто къ намъ приды?“—Нѣ, пришовъ!—„Да брешашъ!“ Ну, тогды яна затопила печку, штобъ зварити грибы, а вовколака лѣзя съ подпечча. „Грѣй-ка варъ!“ Яна приставила чугунъ, вода й закипѣла. „Шукай нѣчавъ!“ Яна привясла. Ёнъ уливъ варъ, стягнувъ хлопчика съ печи да яму вару на вочи. Ёнъ и опаривсь. Тогды вовколака подыйшовъ зъ имъ къ столу, скатярку шибнувъ подъ ноги, хлѣбъ у порогъ. По-клавъ хлопчика, порѣзавъ и ставъ ѣсти. „Иди, кажа, ѣжъ!“ на матку. А яна, звѣстно, ня идѣ. Ёнъ за яѣ, руки назадъ, да хрестомъ и прибивъ. А самъ и пошовъ у лѣсъ. Молодица тая й померла. Пришовъ лясничій домовъ, бача, што безъ яго надѣлалось, и ўтѣкъ, и парайшовъ у сяло жить.

С. Переростъ, гол. у.

Вовколаки семь годъ ходють. Ёго терманъ имъ.

60. Вовколаки — сваты.

Живъ сабѣ дѣдъ да баба, и була у ихъ дочка Мотра. Яны поѣхали у маѣ на Миколу, а яна осталась дома сама. Пришли къ ей три хлопцы. Ня хлопцы, а вовколаки прамо такія. Яна посадила ихъ на лавцы, и стала хату мѣсть. Мялѣ хату и ўбачила, що ў ихъ є хвосты. Яна сѣчасъ побигла съ хаты ўжо у комору, и ўзяла сабѣ коску туды, и ножъ, и пѣвника, и котика. И яны стали уже туды, подѣ комору, подлазить, — тамъ була малѣнькаа дирочка. Ёпъ — цыть-ка, я, братъ, усаджу рукѣ! Яна яму ўзяла одрызала руку! Пѣвникъ — кукарѣку! А кошечка — кавъ! — Цыть-ка, кажа, усаджу головѣ, дакъ достану яѣ! Усадивъ голову, яна узяла и голову одрызала! Яны и пошли: и етого понясли, що бѣзголовій.

Прийхали тогды яѣ батькѣ. Яны прийхали къ имъ у сваты, вовколаки тыя, дочкѣ сватать. Яна плача: ня 'тдавайтя, кажа: ето ня люди, ето вовколаки! Яны ей вѣры не поняли, узяли яе отдали. Прийхали вянчатца; повяпчались, повязли яѣ. Ъхали темными лясами, ницами лозами, — тамъ стояла збушка. Яны ў тую збушку, тамъ сидить баба — яга, костянаа нога. „А! ты таа сѣкина дочка, що моимъ синочкамъ ноги та голови подрызала!“ И ў яѣ три нявѣстки було. „Забивайтя, моѣ синочки, у бочку гвоздя, а ви, моѣ нявѣстки, грѣйтя варѣ!“ Яны ўзяли, гвоздя позабивали, а нявѣстки варѣ поналивали, а яѣ по водѣ послали. Одна ей сказала: „иди, и ўсѣ свое тамъ поскидай и прибѣры пня во ўсѣ у свое, у одѣжу усѣ, сама утыкай, якъ мать пародила!“ Яна пошла, одѣжу съ сябе скинула, пня прибрала и побигла у лѣсъ. Яны воды ждали — ждали: ня воды, ни яѣ, — ни Мотры тыя. Прибигли туды — няма, и опѣять побигли домовѣ. Баба яга сидить и каа: запрагайтя коняй и ѣдѣтя догонять яѣ! Яны ихали, ихали лясами, — ня найшли яѣ: яна сховалася отъ ихъ. Параночавала яна ўже на сѣсни: ни яны яѣ, ни яна ихъ ня бачила. Назаўтраго устала, — вязѣ старенькѣй дядокъ бучкѣ, що съ пчалами були, — бучкѣ. „Дѣдка, мой татка, сховай мяне у бучокъ!“ Ёнъ яѣ узявъ и сховавъ. „Да вязи къ моему батьку: у яго тамъ новія ворота! Дакъ ты и попросися на ночь!“ Ёнъ яѣ узявъ, сховавъ, повѣзѣ къ батьку къ яѣ. Прихавъ туды, — „пуститя, каа, мяне на ночь!“ — Нѣ, дѣдочка, — у насъ тутъ негди: у насъ вьселья, каа, дакъ негди!.. Бачъ, за туу за самуу дочкѣ щѣ гуляють. А яна ўже утыкла отъ ихъ. Ёнъ кажа: „да ничѣго, я й подѣ лавкой параночую! Ахъ, ня пускается жъ ви мяне, я жъ вашу доньку привѣзѣ!“ Яны тогды яго узяли, сѣчасъ коняй у дворъ увяли, яѣ виняли уже зъ бучка съ того. Сѣчасъ яе у комору; прибралп яѣ у хорушу одѣжу. А тыя ўже самія вовколаки прийхали. Ихъ прогнали, сами жить стали, жить, поживать, да добро наживать.

С. Ст. Юрковичи, пом. у. Отъ кр-ки Вусти Хведоровой, негр. 20 л.

61 Казошникъ и пѣсяльникъ.

У насъ во, вѣдомо, такъ поводитца, що якъ бываа якаа бясѣда, дакъ богатаго садять на кутѣ, а убожчаго ля печки садять. Дакъ во разъ було—одна бясѣда. Богатыхъ посадили на кутѣ, а убожчихъ ля печки. Богатый, сѣдячи на кутѣ, пѣсню запѣвъ, а убожчий, сѣдячи ля печки, казку зачавъ. И кинули уси пѣсню слухать, а къ казцы уси подышли. Богатый говора: що ты за дуракъ такій, латышникъ ты, ты полавъ брахнѣ и брешашъ, и уси къ таби кинулися, твоє слухати брахни! А убогий каа: нѣ, твоя брахня, а моя правда!—Давай у залогъ!—Давай! Ежали моя брахня, дакъ я йду на смерти! убогий каа. А ежали твоя,—я тябе выгоню съ твоего имуштва! И ўзялись за руки и росписались за ето. И пошли до трохъ судовъ. Уво 'динъ судъ пришли и показали, объ чомъ позывъ у ихъ ё: той объ казцы, той объ пѣсни,—чїя правда ё: ти моя казка правда, ти моя пѣсня правда? Тамъ ихъ ня разсудили: ня могомъ мы васъ судить ня знавши. Идѣтя до бѣльшого суду! Пошли; и тамъ признали, показали казку и пѣсню. И тамъ сказали: мы васъ ня могомъ судити, а идѣтя ў лѣсъ, тамъ ё востровъ и ёстяка тамъ хыжїна, и ў той хыжїни ё чоловѣкъ. Той васъ разсудя!.. И пришли яны къ ямѣ, и подали ямѣ вописи, той свою, а той свою. Да. И ёнъ прочитавъ, и повялѣвъ имъ: ложись ты, богачъ, пюзомъ на зямлѣ, а ты, убогий, верхи на яго садись! Слухай ты, богачъ, пюзомъ лёжачи, а ты, ўбогий, верхи сѣдячи. Се ня казка, а правда.

Живъ я ў своего батька одинъ сынъ. Дакъ жанивъ мянѣ батька малолѣтнаго, а жонку за мянѣ ўзявъ у сувяршѣнныхъ лятѣхъ. Дакъ яна мянѣ и ня ўзлюбила, да здѣлала мянѣ собакомъ. Да спасибо ёй и за тоя, що здѣлала собакомъ да ня прѣстымъ,—чапурнымъ и хорошимъ собакомъ. Дакъ я побигъ у городъ икъ знѣятому купцу и ставъ яму вѣрно служить. И ёнъ подававъ менѣ пищъ хорошуу. А ў томъ городи унадились вовколаки. Вѣяли увесъ скотъ дажа, чаразъ ночь, чаразъ двѣ выали увесъ скотъ, только остаѣтца у того купца уже, дѣ той собака. И ўзяли закутали яго у хлѣвъ ись скотомъ умѣсти, собаку. Дожидаамъ ночи, дакъ и поткапуютца уже вовколаки. А я й чую, говора. И ўзявъ, только ёнъ показавъ головѣ, дакъ я якъ ухавивъ за шїю, да почавъ давить, дакъ такъ и задавивъ, и ўтѣмъ у хливъ яго няживѣго. Другій показався, дакъ я й другого такъ. Трѣтій показався, дакъ я только вухо отѣвъ, да й пустилъ того. Назаўтра пришли поглядѣли, ажъ ляжать два вовки у хлѣви. Тѣ и—дужо узрадовалися яны—тѣ мянѣ жалѣли, а тѣ ще й луччай. Ня только той ходиный, а ўси гражани жалѣять мянѣ объ тымъ злучѣнїи.

И дозналася жонка, що менѣ добро жити, и здѣлала мянѣ веробѣмъ.

Да спасибо ёй и за тоя, що здѣлала ня прѣстымъ,—чалурнымъ и хорошимъ. Я ўлѣтку живъ, дакъ менѣ добро було: куды схѣчу—полячу, дѣ схѣчу—тамъ поядаю и воды попью. А пришла зима и вяликій снѣгъ—негдѣ мнѣ поживитца уже. Е у чаловика скирта гречки, да уплатана сильлѣмъ дужо, отъ самаго низу до верху. Няльга мнѣ сѣсть, одного зерня *этѣтъ*. И бачу—голодяня я. Сѣвъ. Два зарны *этѣтъ*, а трѣйтая ставъ брать, дакъ и ўвязъ у сило. Пришли два мѣльцы да й выняли мянѣ. И само хаты поттаплюють, у печи, дрови, потпалюють. И говорять маткамъ своимъ: поймали ми веробѣя вяликаго; давай сѣйчасъ убѣёмъ яго и осмалимъ! Матки поглядѣли и говорять: нѣ, ня битя йго, се веробей хорошій, мы ў клѣтку закутаемъ! Дайтя яму ѣсти. И будя дѣдъ вашъ ѣхати у *торѣ*, дакъ продадимъ кушомъ! Я, говора, сабѣ и думамъ: колибъ давъ Богъ и трапилось такъ! Я бѣ хотъ ня ўмѣячи й пѣсни бѣ пѣвъ! И ўсадили мянѣ у клѣтку и усыпали менѣ зернятъ—по нашаму, коноплинаго сѣмѣя, и поставили воды. Дакъ имъ, имъ (ѣмъ)—да й напьюся. А яны глядять да смяютца зъ мянѣ. Бачъ, говора, якъ ёнъ пилнуя ѣсти! яны одна съ одной говора. Се якась була уже у рукахъ, у клѣткахъ, се хатній веробей! Прѣяжжаа увечари старикъ, и яны хвѣлятца: отъ, каа, поймали наши хлопцы веробѣя, да якійся ладный, хорошій, клѣтошный веробей!—А, говора, я знаю того веробѣя, якій се веробей. Я яго и дожидаю.—Якъ жа ты, говора, знаешъ? Дакъ що такое такъ за веробей? нявѣстки спрашуютъ.—А ето, говора, той веробей, що вашихъ мужѣвъ подавивъ, а менѣ вухо откусивъ.—Дакъ, нутя, говора, таперака дровы тѣпятца, дакъ за дровы да спалюмъ яго! А старикъ говора: нѣ, няльга! Дайтя, я припораюсь, дакъ я зъ имъ порадокъ найду! Дакъ яны дожидаючися старого, дакъ одна вярятаномъ штырхаа яго, а другаа по голови бѣе. Старый пришовъ и вынимаа съ клѣтки яго, и бярэ ў своё руки. И я сабѣ думамъ: Божа мой, що мнѣ будя таперъ? И вынасъ мянѣ на дворъ за полявыя ворѣты и махнувъ три разы кругъ сябе,—и я здѣлавсь чаловѣкомъ, якъ и бувъ. Тогды упавъ я яму на ноги и дай обнимать и цаловать, и горко плакати. И старикъ говора: ня виноватъ ты, а мы виноваты. Я прощаю тѣбѣ. Отъ, говора, я приготовавъ табѣ. На табѣ три пукѣ по девѣять девѣятовъ однолѣтовыя осины, и иди ты домовъ. Одинъ пукъ зби, ня 'тдыхаючи. И давъ яму у мяшечку пуху. И збивши, скажи: подыми етый пухъ! Коли подыма етый пухъ, дакъ бяри дрѹгій пухъ. Коли жъ собѣеши етый пухъ, дакъ тогды скажи: подыми изновъ пухъ. Коли жъ подыма, дакъ би и трѣтій пукъ ня 'тдыхаючи! Тогды изъ ёй жить будяшъ!.. Дакъ я йшовъ домовъ, а мянѣ стрѣвъ старикъ на дорози и кажа: кѣдай етыя ўси пукѣ доловъ! Я тябе завяду у спокійное мѣсто. Хай яна пропаде сама по божжамъ попущенію!.. И мянѣ

старикъ привѣтъвъ сюды. Отъ, я тутъ живу и Богу молюся, и радуюся обь своимъ житялству. А жана моя пропала скоро. И се ня казка, а се правда!...

И написавъ записку убогому: иди ты у яго домъ, живи, у яго имушество, по вашамъ росписанію, якъ вы росписались. Що богатаго пѣсня—брахня, а ўбогаго чаловѣка ня казка, а правда. Се моё самое збытія.

С. Марковичи, гом. у. Отъ кр. Филиппа Лапекина, 55 л. негр.

6. Нѣѣкотѣромъ царствѣи, 'отъ такъ якъ и ў нашамъ, было уво 'дномъ сятлѣ два мужики. И одинъ бывъ зарывный по пѣсни, а другій на сказки. И пришли яны разъ щось у шинкъ, и трошачки подгуляли. И пѣсяльникъ етый пѣсни запѣвъ, а етый другій говора на яго: що етыя пѣсни? Коли бѣ ты що небудь хорошаа расказавъ! Казошникъ сказавъ такъ на пѣсяльника. „А що жѣ ты понявъ и ў сказкахъ? А думаю такъ, що пѣсня луччай и крашшай!“ А той кажа: нѣ, сказка главнѣй твоё пѣсни!.. Ну, съ тымъ и заспорились мижда собой и зачали дратца. Той говора: я, казошникъ, главнѣй! А пѣсяльникъ говора: я главнѣй! И до того дѣло произошло, що стали судитца мижда собой. Споръ, значитца, у ихъ зайшовъ большій: казошникъ сказавъ, що я главнѣй, пѣсня буваа брахнѣ! А пѣсяльникъ сказавъ: сказка буваа постоянно брахня! И съ тымъ и почали; той слово и той слово; слово за слово, зачали дратца. И одумались: што намъ зра дратца? Хай насъ волость разбярuti! Отъ, яны занясли судъ. Вызвали ихъ на судъ, по повѣстцы. Ну, тутъ суду ихъ етаго не поняли. Отправили ихъ подальшъ судитца, на мировую судью. И просили ихъ, щобъ яны обратились назадъ, якъ ихъ рассудять,—щобъ у волости було звѣстно, хто ў ихъ старшій. Пѣтомъ и мировой не понявъ ихъ дѣла, затымъ що и ў мирового въ уставѣ етакыхъ штукъ ня було. Ну, тамъ подали далай,—на мировой звѣздъ. И тамъ жа ихъ дѣла ня разобрали. И послали ихъ далай, знаяшъ, своимъ сѣдомъ, у санотъ, и просили ихъ, якъ ихъ у саноти рассудять, щобъ яны обратно пришли назадъ и рассказали якъ у ихъ дѣло. Ну, яны пошли до саноту. И стрѣвъ ихъ нѣѣкотѣрый старикъ на пути. Яны сказуютъ: здрастуйтя вамъ, старичокъ божій! А ѣнъ говора: здрастуйтя, рабятušки! Куды васъ Богъ провѣда? Яны говѣратъ: ня мы ходимъ, гѣра наша ходя. Начали дѣло сѣдомъ, и ниякъ ня кончимъ. И вотъ за етакія штуки: одинъ изъ насъ, дѣдка, пѣсяльникъ, а другій казошникъ. И пришлось намъ поспорить другъ зъ дружкой, мижда собой. Казошникъ говора, што твоё пѣсни никуды ня годятца, зъ ихъ буваа *чануха*; а той говора: нѣ, пѣсня буваа правда, а казка во ўсякое уремѣя буваа чануха. И съ тымъ мы начали спорить за етакія штуки, и начѣли судитца. Ну, кольки судились, ниhto

ня могъ насъ разобратъ: отпавили насъ до саноту! Ёнъ имъ сказавъ, що васъ и ў саноти ня разбяруть. А йдита, говора, путёмъ; у правую сторону будя вамъ вузкая дорожка; тамъ будя по лѣвую сторону хата. У той хатцы будя старикъ сивый. Той васъ разбярэ. Яны подяковали и пошли. Приходять икъ той хати; увыйшли у хату, правда—бувъ старикъ сивый, ходяинъ тому дому. Яны говорять: здрастуй, дѣдка! Ёнъ отвастивъ имъ: здрастуйте, посторонныя люди! Зачимъ, говора, такъ пришли здалёку ко мнѣ?—Що жъ, дѣдка: просимъ Бога и вашія милости! Нараяли намъ, ти ня разбярёта вы нашего прошенія?... Яны, якъ були съ прошеніямъ, якъ имъ бумага давана, подали старику. Ёнъ бувъ ще грамотный, письменный, значитца; разобравъ етую ихъ прошенію и спрашуя: хто зъ васъ казошникъ, и который пѣсяльникъ? Яны показали: етый пѣсяльникъ, а я казошникъ. Потомъ ёнъ сказавъ: „ну, пѣсяльникъ становись ракомъ, а ты, казошникъ, садись на пѣсяльника верхи: слайчасъ зачинать будомъ правду исказувать,—чіе правило выйдя.“

Говора: у насъ бувъ одинъ мужикъ богатый—и пѣсяльникъ потсподомъ слухаа, а казошникъ верхи сядить на пѣсяльнику—и ў того мужика, кольки ёнъ ни живъ, уси яго, кольки ни було, кольки ни народжалось, рабятишки яго пѣршія мѣрли; тольки одинъ съ усиыхъ яго рабятишакъ остався живъ. Ну, ёнъ яму бувъ радъ, такъ, що не знавъ, якъ яго луччай жалѣть. Доростивъ яго до сувяршѣнныхъ лѣтовъ и задумавъ яго жанить, и ставъ сватать. Вывсватавъ за яго дужо хорошую дѣвчину. И прозвяли ихъ повянчатца. Повянчавши, якъ у мужуковъ повадѣнка, привязли яе у свой домъ, щобъ яна була за ходяйку. Потомъ бувъ такій злучай, що яны увыйшли, етыя молодыя, удвоихъ у хату, у комлѣту,—ще тамъ пиръ бувъ, ня кончився. Яна щось няхорошая надумалась. Яна была, значитца, вадьмачка. Гдѣсь попала нѣйкійся дубчикъ и стябанула яго няўдогадъ, и кажа: бувъ ты чаловѣкомъ, а тяперь побудь собакомъ! Тутъ ёнъ обратився: съ чаловѣка ставъ у собаччамъ види. Яна *сама* (одна) осталась! Тутъ глянуть: няма яе ходяина. Нѣкоторыя испрашавали: идѣ твой ходяинъ? Яна кажа: кудысь на ўремя вышовъ. Тыя колькисъ тамъ уремя ждали—ждали,—няма яго. А ёнъ тутъ жачыляа при народи у собаччамъ види. Ёнъ тольки собакомъ бувъ, а ёнъ усё понимаа. Тутъ, выпивши, мужики сказуютъ: какой пользы етый собака тутъ? акая удовольствія? Вѣжаномъ яго на дворъ! Съ тымъ яго и выгнали. Ёнъ уже думаа сабѣ, що дѣло плохо; думаа такъ, якъ ба хутчѣй дѣ смерть получить: що я буду страждать такъ? Побѣгъ куды—зра; и думка такаа—то була, щобъ идѣ ўтопитца. Прибягаа икъ рѣпцы, и страхъ яго ошибъ: усѣяцки, ёнъ бувъ чаловѣкъ! Надумавсь такъ, що пробягу даляй, дакъ побачу боляй! Побѣгъ у чужую сторону, у станы, идѣ поселянь мало бу-

ло. И ёнъ настольки хотѣвъ ѣсть, що прамо кожу на сабѣ бѣ обѣвъ. Потомъ бягить, и на путѣ такъ пасъ чабанъ овецъ стадо, панскій наймитъ, и расположився потполудновать, самый етый пастухъ. Бягить собака и думаа: завярнусь къ сямѹ пастуху, ти ня дасть крошку хлѣба. Прибѣгъ къ яму и лёгъ проти пастуха, и лёгъ на лапы и пилю глядитъ ямѹ у вочи. Пастухъ поглядѣвъ на яго и думаа: се перахлябившій собака; дожно быть, ёнъ якій заблудный; дожно быть, ёнъ отбившій отъ ходяина; дожно быть, ёнъ ѣсти хоча. Дать ямѹ ломокъ хлѣба, можа ёнъ будя якій и годящій мнѣ! Потомъ, давъ етому собаку хлѣба трохи. И якся пошли уво 'динъ бокъ овечки уси, отыйшли подалеку. А ёнъ сабѣ расположивсь полудновать. И начавъ говорить самъ сабѣ: напрасно й расчавъ полудновать! Щобъ то мнѣ завярнуть овецъ, а тогды начинать полудновать!.. Почувши, етый собака—ёнъ понимавъ чаловѣччій толкъ—тую минуточку побѣгъ и завярнувъ вовцы назадъ, пристановивъ ихъ пастъ, дѣ ходяину хотѣлось. Потомъ, дождавъ ходяинъ вечара, загнавъ своихъ овецъ у кошару—дѣло сѣе було на стяпѣ—замкнувъ ихъ у кошары, присиливъ ключъ къ поясу, што потпаразавъ бувъ, и сѣвъ вячерать.—А ўсячацки казошникъ сидитъ на пѣсяльнику, а пѣсяльникъ руками и ногами потупавая, млѣять—бачъ, што довго старикъ расказуя.—Ну, узявъ етый пастухъ вячерать, и собаку етому дававъ удовольствія хорошая,—што самъ ѣвъ, то й яму дававъ, за яго отлишнюю службу. Потомъ лягли спать. Собака ня ждавъ сонца, покуль ходяинъ устаня, а отвязавъ у яго ключи, отомкнувъ овецъ и погнавъ пасти съ кошары на пашу. Глянувъ пастухъ, уставши, и спужався, що ни овецъ, ни собаки, и двери ў кошары отчиняты. Ёнъ рассмотрився, глянувъ побочъ и убачивъ, що собака овецъ пасе. „Ахъ, слава Богу, що я вумнаго такого собаку наживъ! Сяйчасъ я знаходжусь у такомъ положѣнїю, що я панъ и князь: хѣчу посплю, хѣчу поляжу!“ Тогды говора: „дай-ка я увѣру свойго собаку, ти ня можа ёнъ пастъ овецъ самъ, а я щобъ только у нядѣлю разъ повѣравъ, ти ўси вовцы!“ Узявъ скрывся кудысь до вечара. Пришовъ вечаръ, пригоняа собака овецъ у кошару. Ёнъ довго ня думаючи, замкнувъ ихъ якъ и треба быть, якъ и ходяинъ замыкаа. Тогды етый пастухъ тое ўремя и для сябе приготовавъ ѣсти и оставивъ собацы порцаю тую, що яму самому треба ѣсть. Тогды собака ставъ у гору глядѣть и ўниз падать, знатца, Богу моливсь,—чаловѣкъ жа бувъ. А пастухъ думавъ то, що собака такій вумный, шо бытто й Бога прося. Потомъ собака начавъ вячерать. И такъ вячеравъ *вямиколтно*, по положѣнїю, кусокъ мѣса и хлѣба, якъ и по чаловѣчацку надо, пищу принимавъ. Ходяинъ яго звѣривъ усѣ на собаку свойго, и пошовъ ки двору и пробывъ дома цѣлную нядѣлю. Пошовъ глядѣть свойго стада,—панскій наймитъ жа ёнъ

бывъ. Приходя къ яму. Бача: що тутъ? Глянувъ у лѣвый бокъ,—купа вовковъ ляжить. Ёнъ посчитавъ и насчитавъ дванатцать штукъ. Глянувъ у правый бокъ, за свой балганъ, дѣ ёнъ судержався, живъ тамъ, жилища яго було,—наравнѣ и овецъ столько порѣзанныхъ вовками. Ёнъ пошовъ икъ стаду повярать своё стадо. Убачивъ собака ходяина, бягить и ўклоняйтца и ласкаа такъ, своей собачацкой ухваткой, що тольки ня заговора. Ёнъ повѣривъ своё стадо,—дванатцать штукъ вѣвцавъ няма. А собака показуя яму, го́ловы выкомарывая, якъ ба луччай показать своему ходяину, щобъ ёнъ угадавъ яго. Собака думавъ, що ёнъ ня бачивъ етакыхъ штукъ; просто яго бярэ зубами за полъ и тягня къ вовкамъ и къ вовцамъ. Ну, ходяинъ етый погладивъ собаку и покормивъ яго хороше, и подумавъ, що ня будя мѣ отъ пана обиды; щѣ похвала панъ, що на мѣсти ес-тольки було вовковъ забито. Ёнъ пойшовъ домовъ, зайшовъ, на радости, у шинкъ. Идучи думавъ: що мѣ сѣйчасъ треба? Я гуляю, и мое дѣло справно! И на радости выпивъ кручокъ горѣлки у шинку. И тое уремя кудысь ѣхавъ яго управляющій и забѣгъ у шинкъ помимоходомъ: чагосъ у яго ня хапало,—ти табаки, ти сѣрничакъ, такъ скажамъ. И убачивъ свойго пастуха пѣяненкоаго. И панъ спугався; сказуя яму: а що ты гуляешъ, а стадо твоѣ бязъ послѣдства? А пастухъ кажа: я гуляю, дакъ я добраго слугу маю!—Якая ў тебе слуга?—«Собака такаа ў мяне ё, що лишъ ба я паравѣдався у мѣсяцъ разъ, положѣнія харчей выдавъ собацы, то й дѣло моѣ будя. Здѣлалось утыры ў табунѣ дванатцать штукъ овецъ—вовки порѣзали; а на мѣсти моя справядливаа собака ихъ смерти прадала. Колибъ при мѣ ето дѣло злучилось и щобъ у мяне собаки ня було, то бъ вовки овецъ порѣзали и сами бъ утякли. А потомъ, говора, чимся задѣватца, сядомъ луччай, поѣдомъ, табуна обглѣдимъ!» Сѣли ўдвоихъ и поѣхали. Прѣяжжаятъ на тое мѣсто,—завѣвъ, пану купу овецъ показавъ, и завѣвъ, пану купу вовковъ показавъ. И сказуя пастухъ: повѣртя, баринъ: ти выйдя одно за другое, будя стоять? Панъ поглядѣвъ и сказавъ: ето будя табѣ слава и честь! Пойдомъ глядѣтъ твойго пастуха! На собаку сказавъ такъ. „На кого ты звѣривъ мою худобу?“ Приходя къ табуну, вовцы змирно пасутца, и собака коло табуна ляжавъ. Приближились къ собацы, ёнъ прибѣгъ къ имъ и ставъ падать перадъ ими и ласкатца. Такъ той повѣривъ стадо овецъ, кольки ихъ усихъ було, и сказуя пастуху: „ну, братъ: хоть ты наживъ, да я буду имъ пользуватца! Будяшь такое жалованья получать, по десять карбованцавъ у мѣсяцъ!“ А то ёнъ зразу пригоны служивъ. Панъ бача, што ёнъ шкрабе голову и ня хоча яму отдать собаки, сказуя, що хоть ня хочашъ отдать по воли, ну я забяру по няволи. Пастухъ бача, що дѣло будя плохо, ёнъ согласився на яго положѣнія. Забравъ панъ собаку и поѣхавъ

домовъ.—А казашникъ сядить на пѣсяльнику вѣрхи, а пѣсяльникъ потъ казашникомъ стоить ракомъ и параманяетца зъ руки на руку, а зъ ноги на ногу, затымъ што ёнъ дужо сомлѣвъ; а легтъ нялга, потому служба такая: оддержъ это, дакъ и рассуджу да й годи.

Ну, пріѣхавъ панъ у домъ, и разознався собака со ўсими яго прислугами. И панъ ня могъ быть николи бязъ собаки, усягды щобъ парадъ лицомъ була, и що бѣ панъ ни сказавъ собацы, ти якого слугу позвать, приставить, то ёнъ саячасъ жа справитца и доставя. И нѣскульки ўремя собака етому пану служивъ. Ну коли були мянины етаго нана, то бывъ изъѣздь пановъ на мянины со ўсихъ князецкихъ ¹⁾ акономій, и яны тамъ мижда собой пировали. И ў нѣкоторыхъ то жѣ были собачонки учоныя. И начали хворсить мижда собой-то. Той говора: вотъ у мене собака якая вумная! А другій своего хваля. А ёнъ сказую: нѣ, вамъ и ў снѣ ня приснитца, якая у мене ё собака, щобъ собака такія дялы творивъ! Ваши собаки ня могутъ чаловѣка на имѣ увознать, а мой собака,—кого бѣ я ни сказавъ на нѣя, того и привяде! Тутъ яму ня ўвѣрали, сказали на яго: приставъ ты намъ, скажи на имѣ такого чаловѣка, и хай пристава! Ёнъ призвавъ собаку и говора: приставъ слугъ: Ивана, Романа и третьяго Стяпана! Собака саячасъ, довго ня думаячи, ёнъ знаа ўсихъ, вѣдомо, побывъ уже, да ёнъ чаловѣкъ, дакъ ёнъ знаа усихъ,—привѣвъ ихъ къ имъ у комлаты. Саячасъ жа посторонныя лица и спросили: що ў васъ господа, ё Иванъ? Одинъ сказую: да, я Иванъ! А другій сказую посторонный: ё Романъ? А другій кажа: да, я Романъ! А третій сказавъ посторонный, говора: и третій Стяпанъ ё? Третій сказую, що это удвухъ Иванъ и Романъ, а я Стяпанъ третій! Ну тутъ, хорошо,—уси дивятца, що вотъ вумный собака якій буваа! Пѣтомъ поѣхали паны по своихъ мястахъ, погулявши, а главный управляющій, оставсь тутъ и ставъ уже просити етаго собаку. Ёнъ говора: нѣ, мнѣ самому надѣшаво пришовсь етый собака! Я бязъ яго ня могу жить. Ёнъ, говора, у мене и слуга и сторожъ усяму мойму опостоятельству, дому! Ну, зъ естымъ словомъ рассярчавъ на яго такъ, що говора: ну и табѣ ня пользуватца! Етый оттуль, ня заяжжаючи у домъ свой, поѣхавъ икъ князю. Ето жѣ яны управляющія ўси, а етый главноуправляющій у яго бувъ, такъ вотъ, якъи ў нашего князя. Ёнъ просивъ, ну да ёнъ ня давъ. Пріѣхавъ икъ князю: эхъ, говора—тамъ якъ ёнъ назвавъ яго, того князя, вѣдомо, я ня знаю, помужицку, якъ зовутъ князя—говора: вотъ, разыскавъ, говора, самая бѣ разъ вамъ годилась: нашовъ я собаку,—дужа вумный, вумнѣй чаловѣка вумнаго! Самая бѣ разъ вамъ годилась! Ёнъ сказую: у кого жѣ? Ёнъ сказую: у такого-такого управляющаго! И що только скажи, дакъ ёнъ знаа. Вотъ, раскажи яму—ёнъ по-

¹⁾ Зап. въ гом. у.—имѣніи князя Паскевича.

будя мѣсяць—раскажи яму, кого треба потребувать, то ёнъ сѣйчасъ доставя. И ёнъ у доми вѣрный слуга, и ў дворѣ дянный и ношный сторожъ: зра ни що помимо яго ня пройда!.. А ў етого князя, кольки ни живё, якъ народитца рабятишакъ, то якъ дожде до дванатцатаго часа ночи, лягути спать—нявидимо, няма знать гдѣ дѣнятца. А ета княжнина була бярѣмянная, такъ що яны урѣмянно ждали дятѣнка. Ёнъ, князь, бувъ етому дѣлу радъ. Сѣйчасъ жа написавъ ляпѣртъ и отправивъ, нарадивъ слугу икъ тому ўправляющаму, у котораго находився етый собака. Сѣйчасъ слуга приходя икъ етому ўправляющаму, гдѣ бувъ собака, подавъ ляпѣртъ. Ёнъ прочитавъ яго и ня могъ отъ князя отказатца, затымъ што усердить князя, то будя ёнъ бязъ послѣдствія. Ёнъ отдавъ собаку слугѣ, и слуга приставивъ яго къ князю. И порода етая була собаки хорошая, отличная. Сѣйчасъ жа собаки етой издѣляли хату и здѣляли пристройство—канаты кругомъ двора, усяродки, ў дворѣ. Ёнъ у день привязанъ бувъ, а на ночь спускали яго. Князь *собствянно* на тое яго достававъ, що ў яго було няблагополучно нащотъ рабятишакъ, нащотъ наслѣдства. У яго кольки ни народжалось наслѣдства у яго, то ёнъ на 'днымъ на пользовався. Потомъ того, чаразъ кольки ўремя родила княгиня двоухъ сыновъ. Князь узрадовався, и надѣянъ бувъ на собаку, що ёнъ убяражѣ. Потомъ дождали яны вечара, тамъ яны стали пировать,—звѣстное дѣло, родины—и веселятца. Пировали яны до дванатцати часовъ. Тогда лягли спать зъ дванатцатаго часу. И тое ўремя слуга, который бувъ приставлянъ собаку доглядать, що треба було собаку на ночь спуститъ волно по ўсѣмъ двору, а ёнъ позабывъ. Тутъ яны ўснули ўси, и идѣ вѣдьма-волшебница за етами рабятишками. Собака рвался, рвался съ цѣпу, ниякъ ня могъ оторватца, и ўпустивъ яё ў домъ. Думая собака, що ето дѣло, бача, плохо. Ёнъ ставъ канатъ парадать, на якомъ цѣпъ ходивъ; и парадъвъ етый канатъ, сорвался и стрѣвъ яё на воротяхъ,—тягнула етыхъ рабятишакъ, хто яё зная куды. Ёнъ зъ ёю начавъ дратца, и потѣда дрався, покуда пропѣли троя пѣвнявъ: усё яму ня попускала. Посли пѣвня третьяго разу пѣвнявъ, кинула и ўдалилась. Собака узявъ, забравъ рабятишакъ у свою комлѣтку и ўзявъ обгарнувъ ихъ лапами, щобъ имъ тёпло було и ня подушить. Проспався князь ураньни, и етая штука яму рушила, ёнъ кинувся у тоя мѣсто, гдѣ етыя рабятишки були. Тое мѣсто сухо, тое мѣсто убрано, надо казать. Ёнъ рассярчавъ дажа й на собаку, узявъ ружжо двустволку и кажа: пойду убью етого собаку, затымъ що я на яго надѣявся. Колибъ на яго не надѣявся, то бь луччай своихъ ношныхъ сторожовъ поставивъ. Вышовъ изъ комлѣтъ, сходя на крылцо, хотѣвъ прикластись и собаку ўбить,—що ето уремя зимный добой було. Тутъ собака, бача, що дѣло плохо, що ёнъ нару-

шився яго ўб'ить,—а собака ляжавши бувъ коло рабятишакъ, обгорнувши бувъ,—раскрывъ етыхъ дятей, потхапився и тискавъ одного и другого. Дѣти скричали. Князь упугнувся и ўзрадувався, и ўпустивъ зъ рукъ ружжо. Барѣ собаку подъ лапу умѣсто чаловѣка, на радости, що ёнъ спасъ яго дятей, и скажуа: идитя, рабятишакъ забярита! И дужа рады уси були, и жалѣли на стольки собаку, що бѣ ёнъ ни хотѣвъ, якую лиць, то яны давали, и ўвообрали яго у разны шавки за яго заслугу, що ёнъ хорошую довжновсть справлявъ. Прибору було тамъ на ёмъ на двѣста цалковыхъ.—А етый казошникъ сядить на пѣсяльнику вѣрхи, а пѣсяльникъ потсподомъ пархомъ; потому ёнъ пархомъ, що на ёмъ сядить казошникъ вярхомъ.

Потомъ, нѣскульки ўремя собака бувъ у князя. Потомъ надумався: що хотя якъ и мнѣ жисть хорошая, ну ўсячацки я собака. Побягу я у домъ, ти не одумаецца яна, ти ня здѣлая изновъ чаловѣкомъ! Надумався и побѣгъ. А етый князь, отъ котораго собака бывъ убранъ на двѣста цалковыхъ у разны шавки, пославъ розыскъ за вотъ—такимъ и такимъ собакомъ. Ну нигдѣ ня ўдалось яму разыскать. Потомъ игдѣ то очутилась такая ворожка, що могла ўзнать. Ёнъ, князь, поѣхавъ икъ етой ворожцы. Ворожка князю такъ сказала, що ёнъ бувъ собакомъ, а тяперака ставъ пташкой, и вы яго йнѣча ня попадѣта, якъ треба вамъ устроить такую птишню, и скўплюютя птиць, якія бѣ ня були. Дакъ коли вамъ ня попадѣ купить яѣ, дакъ николи ня ўбачитя,—затымъ що отличитца отъ усихъ птиць тымъ, що пригожѣй яѣ ня будя птицы, якъ яна! Князь кольки ўремя ни скуплювавъ птиць,—ня разыскавъ.

А собака бѣгъ-бѣгъ кольки ўремя, кольки дней и ночей, прибѣгъ у свою дярвеню поўтрѣ рано, ще люди ня ўставали,—которые можа и ўставали, да ще никто ня ходивъ по вулицы. Прибѣгая къ воротѣмъ, хотѣвъ у дворъ войтить, а яна яго ўстрѣла и ўпустила. „Ахъ, говора, якій, ты красавецъ ставъ! Усякому угодить можашь господину, що такое на табѣ увобраніа!“ Узяла етыя шавки зъ яго, узяла дубчикъ и сяканула яго дубчикомъ и сказала: бувъ ты собакомъ, побудъ ты ще пташкой! Ёнъ поднявъ угорѣ и ударився объ зѣмлю. Ну, звѣстное дѣло, якъ ёнъ маловѣсный, то ёнъ живъ оставъ, и почуствовавъ, що тожа плохо дѣло, якъ я й убьюсь. Полячѣ, куды вочи глядять! И полятѣвъ вотъ сюды куды на стяпы. Прилятѣвъ, гдѣ панскія скирты съ хлѣбомъ, и тамъ понасыпано кукольвану нащотъ птиць, щобъ хлѣба ня 'бѣядали. И ёнъ туды прилятѣвъ голодный и нарвався на самый на етый кукольванъ и ставъ довбѣ, потымъ и опъянѣвъ. И панскій сынъ, мальчишка, ходивъ тамъ гдѣсь и налучивъ на яго и начавъ говорить: „ахъ, говора, якая ты пташка отличная! Да якъ табѣ попалося наѣстца кукольвану?“ Съ

тымъ понёсъ яё домовъ. Принёсъ домовъ, и була у яго сястра старшая, дѣвушка у сувяршэнныхъ лѣтахъ, и яна тожа понимала, волшебствомъ занималась. Ёнъ сказавъ на яё: погляди-тка, якаа у мяне ё пташка! ты такія пташки николи ня видала! Яна глянула и познала, що эта пташка—чаловѣкъ. Яна кажа: покажъ! Ёнъ давъ ёй подивитца. Яна ў яго ўзяла и стала дурить: „я ўпушу ету пташку, що яе напрасно мучить!“ И бытцомъ то понясла выпустить, а потомъ занясла яго у комлаты и ўзяла дубчикъ и кажа: „будзь ты чаловѣкомъ, а потомъ собакомъ, а сыйчасъ находишься у пташаччамъ положенію, а сыйчасъ обрачу тебе чаловѣкомъ!“ Сяканула дубцомъ,—ёнъ якій будзь чаловѣкъ, такій и ё! Тутъ яна ска, зала: отъ, я тебе здѣлала чаловѣкомъ—а ёнъ пригожій будзь—що жъ ты поступишъ со мной у супружаство? А на свою прежнюю позабудь! Ёнъ сказую: зъ *большимъ удовольствіямъ*, согласянь! Яна доложила отцу свойму, що, вотъ, я за такого пострадавашаго могу замужъ выйти, могу жанитца! По жаланію яё отецъ ёй дозволивъ.

Потомъ яна бача, що ёнъ постоянно буваа смутный, вѣрно сказать-невясёлый, яна стала испрашувать у яго: що ты такій, замячаю, що журишься? Ёнъ сказавъ: що одно дѣло мяне жура: що я уво 'тца говора, будзь одинъ изъ нѣскольки нашаго сямейства, ти мойго брасства, да й то яму не довалялось самому пожить!.. Ну яна сказала: якъ табѣ жалатялно, запрагайтя коняй и поѣдомъ къ твоему отцу! Ёнъ зъ радости тутъ запрогъ коняй, и сѣли яны зъ ёй на повозку. Приближаютьца близко къ той дярэвни, гдѣ яго отецъ живѣ. Яна зачала яму говорить: гляди жъ, говора, що надо мной ни злучитца, сыйчасъ жа, говора, подъ сяломъ, то ня злазъ ись повозки; що ня будешъ бачить, то ня займай! Да щобъ ты вѣранъ будзь, то ня займай! поўторила яму. Подъяжжаятъ яны подъ сяленія, и ўперади страчая ихъ рўдая сучка. И тольки поровнилась ись повозкой, и эта такой жа самой сучкой скинулась, скочила съ повозки, и начали изъ ёй рѣзатца. Рѣзались, рѣзались, ёнъ кольки уремя сядѣвъ, можа часы два, на повозцы. Пѣтомъ яны обратилися гадами. Ёнъ усячацки примячавъ ету, съ которой ѣхавъ. То ёнъ подумавъ: що я буду дожидатца—не побороню? Сыйчасъ злѣзъ съ повозки, на ету, що була прежняя яго жана, ставъ ногой, притись, а ету, съ которой ѣхавъ, узявъ у руки отрывать отъ тые. Тую притись ногами да самъ ставъ, а ету у руку поднявъ, угѣру. Дакъ тая подъ имъ стала камянямъ и ёнъ ставъ камянямъ, а эта, которая у яго ў рукахъ була, тая бярозкой стала,—на камяни бярозка выросла. Ну съ тымъ яны и заклѣмчались!..—А казошникъ усё на пѣсяльнику сидить. А пѣсяльникъ пархѣомъ, що казошникъ сидѣтъ на ёмъ вярхомъ. Ну, нашъ пѣсяльникъ ослободився, ня могъ устать, и догоры паракатився.

Потомъ старикъ кажа: що помнитя жъ, рабаты: ето я правду вамъ сказавъ, говора. Сказка буваа постоянно правда, а пѣсня буваа и балъ, найбѣлай балъ. Потомъ яны стали просить того старика: выпишъ намъ, дѣдка, самое ето—якъ ето сѣдомъ назвать яго, а матари яго... вѣдомо, помужичку, такъ сказавъ наскѣрую. Написавъ имъ достоваренія, що дѣствитялно по закону разсуджаны; написавъ имъ проходнѣу, що игдѣ яны судились упяродъ, игдѣ дѣла ихъ ня поняли, дакъ щобъ зайшли и каждому растолковали; и якъ куды придуть, дакъ довжанъ быть увесъ етый примѣръ: будетья расказувать про свой судъ, довжанъ быть увесъ етый примѣръ: будетья расказувать про свой судъ, довжѣнъ пѣсяльникъ становитца потсподъ пархѣмъ, и казошникъ будя расказувать, на ѣмъ сѣдя вярхѣмъ...

С. Васильевка, юм. у. Отъ кр. Ивана Герасимова, 28 л. негр., бывавшаго въ отхожихъ промыслахъ, вслѣдствіе чего языкъ подвергся постороннимъ вліяніямъ.

в. Ходили по свѣту пѣсяльникъ и казошникъ. Сыйшлись яны умѣсто и стали ўкучи ходить. И здѣлали такой уговоръ! ты пѣй пѣсни, а я буду сказки казать, и што хто заробя, умѣсти споживать. Пришли у дярвеню, зайшли у корчму. Мужуки горѣлку пьютъ. Пѣсяльникъ сычасъ и залѣвъ пѣсню. Тутъ пьяныя стали слухать и похваляютъ: „мы ще зъ роду ня бачили етихъ пѣсяльниковъ нйдѣ й никѣли!“ И што хто зъ ихъ ѣвъ, усѣ дають пѣсянику. А пѣсяльникъ, по условью, дѣлитца съ казошникомъ. И проходили яны такъ много шинковъ, по етымъ условью; дакъ пѣсяльника боли слухаютъ, чимся казошника. Тоды пѣсяльникъ говора: ты за мною хлѣбъ яси, вѣдомо—пѣсни правда, а сказки склады! А казошникъ говора: нѣ, сказки правда, а пѣсни склады. Споровались, споровались, и пошли къ судьдѣ на судъ. Приходятъ къ судьдѣ. „Ти дома судьдя?“—Нѣ, ў гѣмни молотя! Пошли яны у гѣмнѣ. „Здрастуй!“—Здрастуй, отказуя молодой такъ чаловѣчакъ. „Богъ у помочь!“—Спасибо! Молодвитовъ было троя: два старыхъ, а одинъ молодой. Молодъ—чаловѣкъ и спрашуя: „зачимъ пришли, добрыя люди?“—Пришли на судъ къ вамъ!—„Ну, пойдемъ домовъ, разсуджу!“ Пришли у хату; молодъ—чаловѣкъ умывъсь, утѣрся рожкомъ хусточки, и ставъ старый-старый. „Ну, за вошто жъ вы пришли на судъ?“—Такъ и такъ, говора пѣсяльникъ: договорились мы умѣсти хлѣбъ зароблять: я пѣть пѣсни, а ѣнъ говорить сказки. Дакъ за моѣ пѣсни боляй дають. Дакъ я кажу, што пѣсни правда, а сказки склады, а ѣнъ говора, што сказки правда, а пѣсни склады. Дакъ разсуди ты насъ, судьдя правядная!.. Судьдя тѣй говора: „пѣсяльникъ, становись ракомъ!“ Пѣсяльникъ ставъ. „А ты, казошникъ, садись на яго!“ Тѣй сѣвъ. „Ну, слухайтя жъ!“

Коли я бывъ молодъ, дакъ случилась и мнѣ причина. Приповъ я разъ на игрища да й говорю: добрый вечеръ тымъ, которыя *няъздитыя*! Одна дѣвка и сказала: „постой жа, мы на табѣ поѣздимъ!“ Я тамъ тро-ху погулявъ, тое-сѣе, и пошовъ домовъ. И забывсь про усѣ про тое. Пришла вясна, стали коняй водить на ношлегъ. Вотъ, я разъ вяду ли лазь-ни коняй, а мяне нѣхто и зове: Иванъ, ходи, каа, сюды! Я злѣзъ съ коня: приходжу у примыльникъ, ажъ тамъ тая самая дѣвка. Отъ яна хватъ мяне за шію обротью! „Якъ бывъ, каа, добрымъ молодойомъ, такъ будь тяперъ жарабцомъ!“ Я и ставъ жарабцомъ. Сѣла яна на мяне и поѣхала на лысую горѹ. Привязала мяне къ сухому дубу, и такъ голову поттягнула, што пяредними ногами мнѣ й зямли не достать. Наѣхало туды такихъ дѣвокъ—штукъ двѣста! И стала считать ихъ старая змяя: удара палкой да й приказуя, якъ што дѣлать. Перабрала такъ усихъ. Тоды яны по’твязя́ли коняй и поѣхали по домахъ. Заморила мяне ета дѣвка такъ, што чуть я у лазьню яе приволокъ. Зняла зъ мяне обротъ, и ставъ я зновъ такимъ чаловѣкомъ, якій и бывъ.

На другую ночь узновъ згоняла яна мяне на лысую горѹ. И такъ, што ставъ я ажъ нездоровъ. Стала у мяне мачиха распытывать: чаго я нездоровъ, говора: ти ня ѣздя на табѣ якая дѣвка? Я й признавсь. „Постой жа, каа, мы яе поучимъ.“ На третью ночь дала мнѣ мачиха обротъ и говора: „якъ станя яна звать тябе у лазьню, ты ня йди пра-мо, а бяжи кругомъ. Якъ яна выскоча и побяжить услѣдъ за тобою, ты такъ даляй, кабъ поперадъ у лазьню ускочить. И накинъ на яе обротъ!“ Я такъ, значитца, и здѣлавъ. Яна якъ побѣгла за мной: а, каа, боисся! Я оббѣгъ три разы да у лазьню. Схавивъ обротъ да ей на шію, да й говорю: якъ была красная дявица, такъ будь добрая кобылица! Яна и стала кобылой. Усѣвъ я на яе и поѣхавъ на лысую гору. И привязавъ и я яе къ тому дубу, къ якому яна мяне привязувала, и подвязавъ голо-вѹ такъ, што пяреднія ноги на цѣлый аршинъ отъ зямли. А самъ узлѣзъ на самую макушку дуба и сяджу. Попріяжжали уси тыя дѣвки, и стала старая змяя ихъ считать. Считала, считала—одныя яма. Посчитала ко-няй—кони усй. Стали яны глядѣть кѡнямъ потъ хвосты, бачуть—одна кобыла. И почали яны тогды мяне шукать: перапоролы увесь пясокъ. Шукали—шукали, и поѣхали домовъ. Злѣзъ и я, и поѣхавъ. Якъ сѣвъ, яна й застогнала и поверглась на зѣмлю. Насилочку я доѣхавъ. На другую ночь дала мнѣ мачиха сковороду и сказала сѣсти у лазьни на печи и ей укрытца. Тольки я укывсь, яны й приходятъ. И спрашуютъ у тыѣ, ти тутъ я. Яна кажа: ѣнъ тутъ, али я ня вѣдаю, дѣ ѣнъ сховавсь. Старая змяя послала за рабѣшачкомъ, што три дни, якъ родився. При-нясли такого рабѣшачка. Змяя тая и спрашуя: дѣ нашъ виноватый? Ра-

бѣнокъ засмѣявсь. Змая говора: ня зная! Идита возъмита, который учора родився! Приносятъ такого, и етый засмѣявсь. Тоды принесли, который сяньни родився. Змая пытается: дѣ нашъ виноватый? Ётъ говора: подъ зялѣзнымъ небомъ, на камянной горѣ! Старая полядѣла на печь, говора: вунъ ёнъ! И послала усихъ дѣвокъ збирать угарки, што съ обонхъ концовъ пѣяны, и недопрадки, што зъ двухъ концовъ прадяны, и кинуты. Дѣвки назбирали и приносятъ. И стали яны рыштованья строить. А моя мачиха посадила пѣвня на столѣ и стала Богу молитца, кабъ пѣвень запѣвъ. Отъ яны строили—строили, только бѣ узять мяне, а пѣвянь лопъ—лопъ крыльлямъ да кыррь!.. Такъ рыштованья и побурилось! А старая змая говора: стройтя, стройтя,—ето ня порбъый! Стали яны узнова строить. Строили, строили, а пѣвянь у другій разъ запѣвъ: кукаре!.. Рыштованья и побурилось. Старая опять говора: ето ня поровый—стройтя! Стали складать опять, и склади до самого верху. Только бѣ мяне ўзять, а пѣвянь у третій разъ: кукареку! Рыштованья трошку обсунулось. Троху спогодя запѣли и ўси пѣвни. Тоды яны пропали, а ета, што я ѣздивъ, ляжить и стогня. И говора мнѣ: коли мяне поховаешъ, табѣ моя хустка достанѣтца! И помѣрла. Мачиха звялѣла мнѣ на другую ночь здѣлать труну и ўмотать яе трѣма варовками, и такъ щитно, кабъ ня можно булѣ иголки подсадить, и везть якъ ня можно поспяшиѣй хувать. Укладъ я яе ў труну, умотавъ крѣпко варовками и повѣзъ хувать чатверикомъ. Я вязу, а варовки покаютца. Покулъ довѣзъ, полопались уси, только осталось три ницины. Я борджѣй спихнувъ яе ў яму. Дакъ яна и отвястила: ну, хустка табѣ застанѣтца! Дыкъ я й тяперъ етой самой хусткой—однымъ рожкомъ утрусъ, стану молодъ, другимъ утрусъ, стану старымъ старикомъ. Дыкъ и выходя: сказки правда, а пѣсни склады! Ти доволны моимъ судомъ? Пѣсяльникъ говора: кабъ табѣ ня судивъ Богъ судить никдо!—Ну, идита дальшъ!

Пошли яны дали, пытаючись у людей. И нараяно имъ, [што идита туды и туды за раку, тамъ живе одна судья. Пришли яны къ ракъ, сѣли у лотку и пераѣхали на тѣй бокъ. Бачуть, сядить на камяни чаловѣкъ, держа у руцѣ бязозу. „Здрастуй!“—Здоровъ!—„Ето судья?“—Ето. За што васъ судить? Ну, пѣсяльникъ и ставъ говорить дѣло по порядку, усѣ, якъ булѣ. Выслухавъ судья и говора: ты, пѣсяльникъ, становись ракомъ, а ты, казошникъ, садись на яго. Слухайтя! Бывъ я колись такій, якъ и вы. Живъ я съ пѣршой жонкой. Разъ были мы зъ ёй у бясѣди. Жонка моя стала скакать и пѣть соромоцкія пѣсни. Я на яе ставъ сваритца, а яна кажа: „чаго ты брешашъ, рабый пѣсъ? пошовъ вонъ!“—Я й побѣгъ собачкомъ. Бѣгавъ, бѣгавъ,—якъ тутъ пропитать душѣ? Бывъ я, вывъ... Ходивъ ловчій по охвоти, и выгнали со-

баки зайца. Покуль охотникъ спустивъ хортовъ, я побѣгъ за зайцомъ и поймавъ яго, и приношу лѣвшаму. Ловшій погладивъ мяне и отдавъ мнѣ хлѣбъ и говядину, што съ собой бравъ, и забравъ къ сабѣ у дворъ. И я довго живъ у яго. Разъ я гоню зайца по полю, ажъ якъ-разъ ѣдя моя жонка. Убачила мяне—сычасъ я пыхъ вяробейкомъ! А тутъ зимовое уремя,—куды мнѣ дѣтца. Поставили дѣтки силля. Я думаю: постой, моо, я хуть одно зеряятко ухоплю! Ставъ клювать, и ўплутався. Узяли мяне, привясли у хату. „А мамочка, вяробейку ўловили, увечари зваримъ!“ Посадили мяне на полицу подъ горшокъ, посыпали конопель. А дѣти й зъ языка ня спускають: вяробейку зваримъ! вяробейку зваримъ! Ну спасибо, баба тая замѣсть мяне укинула у страву мяса шматокъ. Дѣти стали ѣсть, ядять и присмакують: а мамочка, солодокъ вяробейка! Увечари дочка етой бабы говора: богослови, мати, зъ вяробейкомъ легчи спати! Матка богословила и здѣлала мяне узнова добрымъ молодойцомъ. И пожанились мы зъ ёю; и прожили довгое ўремя. Ъхали разъ мы зъ ёй на кирмашъ. Яна мнѣ и говора: „гляди, кажа,—стрѣнемъ мы съ твоёй першой жонкой, станемъ битца, ты ня чапайся!“ Ыдемъ мы полямъ, а зъ другой дороги на сугрѣчу намъ ѣдя моя першая жонка. Якъ убачила, сычасъ скокъ съ повозки рабой сучкой. И ета моя жонка опять жа соскочила сучкой съ повозки, и стали рѣзатца. И тая мою перамогая. Я злѣзъ съ повозки и ставъ рабой на хвостъ; сабѣ думаю: няхай моя яё порѣжа! Тольки я ставъ, ажъ яна и стала подо мной камянямъ. Я сѣвъ на яе. А ета жонка сѣла бярозой у руку. Такъ и сяджу во й досюль. Дыкъ во, братъ: сказки правда, а пѣсни склады!... Ну пѣсяльникъ на ето не здався, и пошли яны съ казошникомъ кожный по сабѣ.

Довск. вол., рогач. у.

Въ м. *Гайшинъ*, *бых. у.* записанъ варіантъ такого содержания: Прослужилъ солдатъ двадцать пять лѣтъ на дальней границѣ и, выйдя въ отставку, отправился на родину съ тремя копѣйками въ карманѣ. По дорогѣ, въ одномъ городѣ, онъ сталъ торговать кистъ винограду (вліяніе 1877—78 гг.). За нее запросили ровно три копѣйки. Видя, что Богъ послалъ ему торгъ по его деньгамъ, солдатъ-Алѣша усмѣхнулся. Купецъ заинтересовался солдатомъ и оставилъ его у себя прикащикомъ. Здѣсь Алѣша познакомился съ одной красивой дѣвушкой, пользовавшейся дурною репутаціей, и чтобы не влюбиться въ нее, *острастилъ* ее. Но послѣ этого его неудержимо влекло къ опозоренной дѣвушкѣ, и когда онъ явился къ ней, она сказала: „а, идзешъ, собака! Ступай жа, походзи собакомъ прежде!“ Онъ и сдѣлался бѣлою собакой, а *заслуга* его—нашивки—сдѣлались для него ошейникомъ. Узналъ купецъ, што это Алѣша, и послалъ его

просить прощенія у дѣвушки. Та говорить: „а, идзешъ, собака! ня хочешъ быць собакомъ, ступай жа побулзь веробѣмъ!“ И сдѣлался онъ воробѣмъ. Тутъ налетѣло стадо воробѣвъ и умчали его съ собою въ неизвѣстныя горы, въ каменную хату безъ оконъ и безъ дверей, только съ небольшими отверстіями для воробѣвъ. Въ этой хатѣ жилъ старый демонъ. Онъ схватилъ Алѣшу и посадилъ въ желѣзную клѣтку. Сталъ потомъ читать большую книгу,—всѣ воробьи, кромѣ Алѣши, превратились въ людей—дѣвокъ и хлопцевъ. Онъ спросилъ у нихъ, что они сдѣлали, снова почиталъ свою книгу, и превратилъ всѣхъ опять въ воробѣвъ. Улетѣли всѣ—и демонъ и воробьи—Алѣша притащилъ лапкой къ себѣ книгу и сталъ читать. Немного почиталъ—клѣтка его разсыпалась. Еще немного—и сдѣлался человѣкомъ. Нашелъ въ склепѣ двухъ дѣвицъ, забралъ ихъ съ собою и уѣхалъ на демоновыхъ жеребцахъ къ купцу. Оттуда дѣвушекъ отправилъ къ родителямъ, а самъ женился на дочери купца и остался тамъ жить.

62. Чортъ и мужикъ.

Зайшовъ разъ солдатъ у дзярэвню ночуваць. Вотъ баба и ўзлюбила солдата, и назаўтрая пошла услѣдъ за имъ. Солдатъ пришовъ къ рѣчцы, здзѣлавъ мостокъ и пераѣхавъ церазь рѣчку, а баба и осталась одна. Плакала яна, плакала, што осталася отъ солдата, а тоды говора: кабъ мяне чортъ якъ перанёсъ церазь рѣчку, а тамъ ба я солдата догнала! Сяйчасъ выскочивъ чортъ зъ рогамы и говора: ложись, баба, мнѣ помижъ рогъ, я перавязу цябе! Баба ўрадовалась, лягла на роги,—крѣпко ущамилася. Покуль ёнъ яе пераносивъ, яна й вуснула. Перанёсъ чортъ яе церазь рѣчку и говора: злязай, баба! А яна спиць. Ёнъ скидавъ, яе, скидавъ, кидався, кидався, туды и сюды, ниякъ бабы ня скиня! Отъ ёнъ лятавъ—лятавъ зъ ёй—ничого ня порады. Утомився до смерци, а баба ўсё спиць. Приставъ чортъ сусимъ, яе носючи, лѣгъ на ростанькахъ и говора самъ сабѣ: вѣрно приходзіцца пропасци отъ бабы! Отъ, ляжиць ёнъ, ротъ разинувъ, языкъ выставивъ, ажъ ѣдзя мужикъ на млынъ. Ubачивъ чорта, што ляжиць зъ бабой, и кажа: „чаа ты ляжишь, кошлатый бѣсъ?“—Ай, чаловѣча! Отратуй отъ бабы,—што хочашъ, тое табѣ дамъ!—„А што ты мнѣ даси, кошлатый бѣсъ?“—Тольки скинь бабу, побачашъ, што я табѣ дамъ!.. Мужикъ подышовъ, карпанувъ бабу ногой, яна и звалилася, и стала шаволитца. Чортъ борджый на ўцѣки, а мужикъ и поѣхавъ. Отбѣгся чортъ, нявидно бабы,—побѣгъ, догнавъ мужука и ставъ дзякуваць: „отъ, каа, я пойду короля душиць, а ты бярись мяне прогнаць!“ Побѣгъ чортъ и ставъ душиць короля. Король собравъ усихъ докторей, никто ня можа

прогнаць чорта. Тоды приходзя тэй мужикъ: я, каа, выгоню чорта! тольки повыгоньця дохторей, яны тольки дармо гроши бяруць! Ну, повыгоняли дохторей до 'дного. Мужикъ обыйшовъ короля, а чортъ сядзиць на ёмъ. Мужикъ узявъ, три разы дмухнувь,—чортъ соскбчивъ съ короля и побѣгъ. Очўнявъ король. Дали мужуку награду, насыпали грошай мяшокъ. Поѣхавъ мужикъ домовъ, а чортъ забѣгъ наляродъ: и говора: ну, глядзи жъ: я побягу душиць другого короля! Сыскавъ и тэй король мужука. Ёнъ узновъ три разы дмухнувь, чортъ выскочивъ и побѣгъ. Дали тутъ мужуку два мяшки грошай. Поѣхавъ ёнъ домовъ. Приходзя къ яму чортъ: отъ, кажа: ты казавъ, што ты мнѣ даси, кошлатый бѣсъ? А цяперъ, бачъ, сколько грошай у цябе! Цяперака жъ я побягу ще душиць третьяго короля, а ты ўже ня йдзи лячиць яго! Побѣгъ и ставъ душиць того короля. Душивъ, душивъ, и нихто ня можа прогнаць чорта отъ яго. Отъ, сыскали того самага мужука. Ёнъ пришовъ. Ходзивъ, ходзивъ кругомъ чорта,—ниязъ не злязаа: дувъ, дувъ—нѣ, ня кидая чортъ короля. Што тутъ дзѣлаць? Узявъ да якъ крикня: „эй, баба! ходзи сюды—чортъ тутока!“ Чортъ прѣмьятцу съ короля, сорвавъ крышу зъ дома, и побѣгъ. И боляй уже ня душивъ королѣвъ. А мужуку насыпали три мяшки грошай. И ставъ ёнъ жиць, поживаць, да добро наживаць.

С. Чигиринка, бых. у. Отъ кр. Якіма Кечикова, запис. по моимъ указ. г. Тихановичъ.

63. Чортъ и баба.

Була уво 'дного мужука упартая баба, што ўсё хоча по свѣяму здѣлаць. Бивсь ёнъ, бивсь зъ ёй,—ниязъ ня пераставя поганую бабу. Разъ ѣхали яны по лугу и бачуць, што одна рѣзка дужо ладно выкошана. Мужиеъ говора: во, выгодили рѣзку! А баба кажа: нѣ, выстригли!—„Нѣ, выгодили!“—Нѣ, выстригли! Пріѣхали къ колодзяжу. „Кажи, баба—выгодили, а то ўтоплю!“—Топи сабѣ, а ўсё жъ выстригли! Мужиеъ яё и ўкинувь у колодзяжъ. А ў тымъ колодзяжи да живъ чортъ. Дыкъ яна такъ надокучила чорту за ночь, што яму здалась ночь за пять годовъ. Пошовъ ураньни мужиеъ къ колодзяжу, поглядзѣць, ци жива баба, ажны яна тамъ загнала чорта ў камышъ. Якъ убачивъ чортъ мужука, давай просиць: выпцягни пожалуста мяне, добрый чаловѣкъ,—што захочашъ, дамъ табѣ! Мужикъ выпцягнувъ ись колодзяжа чорта и бабу. „Ну, спасибо жъ табѣ, кажа чортъ. Я пойду цяперъ икъ пану и повыгоню ўсихъ вонъ съ хаты, а ты бярысь мяне выгнаць вонъ съ хаты. Якъ ты прйдзашъ, я й пойду. А панъ табѣ заплада!“ Побѣгъ чортъ уцякаць отъ

бабы и прямо у панськй дворъ. И повыгонявъ усихъ пановъ зъ двора. Мужикъ пошовъ у коршмѣ и говора: я чувъ, што у панськимъ дворѣ дѣябли ё. Коли хоча панъ, дыкъ я ихъ выгоню. Сяйчасъ доклали пану. Панъ зовѣ мужука и дае яму пятсотъ цалковыхъ золота, кабъ ёнъ выгнавъ зъ двора дѣябловъ. Мужикъ пошовъ туды, къ чорту. Чортъ яму й говора: ну, мужикъ, я пойду другихъ пановъ повыгоню, а ты уже туды ня йдзи, а то я цябе задушю тамъ! Ну, повыгонявъ чортъ тыхъ пановъ зъ двора и ставъ тамъ жиць. Панъ тѣй нашовъ мужука и кажа: ето ты, такй-проетакй, увогнавъ чарцей мнѣ ў дворъ! Коли выгонишь, тыщу цалковыхъ получишь, а нѣ, дыкъ съ свѣту перавяду! Што тутъ дѣлаць мужуку? И чортъ казавъ, кабъ не показувався на вѣчн, и панъ съ свѣта перавядзець! Отъ ёнъ найшовъ большую мышину, и пошовъ къ чорту. Якъ пришовъ, такъ мышину й пусьцивъ у двойныя вокны. Идзе къ чорту. А тѣй на яго: чаа ты пришовъ, ци я не казавъ табѣ? —Да я пришовъ сказаць, што баба тая сюды бяжиць: коли попаду, каа, чорта, то будзя яму ня то, што ў колодзяжн!—„Ахъ, дзякуй табѣ, мужикъ, што ты мнѣ сказавъ!“ А мышъ шкрабъ—шкрабъ по вокну! „Хто йто шкрабаа?“—Да ето баба уже прибѣгла! Чортъ промятьцю вонъ зъ двора. А мужикъ пытаецца: куды жъ ты побяжишь?—Побягу къ ксяндзу у дворъ. А якъ яна ўзнава будзець шукаць мяне, ты прибяжи да скажи! Побѣгъ къ ксяндзу, выгнавъ яго вонъ, а самъ ставъ жиць у ксяндзовымъ дворѣ. Наговорили паны ксяндзу: ето мужикъ тамъ нагнавъ къ табѣ чарцей. Застрашъ яго, дакъ ёнъ выгоня! Ксѣндзъ сыскавъ мужука и говора: ты на што нагнавъ ко мнѣ чарцей? Ня жиць жа табѣ на свѣци, коли ня выгонишь! А выгонишь, тыщу цалковыхъ заплачу! Мужикъ ўзнавъ поймавъ мышъ, пусьцивъ помижъ воконъ, а самъ пошовъ къ чорту. Чортъ якъ убачивъ и спужався: чаго ты, каа, прибѣгъ?—Чаго? борджѣй уцякай: баба бяжиць къ табѣ. Казала: коли будзя хуватца по дворахъ, то перавяду стараго чорта!—Дзякуй табѣ, мужикъ, што ты прибѣгъ ко мнѣ. Я цяперъ побягу ў болото: тамъ яна мяне ня найдзе!.. А мышъ шкрабъ—шкрабъ, да й запишала. Мужикъ кажа: скорѣй уцякай, а то баба бяжиць и кричиць! Чортъ якъ пусьцитца ў болото! Только мужикъ яго и бачивъ. Такъ мужикъ перахитривъ и чорта и заробивъ сколько тысячъ грошай...

Д. Колбовка, чинир. вол. бых. у. Запис. г. Тихановичъ.

64. Чортъ хромой и баба.

Бывъ сабѣ, знаць, Андрей Хвѣдоровъ, мужикъ простѣй, знаць. И илѣвъ ёнъ сабѣ грошй и хлѣба. Ну й людзѣмъ ёнъ, кому треба што,—знаць,

продовольствывавъ. Ну, мѣвъ позычаць хлѣба кольки ўгодно и грошій. И не дававъ такъ, на исцинку, а дававъ съ пядиной: на чецьвярикъ два гарцы (въ Бѣлор. четверикъ 10 гарц.); рубъ даецъ на годъ, а бярецъ рубъ дватцаць. Дакъ ёнъ за чатыреста рублей своихъ и за хлѣбъ собравъ пядины триста рублей. Ну, тоды пошовъ ёнъ къ бацюшку: такъ и такъ, говориць,—собравъ я пядины триста рублей, што мнѣ зробиць зъ гэтыми грошми пядиннымы?—А што, гово́риць, дзипятко, зробиць: ты зробиць цэркву. А три годы усё-тки не ходзи ў цэркву! Ну, ёнъ ставъ строиць цэркву. Строивъ, строивъ—у три годъ состроивъ. Ну, тоды собралиси попы, стали святиць цэркву тую. Пошли кругомъ цэрквы съ обухомъ, а яму вялѣли: „крѣжомъ припадзи къ зямлі, раскрыжуйся, покуль мы обойдземъ съ обухомъ!“ Ну, ёнъ припавъ крыжомъ, а йны пошли съ обухомъ. Покуль яны обыйшли три разы, полядзяць—нема яго на томъ мѣсьці,—только яма, а ёнъ скрозь землю пройшовъ.

И бывъ у яго сынъ Иванъ Андреявъ,—музыка. Такъ ёнъ, значь, гэтый сынъ остався одзинъ и дужо заскучавъ: якъ гето, куды бацька падзѣвався? Ну, ўзявъ усю свою пянку, собравъ и ў людей усю, звивъ вярёвку и полѣзъ у яму, свойго отца разыскуваць. Лѣзъ, лѣзъ—сажаныёвъ двѣсьця, ци чатыреста—спусьщився на рынокъ. Идзёць по рынкі, стоиць лошадзъ ли плоту привязана санкамі; дзяволы дровы цягаюць на ёй. Лошадзъ тэй говориць: „здрастві, гово́риць, сыночъ!“ Ёнъ дзивитца: лошадзъ стоиць и отвѣщаецъ словаюмъ. Дакъ и ёнъ поздрастывае: здрастві, говориць, оцёць!—„Вотъ куды я, сыночъ, понавъ!“—А за што ты, говориць, понавъ?—„За своё за грабичаство! Што были людзи—можжа гроша ня мѣли, а я бравъ пядинку; можжа ёсь нечаго было, а я сабѣ у пядину и послѣднее бравъ! Дыкъ вотъ за гето и понався!“—Ну што жъ, бацюшка, я табѣ не помогу! А ёнъ каецъ: „поможешъ, не можешъ, а йдзи поиграй имъ, якъ ты музыка! Можжа яны пошлюць цябе на нашъ свѣтъ струны купляць на мнѣ, якъ ты на своей скрипцы потрѣзаешъ!“

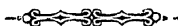
Ёнъ пошовъ по базару, а йны и зовуць яго у хату: Иванъ Андреявъ! ходзи къ намъ поиграй! Ну, ёнъ увыйшовъ у комлату и ставъ играць. А дзяволы скачуць, гуляюць. Игравъ ёнъ, игравъ,—ажны начепъ порѣзався. Ну, тоды яны просюць яго играць, а ёнъ гово́риць: нечимъ! Насуць яны яму своё струны. А ёнъ каецъ: не могу на вашихъ играць. Дайца мнѣ коня на свой рынокъ зъѣздиць, тоды струны куплю, буду играць, а вы будзеца гуляць! Яны коня яму не даюць, а дали дьявола: хромого, сляпдога, кривдога. Дали яму много грошій, ёнъ сѣвъ и поѣхавъ. Сѣвъ, значь, на дьявола на 'карокъ зъ лѣвой стороны—съ правыя жъ сѣвши, на имъ не поѣдзешъ—сѣвъ и бѣецъ яго ногами: „бѣсь цябе, го-

вориць, вѣдьцець, якій ты такій уродзился!“—А што, голубчикъ, якій я уродзился: была сабѣ вумнёная жанщина—другого урождэнія дзяцёнка; расчинила квашню, и только стала растворяць—дзяцёнокъ закричавъ. Такъ ина не перехрысьцила и отвярнулася къ дзяцёнку къ маленькому. Ну тоды, только ина отвярнулася, а я ў дзяжу. Баба тая обярнулася отъ дзяцёнка да дзяжу хрысьциць: во ймя 'тца... Ну, мнѣ перязъ хрёсть и нельзя вылязъци. Назаўтраго опяць надобя гету дзяжу подчиняць. Опяць пришла, стала колоциць дзяжу гету, расчину. Поколодивши, засыпала мукй, а засыпавши муки, стала яе мясиць. Ну, мнѣ жъ нельзя вылязъци, а йна мѣсиць. И подавила мнѣ и боки, и грудзи, и спину, и ўсё: и ставъ я хромый, и горбатый, и скуловатый, и кривый, и сляпый. Остався я на вярху, а йна опяць перакъсцила:—нельзя мнѣ вылязъци перязъ хрёсть. Назаўтраго узала квашню открыла, перакъсцила ды мяне у первую булку увонхнула, ды на лопатку, ды прямо ў печь! Тоды, знатца, я жаривсь-жаривсь... Али-тку вынила ина хлѣбъ съ печи, поклала выхолodziць у комлаци у другей. Ну, тутъ я простывъ и оставсь у живыхъ. Тоды, пришлось работнику тую булку рѣзаць. Ёнъ узавъ ды не перакъсцивъ яе и разрѣзавъ. Отъ я й выскочивъ оттулъ, у живыхъ оставшись... Дыкъ вотъ зачимъ я такій!

Ну, ѣдзець гетый Иванъ Андреявъ по рынки начепъ купляць, а ходзиць подгородьская хрысьянка коло крамовъ и бросаетца на мѣщанокъ за своё дзѣло: „вы, говориць, обманьщики! только шкуру лўпица зъ насъ, —никому пользы не дасцё, только сабѣ!“ Тоды тэй музыка говориць: „ай, говориць: гето жъ тая баба, што цябе у дзежцы масила!“ Дыкъ ёнъ только бывши, и нема—вѣдома дзѣ дзѣвсья. И покинувъ яго зъ грошми на гетымъ рынки.

А бацька тамъ и остався. Дьяволы и цяперъ смолу возюць.

Д. Мосаръ, мошкан. вол. стѣнн. у. Отъ кр. Кондратія Григорьева, 57 лѣтъ, неграмотнаго.

МЕРТВЕЦЫ.

65. Мертвая вѣдъма и шавецъ.

Уво 'днэй дзяревни жила вѣдъма, баба. Якъ померла йна, дакъ яе схували на царковѣи. Яна, померши, ня давала збыту, кажную ночь дзѣлала порчу у цѣрквѣи: вобразы побѣе, свѣчи погрызѣ... Скольки ня ставляли сторожовѣ, усихъ поѣсцѣ и косточки ня покиня. Бада зѣ бабой—вѣдъмой. Яны стали докладѣць начальству. Начальство поставило калавурицѣ солдатовѣ, а вѣдъма и тыхъ поѣла. Стали тоды шукаць смялчака, кабѣ тѣй пераночувавѣ у цѣрквѣи. Ну, й знашли у шинку шавца—п'яницу; ёнѣ усимѣ мужукамѣ дужо надѣѣвѣ п'яный, отѣ яны и стали уговарувавѣ яго ици у цѣркву калавурицѣ ноччи. „А зачимѣ, кажа: можно! только дайца мнѣ на ночь гѣрняцѣ горѣлки и гѣрняцѣ маку, и плецѣ зямцѣ, и хрестѣ, и пѣвня!“ Ну, яму, звѣсно, усѣ ето дали. Ёнѣ убивѣ баньку у булавѣ (кольцо вѣ куполѣ), привязавѣ плецѣ, узавѣ съ собою свое начиння и пошовѣ. Успягнули яго у булаву. Ёнѣ поставивѣ перадѣ собой горѣлку: выпѣя да й пѣе. Сяродѣ ночи приходя вѣдъма и давай своимѣ порадкомѣ: „ага, хто тутѣ ё?“—Шавецѣ п'яница!—„Ну, сѣйчасѣ и косточки ня 'ставлю!“ А шавецѣ и ня спужався: пѣе да чѣсцѣнько горѣлку пѣе. Вѣдъма й закричала: „старѣя и малѣя, ко мнѣ на помогу!“ Тутѣ усѣ мертвяцы идучѣ и домовинки съ собою нясуцѣ, церамкѣи. Вѣдъма заводала имѣ ставляцѣ домовинки и церамки одзинѣ на одзинѣ, и полѣзла по ихѣ на верхѣ. Только хоцѣла узѣць шавца, а ёнѣ сыпѣль маку! Такѣ усѣ и побурилося, и вѣдъма звалилася. „Погодзи жѣ“, каецѣ. „Становицѣ узновѣ!“ И полѣзла. Только узѣць шавца, а ёнѣ яе по лбу хрестомѣ,—яна й звалилася. „Погодзи жѣ, п'яница дурный! Рѣбаты, узновѣ начинайца складувавѣ!“ Тутѣ усѣ мертвяцы узновѣ узѣлись складувавѣ. Полѣзла вѣдъма за имѣ, а ёнѣ пѣвня крацѣ! А пѣвнянѣ кукареку! Вѣдъма упала и забилая, и мертвяцы померли. Одзинѣ шавецѣ остався живѣ; сѣдзицѣ на булавѣ, пѣе да горѣлку пѣе. Пришли людзи, цѣркву отиѣрли, ажѣ тамѣ повна цѣрква мертвяцовѣ, и вѣдъма ляжицѣ ня жива. Тоды людзи зняли шавца, поховали усихъ мертвяцовѣ, вѣдъму пробили осиновымѣ коликѣомѣ и спалили на осиновыхѣ дровахѣ. Послѣ того у цѣрквѣи усѣ змирилось. А шавецѣ за ето ня ўзѣвѣ ничего.

Дер. Вязьмѣ, чигир. вол. бых. у. Отѣ кр. Барпа Войтенкова.

66. Мужѣ—мертвяцы.

Якѣ жило двѣ жонки. Яны перша были жанатѣя, а пѣтомѣ зыўдо-

вѣли,—мужы ихъ поўмирили. И имъ каждый дзень треба було пругонъ службыцѣ ици, а сабѣ работыцѣ и нѣкыли. Дыкъ яны днѣмъ на пругони работаюць, а пришовши съ пругону, ноччу къ сабѣ на ниву йдуць, жаць при мѣсячку. Вотъ яны жнуць, жнуць, а сноповъ нема кому носиць. А якъ были мужы жывы, дыкъ яны бывало носили. Вотъ яны и кажуць: „Божа, Божа, кабъ то мужы были, яны бъ намъ снопѣя поносили!“ Коли пылядзяць, ашъ идучъ къ имъ ихъ мужы, удвохъ. Пришли и стали имъ снопѣя носиць, и гыворѣць зъ ими. Жонки дужо были рады, што яны имъ пымогаюць и зъ ими говоруць. Такъ яны жали, а яны снопѣя носили, чуць не до дня. Тоды пошли повячерали и лягли спаць. Назаўтраго яны пошли на своё мѣсто, а жонки пошли на пругонъ. Пришли съ пругону и опяць жаць якъ мѣсяцу. И мужы приходзюць. Тыя жнуць, а яны снопѣя носюць. И ходзили яны такъ кажную ночь, покуль жыто пожали. На послѣднюю ночь яны стали гуляць дожинки. Сѣли вѣчераць, тоды уво 'дныѣ звалилися лошка потъ столъ. Полѣзла яна дыставаць лошку, коли пылядзиць, ашъ у ихъ ноги коровѣи. Ну, яна скорѣй зъ-за стола ды на вулицу, стала сусѣдзявѣ зваць. Пришли сусѣдзи у хату, ашъ хата отчинята, и нема никого. А тѣй жонки тольки шкура висиць на печцы.

Г. Сьинно.

67. Мертвецъ и деньги.

Жила одна помѣщица дужо быгатая. И ў яе было три сыны. Вотъ гэта помѣщица захворѣла, и видзиць, што яна ўжо помрець,—не зыхоцьѣла, капъ яе грошы зысталися сыномъ. И была ў яе покоёвая дзѣвка, што служыла у яе змалку. Дыкъ яна просиць у своей вѣрнай служанки, капъ яна дала ёй пылотна: я, каець, сыбіраюсь умираць, дыкъ дай мнѣ пылотна,—я буду сабѣ шиць на смерць подушачки! Дзѣвка гэта дала ёй пылотна, дыкъ яна ўзяла, сшила двѣ подушачки, и въ водну подушачку пыложила бумашки, а ў другую пыложила золота. Тоды призвала дзѣвку покоёвку и кажуць: „глядзи жъ, каець, якъ я помру, дыкъ ты пыложи мнѣ гэтыя подушачки ў домовину пѣбочъ. Ты, каець, и одзѣвай мяне, я табѣ сто цалковыхъ отказую!“ Помѣрла паня, дзѣвка тая одзѣла яе, прибрала якъ треба быць, и пыложила тыя двѣ подушачки зъ ёй у труну. Ну, пыховали яе. Тоды оглѣдзилися, што нема грѣшый. А вѣдыли, што у яе было много. И напали на гэтую дзявчонку, стали ныракаць, што гэта яна пыбрала. Яна й божилася и клялася,—ну яны не повѣрили и зысадили яе у вострогъ. Тоды яна сядзѣла тамъ и ўздумыла про тѣхъ подушачки. Призвала своихъ паничовъ и кажуць: ци ня были

гэто у тыхъ подушачкахъ грошы, што йна шыла ператъ смерцю? Ну, яны пошли и откыпали яё. Коли пылядзяць, ашъ у яё ны грудзёхъ крукъ сядзиць, и съ одной подушачки цягаецъ бумашку, ды ёй у глотку, а йна глытаецъ, а зъ другой—золото ёй ў глотку, и йна глытаецъ. Яны хочѣли гэтыя гроши ўзяць, дыкъ крукъ не даецъ. Яны яё ўзяли и зыкопали изъ грошами съ тыми.

Ульяновск. вол., стнн. у.

68. Ночлегъ мертвецовъ.

Жили сабѣ такъ два браты. И яны 'бодвы пожанилися, и ще дзяцей у ихъ не было, яны и помёрли 'ббе. Хозяйки были молодыя, дыкъ имъ у етакую пору ¹⁾, у жниво, треба коло кладзища ходзиць. Ну, дзень яны жали, тоды ето надъ-вечаръ, якъ скотъ домовъ идзёць, дыкъ ета, большая, домовъ пошла, а меньшая засталасъ снопгя носиць, ды й припозвнилася позно. Идзёць ли кладзища ли етаго,—выскакуюць мужи етыя 'ббе и говоряць: „жджица насъ, мы сienoшную ночь прйдземъ къ вамъ у госьци!“ Яна спужаласъ дужо, пришла и говёриць: моя ты, говориць, сястрица,—придуць къ намъ наши мужуки сяньни! А яна каецъ: дура ты, каецъ: ня бойся! Придуць, каецъ, побудуць да й пойдуць! Ну, сѣли яны, повячеряли удвёхъ. Тоды большая нявѣстка говёриць: „нўмotka мы хату затопимъ!“—во время сна глубокаго, коли уси поўспались ужо. „Ты сѣи муку, а я унясу говядзину!“ Значитца, знаходзиць работу, госьцей етыхъ дождаючи. Ну, печка, дёбря не разгорѣлися дровы,—яны сычасъ скокъ у хату 'ббе. Большой начавъ сваритца на свою: на што позно печку топимъ? Яна яму отвѣщаецъ: табѣ ладвѣй, у цябе ўсё подзѣлано, а ў насъ работы много! На тую говориць: ты, каецъ, мяси хлѣбъ! А мужикъ меньшія не даецъ, ирвёць изъ рукъ дзежку, да зовець яё ў клѣць спаць. Тая жъ большая ўзяла да стала жаръ заграбаць, а на меньшую сказала: ты мяци хату! Ёнъ у яё ўзявъ вѣникъ зъ рукъ вырвавъ. И повёвъ тыки у клѣць. А йна стала на свойго сваритца, да ўсё то тб, то другое прибираецъ. А ёнъ усё грямиць на яе: ты туши 'гонь, ужо ўремя намъ спаць ложитца! Пришло бъ ёй ето ужо спаць ложитца—пѣвни запѣли. Дакъ ёнъ бараномъ покачився съ хаты, а той съ клѣци. Яна одна осталасъ у хаці. Потомъ яна ужо не клалася, боялася класцися спаць, и сядзѣла покуль на рѣнки стали гнаць. Дыкъ яна гукнула сусѣдку къ сабѣ на дворъ: послухай ты мяне, миленькая, родненькая, полядзѣць молодзицы моё у клѣци,—ци жива, ци нѣ? Увѣйшли яны ў клѣць,—дыкъ яна замучана ляжиць,—правая грудзь вырвана.....

С. Братковичи, кнммов. у. Отъ кр-ки Авдотьи Харитоновой, 45 л.

¹⁾ Запис. 15 іюля.

69. Вѣдьмакъ — мертвецъ.

Жили сабѣ два браты. И было у нѣхъ зямли поббмалъ. И стали яны сваритца за зямлю. Тоды одзинѣ братъ напросивъ вѣдьмака, кабѣ ёнѣ яму нарядзивъ, кабѣ ёнѣ умѣрѣ. Вѣдьмакъ той и нарядзивъ—братъ и помѣрѣ. Черазъ сколько ўремя помѣрѣ и вѣдьмакъ. Тоды злучилось тому брату ици ли могильнику. Ёнѣ позно ишовъ, присѣвъ и заснувъ на дорози ли могильнику. И видзиць уво снѣ вѣдьмака: „вотъ, каецъ, кабѣ ты ко мнѣ зайшовъ, тутъ мясо славное ёсь, давъ ба й табѣ, коли бѣ ты зайшовъ сюды!“ Пришовъ ёнѣ домовъ, повячеравъ и пошовъ изновъ на поля ли могильнику, уже по заходзи сонца. Якъ ёнѣ подыйшовъ—вѣдьмакъ ждѣе: ходзитка, каецъ, сюды мясо ѣсць. Перевярпись, каецъ, задомъ ко мнѣ, да сигни разы три назадъ!“ Ёнѣ перавярнувсь, и ставъ зразу у могилцы,—якъ разъ якъ комнаци нябольшенькой. Ляжиць тамъ яго братъ, и ножикъ ли яго бытто. Етый вѣдьмакъ рѣжець съ одной половины и ѣсць. И што ёнѣ отрѣжець, дакъ яно сичасъ опяць заростаецъ. Тоды отрѣзавъ отъ *яго* половины скибочку: „на, говориць, ѣжъ говядину! Я поддѣлавъ, а ты просивъ, дакъ намъ, говориць, съ тобой умѣсьци и ѣсць!“ Тѣй узавъ скибочку у ротъ, укусивъ, дакъ ня могъ проглыциць.—„Ну, коли цяперь ня хочешъ ѣсць, дакъ придець уремя: твоя (половинка) табѣ будзець! Перевярнись задомъ и сигни ўзновъ три разы!“ Ёнѣ сигнувъ и опяць ставъ на дорози. Пошовъ домовъ, захворѣвъ и помѣрѣ скоро.

С. Тимоново, клим. у. Отъ кр. Евфима запис. мною.

70. Мертвецъ и малецъ.

Якъ пасьцили мужуки коній у лѣси. Усимъ мужукамъ носили ѣсьци, а одному малцу нѣ. Ёнѣ успомнивъ, што тутюцьки ли лѣсу хорошій мужикъ живѣе, Якывъ, вотъ ёнѣ и пошовъ къ яму выпросиць ѣсьци. Увийшовъ у хату, ашъ Якывъ помѣрѣ, ляжиць у трунѣ прибранный. Жонка побѣгла за попомъ, а ны столѣ покинула горѣлку и латки ў сметани. Ёнѣ узавъ, помолився Богу, выпивъ одну чарку горѣлки, закусивши другую, тоды третью. А тоды што уздумывъ? Узавъ, вынивъ Якыва съ труны, обмазавъ видъ у сметану, укладъ у зубы латку и вытуркнувъ празъ окно гылову, капъ, значитца, подумили, што ёнѣ латки поѣвъ и горѣлку выпивъ. А самъ пошовъ коній ўзновъ пасьциць. Приходзиць туды попъ увидѣвъ, што гѣткое дѣтца зъ Якыва и кажыць: ёнѣ чаровникъ, яго нильзя хуваць на могильнику, яго треба пухуваць у жавнянику (ежевика)!

Самъ пошовъ домовъ, а Якыва пухували безъ яго ў жавиньнику. Ну, што жъ ты думешъ: съ тыхъ само поръ ставъ гэтуму мальцу снитца тэй Якывъ, ды кажный ночі: „а, каецъ, гэто я церазъ цябе пухуванъ у жавиньнику!“ Малець тэй ставъ сохнуць, ставъ сохнуць, пымираць сыбирався. Алитку признався матцы. Матка пузвала пупа, и перахували Якыва ны могильникъ. Ну, якъ перахували, и малець ставъ очуняць, пыздоравлюваць.

Въ 1. Сьнінъ.

71. Черно книжникъ.

Якъ живъ сабѣ на свѣци панъ. И бывъ дужо большій чарнокнижникъ. И ёнъ перадъ смерцю скызавъ, што дасъ тому двѣсця цалковыхъ хто яго пувазець хырониць уночы. Ну, якъ ёнъ помёръ, дыкъ паня раздумылася и пыслала работниковъ завезць яго. Вязьли яны, вязьли, ашъ ныстала повнычъ. Сычасъ думовина отпёрлася, панъ вылѣзъ и пыдавивъ ихъ. А самъ и лѣхъ узнова ў думовину. Коні возили, возили яго и привязьли домовъ. Зранѣня паня увидѣла, што панъ вярнувся, дыкъ яна подумыла, што работники яго обобрали и сами уцякли. Дыкъ яна скорѣй поѣхыла тэй дорогой дыгонаць ихъ. Прѣѣжаецъ на тое мѣсто, ашъ яны ляжаць пыдавленныя. Вярнулася ина домовъ и стала дываць триста цалковыхъ тому, хто яго зывазецъ. Тутъ нашовся одзинъ малець: „я, каецъ, зывазу, только треба обкуваць думовину, запрѣгчы выронныхъ коній, купиць чорную сермагу и ўзяць съ собой чорного собаку, чорного пѣвня и чорного кыта!“ Ну, яму усѣ гэто дыставили. Тоды ёнъ, якъ только сонца зайшло, и повѣзъ. Ъхувъ, ѣхувъ—до повнычи. Якъ ныстала повнычъ, сычасъ обручы полопылиси и панъ вылѣзъ. Тэй малець на ёлку. Панъ ставъ дратца за имъ. Дрався, дрався,—чуць не доставъ. А ёнъ яму ботъ зъ ноги скинывъ. Панъ злѣзъ, ботъ пырвавъ и узнова лѣзецъ. Малець кинывъ яму другій ботъ. Панъ узнова злѣзъ, пырвавъ, и опяць за мальцомъ лѣзецъ. Тэй малець кинывъ яму сермагу, а тоды собаку, а тоды кыта. Панъ пырвавъ и узнова лѣзецъ. Тоды, только бѣ яго ўзяць, а малець пѣвня цисъ, а пѣвянъ—кукареку! Панъ и звалився зъ елки, и забився. Тоды малець яго за ноги ды ў думовину, ды завѣзъ, пухувавъ.

Д. Заровье, лисич. вол. сѣнн. у. Отъ кр. Еёима Холмы.

72. Дѣвки и кости.

Ходили дѣвки на ночь на посидѣнки, и здѣлали вечаринку. Отъ, пошлі яны по горѣлку. Ляжати кости на дорози. Отъ, яны кажать: кости, кости!

ходитя къ намъ у гости! у насъ вечаринка сягодня! Отъ, яны пришли домовъ, принесли горѣлку, ажъ яны й тращать черазъ порогъ. Пришли, сѣли за столъ—якъ чаловѣкъ—и говѣратъ на дѣвокъ: „ну, давайта горѣлку!“ Яны поставили горѣлку. „Давайта яешню!“ Подали яешню. Стали ѣсти,—одна дѣвка и упустила мясо. Стала поднимать, ажъ тырчать съ подъ лавки кости. Отъ яны побѣгли утыкать, а кости за ими. Поймали одну дѣвку да на колѣно, да й параломили. А тые дѣвки поўтякли, да ў лазню, а одна дѣвка у плоскани сховалася. Подбѣгають кости къ лазни: „хто тутока?“—Божая свѣча!—„А тутока?“—ў плосканихъ.—Чортова рогозѣ, яна отказуя. Ну, кости тую дѣвку вытягли и задавили.

С. Переростъ, юм. у.

73. Мертвецъ и малецъ.

Гуляли ў дзярэвни вяселья, и было дужо много людзей. И за вячэрой стали гомониць объ покойнику, што лежавъ объ гэта ўрэмя у церкви. Тоды адзінъ малецъ кажець: я не боюсь мертвяцовъ; коли хочеца, прынясу вамъ сюды и гэтаго! Яны жи стали смѣятца коло яго. Тоды ёнъ узавъ, пошовъ у церкву. Приходзиць туды, ашъ церква отомкнута. Ёнъ увывшовъ у церкву, узавъ мертвяца и понёсь у тую хату. Принёсь и поставивъ у кочарежнику. Ну, уси, звѣсно, понужалиси, якъ ба не было—и поўцякали, хто празъ вокно, хто празъ двери. Алитку разосмѣлившись, собрались усѣй дзярэвней и пошли у тую хату, капъ яго узавъ и отнесъци у церкву. Брали, брали яго съ кочарежнику—ниакъ. Ну, позвали попа. Попъ прочитавъ молитву: стали узнова браць—ниакъ! Ну, тоды попъ каецъ: нихто яго пѣвне отсюль ня вѣзьмець, якъ тольки тѣй, хто яго сюды принёсь! Ну, малецъ тѣй каецъ: я принёсь! Бацюшка спознавъ, што гэта нѣшто нядобро, высповѣдавъ мальца на смерць, сказавъ надзѣць бѣлую сорочку и попрощатца. Тоды тѣй малецъ подышовъ къ мертвяцу, поднявъ яго и понёсь у церкву. Принёсь туды, поклавъ яго ў труну и хоцѣвъ ици, а ёнъ яго и общапивъ руками. Дрався ёнъ, дрався—ниакъ. Подышли людзи, стали молитца, попъ ставъ обѣдню читаць, а ёнъ дзяржйць. На третей дзень того ужо треба хуваць. Тутъ людзи ўси стали отнимаць мальца, стали руки тому отразаць, а малецъ кричиць: больно, ня рѣжца! Билиси-билиси, и мусили покласць обоихъ у труну. И похували. Во й сказки конецъ.

Стнн. унѣдъ. Запис. г. Клесовъ.

74. Мертвецъ и панъ.

Ѓхавъ зимой панъ на тройки коній съ кучаромъ. Ѓхали, Ѓхали и пріяжаюць къ кладзищу. И дзѣло гѣто було увечари, позно, у дзяревни ўси полягли. Тоды панъ каецъ кучару: стой, братъ,—давай тутъ начаваць, а то тамъ у дзяревни полягли и ня пусцюць насъ на ночь! А кучаръ каецъ: нѣ, паночакъ, я боюсь!—Ну, каецъ, дурень ты, ня бось! ты ложись на повозцы, а я лягу на гѣтой могилцы, што сянѣни нарыта! Ну, и заночавали. Кучаръ жа якъ лёгъ, такъ и заснувъ, а панъ пошовъ збокъ могилки лёгъ. Лёгъ и ня спиць. Чаразъ иѣскульки ўремя вылѣзаецъ изъ могилки мяртвецъ. Якъ вылѣзъ, такъ и пошовъ прамо у дзяревню. А панъ усѣ ня спиць. Часы чаразъ два идзѣць тѣй мяртвецъ назадь. Панъ на гѣто дзѣло бывъ не страшанъ и ўлѣзъ у яму. Тольки ёнъ хоцѣвъ лѣзць у ямку ў свою, а ёнъ каецъ: „стой, не пущу, куды лѣзешъ! Идзѣ бывъ?“ Ёнъ мовчиць. „Што мовчишь, отвѣчай!“ Ёнъ каецъ: ходзивъ къ бацьку!—„Чаго?“—Заморивъ брата зъ братовой!—„Э, каецъ: худо ты здзѣлавъ, бацьку забидзѣвъ. Скажи, якъ ихъ отживиць?“ Ёнъ мовчиць. „Што мовчишь, отвѣчай!“—Тамъ, каецъ, дзѣ яны спали, подъ поломъ ляжиць два пузурки зъ живой водой и зъ мертвой. Дыкъ ихъ треба мертвой водой збрызнуць упѣрадь, а тоды живой. Яны й отживуць! Ды пусьци, каецъ, а то пѣвни скоро запаяюць! Панъ вылѣзъ зъ ямки, а ёнъ туды. Тольки полѣзъ, а пѣвни у дзяревни кукареку! Ёнъ и ня ўспѣвъ улѣзць, ноги и остались вонкахъ. Тоды панъ узбудзивъ кучара и поѣхали у дзяревню. Пріѣхали къ крайней хацѣ: идзѣ тутъ тѣй чаловѣкъ, што ўчора сынъ помѣръ? Ну, ихъ довали до мужука до того. Увийшовъ панъ у хату: „Здрастві!“—Здоровъ!—„Я чувъ, што тутъ мужикъ зъ жонкой помѣръ сеночи. Я могу отживиць ихъ! Вядзица мяне туды, идзѣ ихъ полъ!“ Привяли яго къ полу, ёнъ поднявъ полъ и выпягнувъ два пузурки зъ водой. Ёнъ перша одной ўзбрызнувъ на ихъ, постѣ другой—яны и поднялись. Тоды бацька зъ маткой собрали сусѣдзей, пошли на кладзища, а яго ноги тырчаць. Ну, яму коль осиноый у спину ўбили, ёнъ и пераставъ ходзиць.

Спнн. у.

75. Пятрокъ-шавецъ и мертвая паненка.

Разъ пришла одна паненка къ шавцу, захоцѣла сабѣ черавики пошиць. А ў того шавца бывъ вѣчанъ, и звали яго Пятрокъ. Якъ ставъ шавецъ знимаць мѣрку, паненка тая подняла ногѣ и троху заголилася. А Пятрокъ сядзѣвши зъ другого боку сапожничкаго стѣла, подглѣдзивъ

ето дзёло, и улюбився у ету паненку. Удругъ шавецъ змѣривъ ёй мѣрку, ина й пошла. А ёнъ потомъ сказавъ своему дзядзьку: што я въ яё дужа ўлюбився! Ну, тоды, работаюць яны дзень; вечаръ пришовъ, дзядзька на яго кажець: давай вячэраць, Пятрокъ! Сѣли яны удвоихъ, повячэрали, ды й лягли спаць. Дзядзька жъ етый лёгъ да й спиць. Якъ толькі жъ приходзиць сярэдзи ночі, приходзиць ета паненка сюды назадъ, и бярець Пятрока етаго въ 'хапку, а кладзець на свой карокъ, и пошла зъ имъ у бѣлыі свѣтъ. Сколькі ина тамъ носила яго, къ свѣту принесла яго назадъ и поклала на *свою* поспець. Устаецъ ураньні яго дзядзька, й бяретца за свою работу опяць. Поработавъ ёнъ можа часъ, али й два. А етаго Пятрока яго нема,—спиць. Ёнъ сабѣ дзивитца: „што ето такое, што ёнъ третій годъ у мяне работыецъ, и ниразу зъ яго етаго не было? А давайка я пойду разбуджу яго. Што бывало ёнъ два али три часы ўстанець ранѣй за мяне, а сянѣні ёнъ нѣшто заспався!“ Ёнъ поклавъ свою работу за столъ и пошовъ яго будзиць. Приходзя ікъ яго поспецели, ёнъ ляжиць, и вочи глядзяць яго. Ёнъ тоды говориць: што жъ ты ня спишъ, говора, а работаць ня ўстаешъ? А ёнъ яму ничего не сказавъ. Тогды етый дзядзька рассердзился: кыли ты работаць ня хочашъ, дыкъ я цябе ращитаю! Ды самъ и пошовъ отъ яго. Ударивъ нѣскульки разовъ молоткомъ, и яму рупитца, ня церпитца. Самъ сабѣ думаецъ: што ето яму здзѣлалось? Жонка яму й говориць: а йдзитка, Михалка, распытай яго,—можа ёнъ чимъ нездоровъ? Ёнъ пришовъ знова къ яму и давай распытываць. Ёнъ яму сказавъ нѣмымъ языкомъ: „што якъ мы ўчора работали, ды приходзила къ намъ паненка, дыкъ ты ёй дзядзька знявъ мѣрку, а я подгльбдзивъ, якъ ина заголилася, и улюбився въ яё. То якъ толькі мы ўляглись спаць съ тобой, дыкъ ты думавъ, што я сплю кыля цябе, а йна пришла и ўзяла мяне.“ Дзядзька етый сійчасъ дыгадався, што ето дзёло неакуратно. Ёнъ не ставъ яго чэпаць и давъ яму очухатца. Етый жа Пятрокъ спавъ до самаго вечара. Вечаромъ ёнъ очухався. Тогды дзядзька яму говориць: „вотъ, сядзька жъ ты, ды повячэрай, мой голубець, а я табѣ гosciнецъ приготую коля яё!“ И ёнъ яму уносиць три палкі. „На, говора, етыя палкі! Якъ будзешъ ложитца спаць, дыкъ ты ихъ кряпчѣй затор'ни за поисъ, и дожидай яё, ня спи. Якъ толькі йна придзя къ табѣ и возьма цябе знова въ 'хапку и поляциць съ тобой, дыкъ ты, якъ можно, лѣвой рукой за косы яе крѣпко дзаржися. И якъ толькі кончаецца крайній дворъ у дзярэвни, дыкъ ты сійчасъ бяри съ праваго боку палку и би яё, сколькі силы ёсь, по головъ. Якъ толькі ету палку поломаешъ, бяри зъ лѣваго боку и би, якъ ня посиленѣй. То йна будзецъ цябе легше носіць. Якъ толькі йна перавёрнетца назадъ съ тобою, ты тогды бяри ззадзи палку и яцѣ посиленѣй би яё!“...

Ну, ина принесла яго только къ двору. Ёнъ тыя уси палки збивъ на ёй. У хату йна не могла ўжо унесць,—кинула яго на дворѣ, а сама низвѣсно гдѣ дѣлась. Ёнъ тогда пришовъ у свою хату и лёгъ на поспель. Чуць только стало развидѣваць, ёнъ уставъ и бяретца за свою работу. Устаецъ яго дзядзька и пытаецца у яго: што, Пятрокъ, якъ дѣло твое? А ёнъ яму говора: слава Богу, дзядзька, спасибо табѣ за твою раду! Тогда ёнъ яму говора: „глядзи жъ ты Пятрокъ: къ намъ прйдзя панъ скоро и цябе будзя нанимаць надъ мертвяцомъ ночаваць; а ты яму скажи, што панъ, я боюся, я чаловѣкъ молодой, а нехай лучше идзецъ дзядзька мой!“ Ну, такъ и ёсь. Приходзиць панъ и наймаецъ Пятрока. Пятрокъ кажець, што я боюсь, нехай мой дзядзька йдзецъ!—Нѣ, говоря: я цябе хочу! А дзядзька тогда яму говориць, Пятроку: „дурень ты, Пятрокъ! зачымъ ты боишься? Ты страху ня бойся, а ты говори съ паномъ, сколько ёнъ табѣ за ночь заплаця! Ну, сышлися яны съ паномъ на пяць цалковыхъ. Панъ тэй пойшовъ. Дзядзька тогда говора на Пятрока: „ложись-ка ты, Пятрокъ, отдохни, а то табѣ надо йциць мертвеца сцаречъ!“ Дождався Пятрокъ вечара, яму дзядзька даецъ книжку и приказець яму: на, иди жъ, мой сокдль, да только жъ што будзецъ дѣлатца тамъ, дыкъ ты на ето не гляди, а читай книжку! Узавъ Пятрокъ книжку да й пошовъ. Приходзиць къ пану. „Ну, што, пришовъ, Пятрокъ?“—Пришовъ, панъ!—„Ступай, Пятрокъ, у хатку: у тэй хатцы ляжиць мартвецъ!“ Ёнъ увыйшовъ у хатку, глянувъ на мертвеца на того, ажно то ляжиць тая паненка, што приходила къ яму,—ёнъ яе забивъ, значитца. Ёнъ тогда: надо жъ дѣлаць, што дзядзька казавъ! За столъ сѣвъ и читаецъ книжачку тую. Удругъ поднявся по хацѣ вѣцеръ. А Пятрокъ книжку читаецъ. Расчинилися двери ў хацѣ, наляцѣло ворондвъ сила большая. Тогда идуць музуканты, зайграли тамъ. Етыя воронѣ подѣлались дѣвками уси, зачали скакаць по хацѣ. Али устаецъ и паненка ета, мартвецъ, и кажець имъ: „ну, што вы, моѣ сястрицы? шукайця мнѣ мойго неприяцеля, якій мяне съ свѣту живъ!“ Яны шукали яго по вуглахъ по разныхъ тамъ, ня нашли яго. Тогда ина и говора имъ: што вы шукаеця, говораць,—вонъ жа шъ ёнъ, за столомъ сядзиць! Только йна сказала такъ, запѣли пѣвни, и незвѣсне, адзѣ яны ўси подѣвались; насилу яна только лягла на свое мѣсто. А Пятрокъ усѣ читаецъ. Тогда давъ Богъ дзень; ставъ Пятрокъ дремаць за столомъ, узавъ да й лёгъ на злукоткахъ,—да й заснувъ. Устаецъ панъ тэй и гукаецъ къ сабѣ слугу: „Максимъ, каецъ: идзика ты выкинь тамъ съ хатки косьци!“—ёнъ думавъ, што яны разорвали яго. Максимъ приходзя у хатку, а Пятрокъ спиць сабѣ безъ-горя. Ёнъ тогда, видзя жъ, што у хатцы нема ниякихъ косцей, ёнъ приходзиць къ пану: „што жъ ты, панъ, казавъ, што у

хатцы косыци ёсь?—“ А панъ каецъ: а хто жъ тамъ, Максимъ, у хатцы ёсь?—,А Богъ яго вѣдыецъ, панъ: чаловѣкъ нѣйкій на лавцы ляжиць!“ —Ну, дыкъ идзи жъ ты, Максимъ, узбудзи яго,—нехай идзеецъ у двѣру! Етый Пятрокъ уставъ, книжку ўзявъ и пошовъ у двѣру. Приходзя у двѣру, дзядзька у яго спрашыецъ: „ну што, Пятрокъ,—якъ дзѣло твоё?“ —А, слава Богу, дзядзька! ночь отсцярѣгъ и пяць цалковыхъ заробивъ! —,Ну, дыкъ ложиська, Пятрокъ, отдохни: тэй изновъ панъ придзя!“ Приходзя панъ изновъ: „ну вотъ, ты ли мяне службу хорашую ўслуживъ, услуги й другую: я табѣ заплачу большъ грѣшій. Придзи ты ко мнѣ ў вечари, выкыпаешъ ямку на клѣдызѣ, зывазешъ ны коні, схуваешъ яе!“—Ну, добрая панъ, приду! Тольки што ёнъ пойшовъ съ хаты, а дзядзька Пятроку говѣра: „глядзи жъ ты, што я табѣ приказую! Якъ ты придзешъ къ яму, дыкъ ёнъ табѣ будзя говориць, што возми коні на стайни у правомъ боку,—жирныя кони, говѣриць, хорашія; дыкъ ты ихъ не бярѣ, а то ты вѣзьмешъ ихъ ды й зыпряхешъ, дыкъ яны цябе забѣюць. А тамъ ёсь у яго дренъненъкій конѣкъ, ли воротъ стоиць, дыкъ ты етаго возми; запряжи яго, завязи и схувай яе! Ну ето, говѣра, ня служба табѣ, а будзя служба: заўтра панъ изновъ придзя!“ Ну, ёнъ такъ усѣ и здѣлавъ. Вотъ назаўтра панъ приходзя изновъ къ яму: „вотъ, Пятрокъ, говориць, двѣ службы услуживъ хорошо; ну надо табѣ й третью послужыць: сходи ты на 'дну ночь на могилку, посцеражи яе,—я ще больше табѣ заплачу!“ Ну, панъ и пойшовъ зъ етымъ. Дзядзька Пятроку й говѣриць: ну, ты ляжъ, Пятрокъ, отдохни, а я табѣ кой-што приготую! Тогды приходзиць вечаръ, дзядзька Пятрока выправляецъ: давъ яму книжку и чатыре хрѣсты. „На жъ ты, говѣриць, идзи, говориць, ды й сядзъ у яе ў головахъ и читай книжку ету. Якъ тольки расчинитца могила и выйдзеецъ ина къ табѣ, дыкъ ты возми, поставъ со ўсѣхъ чатырѣхъ бокѣхъ етыя хрѣсты!“ Ну, ёнъ пошовъ, Пятрокъ, и такъ и здѣлавъ. Ина тутъ што колы ямы ня дзѣлала, ну къ яму не приступилася. Якъ тольки запѣли пѣвни, ина ўскочила вѣ яму и легла ўнизъ вѣчми. А ямка яе не закрылася. Ну, й Пятрокъ дожидавъ дня и пойшовъ у двѣру. Якъ тольки прійшовъ у двѣру, и жись яго кончылася...

М. Молоstownка, черик .у. Отъ кр. Ивана Николаева, 32 л. негр. записала въ моемъ присутствіи Анаст. Ив. Кучинская.

76. Иванъ и Хрисцина.

Вотъ жили сабѣ такъ у дзяревни два богатыхъ мужука. Уво 'днаго была дочка, а ў другого сынъ. Дакъ яны хоцѣли такъ подзѣлатца сва-

тамы. И бацька дэўкі тыя аб'яцаў пятсотъ цалковыхъ жалованья даць, приданаго, посаги, значитца. Хлопецъ жа гэтый бывъ дужа чэс-
ный и рахманый. Ну, замѣчаюць зъ етыя дэўкі, што яна займаецца
волшбѣствомъ сильнымъ. И ёнъ, хлопцяъ тэй, нікому ня 'б'ясняецъ, што
ёнъ видзіць за ёй нехорошія дэб'ла. Толькі оцецъ заставляя яго на ёй
жанитца. Ёнъ гавора: „голову отруби, а я на ёй жанитца ня буду ніколі.
Ожанаюся на кимъ-либо, да не на ёй!“ Ну, оцецъ мусивъ яго ожаниць
на другой. А тая да была у яго крѣпко удавшись,—улюбілася крѣпко.
И здэблалася яна хвора, и прося свойго бацьку: „ты мнѣ аб'яцаў посаги
пятсотъ цалковыхъ. Кабъ ты мяне три noci не ховаў и кабъ Ыванъ
три noci ночававъ при мнѣ, при мёртвой, и отдаць яму гроши гэты за
три noci!“ Пройшло мджа нядзѣля, можа й двѣ, Хрысцина тая и по-
мёрла. Приходзя тэй яе бацька къ Ывану и прося яго къ ёй на ночь,
и дабъ яму сто цалковыхъ за ночь. Ну, ёнъ пошовъ. Уходзя половина
дзяревни, сустракаецца зъ імъ старикъ. „Здрастві, Иванъ!“—Здоровъ,
старичокъ!—„Куды ты йдзешъ?“—А такъ и такъ, къ мёртвому цѣлу
ночаваць!—„Ну, будзецъ табѣ сяньни худо, да Богъ цябе спасе,“ гавора.
И дае яму кружочакъ: „сядзь, гавора, на гэтымъ кружочку на столѣ,
дакъ ина цябе ня ўвидая!“ Ну, собралось тамъ коло яе ў хаці можа
пятнанцаць, ці скольки, и ёнъ зъ ими. Ноччу, обѣ повночь, ихъ усихъ
сонъ зморивъ. Увесь народъ уснувъ, яна й подымаецца зъ лавкі. „Ну,
гавориць, Иванъ,—чаразъ цябе я смерць получила, я цябе ўдушу!“ На-
чиная шукаць яго,—ня можа, ня видзя. Шукала, шукала, покуль сама
ўпала. Ёнъ яе прибравъ, на мѣсто поклавъ, и начиная народъ будзіць:
„уставайця, рабаты,—што вы ўсі ўснулі? Про гэта імъ нічога ня гово-
риць. Давъ Богъ дзень—отправляетца домовъ.

На другую ночь приходзя яе оцецъ къ Ывану и дае двѣсьця цалко-
выхъ. „Якъ аб'яцаў я ёй лі посаги, дыкъ просила йна мянѣ, кабъ я
табѣ перадавъ!“ Иванъ гавориць: ступай, старикъ, я сычасъ іду! Идзѣць
ёнъ, половина дзяревни уходзіць, сустракая яго старичокъ, пытаецца ў
яго: куды ты идзешъ?—Иду, гавора, къ мёртвому цѣлу на ночь! Спра-
шуя старикъ: што, ці бывъ табѣ сильный страхъ? Ёнъ отвѣщая, што бывъ.
Старикъ гавориць, што будзя табѣ сильнѣйшій сягоньни! И дае яму кру-
жокъ другій: одзинъ, каа, дзяржи коло сэрца, а на другимъ сядзь,—то
будзя табѣ меньшій страхъ! Ночавало тамъ больше пятнанцаці душъ,
прибавилося уже на другую ночь. Подъ повночь подымаецца ина знова.
Тэй народъ уснувши, Иванъ одзинъ нѣ. Яна йца Ивана, гавора: церазъ
цябе помёрла,—живу цябе со свѣту!.. А видзѣць яго ня можа. И по-
туль искала, покуль упала. Ёнъ яе прибравъ, на мѣсто поклавъ, и бу-
дзя народъ: што вы мяне одного оставляеця, а ўсё спице? И ничо-

го не говора про гэты свой страхъ. Давъ Богъ дзень, отправився ёнъ домовъ.

На третью ночь приходзя отецъ яё опять; принося остальные двѣсця палковыхъ. „Ну, говора, Иванъ: послѣднюю ночь пераночуй ящѣ по прозьби моёй дочки!“—„Ступай, говора, старикъ,—я няўзабави иду! Идзѣ дзярэвняй, уходя полувина дзярэвни, сустракая яго старикъ тэй, спрашуй, „куды ты идзешъ?“—Иду, говора, къ мертвому цѣлу на ночь!—„На жъ табѣ, кажа, крыжокъ и накрыць на головѣ. Одзинъ къ грудзѣмъ прикладзи, къ сэрцу, на одномъ сѣсыци на столѣ, а третій на голову узложи! Якій ба табѣ ни бывъ страхъ—кабъ не злѣзавъ со стола: ня тронувся ничимъ!“ Приходзя ёнъ туды, а народу ўжо восемнацца душъ. Подъ полночь уси знова й заснули, а ёнъ сѣвъ на столѣ, однимъ кружкомъ накрывся, на другимъ сѣвъ, а третій къ грудзѣмъ прикладъ. Яна жъ послѣднюю ночь подвлялася ранѣй, кабъ яго поболѣ шукаць. Шукала, шукала, не могла видзѣць яго. Начиная свистать богатырскимъ голосомъ, собрала змѣй постарше сябе. Одна изъ нхъ говора: ёнъ тутъ, да нельзя яго сыскаць! Глянула у кѣминъ, у трубу, и видзиць, што сядзиць ёнъ на столѣ. Яна говориць: „на столѣ сядзиць,—треба пожки палиць! Треба, кажа, збираць котарыя два концы паленыя лучинки!“ Силно вѣюпилися яны искаць яго. Начинаяць палиць одну ножку стола, такъ што столъ стоиць на трохъ. Начинаяць другую,—ёнъ ня трогаетца со стола; палюць и третью—столъ стоиць своимъ порадакомъ. Прилетаюць два голубы и просюць пѣвнявъ: пѣвни, пѣвни, пѣйця вы! Отвѣщаюць пѣвни: пѣйця вы, коли вамъ пора,—намъ не пора! Запалюць яны уже чацьвѣртую,—три спалили. А яна пошла у хлѣвъ, ищучи яго; лошадымъ, коровамъ, сколько было, дакъ усимъ потривала голѣвы; уси крыши позворачувала, увесь домъ разорила,—шукала яго вихромъ. Ну, прилетаюць опять два голубы и просюць пѣвнявъ: „пѣйця, пѣйця, пѣвни: занявинно душа загибае!“ Пѣвни отказуюць: „пѣйця, коли вамъ пора,—намъ не пора!“ Ну, голубъ забруковавъ, пѣвнявъ на яго глѣдзючи запѣвъ. Тогда яна ўпала. Ёнъ начинае народъ будзиць: „што вы спице, ничого ня чуеця, якая тутъ война идзе? Узбудзиця яё бацьку, хай побача, што ў яго ў доми здзѣялося!“ А йна ляжиць сяродъ сяней. Ёнъ уже яё не прибиравъ. Отецъ тэй уставъ и спрашуй: „што гэта тутъ було?“ Ёнъ яму ўсё расказаваъ. „Няўжли йна такая, говора, проклятая?“ Посылая за попомъ хорониць яе. Раюць яму: голову отрубиць, осиновымъ коломъ пробиць, бо йна будзя больше ходзиць. Голову отрубили, и коломъ пробили. Поховали; попъ заклѣцію здѣлавъ, и цяперъ ня ходзя! Уся.

С. Ньжково, мовил. у. Отъ кр. Демьяна Николаева, 45 л. негр.

77. Жонка мертвая и мужикъ.

То жъ у Хоминцы (село) було. Жанщина была вѣдьма. Дакъ яна отто померла, а хозяйинъ жанився зъ другою. Тяперъ яна, таа першаа жонка, ходя да й ходя къ ямѹ по ночахъ,—*спить* зъ имъ. Тяперака яна ходя, а таа другаа ня знаа етаго, што ходя, ня бачила, а ёнъ узнававъ. Ходить дакъ ходить, и отвящаа яму: я, гувора, тябе задавлю! А ёнъ да ня выдававъ яе. А якъ сказала—задавлю, дакъ ёнъ дайся на вобчастьви и сказавъ. И попу давай говорить. Отъ ёнъ появлявъ откопать. Откопать появлявъ, и давай на яго сваритца: чаго ты, гувора, мовчавъ, чаго ты попереда мнѣ ня казавъ? А ёнъ гувора: я, гувора, батюшка, самъ упужався, я думавъ, што яна такъ обойдѣтца! Отъ, ёнъ появлявъ откопать. Откопали, значитца, яе, ажъ яна ляжить ницъ, и половины покрывала у яе няма,—тольки половина, а половину уже, знатца, отбила. Ето наметку, што на грудяхъ, значитца, покрывають. Коли поглядять, ажъ яна ня лазя, знатца, у свою пачору (могилу), а лазя яна чаразъ двѣ пачоры. Ну, тяперъ попъ появлявъ, вузъ дровъ штобъ привѣзли. Отъ яны дровъ пристаралися, и выняли яе, и узали, яе осиновымъ коликомъ пробили. И появлявъ ёнъ: накладитя, знатца, ловжъ! И склали ловжъ и поклали яе туды, штобъ яна, знатца, згорыла, штобъ яе на попялица. Отъ ёнъ появлявъ и кажа имъ: постанѣтя жъ, кажа, вы зъ мютлами кружка огня! Потпалили ловжъ той, отъ яна, знатца, и давай выскакавать: перша выскакавала мышшу, адыли дайся выскакавать вѹжомъ. А яны, знатца, яе ня пускаять: мютлами яе туды, уво 'гонь. Отъ яна выскакавала, выскакавала, адыли тыки згорыла,—знатца, яе вартовали. Яна тогды на попялица згорыла, завялявъ тогды ёнъ попяль той у труну у туу. Сограбли, закладыю здилавъ и похувавъ. Съ тыхъ поръ уже й годи, и нячуть яе.

Телешов. вол. юм. у.

А то колись вѣ за Приборомъ (дер.) новый млынокъ бувъ. Дакъ тамъ бувъ такій чаловѣкъ. И не ўнясе, бувало, отъ яго ниhto ничого: якъ хто што украдя, дакъ и стоять. Разъ ёнъ сѣкъ дровы у лѣси, и забувъ рукавицы. Пришовъ домовъ—няма рукавицъ. Ёнъ назадъ у лѣсь. А тыя рукавицы найшовъ, значитца, чаловѣкъ. Приходя ёнъ къ пню, мельникъ-то, а той чаловѣкъ и ни зъ мѣста, и стоять. Вѣ имецъ бувъ! Дакъ и ёнъ якъ померъ, дакъ и ходивъ.

И ў Борхови (дер.) вѣдьмакъ померъ. Дакъ ходивъ и народъ убивавъ. Дакъ появлявъ попъ откопать, а ёнъ ницъ ляжить. Дакъ яго осиновымъ коломъ и пробили.

Ето у вѣдьмакову шеуру ёнъ (чортъ) улазя, няхай яны зъ двора вѣт-ромъ, съ хаты дымомъ. Тяперака уже штось ня чутъ. Ето ходили, якъ зямля незаклятая була. А тяперъ яна, бачъ, уже парахрыщана, и лан-цугами, и дорогами, и чугунками—паракрыжована. Тяперака мертвяцы устають тольки у чѣтвяргъ на вяликодня.

78. Мертвецъ и жена.

Живъ сабѣ такъ одзинъ купецъ изъ жаню. Ёнъ товары развожувавъ по дзярвеняхъ, вѣдзивъ. Разъ поѣхавъ ёнъ съ товаромъ, и ня слышно, ня слышно яго. Жонка дужо по нмъ скучала, тошновала. А яго да было загубляно. Жонка тая тошнуецъ, жджець. Вотъ, водзинъ дзень, позно ве-чара, наѣхала къ ёй карета, господская, лошади хорошия. И выходзиць съ кареты купецъ, мужикъ яе. Ну, яна приняла усё ето, насыпала ко-нямъ овса. Уходзиць ёнъ у комлату. Повячерали, и лягли *спаць*. Потомъ ёнъ, лежучи, да придумавъ: ты мнѣ, жонка, вытопъ лазню! Ну, яна вы-топила, приготовила усё тамъ у лазни. Приходзиць у хату: ну, пѣй-дземъ, говориць, у лазню! Пошли у лазню. Ну, ёнъ узавъ, яе загубивъ тамъ, кожу зъ яе знявъ, печку накрывъ. Ну, ня слышно етой бабы, ня слышно... Назаўтраго собрався народъ шукаць, што нязвѣсно, дзѣ жъ ина. Посмотряць—на етымъ вѣрку стоиць ель громная, и выворотъ; овёсь етый ляжиць пѣлый у корыци, и два лѣтки голыя замѣсто лошадей. И пошли яе шукаць, дакъ у лазни нашли загубленую.

С. Братковичи, климов. у. Отъ кр-ки Авдогьи Харитоновой.

79. Кара у сто лѣтъ.

Дакъ ето були, значитца, товаришъ съ товаришомъ два хлопцы. Ну, тяперъ, яны любили значитца дѣвку. Тяперака, яны любили значитца—и той хоча ўзяць, и той хоча ўзяць. Тяперака, знатца, той узавъ, да одинъ одного и ўбивъ, товаришъ товариша. О! Хоча ёнъ тяперака, знат-ца, ўзяць яе за сябе. А яна яму отвящаа: „иди жъ ты, гувора, на туу могилу на ночь: и што табѣ тамока, знатца, издастца; тогды я за тябе и пойду!“ Тяперъ ёнъ пошовъ на туу могилу и занучувавъ. Занучувавъ ёнъ на той могиле, и отъ, тяперъ отвѣщаа угорѣ. Отвящаа яно угорѣ такъ: „о Господи! покорай туу душу виннуу! Што я яму здилавъ?“ Яно отвящаа: „покараю, кажа, да ў сто лѣтъ!“ И разъ такъ, и другій, и трэтьій. Цяперъ, ёнъ приходя, яна у яго и пытаа: што табѣ тамъ було? —А што жъ, каа, мнѣ тамъ було? Мнѣ было такъ: отвящало ўгорѣ: о Господи, покорай туу душу виннуу! Яно отвящаа: покараю, да ў сто

лѣтъ! Тяперъ таа дѣвка, значитца, и кажа: „о! ето ў сто лѣтъ, дакъ можво йти замужъ. Потому, у сто лѣтъ, дакъ я ще доживу вѣку: етаго я ще ня дожду!“ Ну, яны хорошевыко, значитца, побрались и пожа-
нились.

Ну, якъ жили яны, знатца, жили, жили—жили, и сыновъ пожавили, и тыя сыны своихъ сыновъ пожавили. Якъ жить, дакъ жить—добрались яны, знатца, до пращуровъ. И дайся яны такъ, зямли сабѣ, знатца, купили. Було ихъ уже дворовъ пять ти шесть—такъ вотъ, якъ у насъ недалёко ё Старинка. И дайся яны, изъ дярэвни выяхали на свою зямлю, бачъ,—усёй сямьёй. И тыя, што побрались ще жыво. Ну, выяхали и живутъ.

Ну, тяперъ, заихавъ къ имъ чанецъ. У насъ чанцовъ спражда богато було, у келяякахъ жили по Дунай—рацѣ (*Дунаемъ* у мѣстнаго населенія зовется *Диньиръ*). Спасались по тритцать годовъ и ничёго ня потрабляли опричь травы. И якъ пристановитца который, дакъ злеталось птаство и звярѣе збегалось, и хували яго. И ёнъ тамъ ляжавъ у зямлѣ, кольки годъ, а тогды выходивъ на верхъ, у святъ становився.¹⁾ Ну, дакъ заѣхавъ къ имъ чанецъ на ночь, нучувать. Тяперака ёнъ, зайхавши, занучувавъ и ставъ ёнъ читать на ўсю ночь у книжку. И давай читать, давай читать—читавъ, читавъ, и наконецъ того, яны ўжо положились спать, а ёнъ усё читаа. Тяперъ ёнъ на звущика на свуго, значитца, парубка, гувора: „ну што, запрагай, каа, лошадей, и выяжжаамъ мы изъ двура на ўсю ночь!“ Тяперъ ёнъ отвящаа: батюшка, коли-бъ вы говорили повидну, дакъ ба узнавъ, гдѣ збровья (збруа) ляжить—нарѣтники, хомуты; а якъ тяперъ, пѣночи, дакъ я яго ня найду у тямнѣти! А ёнъ отвяща а: якъ нибудь да закладай, штобъ мы зъ естаго двура выяхали. Цяперака, той парубокъ якъ ставъ шукать и понаходивъ, да кой-якъ знатца заклавъ туу лошадь. Уяжжаютъ яны зъ двора.

Тяперъ, яны пробѣхали трохи, можа гѣню, ти можа ступнѣвъ на десятокъ, ёнъ уздумавъ и гувора на парубка: ажа, кажа, бяжи,—я тамъ забывся, кажа, книжки на столѣ; якъ читавъ, кажа, дакъ хапавшись, забывся книжки на столѣ. Цяперъ той парубокъ побѣгъ. Прибггаа ёнъ икъ тому мѣсту, ажно яно потонуло—няма. Затонула таа, знатца, дярэвя, а столикъ той плаваа, знатца, съ книжкою по водѣ. Той парубокъ якся—тыки донявся, да туу книжку, знатца, и ўзявъ ись столика. Тяперъ, ёнъ ўзявъ туу книжку ись столика, дакъ той и столикъ, значитца, потонувъ, туды.

¹⁾ Въ Гомельскомъ уѣздѣ, въ окрестностяхъ Вѣтки, дѣйствительно существовали старообрядческіе монастыри и сильно было развито пустынножительство.

Отъ ёнъ туу книжку принося и отвѣщаа чанцу: „отъ, батюшка—
няма того уже селя, а тольки по водѣ столикъ плававъ и книжка; дакъ
я доплывъ и книжку узявъ. Якъ узявъ, дакъ и ёнъ уже туды потонувъ,
и потонувъ, знатца, туды уже наскрозъ!“ Тоды ёнъ гувора: отъ, знатца,
прагрѣшная була душа: и винная и навинная отвѣтили.

С. Телеши, пом. у. Отъ Прокопа Павлова, 40 л. слѣпого.

Неударяемое о слышится отчетливо.

Если намъ не измѣняетъ память, покойный Костомаровъ въ 1881 г.
напечаталъ въ приложеніи къ „Газетѣ Гатцука“ легенду „Сорокъ лѣтъ“,
имѣющую нѣкоторое сходство съ нашею.

80. Русалки.

Русалки перазъ мязу ня могуць перайцц, оттого и выялись; бачъ,
цяперъ земля уся перамѣрана. А спрежда, якъ земля була ня мѣрана,
ихъ було много. Бувало, выйци нельзя,—зашлокочаць. А ў лѣси, дакъ
ноччи тольки и чутно: гу! гу! гу! гу! Ажъ сумно. Давно колись, старики
казали, двюхъ приводили ихъ намъ у дзярэвню. Дакъ у ихъ жавоцкое
усё, тольки цыцки большія-большія, ажъ страшно, да волосы довгія. И
ничого не говора, тольки плача й плача, ракой ильлѣтца, покуль пусь-
цяць. А якъ пусьцяць,—тогды запяё, заграя, да ў лѣсь. Много було. Ну,
и надзѣля *Граная*, што яны на етой надзѣли катались, *трам* у лѣси:
гутатѣ-гуляля! гутатѣ-гуляля! Тольки бувало и чутно.

М. Бѣлмичи. Отъ кр-ки Агафьи Антоновой, 65 л. негр.

Русалки на Граной надзѣли катаютца. За гэтымъ самымъ у гэту на-
дзѣлю нихто ня ходзя ў лѣсь,—бачъ, опасуюцца. Разъ одна молодзица
ишла на гэтой надзѣли съ Царковища ў Приборъ зъ госьцей отъ матки.
Ну, matka яё й проводзила. Увайшли у лѣсь, а яна зъ лѣсу на дорогу
и выбыгла, и скачець-скачець. А тоды на бярэзину ускочила и давай гу-
татѣхатца: гутатѣ-гуляля! гутатѣ-гуляля! Яны якъ спужаютьца, да на-
задъ. Да пераночавали, а назаўтраго уже ўтрохъ пошли,—и бацька зъ
matkou и молодзица. Дыкъ вичагусянько ня бачили, ни-ни. А волосы,
кажуць, до долу до самага. И ў яё усё жаночча. Страхотѣ, не привядзи
Богъ! Гэто годовъ сорокъ тому було.

Д. Приборъ, церковиц. вол. Отъ кр-ки Марьи Ивановой, 66 л. знахарки.

А то вѣд у Вугольщини, откуль matka моя нябощица була ўзѣдзена.
Дыкъ яны разъ ѣхали съ конюшни, ураньни, много ѣхало, вярхѣми. А
яна къ имъ! Яны якъ кивнулись уцякаць уси, дыкъ одна дзѣвка и ўпа-

ла съ коня, -- вѣдомо, якъ тѣй каа, страхъ такий: спужалась и ўпала. Дыкъ яна на яё наскочила, накрыжъ разгарнула и зашлокотала. На-заўтраго и знашли мёртвую.

Тамъ же.

Ето дѣдъ нашъ расказававъ. Зыистари, в. б., были ласы усё. Було только три двory ў Бовсунохъ у насъ. Ёнъ живъ сто дватцать годовъ, а можа й больше, а помёръ годовъ пятьдесятъ назадъ. „Отъ, вы кажеть, худо вамъ жить! А вотъ намъ зыистари хуже було! Народу було мало, усё ласы; були ўсуды разбойники, разбивали народъ, вистожили, одинъ одного забиждали. Бувало, ни самому ў поля выйти, ни скотину выгнать: выйдуть изъ лѣсу и забяруть лучшую скотинку изъ стада. А не давать станъ, дакъ и самого укокошуть.“

„А то были ще русалки. Богъ вѣдая, што ето за русалки такия? Кажуть—женщины. Сама голая, страшная, волосы довгия у яе—танутца по гони, и ў яё, кажуть, усё такъ, якъ у чаловѣка, только не знашно, ти женщина, ти музчина—уси равны. Отъ тутъ, кажа, на Ковпитой (рѣчка), на курганку, роца була, дакъ ихъ тутъ самое гўльбища було. Гуляли яны большъ на Граной нядѣли. Дакъ возьмя на бярозу узлѣзя да за голючку волосьсямы привязатца, да ўнизъ опуститца, да й колышитца, и кричать, да: уу—гу! уу—гу!“

А то, бувало, пбйдемъ зъ нябошикомъ пчоль вынять. Дакъ ёнъ и показуя: „вд, кажа, соколъ,—во тутъ, вокругъ сосны трава ня росте; ето тутъ русалки скакали! Танчуть, каа, кружка за руки побравши. И такъ корогодъ здѣлають большій кружка сосны. Слава Богу, тяперъ народу размножилось, а тогды малность бѣло. А тогды, дакъ пбйдя чаловѣкъ у лѣсъ одзинъ, дакъ яна попадзе, да возьмя за хохольчикъ топорыща, што за обушкомъ, да якъ почане бить, якъ почане бить,—дакъ у пухъ собѣе чаловѣка... Страху задае.

Д. Болсуны, полтс. вол. рог. у. Отъ кр. Ѳедора Константинова.

... Русалокъ спрежда много було по лясѣхъ. Мы, бувало, и коняй не водили на Разгары—у понядѣлокъ послѣ заговѣнъ на пятровку, на Граной нядѣли, значитца: русалки дужо пугали. А коли злучитца, дакъ чаловѣка и зашакотать. Потуль, каа, будутъ шакотить, покуль чаловѣкъ зайдетьца уже съ смѣху...

Тамъ же.

81. Языкъ природы.

Живъ дзѣдъ зъ бабой, и бывъ у ихъ одзинъ сынъ. Ёнъ выросъ и ни-

чдо не хоцьв работать, только ўсё ходзівъ по лясу да бивъ гадзюкъ. Побивъ усихъ чисто гадзюкъ. Некого ўже биць. Разъ пошовъ ёнъ у лѣсъ и нашовъ большого вужа и хоцьв яго биць. А вужъ говдриць: ня би мяне, ты мяне не забьёшь! А луччай послухай ты мяне: идзи подъ кустъ, подъ гѣтый, тамъ ёсць яще три гадзюки, дакъ ты идзи послухай, што яны говоруць. Тоды мнѣ скажешь! Ёнъ пошовъ и чуя, говбруць яны: „треба намъ укусиць яго, и то ёнъ и насъ побьё!“ А одна говора: „только яго треба укусиць вышай сердца, а то яго вылячуць!“ Ёнъ пошовъ и кажа вужу: радзютца укусиць мяне!“—Ну, идзи, и яще послухай! Ёнъ пошовъ, и чуя,—говоруць: „яго можно укусиць на полянцы, якъ пріѣдзя браць жито!“ А одна говора: „я залѣзу у копу, и якъ пріѣдзя ёнъ и стаян браць копу, дакъ я яго и ўкушу за рукѹ, вышай сердца!“ Ёнъ пошовъ и расказавъ вужу ўсё, што чувъ. Вужъ сказавъ: я табѣ нараю, што здѣлаць! Ты не пожалѣй копы жита, а яще привязи возы два соломы и запали солomu кругомъ копы, а самъ стой съ кіемъ, и што будзя ляцѣць съ цяпла, дакъ ты кіемъ би и кидай у цяпло назадъ. Яна будзя скидатца усимъ усякимъ, а якъ скинетца дзѣвкой, тогды бярн яе за рукѹ и вядзи домовъ. Вотъ ёнъ пошовъ, набравъ три возы соломы, обцягнувъ кругомъ копу и запаливъ ету солomu. А самъ узавъ кій, и што съ огня ляциць, дакъ ёнъ кіемъ, ды й назадъ у вогонь кидает. Вотъ яна кидалася, кидалася и здѣлалася дзѣвкой и говора: я твоя, а ты мой! Ёнъ узавъ яе за рукѹ и повѣвъ домовъ. Привѣвши домовъ и говора бацьку: наймимъ яе! А бацька, ничего ня знавши, и говора: ну, наймимъ! нехай служба! Ды й нанавъ. Съ тыхъ само поръ стали яны щасливы, и стало у нихъ усяго много, разбогадѣли. Тогды бацька говора: „ну, мой сынъ, жанися ты на етой дзѣвцы!“ Ёнъ кажа: можно! Запыталися ў дзѣвки и поѣхали къ вянцу. Яна на вянцы, при попу, и говора своему мужуку: „коли ты, каа, усердзисься на мяне,—ўсё говори, и би сколько хочашъ, только не говори на мяне: гадыня. А то я помру!“... Ну, пожанившись, стали яны жиць ще луччай. Прожили зъ годъ, ци моо зъ два, и пошовъ ёнъ на ўсё лѣто у зѣработки. Яна безъ яго собрала добрдъ съ поля, насыпала уси клѣццн, и такъ, што нейдзи було дзѣваць добра. А одну рѣзку яна не ўвоспѣла зжаць, дакъ яна узалаковыбирала зерняты и засыпала повну хату. А солomu загадала потоптаць скотомъ. Погнали скотъ и потоптали солomu. Ажъ якъ разъ мужикъ идзе. Бѣча—ня жата яго рѣзка, и скотъ топча, усердзився на жонку и говора: „вотъ гадыня! Не могла зжаць, а пусьцила скотъ! Погодзи-жъ, я табѣ дамъ, якъ приду домовъ!“ Приходзя домовъ, ажъ яна стала гадыняй, и ляжиць на куцѣ. Ёнъ ставъ плакаць, бачучи, якъ ба не было, што бязвинно зругавъ, а яна говора: „ну, плачь, не плачь, а я ўже помру.

Возьми мене на лопату и няси ў болото!“ Завёсь ёнъ яё туды, яна ямѹ й говора: „ну, каа, ты будзяшъ щасьливъ; тольки якъ женисься, дакъ ня говори правды своей жонцы; а коли скажашъ, то помрешъ. А цяперъ возьми чараціну (очерётину), я табѣ дмухну!“ Ёнъ узавъ чараціну, одзінъ конецъ сабѣ ў ротъ, а другій ёй. Яна якъ дунула, дакъ ёнъ ставъ усё знаць, што й лѣсь говора, што огонь говора, што й вода говора, што скоцина, што добрѣ говора,—усё! Вотъ ёнъ пришовъ домовъ, пожанився зъ другой жонкой, и поѣхавъ къ тѣсцю у госьци. Ёдучъ, а кони говоруць: добрѣ нашаму ходзяину жиць, а ящѣ повесялѣ! Ёнъ засміявся. А жонка говора: чаа ты смяеься? А ёнъ говора: мало чаго я смяюся! Далай ёдучъ яны перазъ лѣсь, а лѣсь и говора: весялѣ жиць гѣтому чаловѣку, а ящѣ повесялѣ! Ёнъ узнѡвъ засміявся. А жонка пытаецца: чаа ты смяеься? А ёнъ ёй ничего ня сказавъ. Якъ пріѣхали на дворъ къ тѣсцю, дакъ добрѣ у клѣцѣ запѣло: весялѣ нашаму зяцю, и ящѣ повесялѣ! Ёнъ ня ўцѣрпивъ и зароготавъ. Жонка усердзилась и пожалилась бацьку й матцы, што мужикъ мой усё смяётца, а мнѣ ня говора, чаго ёнъ смяётца. Ёнъ, отпрогши кѡняй, приходзя ў хату, а яны утrophъ плачуць. „Чаго вы, кажа, плачеця?“—„Да, чаго? Што гѣто за жизь, што ты правды ёй ня кажашъ?“—„Дакъ мнѣ жъ няльга: я, коли скажу, то помру!“—„Ну, хоць умирай, а правду кажи! Думавъ ёнъ, думавъ, и говора: „ну, коли такъ,—сцялиця мнѣ посцель; я лягу, скажу вамъ правду, и помру!“ Яны послали посцель; ёнъ лёгъ, а яны узали свѣчку и дзержаць. Тольки ёнъ хоцьвѣ говориць, а пѣвянь подъ печчу и запѣвъ: „дуракъ якій гѣтый чаловѣкъ! Я семъ жонокъ маю, и то сунимаю; а ёнъ одну мая, и тую ня сунимя! Пошовъ ба ў клѣць, да ўзавъ ба плецъ, да знявъ ба шкуру съ плечъ!“ Ёнъ усхвацився съ посцели и говора: и вѣрно, дуракъ я! Пошовъ у клѣць, узавъ плецъ, да якъ отлупивъ жонку плецью!.. Годзя съ тыхъ поръ доходзиць правды. И цяперъ живуць хорошо.

С. Чигиринка, бых. у. Запис. отъ кр. Якіма Кечикова по моимъ указаніямъ г. Тихановичъ.

Въ с. *Переростъ, гол. у.* старикъ-мужъ понималъ собачій языкъ. Одна собака нажаловалась другой, что хозяйка въ отсутствіи хозяина ее прибила, не смотря на то, что она прогнала воровъ. Хозяинъ, вслѣдствіе этого, сталъ бранить жену, а та пристала съ распросами, откуда онъ узналъ объ этомъ. Когда старикъ лёгъ въ гробъ, чтобы, сказавши правду, умереть, пѣтухъ закричалъ: „кукареку! я двананцать жонъ маю и ни водной правды ня кажу!“ Старикъ схватилъ „супоню“ и наказалъ жену.

87. Мертвое тѣло.

Живъ сабѣ такъ одинъ купецъ. И бывъ ѣнъ жанатъ на другой жонки. Отъ первыя у яго застався одинъ сынъ, а зъ другой ѣнъ наживъ двухъ. Отъ, ѣнъ призывая етыхъ сыновъ, отъ другія жонки, и кажа: бяритя два возы товару и ѣдътя на ярмалокъ! Яны набрали да й поѣхали. Тогда приходя большій сынъ и говора: што жъ, татъ: тымъ сынамъ по возу товару давъ и на ярмалокъ пославъ, а я што жъ! Можя бъ я ще боляй за ихъ здѣлавъ, дарма што ты мяне за дурая считаешь!—Ну, коли ты разумный, кажа батька, дакъ набяри три возы товару и ѣдъ на ярмалокъ, да тольки штообъ товаръ продавъ и гроши узавъ, и штообъ замижъ трохъ, шесть возовъ товару домовъ привѣзъ! Ну, ѣнъ узавъ, три возы товару наклавъ и пошовъ къ батьку прощатца. Ну, батьку яго жалко стало; ѣнъ яму говора: будешь жа ты ѣхать, и на дорози будя табѣ большій лѣсъ, дакъ якъ трапитца табѣ увечари подѣхать къ яму, дакъ ночуй у поли, а ў лѣсъ ня ѣдъ проти ноци! Ну, ѣнъ и поѣхавъ. Ёдъ, ёдъ, и бача—ляжить на дорози мертвое тѣло. Ёнъ сабѣ и думая: Божа, Божа! хто яго возьмя и похоя, якъ свойго рѣдного? Возьмутка я яго да похояю! Да ўзавъ, на колёсы усклавъ и поѣхавъ. Ёхавъ, ёхавъ, догоняя братовъ. „Вотъ, братцы, ти бачили вы мертвое тѣло на дорози?“ —Нѣ, не бачили!—„А я жъ, кажа, во узавъ похоять!“ Отъ яны и кажутъ: ну, якъ изъ имъ, зъ дуракомъ, ѣхать! Ще у судъ забярутъ. И звярнули отъ яго. Поѣхавъ ѣнъ зновъ одинъ; заѣхавъ у сяло, нанявъ попа похоять того чаловѣка, отслуживъ по ёмъ обѣдню, и позвавъ на ховтуры усё сяло. Ну, тогда пріяжжая ѣнъ у городъ на ярмалокъ. Ставъ шукать ѣнъ сабѣ хлопчика ли помощи. Нанявъ одного; пошли снѣдаты: ставъ хлопецъ хлѣбъ рѣзати и уперодъ сабѣ отрѣзавъ, послѣ хозяйну. „Нехорашій жа, думая сабѣ, ето хлопецъ, коли сабѣ хлѣба рѣжа уперодъ за хозяина!“ Узавъ и прогнавъ яго. Нанявъ другого хлопца, и той такъ жа само,—и того прогнавъ. Сустракая тогда третяго,—малёнькій хлопчикъ иде: „дядячка, кажа, найми мяне!“ —Нѣ, кажа, ты ще малъ, мнѣ треба большаго!—„Дакъ ничѣго, кажа: я хочъ малъ, да боляй за большаго здѣлаю!“ Ну й нанявъ ѣнъ яго. Сѣли снѣдаты. Отъ хлопецъ уперодъ хозяйну отрѣзавъ хлѣба, а тогда уже сабѣ. Поснѣдавши, стали яны товаръ у балгани расклаждать. Дакъ той товаръ такъ скоро раскладетца, казавъ-ба живой. Отъ, стали яны торговать. Чужія жъ балганы пустыя, а ў яго, дакъ отбою нема отъ людей. Распродавъ ѣнъ живо свой товаръ. Накупивъ шесть возовъ товару у дворъ и збираетца ѣхати. Етый хлопчикъ и кажа: дядячка, возьми, кажа, мяне съ собой!—А дѣбро, поѣдомъ! Поклали товаръ на возы, сѣли й поѣхали. И подъяжжаютъ уве-

чари къ тому самому лѣсу. Хозяинъ говора, штобъ остатца на полі ночавать, а хлопецъ кажа: а нѣ, дядька, поѣдомъ у лѣсъ! Ну, поѣхали у лѣсъ. Той, бачъ, здався. Отпрагли коняй, пустили попасовать. Тогда хлопецъ выломавъ дубокъ сабѣ и пошовъ у лѣсъ. Ходя по ласу да посвиставая. Ишовъ, ишовъ, и приходя къ зямлянки. У той зямлянки сидятъ двѣнадцатъ разбойниковъ, тринаццатый атаманъ. Вотъ атаманъ кажа: выйду-ка я погляджу по звѣздахъ, ти нема кого у нашамъ лѣси! Приходя зъ двора: „ѣ, кажа, у нашамъ лѣси, на дорози, два чаловѣчки, и зъ ими шесть возовъ товару. Идита ўтрохъ ихъ убитя, а товаръ суды!“ Тольки тыя вышли зъ зямлянки, а ёнъ якъ шарахня ихъ дубкомъ, такъ усихъ и поклавъ. Ждавъ, ждавъ атаманъ, посылая ще троиэхъ: што яны тамъ заборилися, Вышли тыя, ёнъ и ихъ убивъ. И такъ побивъ чисто усихъ. Тогда хлопчикъ пошовъ у зямлянку, познаходивъ тамъ скрини грошай, и пошовъ звать хозяина. Иде да посвистуя. А хозяинъ той залѣзъ подъ возъ да ѣ колотитца, думая, што ёнъ на яго разбойниковъ привёвъ. Приходя къ ямѹ: ходи, говора, хозяинъ, золото брать! А той боитца съ подъ воза вылѣзати. Вытягъ ёнъ яго оттуль и повёвъ у зямлянку. А ёнъ яго прося: мой голубецъ, што я табѣ здѣлавъ. Возьми ты сабѣ усё добро, пусьти тольки мяне живого! А ёнъ кажа: эхъ ты, кажа: и добро твое цѣло будя и самъ живъ будешъ! Пришли къ зямлянки, ёнъ яму и показуя: бачишь, кажа, кольки я тутъ етыхъ собакъ побивъ?—Ето жъ, кажа, не собаки, а люди!—Нѣ, собаки: хай тутъ пособаччаму и пропадаютъ! Повёвъ яго у зямлянку, показавъ золото, серабро, гроши, шавки, сукны, панскія повозки, кони. „Отъ, кажа, бяри, хозяинъ, сколько хочашъ!“ Ну, запрагли тыхъ коняй у тыя повозки, навалили усё тое добро и поѣхали къ своимъ вожамъ. Пераночавали и поѣхали далая.

Ѣхали, Ѣхали, тогда хлопчикъ говора: „отъ, хозяинъ: пріѣдомъ мы у городъ, и тамъ продаётца золотая корватъ, и такая дорогая, што никто яё ня купя. У насъ тяперъ грошай много, куймо мы!“ Ну, поѣхали ѣ купили тую корватъ. Ъдути дальше, и заночавали на поли. Хлопчикъ той кажа хозяину: „сегодня ты ляжъ на возу спать, а золотую корватъ раскрой. И ўлятить у яё голубка, яна зачинитца, и скинетца голубка царевной. Ты ѣ жанись на ёй!“ Ну, такъ и было. Назауйтраго поѣхали яны дали, и пріѣхали у тое сяло, гдѣ ёнъ поховавъ мертвое тѣло, и тамъ обвѣнчавсь исъ царевной.—И собравъ на вяселья усё сяло. Хлопчикъ жа той хозяинову жонку ставъ тёткой звать. Поѣхали яны далая, заночавали зновъ у поли. Отвёвъ хлопчикъ коняй на пашу, лёгъ подъ вѣзомъ да ѣ ляжить. Тольки у пѣвнѣчъ прилѣтели три воронѣ, сѣли надъ корватѣю и запѣли: „Божа нашъ, Божа! собралась любимая пара, достали серабра и злата, и добраго молотца Булата, тольки ня довго на

свѣти будя жить. Яго мать-мачиха лихая, хоча яго съ свѣту страбить. Якъ дастъ яму першую чарку, дакъ ёнъ у попель згорить. А хто чуя, да кому скажа, той по колѣно камнямъ станя!“ Пропѣли и полятѣли. Заночавали на другую ночь. Зновъ прилятѣли три воронѣ и запѣли: „Божа нашъ, Божа! собралась любимая пара, достали серабра и злата, и добраго молотца Булата, тольки ня довго будя на свѣти жить. Яго мать —мачиха лихая, хоча яго съ свѣту страбить. Якъ дастъ першую чарку, дакъ ёнъ у попяль згорить. А ня стребя етымъ, дакъ кормя для яго коня, не коня, а змѣя. Якъ поѣдя на имъ кататца, дакъ ёнъ яго кости разнясе. А хто чуя, да кому скажа, той по поясъ камнямъ станя!“ На третью ночь зновъ прилятѣли и паять: „Божа нашъ, Божа! собралась любимая пара, достали серабра и злата, и добраго молотца Булата, тольки ня довго на свѣти будя жить. Яго мать-мачиха лихая, хоча яго съ свѣту страбить. Якъ дастъ першую чарку, дакъ ёнъ на попель згорить. А ня стребя етымъ, дакъ кормя для яго коня, не коня, а змѣя; якъ поѣдя на имъ кататца, дакъ ёнъ яго кости разнясе. А ня стребя етымъ, дакъ на третью ночь у постели ножомъ зарѣжа. А хто чуя, да кому скажа, той увесь камнямъ станя!“ Назаўтраго ёнъ кажа хозяину: „што, дядька, ти послухаешъ ты мяне, што я тябе просить буду?“—„Послухаю, тольки што?“—„А вѣдъ што: якъ мы прїѣдомъ домовъ, дакъ мачиха будя даватъ табѣ горѣлки выпить, а ты ня пи, да отдай менѣ. На другій день будя йна табѣ даватъ коня кататца, а ты ня ѣдъ, да пусти мяне упородъ поѣздить на ёмъ. А на третью ночь вяди самъ коня на ношлеги!“

Ну, прїяжджають яны ў дворъ. Мачиха тая якъ не разорвѣтца! Яё сыны прїѣхали зъ ярмалку безъ грошай и безъ товару, а етый повны возы золота привѣзъ. Сѣли вячерать, яна и дае яму горѣлки: „вотъ, каа, мой сынокъ: якъ знала, што ты прїѣдешъ, горѣлки табѣ хорошія приго-товала. На-тка, сынокъ, выпи зъ дороги!“—„Э, мамка, кажа ёнъ: я до горѣлки ня вотъ-то ласъ, а коли твоя ласка, дакъ нехай мой хлопецъ выптъ! И отдавъ чарку тому. А ёнъ, бравши, бытцомъ-то не нарощно, и ўпустивъ яе. Дакъ тамъ такъ мостъ и выгорѣвъ... На другій день мачиха кажа: „мой сынокъ, якъ знала, што ты прїѣдешъ,—откормила табѣ коника. Сядька, покатайся на имъ!“—„Добро, мамка, тольки нехай мой хлопецъ поспробуя! Узавъ хлопецъ товкачикъ зялѣзный и поѣхавъ. Тольки конь ставъ подыматца зъ зямли, а ёнъ яго товкачомъ по голови. И такъ умордовавъ коня, што той насилу ноги притѣгъ. „Ну, кажа, дядька,—тыперь садись, пояжджай: не коня выкормила, а кабана!“ Съѣвъ ёнъ, проѣхавъ трохи, а конь той и ногъ не потягня. Ёнъ узавъ и вярнувся. Выскочила мачиха и пытая: а што, сынокъ, ти добрый конь?“—„Э, выкормила ты, мамка, не коня, а кабана. Мачиха тая ажъ трескаетца

отъ злости. На третьюю ночь хлопецъ кажа хозяину вѣсти коняй. „Да ти ў насъ, кажа, вѣсти некому, паробковъ нема, ти што?“—Ну, мало што, вяди ты! Повѣвъ ёнъ коня на ночлежки, а хлопчикъ узавъ, отчинивъ золотую корвать да й легъ збоку, дли тетки. У повночь приходя мачиха зъ ножомъ, а ёнъ уставъ да й ходя. Дакъ яна кинула ножъ да й побѣгла. А хлопчикъ изновъ лёгъ. Назаўтраго ураньни приводя хозяинъ коняй, уходя къ жонки, ажъ изъ ёй хлопецъ спить. „А, кажа, дакъ ты такой! Мне пославъ коняй вѣсть, а самъ къ тетки подъ бокъ! Я тебе за ето повѣшу!“—Ну, повѣсишь, дакъ вѣшай! Тольки ходи, я табѣ покажу, гдѣ вѣшаты! Привѣвъ яго у садъ, ставъ подъ вишняй и говора: во тутъ сабѣ вѣшай! Тольки чаразъ семь годовъ родитца ў тебе дятёнокъ; якъ будутъ яго христить, дакъ ты возьми, уколи яму иглой мезяный палець, да той кровью помажъ мене, дакъ я зновъ живъ буду. А тяперъ слухай суды, што я буду говорить! Ти помнишь ты, якъ я табѣ казавъ ня пить горѣлки отъ матки, ня ѣздить на конѣ уперодъ за мене, и вѣсти [коняй на вошлегъ на третьюю ночь. Тяперъ я тебе за етыя три дни отратовавъ три разы отъ смерти: горѣлка, што табѣ matka давала, была съ отрутой. Колибъ ты яе выпивъ, дакъ згорѣвъ ба у пѣпаль. Конь, што давала matka, бывъ ня конь, а змѣй. Коли бъ ты сѣвъ на яго уперодъ за мене, дакъ ба ёнъ твоѣ кости разнёсь. Сѣночи мачиха хотѣла тебе у постели зарѣзати. Коли бъ ты лёгъ, а не я, дакъ ба стольки ты й живъ. Ето сказали мнѣ воронъ, якъ мы ѣхали; тольки казали, што хто чуя, да кому скажа, дакъ камнямъ станя!.. Сказавъ, такъ и ставъ камнямъ. Хозяинъ той плакавъ, плакавъ надъ имъ! Ну, тогды, родивсь у яго чаразъ семь годовъ дятёнокъ. Якъ стали яго христить, дакъ ёнъ проколовъ у яго мезянецъ, и побѣгъ, помазавъ той камянь кровью. Якъ помазавъ, такъ камянь и ставъ зновъ хлопчикомъ. „Ну, што, кажа, хозяинъ: ти знаешь ты, хто я такой?“—А Богъ жа тебе знаа! Я не знаю!—„Я жъ, кажа, душа того чаловѣка, што ты поднявъ на дорози да поховавъ! Мне Богъ пославъ къ табѣ, штобъ я табѣ добро какое здѣлавъ, што ты мѣртвое тѣло християнское прикопавъ!...“

Г. Бѣлица. Запис. В. Р. Романовъ.

Сходная съ этою сказка помѣщена въ отдѣлѣ Мисическихъ „Булатъ добрый молодець“.

83. Три Коляды.

Ѣхывъ разъ одзинъ панъ и заѣхывъ къ одному мужуку нучуваць. А гэтый мужикъ говориць: „я пана не пушѣ у хату, кыли мнѣ, панъ, ня будзеца басьни байць, казки казаць! Усѣ-тки вы письменныя,—нѣйдзя мно-

го ихъ вѣдыеця!“—А, вѣдыю, вѣдыю и съ книжыкъ и ны памяць! Ну, мужикъ пусьчивъ пана у хату. Панъ раздѣвсья, сѣвъ на лавцы. Тоды мужикъ говориць: „ужо шъ вечыръ, панокъ, дыкъ збай, панокъ, троху баекъ, скажы троху казыкъ, а тамъ и спаць!“ Ну, панъ и пычавъ: Ляпѣла сыва зъ острыва ды ў востровъ... Ляпѣла сыва зъ острыва ды ў востровъ... Мужуки слухыли, слухыли, и пызаснули. Тоды и самъ панъ лѣгъ и заснувъ. Уси спяць, ня спиць тольки кучыръ яго, чуецъ усё, идзѣ што пышавелитца. Тольки ёнъ слухынецъ, ашъ пыдъ вокно потходзиць першыя Коляда. „Во, каецъ: я чула отъ людзей, што тутъ паны байки баюць, казки кажущъ; ашъ тутъ и баекъ не баюць и казыкъ не кажущъ! Пойду, кыли дороги криничный обярнуса. Якъ будзецъ панъ ѣхыць, ды захочыць напйтца, дыкъ якъ напѣтца, дыкъ и опражѣтца. А хто гѣто почуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй по колѣно ў землю ўѣдзецъ!“ А сыва й пошла. Тольки тая пышла, приходзиць другая Коляда. Подышла пыдъ вокно и говѣриць: „во, я чула отъ людзей, што тутъ паны байки баюць, казки кажущъ; ашъ тутъ паны и баекъ не баюць и казыкъ не кажущъ. Пойду, при дорози обярнуса яблыныкъ—зылотый листокъ, сярэбрыны листокъ, зылотое яблычко, сярэбрыное яблычко. Якъ панъ захочыць ихъ зѣсьцы, ды наѣстца, дыкъ и опражѣтца. А хто гѣто чуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй по поясъ ў землю ўѣдзиць!“ Тоды приходзиць пыдъ вокно третья Коляда. „Во, каецъ: я чула отъ людзей, што тутъ паны басыни баюць, казки кажущъ; ашъ тутъ и басыней не баюць и казыкъ не кажущъ. Пойду, при дорози обярнуса ложкымъ. Якъ будзецъ панъ ѣхыць, ды захочыць спаць, дыкъ якъ положитьца, дыкъ и не ўстанецъ. А хто гѣто почуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй по шыю ў землю ўѣдзецъ!“ И пышла. А кучыръ усё чысьценько гѣто и чувъ.

Нываўтрыго раненько поѣхывъ панъ дальше. Ъхыли, ѣхыли, прѣжжаюць ихъ свѣтлый криницы, а на тѣй криницы зылотѣй кубычыкъ. Панъ говѣриць кучыру: придзержы коняй, я пойду напѣюся: пиць хочыцца, хуць ты помри. Тольки хоцѣвъ злѣспи, а кучаръ по коняхъ якъ удариць, кони тѣя якъ пубягущъ! Панъ кричыць на кучыра: пыдожджи, пыдожджи! А кучыръ ящо лѣпи коняй пыгоняецъ. Ихъ, панъ тоды усердзився! Ставъ биць кучыра у плечы. Панъ бѣецъ кучыра, а кучыръ коняй. Али-тку пераѣхыли криничку. Ъдуць дали, ашъ прѣжжаюць къ яблыныцы,—зылотый листокъ, сярэбрыны листокъ, зылотое яблычко, сярэбрыное яблычко. Панъ узнова кричыць кучыру: придзержы коняй, пойду яблычко сыщикну,—ѣсь хочыцца, хуць помри! Ды тольки хоцѣвъ злѣспи, а кучыръ по коняхъ якъ удариць, кони тѣя якъ пубягущъ! Ихъ, панъ ще боли усердзився. Ставъ кучыра биць: я цябе, каецъ, у вострогъ пы-

саджу! А той усё коняй пыгоняець. Панъ бѣеъ кучыра, а кучыръ коняй. Али-тку ушкробъ кучыръ отъ яблннки. Ъдзь, ѣдзь дали, пріѣхыли къ ложку. Панъ узнова говориць: пристой тутъ, я пойду посплю: спаць хочыцца, худъ ты помри! Ды только злѣзиць—а кучыръ по коняхъ якъ удариць, кони тѣя якъ пубягуць! Ихъ, панъ ящо больше усердзився; ставъ кучыра биць, ругаць: постой, каець, сукинъ сынъ! Пріѣдземъ у дворъ, я цябе у Сибиру сошлю! Ну, а кучыръ усё кѣваяй пыгоняець. Панъ бѣеъ кучыра, а кучыръ кѣнаяй! И ушкробъ отъ ложка.

Пріѣхыли у дворъ. Кучыръ разгмуздавъ кѣнаяй и пошовъ зарызь къ пану. „Вотъ што, мой напочыкъ! Я сягоньни цябе не послухавъ, и ты сабѣ ссылай мяне у Сибиру. Али упяродъ сыбарй усихъ людзей зъ дзеравень съ твоихъ на дворъ,—я словъ пяць людзѣмъ скажу. А тоды ўжо ссылай у Сибиру!“ Панъ собравъ усихъ чысто людзей къ сабѣ на дворъ. Кучыръ выпросивъ у пана кыня. Сѣвъ ны кыня и пычавъ гывориць гѣтому народу, што ны дворѣ бывъ. „Вотъ, говориць, братцы! Якъ мы съ панымъ нучували у мужука, дыкъ уси заснули, только я одзинъ не спавъ. Чую, ашъ приходзиць пидъ вокно Коляда и говориць: „во, я чула отъ людзей, што тутъ байки паны баюць, казки кажуць, ашъ тутъ и баскъ не баюць и казыкъ не кажуць. Пойду, обягнуся при дорози крыниций. Будзецъ панъ ѣхыць, ды зъ мяне напѣтца, дыкъ и опражѣтца. А хто гѣто почуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй пы колѣно ў землю ўѣдзецъ!“ И пышла.. А конь—щовкъ! пы колѣно у землю ўѣхывъ. Вотъ видишь, панъ, зачимъ я не хоцѣвъ сыстановиць кѣнаяй ли крыницы!.. Ну, только я слухую, ашъ приходзиць другая Коляда и каець: „во, я чула отъ людзей, што тутъ паны басыни баюць, казки кажуць; ашъ тутъ и басень не баюць и казыкъ не кажуць. Пойду, при дорози обягнуся яблннкой—зылотый листокъ, сяребрыный листокъ, зылотое яблычко, сяребрыное яблычко. Якъ будзецъ панъ ѣхыць, ды яблыкъ наѣстца, дыкъ и опражѣтца. А хто гѣто почуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй по поясъ ў землю ўѣдзецъ!“ И пышла... А конь тѣй—щовкъ! у землю по поясъ уѣхавъ. Дыкъ вотъ, панъ, зачимъ я не сыстановивъ коняй ли яблннки!... Ну вотъ: только отыйшла другая Коляда, ашъ приходзиць пидъ вокно третѣця и говориць: я чула, што тутъ паны басыни баюць, казки кажуць, ашъ тутъ ниhto и баскъ не баюць и казыкъ не кажуць. Пойду, при дорози обягнуся мяккимъ ложкымъ. Панъ захочецъ на мнѣ спаць, дыкъ якъ ляжець, дыкъ и не ўстанецъ. А хто гѣто почуецъ, ды пану довѣдзиць, тѣй по шыю ў землю ўѣдзецъ!“ И пышла... А конь тѣй, што ѣнъ сидзѣвъ—щовкъ! у землю по шыю! Дыкъ вотъ зачимъ я не сыстановивъ кѣнаяй ли ложка!.. Соскочивъ съ кыня, хоцѣвъ яго зъ зямли вѣпцаць, али няможно ничего здѣлыць. Прибѣгли тутъ людзи, стали откапываць яго. Кыпали, кыпа-

ли, только бѣ откыпачъ, а ёнъ скрозь-донья и пошовъ. Ну, тоды панъ отписавъ кучыру пыловину свойго хдльвырку и здѣлывъ баль для ўсихъ людей тыхъ.

И я тамъ, на тымъ балю, бывъ, мѣдъ-вино пивъ; дали мнѣ чыпалу, я побѣхъ пы двору; дали мнѣ скиворобу, я побѣхъ пы городу; дали мнѣ смыкъ, я пы двору шымыкъ; дали мнѣ смыляную кобылку, пыстырнакувъ джгутъ и капусьцяныя сядло, я й поѣхывъ. Пріѣхывъ къ жиду, ажъ высыпали жидзеняты, якъ шырынча,—сцягнули мяне съ кобылы. Идѣ бывшы свиньни, капусьцяныя сядло зѣбли; идѣ бывшы козы, пыстырнакувъ джгутъ зѣбли. Давъ Богъ, што сонца стало,—и мыя смыляная кобылка растала...

Пустын. вол. стнн. у.

84. Тоне.

Живъ то помѣщикъ, и бывъ ёнъ дужо нездоровъ; бывъ богатъ, ды нездоровъ. И ёнъ поѣхувъ на ўзяченья у чужую зямлю; зранли ямъ, што тамъ дохторы лѣпшія. Ну, поѣхувъ туды, побывъ тамъ; цяперъ ямъ тамъ малёнько полѣпшало, ѣдзецъ ёнъ назадъ у свою сторону, и обхарчився да послѣдняго кувнера,—и самъ зголодавъ и лошаdzi, агъ—ѣсь нечаго. И такъ, што ёнъ бывъ нявѣрный; а якъ зголодавъ, тоды увѣривъ, што ё Богъ на свѣци. Давай ёнъ просиць и молиць Бога, кабъ создавъ хатку цѣплую, перинаты мяккія, хлѣбъ чистый и квасъ кислый, то ўсю ночь ба басыни баивъ ба и сказки сказывавъ, наѣвшись ды напившись. Ну, давъ Богъ яму хатку цѣплую, и квасъ кислый и хлѣбъ чистый,—и столъ застиланый, и квасъ постановленный. Пріѣжжаецъ ёнъ къ тэй хади, обнимаецъ яго цѣмная ночь. Ёнъ на хурмана каецъ: сходзи поляdzi: ци гѣто шинокъ, ци гѣто такъ домокъ—а нучуваць треба проситца! Тэй хурманъ зылѣзъ съ кдзлувъ, увыйшовъ у хатку, посмотрѣць—нема никого; только стоиць столъ застиланый, и поставленъ квасъ кислый, и ляжиць хлѣбъ чистый, и лежаць перинаты мяккія. Тоды ёнъ говѣриць пану: што никого у хади нема, а только стоиць столъ застиланый, и поставленъ квасъ кислый, и ляжиць хлѣбъ чистый, и лежаць пярины мяккія. Ну, панъ говориць: тутъ будземъ нучуваць! Подѣхыли яны подъ вокошко; хурманъ выпрагаецъ коній, а панъ пошовъ скорѣй у хату ўжо. Отпрогъ хурманъ лошадей тыхъ, привязавъ ихъ къ будзи, а тоды и самъ увыйшовъ у хату. «Ну, говориць: крой хлѣбъ, наливай квасъ,—будземъ ѣсь!» Ёнъ наливъ квасу, накроивъ хлѣба,—повячерали. Посьцель хорошая стоиць, застланая—панъ лёгъ отдыхаць на посьцели, а хурманъ лёгъ подъ вокошкымъ: треба коній пилнуваць, кабъ хто не ўкравъ. Панъ жа лёгъ и заснувъ у перинатахъ на посьцели,—и на басыни забывся.

И выжлычка малёнькій у яго бывъ, и того накормили, и того съ собой положивъ у посьцели. А хурманъ ня спиць. Тоды, у самый улягъ, приходзюць у хату три паненки, и одна съ однэй говоруць: «во, панъ про-сивъ у Бога, кабъ хата цёплая, перинаты мяккія, хлѣбъ чистый да квась кислый, дыкъ ба ўсю ночь басьни байвъ ба и сказки сказывавъ; а цяперъ во якъ ёнъ на правдзи стоиць: забывся, якъ наѣвса ды напився,—лѣгъ и заснувъ. Што мы яму здѣляемъ? Вотъ я яму якую машину подвяду: якъ будзець ёнъ заўтра ѣхыць, обяруся я криницю, свѣтлую водзицю, та-кею, што вода будзець усё рѣвно якъ крышталъ. Якъ будзець ёнъ ѣхыць, яму захочетца пиць непремѣнно. Станець ёнъ пиць, я яго зѣмъ; яму не прощѣ гэтаго!» А выжлычка гэтый вурчиць, ли пана лежучи. А йна ка-ець: «а хто гэта чуець, ды пану скажець, тэй по колѣни каменемъ ста-нець!» А другая паненка говѣриць: «нѣ, я яму лѣпшую штуку удзару: обяруся посьцелею—подушки пуховыя, перинаты шавковыя. Якъ будзець ёнъ ѣхыць, захочетца яму отдохнуць у хорошей посьцели; ёнъ якъ ля-жиць—я яго зѣмъ!» А выжлычка ўзнава завурчала. Тоды яна говѣриць: «а хто гэта чуець, и пану скажець, тэй по поясъ каменемъ станець!» Хурманъ тэй ляжиць и ўсё гэта чуець. Тоды третъя говѣриць: «нѣ, я яму лѣпшую штуку укрою: я яблонку обяруся—золотое яблоко, ся-ребраное. Якъ будзець ёнъ ѣхыць, захочетца яму яблока непремѣнно; ёнъ яблоко отщикнець изѣбсь,—я яго зѣмъ!» А выжлычка ўзнава за-вурчала. Яна тоды говѣриць: «а хто гэта чуець, ды пану скажець, тэй соўсимъ окамянѣць!» Хурманъ гэтый ляжиць, только душа ў имъ ся-дзійць: што тутъ будзець? А панъ ня чуець, храпѣць.

Тоды давъ Богъ дзень, панъ уставъ, говѣриць на хурмана: подавай мнѣ воду мытца, пора намъ выѣжжаць ужо! Тоды ёнъ воды подавъ; ёнъ помывся, одѣвса. Ну, говѣриць: наливай квась, крой хлѣбъ, будземъ ѣсьци опяць: ящѣ ци страпитца на дорози, ци нѣ! Ёнъ квасу наливъ, хлѣба накرويدъ, и сѣли и поѣдали. Хоцѣвъ панъ хлѣба съ собою узяць, хлѣбъ тэй не дався,—только што поѣдавъ два разы. Ну, хурманъ коній за-прогъ, усьѣли и поѣхали.

Ўдзъ яны, ўдзъ—стоиць криница, свѣтлая водзица, такая, што прамо якъ крышталъ. И захоцѣлося пану пиць непремѣнно. «Стоѣ, говѣриць: я пиць хочу!» Только ёнъ злѣзаць, а хурманъ по кѣняхъ, а ёнъ яму по ‘карку! Алитку поѣхали. Ўдзъ, ўдзъ—стоиць посьцеля такая, што ёнъ такѣя ни разу ня видѣвъ. И зморивъ яго сонъ, такъ-што непремѣнно яму хочетца на ёй отдохнуць. «Стоѣ, говѣриць: отдохну тутѣцьки на пось-цели!» А хурманъ по кѣняхъ. А панъ яму по ‘карку: ёнъ по кѣняхъ, а ёнъ по карку: ёнъ по кѣняхъ, а ёнъ по карку! И проѣхывъ посьцель, не давъ яму отдохнуць на ёй. Тоды яны ўдзъ, ўдзъ, ажны стоиць яблонка

при дорози—золотое яблочко и сребраное. Ёнъ говориць: стой, говориць, стой: надо яблочка госьциничка дзяцёмъ нащипаць, бы сколько ня были у чужей зямли, а такихъ не видали! А хурманъ по коняхъ, а панъ яму по карку. Ёнъ по коняхъ, а ёнъ по карку; ёнъ по коняхъ, а ёнъ по карку—оттрепавъ яго такъ, што ёнъ тольки—што живъ. А не давъ яму яблочка отщикнуць.

Тоды пріѣжжаюць яны домовъ. Радъ ёнъ гэтуму, што яго Богъ вярнуў су ўзлячєння, съ того, што ёнъ выздоровѣвъ. Цяперъ, ёнъ собравъ бясѣду, справивъ балъ. 1) Ну, пили яны, гуляли, паны, корољки, и разсѣдувався ёнъ изъ ими, што злучалося яму у дорози,—и хата, и перинаты, и квась, и хлѣбъ, и вода тая, и посьцель, и яблонка, и што хурманъ яму ничего не давъ здѣлаць. Тоды яны разсѣдувалися вывесцы яго и простралиць. Сычасъ позываюць у комлату хурмана и кажуць: якъ ты пана ня слухувъ, што страплялося яму у дорози и тое и сѣе—и воды напѣца, и отдыхнуць, и яблока отщикнуць, а ты ничего не давъ—дыкъ цябе присуджано простралиць! Ёнъ цяперъ говѣриць: «панѣва—корољѣва, будѣца ласковы, якъ Богъ на неби: я збаю басьню, скажу сказку, тоды ужо што хочєца, дѣлайца со мной!»—Ну, дѣбро, говориць: послушаемъ басьни твоѣ!—«Дайца мнѣ, говориць,—выведзѣца самага лѣпшаго коня съ стайни: я на коня сяду и буду басьню байць!» Такъ сычасъ коня съ стайни яму вывели. Ёнъ сѣвъ на коня, а яны кругомъ цѣпъ обняли, ворота позачинили, кабъ ня ўцѣкъ, и стали кружкѣ яго басьню слухыць. Ну, ёнъ и почавъ: «слухайца, говѣриць, панѣва—корољѣва! Якъ мы ѣхили зъ дороги домовъ, обхарчилися,—ни самимъ, ни конямъ, зъ голоду помирали. Тоды просивъ панъ Бога, кабъ создавъ Богъ хатку цѣплую, перинаты мяккія, квась кислый и хлѣбъ чистый—напився бъ, наѣвся и ўсю ночь тоды басьни бъ байць и сказки сказывавъ. Ну, создавъ Богъ намъ хатку цѣплую, перинаты мяккія, квась кислый, хлѣбъ чистый, мы напилися, наѣлися,—такъ панъ и лѣгъ, и заснувъ, поѣдавши. А я ня сплю, коніѣ пилнѣю. У саму пѣвныць приходзиць три панєнки у хату и кажуць: вѣ якъ панъ на правдзи стоиць: напився, наѣвся и на басьни забывся! Тоды одна говѣриць: я яму штуку укрою! Якъ будзєць ёнъ назаўтраго ѣхыць, захочєца яму пиць. Дыкъ я обярнуся криницу; ёнъ напѣтца, я яго и зѣмъ. А хто чуєць, ды пану скажєць, тѣй по колѣно окамянѣець!..» Такъ конь тѣй по колѣно и окамянѣвъ... «А другая говѣриць: я лѣпшую машину подвяду! Якъ будзєць ёнъ назаўтраго ѣхыць, я обярнуся посьцелью. И яму захочєца

1) По др. вар., бесѣда собрана по требованію хурмана, послѣ того какъ панъ, по совѣту жены, рѣшилъ его застрѣлить. Собралось королевство, паны всѣ, судить хурмана.

отдыхнуць; дыкъ ёнъ якъ ляжиць, дыкъ и ня ўстанець! А хто гэта чуець, ды пану скажець, тэй по поясъ окамянѣець!..» Такъ конь по брухо и окамянѣець... «А третьця говориць: э, я амѹ лѣпшую штуку удзярѹ: якъ будзець ёнъ ўхыць, я обяруся яблонку—золотое яблочко и сяребраное яблочко. Ёнъ якъ отщикнець, я яго зьѣмъ. А хто гэта чуець, ды пану скажець, тэй увесъ каменемъ станець!» Такъ конь тэй и окамянѣець. А ёнъ съ коня соскочивъ.

Ну, тоды здѣлалі сѣданыя опяць. Судзи-судзи, присудзили яны пану смерць. А ёнъ остався на пановымъ мѣсьци, у яго маёнтку.

Рясн. в., стнн. у. Кр. Иванъ Даниловъ.

Въ той же вол. сказка варьируется такъ: Поѣхаль панъ на теплыя воды. Ъхаль, ѣхаль,—усталь и ѣсть захотѣль. И говоритъ кучеру: „вотъ, капъ мнѣ, кажетца, хатка цѣпленъкая, ды хлѣбъ чистый, ды квасъ кислый,—дыкъ бы ўсю ночь, кажетца, басыни байвъ!“ Немного отѣхали, стоить хатка теплевъкая, и въ ней хлѣбъ чистый и квасъ кислый. Панъ поужиналь и лёгъ спать, а кучеръ не спить, такъ лежить, коней „пилнуецъ“. Въ полночь сразу пришли три сестры, три Коляды, и смѣются: „ха-ха-ха! ха-ха-ха! Вотъ якѣя цяперъ людзи ня вѣрныя стали! Казавъ усю ночь басыни бѣ байвъ, а цяперъ вѣ спиць!“ Первая Коляда дѣлалась криничкой и за предупрежденіе пана грозила окаменѣлостью по колѣни; вторая обращалась въ яблоньку и угрожала окаменѣлостью по поясъ; третья—въ кровать—столбчикъ золотой, столбчикъ серебряный, шелковыя простирадлы—и угрожала полнымъ окаменѣніемъ. Возвратившись съ теплыхъ водъ, панъ хотѣль кучера повѣсить и собралъ по этому случаю къ себѣ царей и королей, которымъ кучеръ и сообщилъ, сидя на конѣ, причину своего непослушанія. Конь окаменѣль, а кучеру отдана половина имѣнія. Также: все имѣніе и жену.

Напомню кстати, что подобно тому, какъ извѣстныя пѣсни пріурочиваются къ тому или другому періоду или событію, такъ и сказки, по мнѣнію бѣлорусса, должны разсказываться только „въ Коляды“—рождественскія святки (25 декабря—6 января, святые вечера). Во время моихъ этнографическихъ экскурсій, преимущественно лѣтнихъ, мнѣ часто приходилось встрѣчать отказы въ сообщеніи сказокъ со стороны казанниковъ на томъ только основаніи, что „сказки говорятъ въ Коляды, а не лѣтомъ“. Вышеприведенныя сказки, очевидно, имѣють тѣсную связь съ этимъ воззрѣніемъ, и въ этомъ отношеніи небезынтересны.

ДОПОЛНЕНИЕ.

(Матеріалы, собранные во время печатанія.)

1. Богъ и Адіаволь.

Вотъ, начинався свѣтъ. Ня было тоды зямли, одно моря. И плавывъ у пузури Адзіаволь по морю. Ишовъ Богъ и спрашіець: «што за людзи?» Адзіаволь говориць: свое людзи!—«Вылѣзай съ пузуря ко мнѣ, Господзь говориць: ци будзешъ ты мнѣ слуга?»—А [скажица, Господзи!—«Достанъ ты мнѣ у мори зямли!»—Якъ жа мнѣ достаць, Господзи?—«А вотъ якъ доставаць: лѣзь опяць у моря и скажи: Господзи Божа благослови! ды й бросайся на дно у моря, и силйай рѣтомъ!» Адзіаволь не послухавъ Бога. Ёнъ нырнувъ у моря и сказавъ: Божа бѣсла! И не узавъ ничего, Опяць узнырнувъ ёнъ наверхъ. Господзь у яго спрашіець: «ци ўзавъ зямли?»—Нѣ, не ўзавъ!—«Якъ жа ты говоривъ?»—А я говоривъ: Божа бѣсла!—«Ты скажи: Господзи Божа благослови, дыкъ возьмешъ!» Адзіаволь сказавъ: Господзи Божа благослови! и нырнувъ у моря и ўзавъ цѣлый ротъ зямли. Ну, и вынырѣць ёнъ зъ моря. «Ци узавъ?» Господзи спрашіець.—Узавъ!—«Ну, отдавай яе мнѣ и ня тѣй!» Ёнъ выдавъ зъ рота зямлю; а ў лѣвой сторонѣ затаивъ зямлю и овёсъ и грячиху. Пошовъ Господзь сѣиць зямлѣ и разныя хлѣбы, не хватаецъ грячихи и овса. Ёнъ хвацився къ Дѣмону. А ў Дѣмона стала росць у роци земля и ўсё, што ёнъ затаивъ отъ Господа. И ставъ ёнъ выкидаць усё зъ рота, и посѣивъ мохъ, болоты, осѣтъ, крапиву. Спрашіець Богъ у Дѣмона: «ты утаивъ отъ мяне?»—Господзи, утаивъ!—«Што жъ ты утаивъ?»—Осотъ ды крапиву!—«Нѣ, ето ня 'сотъ, ни крапива, а овёсъ ды грячиха; ето моимъ кресціянямъ на пожитокъ!» И стали овесъ ды грячиха. А болоты такъ и остались. Здѣлывыся земля. Стали людзи. Дѣмонъ што задумаваць: справивъ сабѣ вѣнъницу и гонить вино. Ишовъ Богъ и Микола и Ягорій, и ўвидзиди яны—дымъ идзець зъ дому. Тоды Богъ посылаецъ Миколу: «идзи, поглядзи, хто тамъ такей!» Микола пошовъ. Уходзиць у прѣваръ: здраствица, говориць, вамъ! А Дѣмонъ говориць: а здраствица, здраствица!—Што вы тутъ робица, Дѣмонъ?—А вотъ, Миколай: гонимъ квасокъ! Вычарпнувъ яму чайный стаканъ и подносиць: извольца вамъ, Миколай, выпиць нашего кваску!—Нѣ, мы етого ня ўживаемъ! Ну Дѣмонъ яго признасудивъ, присильничавъ. Выпивъ стаканъ вина Микола, и вясѣлъ остановився, и начавъ разговариваць зъ имъ. Ну, ожидавъ Миколу Богъ довгое ўремя зъ Ягорьемъ,—не дождався. Посылаецъ Ягорью. Пришовъ Ягорій: здраствица вамъ! Што тутъ, Миколай, забавився?—А вотъ, говориць: подясыли кваску попиць—такей хорошій и

пріятный! Поднісиць етый Дэмонъ и Ягорью. Ягорій не хочѣвъ, потомъ того выпивъ. Ставъ и Ягорій вясѣлъ, начавъ разговариваць. Господзь дожидавъ, дожидавъ,—пришовъ и самъ у виньвицу. «Што жъ вы тутъ забавились, Микола и Ягорій?»—А вотъ, Господзи: Дэмонъ поднёсь намъ кваску, такого пріятнаго,—такъ вясѣло намъ и пріятно! Подносиць Дэмонъ и Богу квасу: извольця, Господзи, вамъ выпиць! Господзь сказавъ: отступи, нячистый духъ! Отобравъ отъ яго квасъ етый и здавъ яго кресціяннѣмъ.

Завѣвъ Дэмонъ садъ сабѣ и завѣвъ сабѣ пчолъ. И ўвознавъ Господзь и пришовъ къ Дэмону: «дай ты мнѣ три пчалы тольки!» Дэмонъ говѣриць: бяриця больше, Господзи!—«Нѣ, мнѣ тольки надо три пчалы!» И узавъ Богъ три пчалы и повѣсь. Нызаўтраго хвацисѣ Дэмонъ,—нема пчолъ у яго, ни одной. Прибѣжавъ къ Богу: Господзи, моѣ пчолы у васъ усѣ!—«Вотъ, Дэмонъ: ето ни ли цѣбе пчолы, а ето пчолы тольки ли кресціяннѣ. А я табѣ укажу пчолы!»—Пыкажиця, Господзи! Повѣвъ Господзь Дэмона къ осини; тамъ персьни гудуць большѣя. «Вотъ табѣ пчолы, Дэмонъ!» Дэмонъ узрадывавсѣя и заплисавъ. (Далѣе слѣдуетъ разсказъ: Солдатъ и Смерть, и о діаволѣ пѣтъ упоминанія).

С. Забѣлышинъ, кл. у. Отъ кр. Антона Васильева, 35 л. негр.

2. Тоже.

У тое ўремя, якъ ящо не было ничего на зямлѣ, а стоявъ одзвинъ плечень, Господу Богу захоцѣлось развесѣци по етой зямлѣ усяго. Ёнъ исказавъ одно слово—и ўсѣ явилосѣ. Тольки не явился чаловѣкъ. Тоды Господзь Богъ идзець дорогой, и задумавъ: якъ бы зъ моря достаць зямли? Оявляетца къ яму чортъ и говѣря: Господзи, я доставу! И полѣзь у моря, доставъ рукой зямли. Выплывъ, поглядзѣвъ у рукѣ—ажно нема ничего. Полѣзь опяць, опяць ухапивъ рукой, и выплывъ изновъ ни съ чимъ. И ў третій разъ такъ: ничего не доставъ. Тоды Господзь Богъ сказавъ: дуракъ ты, чортъ: и етаго не ўхитрисѣ здѣлаць!.. Пославъ Богъ свойго ангела. Тѣй якъ пришовъ къ зямлѣ на двѣ моря, узавъ зямли ў ротъ; и вынесъ у роци къ Богу. Богъ узавъ ету зямлю и ўдунувъ у яе душѣ, и здѣлавсѣя чаловѣкъ. А съ того чаловѣка здѣлавъ яму и жану. И звали ихъ Адамъ и Ева.

И жили яны много на зямлѣ, и было у ихъ много дзяцей. Пришовъ разъ Адамъ вечарѣмъ зъ работы, и силно ўморивсѣя. И лёгъ спаць на лавцы. Назаўтраго уси устали, а ёнъ спиць. Тоды меншій сынъ Явель пошовъ и ставъ яго будзійць: «бацька, видно ужо! пора ўставаць!» А ёнъ и ня думаецъ. «Ну, нехай ящо поспиць трохи!» каецъ бѣльшій сынъ

Кавинъ. И ёнъ такъ спавъ пять дней и пять ночей и не знали яны, што зь имъ дзѣлаць.

Тоды явився имъ Богъ и давъ зёрнятку, и сказавъ: укиньця ето зёрнятко ямѹ у ротъ! Яны ўкинули тое зернятко ў ротъ, и сычасъ съ того зернятка выросъ дубъ. Ну корни того дуба были не ў зямлѣ, а на варху. Дыкъ яны хоцѣли ихъ обкопаць, кабъ кряпчѣй стоявъ. Тольки стали копаць, ажъ земля уся здзѣлалася каменемъ: нейдзи зямли ўзяць. Якъ перестануць копаць—опяць земля, а якъ почануць копаць—камень. И нельзя имъ ниякъ обкопаць корення. Тоды выскакуя икъ имъ чортъ и говоря: «што мнѣ будзя, коли я здзѣлаю, кабъ земля вамъ далася узятца?»—А што будзя: мы ня вѣдыемъ, што ты хочашъ?—«А вотъ што: коли дасьцѣ мнѣ уси тья души, што умираць будуць, дыкъ здзѣлаю!»—Ну, дыкъ што: бяри сабѣ!—«Ну, дыкъ расписывайся на етомъ!»—Чимъ жа я буду писаць?—«А давай ножъ, разрѣжамъ палець мезенець, и кровью распишися!» Ну, такъ и здзѣлали,—расписались. И обкопали корни дуба, якъ слѣдуя.

И съ тыхъ поръ уси души стали поступаць къ чарцямъ у некло, покуль не пришовъ Богъ на зямлю, и не разоривъ некла.

Ну, дыкъ вотъ тоды людзи познали, што умэршихъ треба закапываць у зямлю и садзиць на могили дзєрєвѣ. Затымъ и пяперъ вѹ на кладзищахъ дзєрєвѣ.

М. Молоstownка, чер. у. Сообщ. кр. Мих. Мельниковъ, 23 л. грам.

3. Чаго пярунъ.

Гэто спорувавъ Богъ (вар. Илья) зъ нячисьцикомъ: «я цябе, каець, забью!»—А якъ ты мяне забьешъ: я схуваюся!—«Куды?»—Подъ чаловѣка!—«Я чаловѣка забью, грѣху ямѹ отпущу,—а цябе забью!»—А я потъ коня!—«Я й коня забью; чаловѣка на гатымъ мѣсьци награджу, а цябе забью!»—А я потъ корову схуваюся!—«Я й корову забью; хозяйну на гэто мѣсто награджу, а цябе забью!»—А я подъ будынокъ!—«Я й будынокъ спалю; чаловѣка на гатымъ мѣсьци награджу, а цябе забью!»—А я подъ дзераво схуваюся: тамъ ты мяне не забьешъ!—«Я дзераво разобью, и цябе забью!»—Ну, я потъ камень схуваюся!—«Я й камень разобью, и цябе забью!»—Ну, дыкъ я, каець, схуваюся у воду потъ корчъ, потъ колоду!—«Ну, тамъ твое мѣсто, тамъ сабѣ будзь!»

Дыкъ гэто коли удариць идзѣ пярунъ, дыкъ гэто Богъ нячисьдика бѣець. Ёнъ, якъ находзиць хмара, здаецца ци собакомъ, ци свиньней,

и кошкую—абы чинъ; ды й хуаетца потъ ного—нибудзь. Тоды тамъ
пярунъ бѣецъ. Стнн. у.

Вообще же человѣкъ, «забитый пяруномъ», считается счастливымъ, точно такъ же, какъ и женщина, умершая отъ родовъ. При сужденіяхъ о громѣ, часто можно слышать желанія: «Ахъ, дай Божа, кабы мяне пярунъ забивъ, а жонка кабы зъ роду помёрла! Щасьливый ба бывъ я чаловѣкъ!»

По общему мнѣнію, прочно установившемуся повсемѣстно и во всѣхъ слояхъ бѣлорусскаго населенія, перунъ бьетъ особою *стрѣлою*. Въ Бѣлоруссіи, да кажется и въ другихъ мѣстахъ, такими стрѣлами считаются орудія каменнаго вѣка, такъ и называющіяся «перуновыми стрѣлами».

Когда бывають удары грома, то стрѣла, убивъ нечистика, уходитъ, по мнѣнію народа, въ землю. Но, какъ предметъ небеснаго происхожденія, она не можетъ долго оставаться въ грѣшной землѣ, и постепенно поднимается изъ земной глубины къ верху, такъ-что чрезъ двѣнадцать-семи-три года, смотря по глубинѣ, выходитъ на поверхность. Только тогда и можно найти стрѣлу.

Понятно, что нахожденіе стрѣлы считается также счастьемъ, и ее держать въ домѣ, какъ средство противъ козней нечистика жа—домового. Впослѣдствіи, вѣроятно на этомъ уже убѣжденіи, установилось мнѣніе, что въ домѣ, въ которомъ имѣется стрѣла, никогда не ударитъ громъ. А съ теченіемъ времени ихъ стали употреблять и противъ слугъ нечистика: вѣшать надъ дверью коровника, чтобы преградить доступъ въ него вѣдьмамъ, отбирающимъ у коровъ молоко; ¹⁾ хранить въ пчельникахъ, для сбереженія пчолъ отъ суроцъ; ²⁾ привлекать судей на свою сторону, ³⁾ и т. п. Деревенскіе мудрецы—знахари, само собою разумѣется, воспользовались такимъ отношеніемъ массы къ стрѣламъ и ввели ихъ въ число своихъ «сильно дѣйствующихъ», и потому дорого цѣнимыхъ, средствъ.

Какъ медикаментъ, стрѣлы употребляются въ трехъ видахъ: для механическаго растиранія живота при родахъ, а также грудей и вымени—при опухоляхъ; въ видѣ порошка, получаемого соскабливаніемъ или толченіемъ стрѣлы—при родахъ и вообще желудочныхъ болѣзняхъ; наконецъ, цѣлебную силу получаетъ вода, пролитая знахаремъ чрезъ отверстіе, находящееся въ молоткѣ или сѣкиркѣ, при леченіи *уроковъ* и испуга.

¹⁾ Въ этомъ случаѣ особенно дѣйствительны стрѣлы, освященные въ день Пасхи вмѣстѣ съ куличами. ²⁾ По большей части хранится стрѣла, пролежавшая извѣстное время, по секрету, въ алтарѣ, подъ престоломъ. ³⁾ Для этого стоитъ только, идя на судъ, заложить запазуху себѣ стрѣлу, подобно тому, какъ въ грамотной средѣ это дѣлается съ «Сномъ Богородицы».

Необходимо, впрочемъ, оговориться, что молодое поколѣніе бѣлоруссовъ, на основаніи однакоже собственныхъ опытовъ, позволяетъ себѣ сомнѣваться въ цѣлебной силѣ стрѣлъ. Это обстоятельство заставило знахарей, про всякій случай, придумать теорію, что съ теченіемъ времени лечебная сила исходитъ изъ стрѣлъ, и послѣ двѣнадцати—семи—или трехлѣтняго употребленія, онѣ перестаютъ исцѣлять больныхъ, и должны быть обязательно брошены въ огонь—святое святому.

Разумѣется, что эта печальная теорія, вмѣстѣ съ толченіемъ порошковъ и высѣканіемъ огня изъ кремневыхъ ножей и копій, во множествѣ губить орудія каменнаго вѣка.

4. Откуда нечистая сила.

Нечистая сила во откуль. У Адама и Евы було дванатцаць паръ дзяцей. Дыкъ приходзиць къ имъ Богъ: «дзѣ ваши дзѣци? покажица мнѣ своихъ дзяцей!» Ну, дыкъ яны шесць паръ показали Богу, а шесць паръ подѣ дубъ сховали. Дыкъ Богъ тыхъ узавъ, помятусивъ, помятусивъ: бѣольшую сястру за меньшаго брата, мѣньшую за бѣольшаго. Богословивъ ихъ,—росьциця, каець. Тоды, пошовъ Богъ, Адамъ и Ева пошли къ дубу. «Давай, каець, и мы помятусимъ такъ етыхъ!» Приплили къ дубу, а ихъ и нема. И посичасъ нема.

Дыкъ во: якъ мы отъ етыхъ шасьци паръ, такъ ~~яны~~ отъ тыхъ шасьци паръ. И ихъ стольки, сколько й насъ. Тольки, што ихъ ня видно, затымъ, што ихъ отъ Бога ховали.

Ну, и вотъ жа, на вутрени, у вяликодня, идзи зъ яйцомъ у лѣсъ, къ бурелому, ды скажи три разы: «Христось воскресъ, хозяйнъ полявый, лѣсовый, домовый, водзяный! съ хозяйошкой, зъ дзѣтками!» Дыкъ и выйдзець христосуватца. Во.

М. Хотьславичи.

5. Пярунь и сатана.

Стоявъ у насъ на поли дубъ, сажнявъ пяць уво 'бхвацц. Дыкъ ~~енъ~~ туды и заховавсь. Дыкъ якъ найшла хмара, ятъ ударила,—дыкъ плаху, такъ пудовъ у сто, и отхвацило! Довго по вѣтру качалась, покуль и ўпала. И дойшло до корнявища, а ~~яго~~ не добило. Сйлянъ дубъ крѣпко. Тѣ дыкъ ~~яго~~ и ў треисподнюю зямлю бѣецъ, а тѣ не добило. Остався у корнявищи (~~енъ~~), ды только хрипиць: вотъ, якъ бабы платьця жлукцюць,—хр-хр-хр-хр! Дыкъ няможна було на поля выйци, хоцьби поля кйдаць: гремиць и гремиць,—страшно! Дыкъ могли призваць попа, кабъ закла-

цію положивъ. Якъ положивъ, такъ и замовкъ. А поля такъ и зовѣтца «Грямучее».

Д. Воробьевка, хотьсл. в.

6. Тоже.

У Воронини (дер. сѣнн. у.) надъ рѣчкой єсь гѣра (древній городокъ). Дыкъ тутъ на гэтой горѣ пярунъ чорта забивъ. Дыкъ єнъ тамъ троя сутокъ лежавъ. А тоды найшли яго и стали хуваць. Дыкъ возили, возили зямлю на яго, возили, возили—ня можно зарыць яго. Што за дзень навоюць, закопаюць, назаўтраго полидзяць, а єнъ на вярху ляжыць. Бились—бились,—ани! Покуляцьки ўжо—ци соснилось кому, ци што—ўзяли ды ўво ‘топокъ пѣвня запрагли. Дыкъ тольки три разы зямли привязли на имъ, дыкъ и засыпали яго.

Рясн. в. сѣнн. у.

7. Тоже.

А то такъ съ повварсты отъ Почаевичъ (село сѣнн. у.) дыкъ єсь бярозки; обедджанъ такъ кругомъ ковалочекъ зямельки небольшенькій. Дыкъ тутъ пярунъ забивъ змѣя. Ну, дыкъ якъ тольки забивъ, дыкъ якъ пошовъ дожджъ, пошовъ дожджъ—двоя сутокъ узѣпоръ ишовъ; усѣ чисто позатаплювало. Тоды людзи стали яго хуваць. Выкопали ямку, уклали яго туды и засыпали. Тольки засыпали, а єнъ узновъ на вярху. Яны опять яго засыпали, а єнъ ояць на вярху. Што тутъ робиць? А дожджъ идзѣць и идзѣць. Думали яны, думали, и придумали возиць зямлю на пѣвню. Ну, стали возиць, стали возиць—и засыпали. Якъ засыпали и дожджъ перашукъ. А тая мясьціна и цяперака «Змяёвкой» зовѣтца.

Д. Слудцы, сѣнн. у. Вблизи Почаевичъ.

8. Рокъ.

У водного чаловѣка довго ня было дзяцей. А тоды, подъ старосць, родзился у яго сынъ. Ёнъ имъ уцѣшаетца, радуецца,—вѣдомо, одзивъ єнъ у яго. Отъ єнъ росцѣць-росцѣць, агу—приходзиць къ яму чаловѣчакъ такъ нѣйкій,—Богъ яго вѣдаецъ хто, можа ето Господзь бывъ,—єнъ жа жъ ходзиць по зѣмлі. Пришовъ и говориць: «ахъ, говориць, якій у цябе славный хлопчикъ! Али ня довго ты имъ будзешъ радоватца: на такимъ то й такимъ роду яго пѣрунъ забьецъ!»

Вацька тэй туды, сюды: што дзѣлаць? И надумався: здзѣлаю-тка я

склепъ муруваный, глубоченный. Яно яго тамъ не достанецъ! И почавъ дзѣлаць склепъ. Сынъ пытаецца: «на што ты, татъ, дзѣлаешъ это?»— А, мой сыночъ: тоды увидзишъ! Ну, кончивъ тэй склепъ; такій склепъ, што й ня було такого: глубокий, товстэй,—сцѣны у три сажни.

Вотъ приходзиць тэй дзень, якъ яму ужу умираць треба. Ба-чиць бацька—находзиць маленькая хмарка. Ёнъ каець: «мой сыночъ! абѣцано миѣ, што цябе сяньни громъ забѣдъ. Лѣзь ты, сынку, у етый склепъ схувайся!» А ёнъ каець: «ахъ, татъ! што ты говоришъ? Ну, отъ Бога разви можно схуватца? Отъ Бога не схуваецся! и ў склепи забѣдъ. Ды ящо й засыплець мяне такъ, што ты й косточакъ моихъ не най-дзешъ; и не приховаешъ мяне. Я жъ лучше останусь такъ; выйду на чистое пѣля. Якъ убѣдъ—ты мяне поховаешъ, косточки мое прикопаешъ!»

И пошовъ у чистое пѣля на горушку; ставъ адзінъ на чистомъ поли, и ставъ Богу молитца, ставъ молитца. Молитца и кланяецца, молитца и кланяецца. А хмара ўсё ближе, ближе... Якъ найшла, якъ ударила—да ў тэй склепъ! Дыкъ што жъ ты думаешъ: развоевала увесь чисценько, и камень на камень посклала у кучачки,—зъ зямлѣй сражняла. И по-шла. А ёнъ якъ стоявъ, такъ и стоиць у чистомъ поли. И цѣль остався. Умоливъ.

Хотъел. в. метисл. у.

9. Мосей.

Пришовъ разъ Мосей къ Богу и говѣриць: чудзень ты, Господзи! А Богъ яму каець: «Мосей, ты чуднѣй за мяне! Пощупай-тку ты голову!» Ёнъ тоды щупъ за голову—ажны ў яго рѣги на головѣ.

Вотъ затымъ яго й цяперъ богомазы пишуць зъ рогами.

Рясн. в. стынн. у. Отъ кр. Семена Яковлева, 62 л. малограм.

10. Зачимъ жида не ядуць свинины.

Якъ мучили Суса Христа, дыкъ жида узяли, вочи яму завязали, ды жидовку и посадили подъ корыто пузатую (беременную). Тоды развязали вочи Сусу Христу и пытаются: «ну, коли ты Богъ, увознай, хто тутъ сядзиць?» А ёнъ каець: «хто жъ тутъ сядзиць: свинья съ поросятами!» Яны корыто подняли, смяютца: «ай Богъ, ну Богъ, угадавъ!» Коли по-лидзяць, ажны тамъ и правды свинья съ поросятами. Дыкъ вотъ, зна-читца, свинья имъ приходзитца цѣтка; за тымъ имъ и явялно свиньи ѣсци.

Стынн. у.

11. Откуда знахари.

Сусь Христось 'ходзивъ по зямлѣ съ апостолами. А жида подложили потъ корыто дьявола. «Ну, коли ты Богъ, узнай: хто потъ корытомъ?» — А гадина, скручившись! Открыли корыто, а тамъ гадъ, скручившись, ляжиць. Апостолы кричаць: Михаилъ — архангалъ, руби яго! Той рубанувъ, на дванатцаць кусковъ рассѣкъ. Ну, уси тыя куски и поповзли. «Ай, Божа жъ нашъ: цяперъ усихъ людзей поядуць!» — Нѣ, не поядуць! И давъ Сусь Христось апостоламъ дванатцаць заговоровъ; а апостолы передаліи міру. Съ того й пошлн знахари.

М. Хотьславичи, мст. у. Отъ знахара.

Среди знахарей существуетъ впрочемъ и болѣе трезвый взглядъ на свое ремесло; намъ не разъ приходилось слышать такія откровенности: «ахъ, панокъ, панокъ! гомовишъ, што на ротъ лѣзя, грахъ на душѹ хапаяшъ; а усё зъ гора. Пд міру намъ пойти, дакъ ня дадутъ, скажутъ — работать ня хвора. А гдѣ яд, тыя работы, вбѣймашъ у насъ, у бо-былства? А якъ погimoniшъ, дыкъ и дають!» и т. п.

12. Богъ, баба и мужикъ.

Жѣала баба на полі зъ дзяцѣнкомъ. А тоды дзяцѣнокъ закричавъ; дыкъ ина легла ды й кормиць яго цыцкой, и сама ѣсць. А йдзець Богъ по дорози и спрашѣець: «баба, покажи мнѣ дорогу туды й туды!» Дыкъ ина ўзяла ды ногой и показыець: «вунъ, каець, ина!» — Ды нѣ! ты жъ, голубка, устанъ цы покажи добро! — «А, мнѣ неколи!» — Ну, будзець жа табѣ неколи до вѣку, покуль ты жива будзешъ, — што ты мнѣ ногой дорогу показала!

Пошовъ Богъ дали. Приходзиць къ мужуку. Ёнъ кбсиць. «Покажи мнѣ, чаловѣкъ добрый, дорогу туды й туды!» — Кинувъ чаловѣкъ косяць и повѣвъ Бога. Привѣвъ яго къ дорози, вынивъ табаки, самъ нюхаець, Бога частуець, зюкаюць. Богъ тоды говориць яму: «ну, придзешъ жа ты, чаловѣча, домовъ, дыкъ табѣ будзець часъ, слобода! А баби ниразу!»

Дыкъ вотъ мужикъ и цяперъ: придзець домовъ, побѣдаець, и отды-нець часъ якѣй. А бабамъ усё неколи.

Сьинн. у.

13. Богъ, богачъ и бѣднякъ.

Ишовъ Господзь по зямли зъ двоими апостолами — зъ Миколоасемъ и зъ

Ягоріємъ. И приходили къ богачу, адзѣ богачъ пахавъ свою полянку у семь сохъ. И садзилися богачовы¹снѣдаць. Господзь говора на апостоловъ: просиця и вы, снѣдаць будземъ у яго! Яны потходзюць къ яму, говоруць: здрастуй вамъ! хлѣбъ и съ сольляю! Богачъ отвѣчая: милосьци прошу снѣдаць! Микола говора: мы етаго и хочымъ! и просиць у цябе хочымъ!— «Нѣ, братцы, говора: 'мяне ёсць кому работаць, ёсць кому й поядаць! А йдзиця дальшы: хто нибудзь дасць и вамъ поснѣдаць. Пошли дальшы. Приходзюць къ бѣдному. Бѣдный паша. Яны сѣли у концы полоски яго и ожидаюць, покуль ёнъ пріѣдзя къ имъ. И говоруць яму: Божа поможы табѣ работаць! А ёнъ имъ отвѣщая: спасибо!—Ци ня можно ў цябе поснѣдаць намъ?—А подожджиця, говориць, дзядзюшки: я тамъ говоривъ хозяйцы, штобъ ина у кого-нибудь позычыла муки, и можа куляшъ наваря, али спячэ коржъ, и здѣлая якого нибудзь ботвинья, и прынясе мѣ снѣдаць; то мы поснѣдаемъ! Ну, яны сидзяць, ожидаюць. Такъ яна й нясе снѣдаць яму. Зготовила ботвинья и спекла кѣржакъ. Садзятца яны снѣдаць, то ёй нявузносно: што поднесла одному, а ёнъ сѣдзя съ собой трѣхъ. Тутъ и одному мало поѣсць, а не четвярымъ. Яны сѣли снѣдаць, и снѣдали; то ще осталось у ихъ снѣданья: большы прибавилось, якъ ина принесла. И ўси наѣлися досыта. Ина етому удивляется: што ѣли-то хорошо, да ўсё й осталось.

Ну, яны благодарили и пошли дальшы пуцѣмъ. На стрѣчу къ имъ вовкъ. И прося: Господзи, погибаю смерцю голодной; да позвольця идѣ што—нибудь зѣсць! Господзь говора вовку: бяжи по дорози етой; тамъ отъ чаловѣкъ пахавъ на лысой кобыли. Ёнъ кобылу отпрѣгъ, и самъ побѣдавъ, спаць лёгъ. Дакъ ты кобылу тую зарѣжъ, да й самъ подѣжъ.

Господзь лёгъ съ апостолами отдыхаць. Юрью стало жалко: ахъ, говориць: етый чаловѣкъ самъ добувавъ, да й насъ кормивъ, а мы цяперъ, говориць, зло яму творимъ! Да я пойду да замажу лысину гряззюю,—ну вовкъ не позная, што йна лысая була! Юря побѣгъ и замазавъ лысину грязью.

Прибѣгая вовкъ къ кобыли. Вокругъ яе ходзивъ, только лысины не нашовъ. Обращився зновъ къ Богу: Господзи, говора: ходзя кобыла, да ня лысая, а ўся вороная!—А ето, говора, лысина грязью замазана! Бяжи зарѣжъ, да й самъ подѣжъ! Вовкъ прибѣгъ, кобылу зарѣзавъ, ды й самъ подѣвъ. Чаловѣкъ етый уставъ, то не на комъ ужо яму работаць. То начавъ плакаць и Бога ўмоляць: за што, Богъ, наказуешъ ты мяне? Апостолы тогды Богу говоруць: богачъ намъ не давъ снѣдаць, ну того вы не наказуеця; бѣдный намъ давъ поснѣдаць, то вы наказуеця яго!—Богачъ отдалися отъ мяне и забывся на мяне; а бѣдный постоянно мысля и думая про мяне, а не 'тдаляетца 'тъ мяне,—то будзя й

душа ў мяне. А богатаго будзя душа у пекли! Тутъ ёнъ уцѣшаецца, а тамъ душа будзя уцѣшатца у пекли!..

Д. Киселевка, самотейв. в. черик. у. Кр-нъ Оома Григорьевъ.

14. Грѣшная душа.

Уво днэй хади была клямка ў дверахъ. И хто тольки не прйдзець ли гэтыя клямки, дыкъ заўсёгды одзежу разорвець. Якъ бы далёко ни йшовъ, а ўсё-тки одзежу разорвець. Тоды разъ пришовъ у гэтый домъ ксёндзь. И ў яго была примовка: ангель съ тобой. Тоды ёнъ идзець у двери, а клямка одзежу и разорвала. «Ахъ, каецъ: што ты гэта, ангель съ тобой?» Якъ тольки ёнъ сказавъ гэтыкъ, такъ сычасъ: ахъ, ахъ, ахъ! дзякуй, дзякуй, дзякуй!—съ клямки. А ноччи приснився ксяндзу ангель и сказавъ: «ты спасъ грѣшную душў! Яна сидзѣла на клямцы и усякаго чапала, кабъ хто сказавъ на не што святое!»

Съинно. Отъ мѣщ. Мар. Павловской, католичка.

15. Андрей Крицкій.

Андрей Крицкій бувъ колись, зъ молодыхъ годовъ, вяликимъ разбойникомъ, и много побивъ чаловѣчацкихъ душъ. А тогды ёнъ надумався, покинувъ разбои и пошовъ къ батьку, къ матцы просить прощенья. Пришовъ домовъ, упавъ батьку—матцы на ноги, и просивъ ихъ простить яму за ўсё, що ёнъ здѣлавъ. Ну батька й матка яму ня простили. Ёнъ тогды убивъ свойго батька, убивъ свою матку, и пошовъ къ попу, щобъ накинупъ на яго покуту. «Вотъ, говора, батюшка: посповѣдуй мяне! На мнѣ грахи невяликія: я бувъ разбойникомъ, поўбивавъ богато людей, и ўбивъ свойго батька й матку!» Попъ яму отказуя: що тябе, Андрей, няльга сповядать! Ёнъ рассердился—убивъ и попа. Приходя къ другому попу—и той такъ жа само кажа. Ёнъ и того ўбивъ. И такъ поўбивавъ шесть поповъ. Приходя напослѣдокъ икъ сѣмому. Той бача, що и яму будя тутъ конецъ, и кажа: що я, Андрей, сповядать тябе недостоинъ; а йди ты у Русалимъ къ архирию, той тябе высповѣдуя!

Ну, Андрей пошовъ у Русалимъ. Пришовъ къ архирию, упавъ яму на ноги, и прося яго посповѣдувать. Архирей кажа: якія жъ на табѣ грахи? А ёнъ кажа: що на мнѣ грахи невяликія: я бувъ разбойникъ, богато людей погубивъ, и убивъ свойго батька и матку, и шесть поповъ! Тогды архирей яму кажа: ну, сядъ жа со мной по'бѣдай, тогды пойдомъ у цѣркву, и я тябе посповѣдую, и накладу на тябе покуту! Андрей кажа: що нѣ,—я съ тобой обѣдать ня буду! Що я грѣшникъ, а ты чаловѣкъ святой!—Ну, коли ты ня будешъ со мной обѣдать, то я ня буду

тябе сповѣдать! Ну, Андрей сѣвъ, побѣдавъ. Тогда, побѣдавши, по-шли яны ў цѣркву. Приходять къ цѣркви, и тамъ колодязь: копали яго семь годовъ, и не достали воды, и заперли. И ёнъ несчисленно глыбѣкъ. Архирей посповѣдавъ Андрея и упустивъ яго ў колодязь: молись, каа, Богу, Андрей тутъ, покуль заросте колодязь: тогда тябе Богъ простить! Андрей говора: я ня умѣю молитца!—Ну, ты кажи: помилуй мя, Божа, помилуй мя!..

Упустивъ яго у той колодязь, и замкнувъ замкомъ, и ключъ укинувъ у возяро.

Просядѣвъ Андрей у колодязи тритцать годовъ и ўсё казавъ: помилуй мя, Божа, помилуй мя! И стала рѣсть зямля у колодязи, и на тритцатомъ году соўсимъ заросъ колодязь, и такъ, що ставъ ёнъ подъ самой крышкой. И захворѣвъ тогда етый архирей, и захотѣвъ свѣжія рыбы. Пошли на возяро ловить рыбу и поймали щуку. Стали яё чистить, и знайшли у сяродки ключъ. Принѣсать той ключъ къ архирею и гаворать: такъ и такъ,—у щуки у сяродки ключъ знайшли! Успомнивъ тогда архирей, що ето той самый ключъ, що ёнъ замкнувъ Андрея Крицкаго. Пошовъ ёнъ отчинивъ колодязь—а святой Андрей уже стоить наварху, и чуть звенить голосомъ, якъ пчела: помилуй мя, Божа, помилуй мя! Тогда архирей узявъ яго за руку, и ввѣвъ у цѣркву. И стали просить одинъ у одного высповѣдатца, и обоя померли, и стали святыми.

Затымъ и кановъ Андрею паетца ноччи и съ поклонами, и ўсё няють: помилуй мя, Божа, помилуй мя!

Попов. в. гом. у.

Ср. III вып. Юда-разбойникъ.

Сообщ. кр. Ткаченко.

16. Микола, Ягорій и мужикъ.

Живъ сабѣ мужучокъ одзикоій, стырацельный челоуѣкъ. Поповъ ёнъ у лядо и начавъ бяць. Ишовъ Микола и Ягорій ны дорози, мижда собою разговаруюць. Ягорій говориць Микола: «вѣ што, Микола!»—Ну, сказывайца, Ягорій!—«Сходзимъ-ка мы къ етому мужуку: хто ў насъ, мижда двоихъ, красивѣй?» Микола говориць яму: «Ягорій, не надо намъ распрашиваць у яго, хто ў насъ красивѣй!»—Нѣ, братъ, схѣдзимъ!—«Атъ, што ты, братъ, говоришь: ны цябе што скажи, то, Ягорій, ты тоды, угнѣваеесья!» Ягорій отвѣщаецъ: «нѣ-ѣ! пойдземъ, Микола!»—Хѣдзи сабѣ! Пошли. Приходзюць къ мужуку. «Богъ-помочь, челоуѣча!»—Спасибо!—«Ну што, добрый челоуѣкъ: хѣдзи зъ нами пысидзи, пыгомѣй!»—Братцы! радъ бы я зъ вами пыгомѣиць, ды мнѣ нѣкыли: одзикоій я челоуѣкъ, пымогаць мнѣ нѣкому. Семеро ў мяне, гавориць, зъ лѣжкуу,

а я одзинь ись сошку!—«А ходзи, добрый челоуѣкъ, пысядзи, пыгомо-ни!» Приходзиць етый челоуѣкъ. «Ну што, добрый челоуѣкъ: будземъ у цабе распрашаваць: хто ў насъ, мижда двоихъ, красивѣй?»—Братцы, вы обаи ровныя, и красивыя и пригожія!—«Нѣ, неправду ты намъ говоришь! а скажи, хто мижда насъ красивѣй?»—Нѣ, братцы; обаи хоро-роши, усѣ рѣвно якъ браты одного отца—мацери!—«Нѣ, скажи, доб-рый челоуѣкъ, хто ў насъ красивѣй?»—Ну, хочетца вамъ, братцы, ска-заць: вы обаи на лицо хороши, только у етого вотъ носъ курносъ!—на Ягорія. Ну, Ягорій угнѣвався, и пошли яны пы дорози. И Микола Ягорью говѣриць: «ци я табѣ не казавъ, Ягорій, што ты угнѣваеся!»—Ну, го-вориць, ничѣго: нехай работыецъ, я ў жито ядра не ўкладу. Больше ня будзець вымолачуваць—сѣ овину три мѣрки!

Узбивъ етый мужучокъ лядо, посѣивъ жито. Якъ зыродзило тое жи-то, што лучше не надо быць. Али соломыю хорошо, а зѣрнать нема. При-ходзиць Миколай къ яму у домъ: «ну што, мужучокъ: не скучай, не кло-поци! На-ка табѣ рубъ грѣшей, и пи горѣлку и пѣй пѣсьни!» Начавъ етый мужикъ горѣлку пиць и пѣсьни пѣць. Говорюць сусѣдзи ближающія: «пѣй, пѣй, пѣсьни! ды ще сѣ чимъ ты будзешъ зимуваць: што ў жици ў тво-ѣмъ нема ничего? Одна солома только!» Ну, приходзиць уремя жито жаць. Пожавъ. Приходзиць Микола къ яму и говѣриць: «вотъ што, мужучокъ, што я табѣ скажу: ты Ягорья угнявивъ, дыкъ Ягорій сказавъ, што сѣ овина будзешъ вымолачуваць только три мѣрки. А ты, мужучокъ, садзи на 'винъ по дзевяць сноповъ, будзешъ' браць по три мѣрки!» Начавъ етый мужучокъ молоциць: по дзевяць сноповъ на 'винъ саджаць, и по три мѣрки браць. Нымолоцивъ мужикъ жита, што й дѣлаваць нейдзи.

Приходзиць Миколай къ Ягорью: «Ягорій, ци знаеця вы што?»—Ска-жиця!—«А вотъ што я вамъ скажу: той жа мужикъ по дзевяць сноповъ саджавъ на 'винъ, а по три мѣрки бравъ!»—Ну, хорошо! Я нашла на яго хлѣбъ чарвей!... Якъ начали етыя черви разнашаваць хлѣбъ сѣ кля-цей! Етый мужучокъ ставъ силно плакыць. Прихозиць къ яму у домъ Миколай: «што, мужучокъ,—не плачь: идзи у цѣркву, купи свѣчакъ; мѣ-за копѣйку, и поставъ и скриви; а Ягорью зу рубля свѣчу купи, и пы-станови передъ Ягорьемъ, и стыновись на колѣнныкъ, и ўкльняйся слез-но, и проси Бога!» Пошовъ мужикъ у цѣркву и купивъ свѣчку Миколаю зы копѣйку, и пыставивъ и скрививъ. Тоды купивъ свѣчу зу рубля и пыстановивъ передъ Ягорьемъ, а самъ стыновився на колѣнныкъхъ срядзѣ церкви, и ставъ силно плакыць, и сыщавивъ руки, и ячавъ кланятца и просиць Бога и Ягорья и Микілая: Госпыдзи, не воставъ мяне, рабы твое! сыгравивъ Госпыдзи передъ тобою, и змылуйся надо мною! Мики-ай говѣриць: «Ягорій, перестаньця вы гнѣватца! Вотъ, вамъ свѣчу ку-

пивъ зу рубля, а мнѣ зы копѣйку, и тыѣ скрививъ; а я и то ня гнѣ-
вуюся!»—Ну, говориць: заўтра морозчикъ будзець, и пыморожу я чар-
вей!... Ну, давъ Господзь морозчикъ, и пыморозивъ чарвей. Тѣй хозяйнѣ
якъ живѣ, такъ и живѣць.

Забѣлши. в. кмм. у.

17. Богъ, Микола, богачъ и бѣднякъ.

Ишовъ Господзь съ апостоломъ зъ Миколаемъ. И приходили—богачъ
сѣя пашаницу. Яны остановилися и говорюць: Божа поможи табѣ сѣяць
пашаницу! А ёнъ говоря: благодаримъ покорно! Богъ говоря: коли Богъ
дасць, говоря,—тутъ зародзя пашаница! Богачъ говоря: я й бязъ Бога знаю:
што наклавъ я гною, то возьму и пашаницы! Богъ тожъ отвѣщая ямъ:
ето, говоря, ня звѣстно: што Богъ дасць! И положомшы ня вѣзьмешъ!
Богачъ тожъ отвѣщая: ну, вы ще боли разговарюця! Ступайця туды,
куды вамъ треба! Яны и пошли.

Паша бѣдный. Яны спрашуюць: на вѣ што ты орэшь?» Ёнъ отвѣ-
щая имъ: «на гряхиху!»—Нѣ, говоря: тутъ ба зародзила й пашаница!—
«Да нѣ, говоря: тутъ и вѣкъ гною ня було, тутъ и пашаницы ня будзя!
Да ящѣ яѣ ў мяне й нема, да нейдзи мнѣ яѣ ўзяць!»—А йдзи, говориць,
позычь у богача: богачъ табѣ кумъ, ёнъ вызволя табѣ хоць одну мѣроч-
ку. И засѣй усю ету полосу!»—«На ету жъ полосу мѣръ дзесьць тре-
ба!» Господзь говоря: «будзя и одной съ цябе! Покидай а йдзѣ зарно, а
йдзѣ и соўсимъ ня було!» Ёнъ послушавъ, етый старикъ, и пошовъ къ
куму къ богачу, и выпросивъ-тыки мѣрочку пашаницы. И посѣявъ ету
пашаницу по ральлю, и заскородивъ яѣ трохи: дзѣ була борона, а йдзѣ
й ня була.

Начала ета пашаница усходзиць-усходомъ хороша. Богачъ часто про-
ходивъ, своё пашаницы смотрѣвъ—ну яго нема: и земля чорна. А у ку-
ма у яго у бѣднаго росьцѣ пашаница, якъ настоящей мѣсь. Ёнъ ето
удивляетца: «за што ина родзя на такомъ поли такая пашаница? Да на-
до яѣ откупиць у яго!» А кумъ не продаѣ. А Господзь говоря зъ Ми-
колаемъ: «утъ-эта пашаница хороша зародзила!» Ну Миколай Богу го-
воря: «благодаць, говоря Господня!»—Ну, я, говоря, давъ, я и 'тбяру:
накину сонца и попалю пяхотой, и посохня, и на зямлю ляжа! Миколай
кинувся до бѣднаго и говоря: продай пашаницу куму! Ёнъ у цябе прося,
добиваетца—ну, й продай ямъ! Ёнъ узявъ и продавъ. Богачъ купивъ и
любопыствуя етой пашаницай: ну, хоць дорого заплачивъ, да пашаницу
сабѣ купивъ! Чѣразъ три дни погорѣла пашаница и на зѣмлю лягла. Бо-

гачу ето невозможно стало: ну, говоря: купивъ, а Богъ попаливъ, отдай, кумъ, хоць половину, што я табѣ заплачивъ!

А Миколай говоря Богу: Господзи, ето жъ богачова пашаница,—ёнъ откупивъ!—Ну, чѣразъ три дни ета пашаница ящѣ луччы стана, чымся тогда була! Микола кинувся опяць до бѣднаго: отдавай, говоря, полови-ну грошай, а пашаницу бари къ сабѣ! Ёнъ узавъ и отдавъ. То пашаница ета чѣразъ три дни ящѣ луччы узросла.

Увознавъ Богъ и говоря Николаю: ну, нехай: ёнъ пашаницу ету пожнѣ, и ў гумно ўязѣ, и будзя садзиць на 'винъ хоць дзесяць копъ, дыкъ одна мѣрка будзя! Миколай оявляетца зновъ къ бѣдному: пашаницу пожвѣшь и ў гумно увязѣшь, и будзяшь молоциць,—только не садзи на 'винъ много, а по 'дному снопу: хоць уссадзишь одзинъ снопъ, дыкъ одна мѣрка, хоць дзесяць копъ, дыкъ ўсѣ будзя одна мѣрка! Ну, ёнъ такъ и молочивъ. И ўсю пашаницу перемолочивъ по 'дному снопу. И насыпавъ сабѣ уси й пунни и 'пбары одной пашаницай. А ў того такъ пустое поля и осталося.

Самотейв. в. черик. у. Кр. Оома Григорьевъ.

18. Каня (ястребъ) и сорока.

Разъ Богъ сказавъ усимъ птушкамъ чисциць мора. Ну, яны ўси стали чисциць и вычисили. Только сорока ня чисчила. Тоды, якъ вычислили мора, каня узлаа ды й обмылася. А сорока убачила гѣто, ды обдѣлалася у грязь, ды й поляцѣла къ Богу. «Божа, Божа! я чисчила мора, во я ўся ў грязи, обдѣлалася; а каня ня чисчила мора,—во ина якая чисценькая уся!» Тоды Богъ кажець на каню: «ну, коли жъ ты ня чисчила мора, дыкъ ты и ня пи воды зъ мора, а пи только воду съ камени ды зъ листу!»

Дыкъ вотъ ина цяперъ, якъ довго нема дожджа, лётаецъ и кричиць: ниць! ниць! Просиць у Бога пиць.

А послѣ Богъ гѣто дзѣло разобравъ, што сорока яму солгала. Дыкъ ина якъ была бѣлая, дыкъ стала рабая: тыя плямы на ёй остались, и цяперъ ёсь, што ина у грязи обдѣлалася. Ина дужа хитрая птушка.

Сьинн. у.

19. Зязюля, соловей и лягушка.

Бывъ бацька зъ жонкой, и бывъ у ихъ сынъ и дочка. Ну, дыкъ вѣдзьма заклала яго: ёнъ скинувся змѣемъ и пошовъ у лѣсь. Яго звали

Якубъ. А жонка стала у яго проситца къ братомъ сходзиць зь дзяцьми. Ёнъ каець: идзи сабѣ, а тольки дзѣ жъ мнѣ тоды сочиць цябе?—А я, каець, увыйду ў лѣсъ и закукюю,—ты й приходи туды!—Добро, каець. Тольки жъ ты глядзи: не кажи тамъ нікому, дзѣ ты живешь, за кимъ, хто я ёсь!

Ну, пошла ина къ братомъ; тыя стали ёй дужо рады, стали чустуваць яе. И стали пытатца: «идзѣ жъ ты, сястрица, замужамъ? за кимъ ты? хто ёнъ такёй?» Ина возьми, дура—баба, ды й скажи. А дочка ще прибавила. Тольки сынъ мучавъ, нічого не казавъ. Тоды браты тэя ўчустували ихъ ладно. «Ну, каець, пойдземъ мы вась провождаць!» Пришли зь ёю ў лѣсъ. Ина закукувала; ёнъ и приповзъ. Тоды браты тэя ўзяли ды й забили яго. Ёнъ перадъ смерцю и кажець на яе: «будзешъ жа ты увесь вѣкъ свой кукуваць!» А на дочку: «а ты будзешъ ёй подмагаць!» А на сына: «а ты якъ мучавъ, такъ и будзешъ мучаць!» Ну, дыкъ ина скинулася зязюлюю, а дочка лягушкую, а сынъ соловѣмъ. Дыкъ яны й цяперъ: ина усё гукаець мужука: Якубъ! Якубъ! (куку) А дочка ёй подмагаець: нема! нема! (ква). А соловей усё мовиць, тольки ноччи паяець.

Мотлевск. у. Вѣроятно остатокъ мѣста.

20. Зязюля, соколъ и люгашка.

Живъ сабѣ адзінъ чаловѣкъ богатый, Якубомъ звали. И была у яго жонка, и дочка, и сыночъ. И домъ у яго бывъ на помосьци. Вотъ, пришли къ яму разбойники, ноччи, обкрадаць яго, бы ёнъ бывъ дужо богатый. Пришли разбойники,—ёнъ тоды подъ помостъ схувався. А ина выскочила ды на дзярэвню ўцекла. Засталися тольки дзѣци, дочка й сынъ. Разбойники тоды подыйшли къ сынку и давай у яго пытатца: «дзѣ твой бацька?» Ёнъ мовиць. «Дзѣ бацька?» Мовиць. Ну, яны набили яго и пошли къ дочцѣ. «Дзѣ бацька?»—А подъ помостомъ ляжыць!.. Яны помостъ разобрали, а ёнъ тамъ сядзіць. Ну, яны яго вынули и забили, а гроши пубрали.

Тоды пришла матка зь дзярэвни ды й кажець на сына: «сыночъ, мой голубокъ! полячимъ мы съ тобою у борокъ; а ина нехай увесь свой вѣкъ сквярета, якъ эта кровь заскверлася (запеклася) на помосьци!» И здзѣлалася ина шѣрой зязюлей, а сынъ яснымъ соколомъ, и поляцѣли ў лѣсъ; а ина съкинулася люгашкой, и поскакала ў болото. Дыкъ матка стала кукуваць: ку-ку! ку-ку! Значитца, зовець Якуба, жалобу по имъ носиць (трауръ); а соколъ усё мовиць; а люгашка сквярета. (Ля-

гушки сѣян. у. не квакають, только хрипять—скверещутся). Дыкъ во и цяперь: покуль зязюля не закукуець, люгашка ня будзець скверчаць.

Стнн. у.

21. Чаго у рака вочи отзаду.

Гэто Богъ пораздававъ вочи ўсимъ. Дыкъ вотъ ёнъ дававъ, дававъ, уси пораздавъ,—остались только одны вочи, маленькія, чорныя. Тоды Богъ кажець на рака: нѣ табѣ ихъ, ракъ! А ракъ усердзился: «да! куды мнѣ ихъ такія? у задъ уторнудъ!» Дыкъ Богъ яму и здѣлавъ вочи отзаду. Ёнъ и цяперъ ихъ тамъ носиць.

Рясн. в. стнн. у. Отъ кр. Аникиевича.

22. Откуда коза.

Богъ ўсё составилъ: овецъ и коровъ, и коній и людей. Усё, усё чисто, што здѣлаець, дыкъ божжія усё живое. А чортъ здѣлавъ козу, ды не живую, бязъ духу, духу не ўпусьцивъ. Дыкъ ёнъ яе поставиць, ина стонць, ня йдзець; попхнець—ина повалитца. Богъ глядзѣвъ—глядзѣвъ, ды подыйшовъ ды дунувъ—и стала коза живая, и пошла коза. А на чорта и цяперъ походжа: и роги чарциныя, и борода, и вочи шклянэя.

Стнн. у. Ср. стр. 2.

23. Откуда медвѣдь.

Мядзвѣдзь бывъ чаловѣкъ, якъ яшо Богъ ходзівъ по зямли. Ходзівъ тамъ Богъ гѣдыкъ старенькимъ старичкомъ, старцѣмъ. Вотъ другой старецъ увидзівъ яго ды думаець: «дай-ка я яго спужаю, кабъ ёнъ не ходзівъ тутъ по моёй окрузи!» Ды ўзявъ ды подъ мостъ и подлѣзь. На тѣй дорози мостъ бывъ. Только Богъ на мостъ, а старецъ: э—гэ! и заровъ,—пужаць ставъ. А Богъ кажець: «будзешъ жа ты ровці увесъ свой вѣкъ!» Такъ тѣй старецъ и ставъ мядзвѣдземъ, только ступни чаловѣчія.

Стнн. у. Ср. № 17.

24. Откуда собака.

Собака бывъ чаловѣкъ; у рай бывъ сторожомъ,—сперва, щѣ отъ Адама. Али нѣшто ўкравъ, проштрапився, да й збрахавъ. Тоды Богъ кажець: ну, будзь жа ты собакомъ! Дыкъ ёнъ и ставъ собакомъ. И цяперъ двора сцеражець и брешець. Во й собака.

Стнн. у.

25. Откуда вовки.

Гэто было такъ. Засталиси дробныя сироты отъ бацьки, отъ матки. Нѣкому было кормиць ихъ, а ни доглядаць; нейдзи было имъ подзѣтца. Тоды Богъ жжалився надъ ими, и здѣлавъ вовковъ. А ўпѣрадзи скоть бывъ безъ пастуховъ, самопасомъ ходзивиъ. Ну, вовки якъ стали скоть бсьци, шкodu дѣлаць, людзи и давай наймаць пастуховъ. И гэтыхъ сиротъ наняли. Стали яны и сыты и одзѣты. А вовки таеъ и пошли отгэтуль.

Тамъ же.

26. Пчела, голубъ.

Пчала сярдзिताя. Ина дозволялася у Бога, што кабъ кого ина укусиць, кабъ той умиравъ. Ну, а Богъ кажець: «нѣ, гэдыкъ ты мнѣ много народу попорцишь! А лѣпи ты, якъ укусишь, дыкъ и помри!» Дыкъ вотъ ина, якъ укусиць кого, дыкъ кѣшки вонъ, и помрѣць.

На яе ня можно казаць, якъ на скоцину,—здохла, а треба казаць: умерла. Бы ў яе и ў голуба, и ў чаловѣка одзинъ духъ. А на чаловѣка жъ не кажуць—здохъ, а помѣръ, дыкъ и на ихъ такъ треба казаць. А ў голуба ды ящо хрысціянская кровь.

Тамъ же.

27. Паукъ, хлѣбныя крошки.

Мушина работувъ на поли, ды выронивъ крошку хлѣба. А павуку вѣзначено отъ Бога глядзѣць за хлѣбомъ. Дыкъ ёнъ узавъ гэту крошку хлѣба, ды на дзераво зъ ёю. Тоды, якъ ставъ вѣцерь, ёнъ и пусьцивъ свою павучину. Вѣцерь якъ повѣсь яе, и яго зъ ёй, якъ повѣсь,—до воболокъ ажны. Крошка гэта подросла ужо и заплѣсневѣла. Тоды ёнъ сѣвъ на воболоко, ды на небо. Пришовъ къ Богу, показыецъ яму гэту крошку: «Божа, Божа! на што ты даешъ имъ стольки хлѣба, што яны ня могуць побсьци? Глѣмютца зъ дара Господняго, валяюць подъ ногами, усюдыхъ!»—Ну, каецъ Богъ: я буду имъ мѣни даваць! Дыкъ вотъ, якъ яси, не надо крошакъ кидаць, бы павукъ собираецъ и къ Богу на небо носиць. А Богъ мѣни хлѣба даецъ.

Тамъ же.

28. Жито.

Жито уярдѣ родзилося дужа хорошо; колосъ бывъ до самаго кореня.

Ну, дыкъ одна баба жала яго, ды лявилася жаць—не хощѣла гбѣца до зямлі. Дыкъ ина давай клясьци яго: «што гэта Богъ здѣлавъ, што ёнъ родзивъ гэтакое? Цорвайна—жаць яго! Кабъ яно не родзилось боли гэтакое!» А Богъ ишовъ, ды й почувъ гэта. Дыкъ ёнъ узавъ за соломку знизу ды сосморгнувъ разъ колосъ. «А што, каець: ци досиць?»—Нѣ, да́ли, да́ли, ящѣ сосморгни! Ёнъ другей разъ сосморгнувъ. «Ци досиць?»—Нѣ, дали ящѣ, дали! Ёнъ третей разъ сосморгнувъ. А ина усѣ каець: «дали, дали, гони ящѣ! якъ яго гэтакое жаць!» Ну, Богъ тоды усердзився, и хощѣвъ сморгнуць увесъ колосъ. Али собаки забрахали, коты закурнякыли: «Господзи, покинь жа намъ чимъ душѣ пропитаць!» Дыкъ ёнъ и покинувъ колосъ тольки на ихъ долю.

Дыкъ вотъ и мы цяперъ живѣмъ съ собацкой ды съ кошеччай доли, спразъ тую бабѣ.

А што Богъ сморгавъ, тамъ и цяперъ ящѣ ёсь суколѣяки на соломини.
Рясн. в. сьнн. у. Отъ кр-ки Катерины Осиповой.

29. Отчего перестали расти камни.

Цянерака камни не растуць ужѣ, а до Суса Христа яны ящѣ росли, отъ самаго отъ Адама. А перастали яны рэсьць нѣ зачимъ: Ишовъ разъ Господзь по дорози, а камни лежаць. Дыкъ Господзь нѣякъ ударивъ палець на нозѣ объ камень, ды дужа больно. Ну, дыкъ ёнъ и заклѣвъ ихъ: «кабъ жа вы больше не росли до вѣку!»

Сьннѣ. Отъ мѣш. Ляховича. Ср. библ. сказ. о смоковницѣ.

30. Змяёвъ камень.

Помижъ Ковткова, помижъ Гоголевки, и отъ Вирковъ (деревни) недалёко, ёсь при стародорожжи, на Игры, «Змяёвъ камень», зъ вокномъ и зъ дзерами.

Старики казали, што колись-то давно у гэнымъ камяни змѣй живъ, съ одной головой, у вобличчи чаловѣччу, и говоривъ такъ, якъ чаловѣкт. И ёнъ большій кравецъ бывъ, большій дужа, хорошій. И занясуць яму сукно шницъ, и подадуць яму празъ вокно, и попросуць: «майстрокъ, пошій абы надзѣць, хоць ба дренно!» Дыкъ ёнъ вышіецъ, што й на свѣци такъ дѣбро ништо не пошіецъ, якъ ёнъ. Придзець за сѣрмягой за той и принясець яму гроши. Ёнъ гэнѣ сѣрмяжку яму отдаць, а гроши гэнѣ вѣзьмець къ сабѣ,—абы-кольки тамъ, хоць и троху. Ну якъ хто скажець: «майстрокъ, пошій мнѣ хорошененько, кабъ було у цэркву ў чимъ сходзиць!» дыкъ ёнъ одзинъ рукавъ надъ задомъ пришѣецъ, а другій у пле-

чахъ. Гэнакъ и вышъецъ. Не проси яго, кабъ у цэркву сходзиць. Якъ прѣсиць—коло сохи ходзиць, дыкъ вышъецъ, такъ отчакайніць, што хоць куды. А якъ прѣсиць—на святы́й дзень, дыкъ здэ́ўлаецъ такъ, што ни сабѣ, ни людзёмъ. Прыдзець ёнъ браць—гроши подай! Вдэ́ўмець гроши, тогды празъ вокно выкинець—получай твое!

Дыкъ вотъ ёнъ у Бүзеры́ (дер. Обозерье), подъ Лукомлемъ, любивъ дэ́ўку. Дыкъ яна отъ яго ховалася, хоронилася, али ёнъ яе усюдыхъ находзивъ. Ну й къ тому привёвъ, што мусила яна жиць изъ имъ. И довго такъ жили,—якъ мужикъ зъ жонкой. А дзяцей ня було; отъ ихъ ня бываецъ. Дыкъ ёнъ бывало абёрнетца такъ, дугой, надъ возяромъ надъ Лукомскимъ, ды такъ и цягнець. А якъ тольки на зямлю опусцатца, дыкъ и здэ́ўлаецца у чаловѣчча обличча,—панічъ такі́й, што хоць куды.

Ну, дыкъ вотъ разъ, у нядзэ́лю, была яна, дэ́ўка, пасыцила свиньни на полі. И ёнъ приляцѣвъ икъ ёй на поля. И ўзявъ, ёй свиньней собравъ укучу, и сказаць: «пойци *меня* вѣшай. А тольки полядай, кабъ откуль хмара не нацягнула!» Ёнъ лёгъ и заснувъ. Яна ў яго ищецъ. А хмара нахѣдзиць зъ западняго боку—дзѣ сонца захѣдзиць. И яна яго не побудзила наўмысли: «што? покуль ты мянѣ будзешъ докучаць?» И дотуль не будзила, покуль громъ загремѣвъ надъ головой. Якъ загудзѣвъ громъ, такъ ёнъ и очхнувся. Очхнувся и говѣриць: «вотъ жа коли ты мяне зжила съ свѣту!» Ускочивъ ёнъ, такъ и ляснувъ ёй по шацѣ по лѣвой, съ праваго боку—такъ и высмоливъ на шацѣ пяць палцовъ, и почарнѣли. И на ўсю жисць такъ остались палцы знашно, и померла съ тымі палцамі. А самъ выпягнувся дугой и поляцѣвъ тэразъ возяро, помижъ Огурца и помижъ Симоновичъ—дзеравушки,—примо ударився, нацяпкн, съ тыѣ дзяревни да къ своей хаці. Такъ яго пярунъ и дзѣрнувъ на возяри! Дзѣрнувъ, а ёнъ ляциць. Ёнъ дрўгій разъ,—дыкъ ёнъ упавъ на возяри. Али усхвадився узнова и поляцѣвъ. Старикъ бывъ у Бүзеры́, дыкъ ёнъ злучився на гэно дзиво и ўсѣ гэно видзивъ. Ну, дыкъ ёнъ пераліцѣвъ тэразъ возяро, а пярунъ у третью ударивъ, у лясу ўже, соўсима зъ берагу, съ поля, зляцѣвши. И ўбивъ яго!

И троя сутокъ дожжъ ишовъ послі того, покуль яго найшли. Старикъ тэй показавъ: «щукайця, каецъ, тамъ и тамъ: на ваша полі поляцѣвъ!» Ёнъ такъ, якъ дуга ци вужака, ляциць; знашно, што змѣй. Ну, найшли и закопали яго. Такъ дожжъ и поцихъ. Але тэразъ сутки опяць ёнъ на вѣрси. Такъ узнова дожжъ и пошовъ. И грамѣты большія: пярунъ уцѣшаецца, пярецъ у яго у няживого,—кабъ ня тживъ. Ховали яго гэныкъ разовъ съ три, ци съ чатыре. Дыкъ усѣ на вѣрси. И якъ выйдзець, такъ сажневъ на кольки и цягнець ўсѣ у тэй бокъ, дзѣ яго хата, усѣ поцягуецъ даляй. Старики кажуць, што кабъ погода пастояла,

дыкъ ёнъ отживъ ба. Ну, а Богъ милосъливый такъ дававъ, што сейчасъ нацягнецъ хмара, и грамоты, и ложжы дужа пѣйдучъ, и пярुны палюць у яго. И дужа была вода вялаякая: чуць зямлю не оттопило. Ну, дыкъ приснилось тогда тому старому Бузерському, што собраць малыхъ дзяцей—незнатокъ, и жарабитокъ гѣныхъ сяголѣтнихъ, и возиць зѣмлю уво 'топкахъ, и ў приполахъ, а жарабочкамъ торбочку насыпаць, да на мю. Стали такъ носиць, стали носиць, дыкъ и засыпали, и пропавъ, и на вѣки вякомъ аминъ.

И кургонъ цяперъ тамъ, помижъ Симоновичъ дзяревни, и помижъ за-спѣяку, у лясу. Дзѣвку тую ще дзѣдъ мой—помѣръ, якъ я маленький бывъ—казавъ, што видзивъ.

С. Лисичино, спінн. у.

На преданіе это мы смотримъ, можетъ быть и ошибочно, какъ на зародышъ мифической сказки. Интересно знать мнѣніе объ этомъ произведеніи, записанномъ лично нами, нашихъ фольклористовъ, отрицающихъ возможность самозарожденія сказокъ у русскаго народа.

31. Камень-крavecъ.

У Воронины (дер. сѣнн. у.), коло Сякирина (дер.), ёсь камень коло раки, надъ виромя. Тамъ, говоруць, бывало, шивъ нѣхто. Вѣрно, чортъ, хто жъ тамъ боли? Вотъ, приняси сукно, ци што сабѣ другое, ды положъ на камени, гроши положъ—пятакъ отъ штуки—ня треба ни мѣраць, ничего,—чаразь ночь будзецъ готово. Ну, и шивъ ёнъ гѣдыкъ до-го. Али разъ одна баба принесла сукно, положила на камень, ды кажець: пошій мнѣ ни тое, ни гѣто! Ёнъ узавъ и пошивъ ёй ни тое, ни гѣто: одзинъ рукавъ у плячо ўшивъ, а другій отзадъ. И бросивъ шницъ съ того; и цяперъ ня шіецъ. Дыкъ и цяперъ ящѣ ёсь логовища, што ёнъ сядзѣвъ, и кажуць, знашны были ножни, и ўсѣ кравецкое, струмѣнтъ; али цяперъ мохомъ ёнъ поросъ, дыкъ только одно логовища знашно.

Рясн. в. спінн. у. Ср. № 13.

Близъ д. Камня, каменецкой вол., и с. Загорья, шумихинской в. себешскаго у. витебской губ. имѣются камни, — Пѣстунъ и Бабка, боготворимые окрестными жителями. На сколько мнѣ извѣстно изъ сообщений каменецкаго вол. правленія и священника Никифоровскаго, камнями этимъ и въ настоящее время приносятся жертвы, въ видѣ кусковъ хлѣба, мелкихъ монетъ, кусковъ холста, ягодъ, лентъ и т. п. Въ видахъ приданія этому камнепоклоненію чертъ христіанскаго культа, при одномъ изъ камней поставленъ недавно образъ. Обстоятельныхъ записей преданій о нихъ мы, пока, не имѣемъ; сообщимъ только, что оба камня, по преданію, суть окаменѣлые люди,—въ первомъ пунктѣ дѣвица, во второмъ женщина съ двоими дѣтьми (подлѣ большого камня лежатъ и два меньшіе).

Объ онѣ окаменѣли согласно собственнымъ молитвамъ, преслѣдуемая разбойниками, или Литвою, и не надѣясь на спасеніе. Каменныхъ бабъ, какъ извѣстно, въ нашихъ широтахъ пока не находится. По словамъ лицъ видѣвшихъ эти камни, они вообще мало имѣютъ сходства съ человѣческой фигурой.

32. Синій колодезь.

Давно колись это було, ще справдѣку. Жили ли Пропоську два богатыри—Сцепанъ и Марка, и богатырка Кацарина. И богатыри етыя удвохъ залипалися передъ ёй. Дыкъ Сцепанъ бывъ слабѣйшій, ды ёй любый, а Марка силнѣйшій, ды нялюбый. Ну, й дойшло дзѣло до того, што за котораго, за котораго ды треба замужъ ици,—сватаютца дужа. Што ёй робиць; пойду, думаець, за Сцепана—Марка яго убѣець; пойци за Марку—Сцепана жалко. Думала, думала, и придумала. «Ну, говѣриць: дамъ я вамъ по камню; хто далыше свой камянь шибнець, за того замужъ пойду!» Дыкъ любому яна дала меньшій камянь, съ столъ, а нялюбому бѣльшій—зъ мужицкую печку. Ну, и стали кидаць черезъ Сожъ, зъ городца во съ Пропоськаго. Дыкъ яны якъ размахнулісь, дыкъ кинули ажны за дзевяць вѣрстъ. Ну, пошли глядзѣць, чій далыше, бачиць яна—ажъ любого камянь ляжиць. Стала тогды богатырка на етый камянь—ажъ сляды выциснула, ще й цяперъ знашны—стала глядзѣць, ажъ нялюбого камянь далыше сажнявъ на пяцьдзесять. И на тымъ камни видны пальцы руки богатырскія. Отъ яна тогды и говоря: «чиняся мнѣ доставатца нялюбому, дыкъ пойду лучче водой служиць!» Якъ брызнула съ камня, разлилась водой и почала ныраць: ямы, ямы усюды тамъ. А выскочила съ подъ зямлі уже вѣрстъ за пяць отъ Пропоську, сюды, ближе къ Сожу. Дыкъ вода бѣець у ростъ чаловѣка, я вода синя. Такъ и зоветца «Синій колодезь.» И кольки тамъ народу бывая—Божа, Божа!

А якъ яго увознали, етый Синій колодезь, дыкъ это во якъ. Бывъ такъ лясникъ Шепить. Ёнъ кажанъ разъ обходзивъ своё дзесяцины. Вотъ разъ идзе ёнъ, чуя—шумота, за двѣ варсты чутно. «Што за штука? думая. Каждый разъ хожу—ничого ня було, а тутъ шумъ. Дай поладжу!» Пошовъ ёнъ туды,—ажны бѣець вода синяя, синяя, съ подъ зямлі, и ў ростъ чаловѣка. И стоиць ля колодзежа жанщина, косы распущивши, и чѣпатца. Шепить спужався. Али думаець: «а, што будзецъ—ня будзецъ, пойдутка я яе зачураю!» Подыходзя къ ёй, ды нѣякъ не посцярѣгся—пруцкѣ хруснувъ подъ лапцямъ. Дыкъ яна зирь! «А, Шепить: хоцѣвъ зачураць мяне! Будзецъ жа у твой родъ потона!» Ды сама ў колодезь. Дыкъ на третій дзень у яго дочка, девятнатцаць годовъ, утонула ў Сожи. Во!

М. Пропойскъ. Отъ Сем. Алексѣева, 72 л.

И на это преданіе мы смотримъ, какъ на преданіе о Змѣвомъ камнѣ. Если ему не удалось сформироваться въ мифическую сказку, то вѣроятно только вслѣдствіе необыкновенно быстрого культурнаго переживанія бѣлорускаго народа.

Имя Катерины носятъ и находящаяся въ Пропойскѣ каменная баба, завезенная съ юга. Въ этомъ, можетъ быть, надо видѣть отраженіе посѣщенія Пропойска Екатериною II, въ 1787 г.

33. Бай.

(Гуторка) ¹⁾.

Давно нѣколи живъ князь Бай, у Краснополя, недалёко отъ того мѣста, дзѣ стоиць цяперъ Дрисса. Дриссы гэной тоды ще ня было. Съ того ўрема остались только концы — Ставры и Гавры, и дзѣвки и цяперъ туды бѣгаюць пѣсни піаць! (Отн. къ 1829 г.).

Ставра и Гавра — гэно были собаки Бая. Яны брали и вовка шѣраго, и мядзвѣдзя косолапаго, и лося рогатаго и вепрѣ зубатаго. И князь изъ ими гулявъ по густыхъ лѣсахъ, по цёмныхъ борахъ, — ѣздзівъ отъ княгини къ княгини. А княгиня у яго было пяць — шесъ; и каждая сядзѣла у своей пасѣцы. Ёнъ, якъ потхвадиць идзѣ сабѣ княгиню, дыкъ построиць ёй пасѣку, дасъ паробковъ, служанокъ, — яна и живець тамъ, якъ у раю. Ну, ёнъ такъ къ имъ и ѣздзівъ, отъ одныѣ къ другей.

И хорошая жись тоды ўсिमъ была. Не было тоды ни справниковъ, ни становыхъ, ни пейсатыхъ жидовъ — рандарей, ни пановъ у красныхъ чеботахъ, ни конюшыхъ, ни войтовъ. Вѣдали людзи только князя да дружину ²⁾.

Ну, дыкъ самую першую княгиней у Бая была *Волга*, — дочка дружинника князецкаго. Узявъ ёнъ яе отъ бацьки умѣсьци съ Ставрою и Гаврою. Отъ яе родзился у яго сынъ Бойко, старшій за ўсихъ, да дзѣвки три ци чатыре.

Другая княгиня была *Ромѣда* съ Полоцку. У гэной, што стукъ, дыкъ дзяцюкъ. И родила яна яму шесъ сыновъ и сѣмую дзѣвку. Сыны яе во якѣя: Варганъ, Заранка, Нырка, Обловухъ, Самища и Юрла.

1) Гуторка эта доставлена намъ редакторомъ Вит. Губ. Вѣд. В. С. Сафоновымъ, получившимъ ее изъ г. Енисейска, отъ г. Маркса, проживавшаго въ 20—40-хъ годахъ въ Витебскѣ, и записавшаго, будто бы, её отъ бѣлорускаго гуторника Филиппа Смураго, въ 1829 году. Считая произведение это псевдонароднымъ, даемъ ему, въ извлеченіи, мѣсто въ Сборникѣ, какъ оригинальному опыту генеалогіи бѣлорусскихъ фамилій. Рукопись на русскомъ языкѣ; переложеніе на бѣлорусскій, дриссепскаго уѣзда, сдѣлано нами.

2) Напоминаемъ свадебный ритуаль.

Третьяя княгиня была *Красуля*, изъ Смоленска. Яна родила Цюру и Мотуза.

Чацьвѣртая была *Ода*, съ Кіева. Отъ яе родились: Бажень, Дзявуля, Лапа и Таранчукъ.

Пятая княгиня была *Доня*, што ўпародѣ была служанкой у Красули. Отъ яе родились: Гадзюкъ, Жабка, Кавурка и Ревунъ.

А тоды якъ Вольга помѣрла, Бай узавъ сабѣ шостую жонку—*Альду*, зъ Литвы. Яна родила яму: Хорошу и Чижу, и помѣрла зъ родовъ. Съ сястрой яе—*Лилей*, Бай приживъ ще одного сына Пацюка, уже дватцатаго.

И вотъ отъ гѣныхъ самыхъ дзяцей Баевыхъ и разросся нашъ народъ, по ўсѣй нашай зямлѣ.

У *Бойки*, Вольгинаго сына, бывъ Гацукъ, у Гацука Караська, у Караськи Трасила, у Трасилы Гусакъ и Пластунъ. Отъ Гусака пошли: Гуци, Плишки и Кйсели. У Пластуна жъ бывъ Вовкъ, у Вовка—Колышка, у Колышки Сяврукъ, у Сяврука Люрка и Глинка. У Люрки бывъ Ворошило, у Ворошилы Повзникъ, у Повзика Сивоха, у Сивохи Кошка, у Кошки Сямашка, у Сямашки Омелька. А ў Глиники бывъ Гласка, у Гласки Хрыпка, у Хрыпки Петрища, у Петрищи Віюкъ. Усяго отъ Бойки пошло дватцаць чатыре роды, старшихъ.

У *Варгана*, Рогнядзинаго сына, бывъ сынъ Пѣстунъ, а у Пѣстуна Буракъ, у Бурака Рѣпка, у Рѣпки Лѣсовикъ, у Лѣсовика Вѣюнъ, у Вѣюна Скирла и Снитка. Скирла пошовъ къ волохамъ, а ў Снитки родзился Барсукъ, у Барсука Сопоцька, у Сопоцьки Липка, у Липки Грачиха, у Грачихи Бульба и Володзька. Бульба отыйшовъ за Кіевъ по Дняпру, а ў Володзьки родзился Быкъ, у Быка Вѣлоха, у Вѣлохи Пѣтухъ, у Пѣтуха Осинка, у Осинки Ступка.

Отъ *Заранки* пошли Таратутки. У одного Таратутки родзился Огрызка, у Огрызки Клопъ, у Клопа Гурка, у Гурки Лускина, у Лускины Полетуха, у Полетуки Выдра, у Выдры Кротъ, у Крота Сопелька, у Сопельки Зязюля, у Зязюли Блошка, у Блошки Блѣдуха и Бурачокъ. У Блѣдухи Свистунъ, у Свистуна Рабинка, у Рабинки Силивурка, у Силивурки Скрыпочка и Сучокъ. У Скрыпочки бывъ Шведъ, Цяцера, Толочка и Шиурла; а ў Сучка Чуйка, у Чуйки Висловухъ, у Висловуха Дудка, у Дудки Туптала и Крамзель. Туптала пошовъ къ Кіеву, а Крамзель мѣвъ сына Смоляка. У Бурачка, Блѣдухинаго брата, бывъ сынъ Шишка, а у Шишки Журка, у Журки Мякишъ, у Мякиша Обухъ, у Обуха Краска и Куликъ. У Краски бывъ Лещъ, у Леща Рыбка, у Рыбки Топорикъ, у Топорика Рында. Отъ Кулика жъ пошли Пуци и Курочки.

Отъ третьяго сына Рогнядзинаго *Нярки* пошли Дроздники, Сверкуны, Селезни, Прусы, Сосны и Гладыши.

Отъ чацьвѣртаго *Обловуха* пошли Жулеи, Князьки, Корки, Крупени и Дульки.

У пятаго сына *Самищи* родзился Миска и Лось. Миска отыйшовъ за Мяжу (рѣка), у Москву, а ў Лося родзился Сѣрмяжка, у Сѣрмяжки Кулакъ.

У шастого сына *Юрлы* родзился Пестъ, у Песта Пискунъ, у Пискуна Пражень, у Пражня Сумка и Сапунъ. Сумка отдзялился ў Москву, а отъ Сапуна пошли Смурые.

Отъ Красулинаго сына *Цюры* пошли Шкурки, Коровои и Сипки.

А отъ Одзинаго сына, отъ *Лань* пошли Дубовики и Бычки.

Отъ перваго сына Дони *Гадзюка* родзился Ласица; отъ другога *Жабки*—Мышка, а отъ Мышки Оношка, отъ Оношки Лисичка, отъ Лисички Комаръ, отъ Комара Куна. Отъ третьяго сына Дони *Кавурки* родзились Викула и Вирла. Отъ чацьвѣртаго *Ревуна* родзился Дзядуля, отъ Дзядули Родзянка, отъ Родзянки Калинка и Оборка. Калинка отыйшовъ къ Ляхамъ, а отъ Оборки пошли Торчилю.

Отъ Альdziнаго сына *Хороши* пошли Рылы, Звяги, Сипайлы и Стрѣхи. Отъ другога *Чижя*—Жмурки. У водного Жмурки родзились: Вовчокъ, Рыкъ и Лучина. Рыкъ пошовъ по Двинаѣ къ латышамъ, а Лучина зайшовъ яще дали—къ словенцамъ (?).

Лилинъ сынъ *Пацюкъ* мѣвъ сабѣ сына Сторожку, а Сторожка Хохлюка, Хохлюкъ Жука, Жукъ Войцѣха, Войцѣхъ Крыську, Крыська Косьцюка и Орлюка. Отъ Косьцюка пошли Пятки и Кулаги, а отъ Орлюка—Жабы и Рабки. Отъ Жабовъ вышли Кишки.

Усяго родовъ нашихъ сто шезьдзесять. Восемъ пошли шукаць шасяца у бѣломъ свѣци, по Двинаѣ, за Дняпромъ ды за Мяжою, а тыи ўси и цяперъ живуць тутъ, нашуць и скородзюць зямельку.

Считаемъ не лишнимъ добавить, что упоминаемыя здѣсь фамилии встрѣчаются и въ настоящее время во всѣхъ слояхъ бѣлорусскаго народа.

34. Объ Сожу и Няпрѣ.

Жили яны сабѣ утроехъ: два сыны и бацька. Бацьку забывся чимъ зовуць (Двина?), бѣльшій жа братъ бывъ Сожъ, а меньшій Нѣпъ. И бацька сказавъ на Сожа: «приходзи заўтра, сынокъ,—я цябе богословлю иди ў пудъ!» А гѣтый Нѣпъ ды почувъ гѣто. Дыкъ ёнъ узявъ, ды назаўтраго уставъ, ды косматую надзѣвъ рукавичину, ды й пошовъ къ бацьку. А ў Сожа ды была рука косматая. Ну, бацька бывъ невидзѣйшій, дыкъ ёнъ узявъ, рукавичину надзѣвъ, ды руку подавъ бацьку: «ну, ка-

ець,—богослови мяне, татъ: пойду ў пуць!» Дыкь бацька яго богословивъ,—каець: «идзи, сыночъ, по хорошихъ мѣстахъ,—лугамн, городами!»

А Сожа у дворѣ ня булѣ. Назаўтраго приходзиць Сожъ ды каець: «богослови мяне, тата!» А ёнъ каець: «я жъ цябе учора богословивъ!» А ёнъ каець: «нѣ! гэта не мяне; гэта, мусиць, ты Нѣпра богословивъ!»

Ну, дыкь ёнъ яго богословивъ: «идзи жъ ты, каець, имхами, болотами; дыкь можа прайдзешъ яго, кабъ ёнъ у мора ня ўцѣкь. Якъ прайдзешъ, табѣ яго богословенство!» Ёнъ тоды пошовъ имхами, болотами, кабъ догвадъ Нѣпра и пераняць. Ажны ёнъ ужѣ у мора ўцѣкь.

Тоды, ўцѣкь гэта ёнъ у мора, Нѣпъ, и не хочѣвъ гэтому мору служыць; хочѣвъ ниже пройци у другое мора, куды-тамъ. А крукь ляцѣвъ чаразъ мора. Ёнъ гавѣриць круку: «крукь, крукь! буду выкидаць усё зъ мора, што ўтопитца у Няпрѣ, ци дзѣ дали, я ўсё буду выкидаць табѣ, тольки ты пиллуй, кабъ мнѣ у мора ня выскочыць, кабъ подыйсподомъ перайци у другое. А якъ тольки я перайдў мора, ты крикни: тоды я пойду своей дорогой!» Крукъ каець: добро! И поляцѣвъ за Нѣпромъ по мѣру. А коршунъ откуль узляцѣвъ, ды якъ начавъ драць крука, дыкь крукь гэтый и закричавъ. А Нѣпъ думувъ, што ёнъ перайшовъ уже мора. Дыкь ёнъ и выскочывъ. Ажны посярѣдъ мора.

Дыкь вотъ Нѣпъ и пошовъ лугамн ды городами, а Сожъ имхами ды болотами.

Рясн. вол. спнн. у. Отъ кр-ипна, жившаго долго въ Могилевѣ.

Легенда вызвана, очевидно, отсутствіемъ значительныхъ городовъ на Сожѣ и тѣмъ фактомъ, что при впаденіи Сожа въ Днѣпръ, первый, по мнѣнію присожскихъ бѣлоруссовъ, шире и многоводнѣе второго. Ср. великор. легенду.

35. Отчего Днѣпръ извилисть.

Во тутъ, близко коло Ворши (городъ), подъ гэтый бокъ, подъ Шклова, вѣрсть дзесяць водою ѣдучи, ёсь лука проци дзяревни Горбачевичи. Дыкь тутъ купався, давно нѣколи, у Няпру малецъ, сынъ вѣдзьмы чародзѣйницы,—купався ды й утопився. Ну, дыкь ина хочѣла, кабъ яго уништыць, Нѣпра, кабъ ёнъ ня йшовъ никуды. Ну, дыкь ина ўзяла, такъ здзѣлала, што заняла ямъ дорогу; чародзѣйствомъ такъ здзѣлала, што ёнъ ставъ. Ну, дыкь ёнъ узывъ ды звярнувъ ёй. Ды й пошовъ своей дорогой по городахъ.

А за Мугулёвомъ, проци Слюдзиковъ, дзяревня ёсь, тожа вѣдзьминъ сынъ утопився. Дыкь ина яго пераняла. А ёнъ звярнувся, ды пошовъ у другой бокъ.

Во зачымъ ёнъ такій кривзй.

Отъ того же.

36. Зачимъ люди перестали знать объ свою смерть.

Упяродъ людзи бывало вѣдали, коли ўмираць будуць. Разъ гэдыкъ познавъ чаловѣкъ, што скоро помрець. Вышовъ ёнъ на вулицу; коли полядзиць—ажъ яго згорода валитца. Отъ ёнъ ўзявъ, ды соломую и привязець колики. А тоды ды ще Богъ ходзивъ по зямлі съ учавікамі. Отъ ёнъ ставъ гэта колики привязуваць, а Богъ и идзець. «Што гэта ты, каець, чаловѣчакъ, соломую звязнешъ колики? ты жъ ба ўзявъ, увіткамі звязавъ!»—Атъ! сколько мяѣ жиць! Я заразъ умираць буду! На мой вѣкъ соломы хваціць; а хто будзець жиць послі мяне, тэй тоды и звязець!

Ну, Богъ тоды усердзился и такъ давъ, што не стали людзи боли знаць, коли умираць будуць.

А тэй чаловѣкъ якъ ставъ жиць, якъ ставъ жиць, дыкъ и згорода яго развалилася, и новую постновивъ—и тая развалилася.

Тамъ же.

37. Зачимъ дѣти, якъ родютца, не ходють.

Зь-истари бывало, нхто не ходзивъ, якъ рѣдитца: ци собака, ци котъ, ци корова—нхто. Нѣсиць хозяйка цѣлый годъ ды годуецъ, якъ дзяцѣнка. И потуль гэдыкъ було, покуль ужо ставъ Богъ ходзиць съ учавікамі по зямлі.

Тоды, пришовъ разъ Богъ къ хозяйцы. А ина на рукахъ качаецъ цялёнка,—вѣдомо, ёнъ ня хѣдзиць. Жалко стало Богу; ёнъ и каець: «дай ты мнѣ, што ў цябе рѣдитца; я перакину чаразъ зяродъ (высокая рѣшетчатая изгородь для просушки и склада хлѣба до молотѣбы), и яно будзець ходзиць, якъ тольки рѣдитца: хто бъ сабѣ ня бывъ,—ци щанёнокъ, ци поросёнокъ!» Баба тая подала тоды Богу поросёнка. Ёнъ ўзявъ и перакинувъ яго чаразъ зяродъ. Поросёнокъ тэй и побѣгъ. Тоды ина дала яму жарабёнка. Ёнъ перакинувъ яго чаразъ зяродъ—и жарабёнокъ побѣгъ. Дала яму цялёнка—и цялёнокъ побѣгъ. И кого тольки ни давала—и щавёнка, и копяёнка, и ўсихъ,—ёнъ якъ тольки перакинець чаразъ зяродъ,—такъ яно й побяжиць. Перадавала ина гэдыкъ усихъ, хто тольки ёсь у хозяйстві. И бывъ у яе дзяцѣнокъ малый у хаці. Богъ кажець: «давай дзяцѣнка! Я перакину чаразъ зяродъ, ёнъ тоды, якъ рѣдитца, будзець ходзиць!» А йна каець: «а нѣ, боюся! ёнъ забѣтца!» И не дала.

Дыкъ вотъ затымъ дзѣци цяперъ и ня ходзюць.

Тамъ же.

38. Якъ упяродъ ховали людей.

Бувало, гѣто ще послѣ Адама, якъ свѣтъ починався, никто гѣтаго ня помниць, тоды, якъ людзи по много жили, дыкъ людзей такъ не хували, якъ цянерь. А бувало вѣзъмупъ—якъ ужо здѣлаетца старъ ёнъ, ня можець работаць ужо, ни ёсыци—дыкъ возъмупъ санычки, ды на санычки яго посѣдзюць, ды завязуць у большэй ровъ, ды й пусьцюць съ санычками туды. Ёнъ покуль доляцѣць, дыкъ и забѣтца. А тамъ яго птушки раз-
нясуць, ци вода знясѣць.

Усѣ гѣдыкъ сыны возили бацѣкъ. Якъ состарѣтца бацька, сынъ на санычки бацьку ды ў ровъ.

Али гѣтыкъ разъ повѣзъ сынъ бацьку, а за имъ побѣгъ яго сыноукъ. Привѣзъ ёнъ яго къ рову, ды только хопѣвъ пусьциць бацьку у ровъ, исъ санычками, а сынъ тѣй, яго ўжо, кажець: «а нѣ, тата: не пускай санычакъ!»—Зачимъ такъ?—«А якъ жа: якъ ты здѣлаеся гѣткимъ, дыкъ и я повязу цябе ў ровъ; дыкъ мнѣ жъ не на чимъ будзець вѣзѣци цябе!» Ну, тѣй тоды за бацьку, ды домовъ, и ставъ яго доглядаць, ажъ покуль помѣрь.

Съ тыхъ поръ и не стали возиць стариковъ у ровъ на санычкахъ.
Дѣсиць! Тамъ же.

39. Тоже.

Гѣто, кажуць, бувало, людзи дужа по много жили. Дыкъ вотъ со-
старѣтца бацька, ничего ня рѣбиць, а пиць плохая зъ-истари была—
Божа, Божа: отъ колоса до колоса ня чуць чаловѣччаго голоса—ну, дыеъ
што зъ имъ дѣлаць, исъ старымъ? Дыкъ сынъ вѣзѣмець, ды на санычки
яго, ды ў ровъ завязець, ды й укинець туды. А ровы были дужо глу-
бокія. Дыкъ ёнъ оттуль ня вылѣзець, померець тамъ.

Ну, дыкъ одзинъ сынъ дужа любивъ свойго бацьку. Дыкъ якъ при-
шли тыя годы, ёнъ узавъ, бацьку посадивъ у склепъ, а санычки завѣзъ
порожня ды ў ровъ и ўкинувъ, кабъ сусѣдзи гѣтаго не знали. Ну,
бацька тѣй садзѣць у склепи, ёнъ яму ёсыци носиць туды; и сусѣдзи гѣ-
таго не знаюць. Пройшло такъ годы два, ци сколько тамъ, и не заро-
дзѣвся нѣшто хлѣбъ, и такъ што ставъ голодъ у ихъ, гнилюю колоду
товкли ды ёли. ¹⁾ И съ сѣмянѣвъ звялысь. Тогды сынъ тѣй пошовъ къ
бацьку и кажець: «што будзець, тата: што гѣто сѣбиць?»—А што жъ,
сыноукъ! Возьми, старую страху раскрой, ды солому гѣту порѣжъ, порѣжъ
дрѣбненько, ды й посѣй! ¹⁾—«Ну, дыкъ што съ того будзець?»—А, што

1) Фактъ, имѣвшій мѣсто въ предѣлахъ мѣстности мѣстности, на сколь-
ки помнятъ старики, въ первой четверти нынѣшняго столѣтїя.

Богъ дась, то и будзецъ!.. Ну, сынъ тэй солому съ страхі знявъ, покрывъ—покрывивъ, ды й засѣивъ. Якъ зародзилось тое жито—дыкъ зъ нивы валитца!

Тоды тэя сусѣдзи дзивиутца: што гэта ёсь? Ни ў кого жита нема, а ў яго зъ нивы валитца. Ну, й давай у яго пытатца: «отчаго, ды отчаго у цябе такое жито уродзилось?» Ёнъ тоды узывъ и расказавъ имъ—некуды ўжо хуватца: «такъ и такъ, гово́риць: я бацьку пожалѣвъ у ровъ везьци, ды посадзивъ у склепъ. Боявся васъ. Ну, дыкъ ёнъ миѣ й порадзивъ: возьми, каецъ, съ старыя страхі соломы, ды покрыви яе, ды посьй! Я такъ и зробивъ!»

Ну, дыкъ яны тоды догадalisя, што гэта яму Богъ за тое уродзивъ, што ёнъ бацьки у ровъ не завёзъ. Тоды яны, съ того, бросили старыхъ закидываць у ровъ.

Тамъ же. Отъ кр-ки Катер. Оедосовой, 70 л. Заключение, очевидно, позднѣйшее. Ср. слѣдующій №.

40. Лоповщина.

Вотъ значитца, такъ то було здавну, спочатку, ў старину: што якъ выйдя чаловѣку восемьдесятъ годовъ, или семдесятъ, и ёнъ уже значитца станя драголь, работать ня здолѣя—дакъ што зъ яго?—дакъ яго треба ўже у лоповщину. Звали, бывало, якого грамотнаго, отправляли панахвиду,—отчитаять, значитца, молитвы надъ головой,—усе 'дно, да й у лобъ. А съ чаго яно перакратилось, дакъ вотъ съ чаго:

Такъ живъ сабѣ одинъ старый, и два сына ў яго. И сыны милосливныя у яго. И яны ето дѣло оставили, лоповщину ету, значитца. И здѣлали яму склепъ, «штобъ нашъ батька—будомъ питать яго, покудова помре своей смертю. Ёнъ жа жъ тыки нашъ батька!» Ну, издѣлали склепъ яму и посадили туды, штобъ обчество—громада не знали, и питають. И такъ значитца годовъ зъ десять дяржали яго.

И случилось имъ тяперака, братяцъ ты мой, выходя такое то дѣло—рахуба, о—нешастя вяликое, няўроджай хлѣба. И такое, братяцъ ты мой, худолѣття було, што ня ўродило жита а ни кустика. Ну, што жъ: люди кору ѣли зъ ильма, папороть, липовый листь рвали да товкли, да изъ того хлѣбъ пекли. И до того, братяцъ ты мой, дошло, што хлѣба печимъ сѣять, нема сѣмянъ, ничимъ чаго, ни Божа мой. Тяперака, яны пошли икъ батьку у склепъ: «што намъ тяперака, татудька, дѣлать, такъ и такъ, такое и такое дѣло,—печимъ намъ сѣять поля, сышло съ плода жито?» Ну, ёнъ имъ сычасъ отвястивъ: «оритя, моѣ сыны, то—

локу ўсю! Што Господи сошле, то я выдумаю!» И вялѣвъ ёнъ оратъ поля ўсё чисто. Ну, по'рали яны поля ўсё чисто, приходять къ яму. «Ну, што, татъ: якъ скажашъ?»—А вотъ што, моё сынки: даритя крыши и сѣхатъ, солому, и сѣ хлявовъ, ўсю чисто, и возитя на пѡля. Тяперака, ўслучай, моё сыны, зовитя своихъ дятей и жонъ, гонитя на пѡля, и кладитя солому у борозну и привѡруйтя зямлѣй. Што Господи дасть, тое й будя!..

Ну, тяперака, яны ўзяли ето, позвали, и давай ето оратъ; а яны давай ето у межи класть. Тяперака, такъ имъ Господь давъ—къ восяні такое жито! Здѣлалось сѣ тыѣ соломы жито такое, што Божа мой! Тяперъ, ўздивилися люди, котрыѣ сусѣди, и сельскія мужики, што ни ў кого нема ни колоса, а ў нхъ жито такое. И здѣлали притясненію на нхъ: «хто вамъ показавъ ето? скажитя, да скажитя!» И боялись яны отвѣтитъ ето слово,—што протчихъ стариковъ усихъ прибрали, а нашъ десятокъ годъ лишнихъ живе: ти будя имъ за ето штрафъ, ти нѣ? Отъ яны ўзяли, да ў томъ слови и повинилися,—вызналися обчаству: «ну, што жъ, говѡратъ, господа громада! Мы вамъ винуемся: нашъ старій, батька, значитца, живѣ шѣ; мы яго, значитца оставили на прокормленіе,—и ёнъ ето намъ выдумавъ. И тяперака мы благодаримъ своему старику до вѣку вякомъ!»—А гдѣ жъ ёнъ?—«А ў склени у насъ!» Приходять къ яму: ти ты ето выдумавъ?—И! Мнѣ Господи такъ давъ!.. Ну, сѣ тыхъ поръ, развялось опять жито на зямлѣ.

Дойшло дѣло ето, дальше да дальше, до санота. Разобравъ савотъ, што именно у стариковъ—якъ яны много живутъ—именно выходять хорошія слова и выдумки. Составили совѣтъ своимъ санотомъ, што оставлять стариковъ до своѣ истинныя смерти, покуля Богъ прибере яго душѣ, а ў лѡповщину не отправлять.

С. Корма, 10-м. у. Отъ 72-лѣтн. стар. Устина.

41. Тоже.

Ты вотъ говѡришь про лѡповщину. Слухай-ка суды, я табѣ што скажу. Мнѣ вотъ тяперака, гляди-тка, годовъ семдесятъ, да йшѣ й сѣ хвостикомъ семдесятъ: ну, а якъ мнѣ було такъ годовъ дванатцать, дакъ дѣдъ мой покойный расказававъ намъ, дятямъ, што зъ яго дѣдомъ—пращуромъ уже значитца нашимъ, бывъ такіи злучай. «Бѣхавъ я, кажа, разъ зъ Вѣтки у Зыбкую, вѣзъ товаръ па парнъ коній. Ну, вѣзъ, вѣзъ,—дѣло уже къ повдню потходя, кони позаморились.» А тогды жъ ня то, што тяперъ, усюдахъ свѣтъ волный ставъ; тогды жъ такія пущи у насъ были

што Божа, Божа! ¹⁾ Вотъ ёнъ, дѣдъ, думая сабѣ: проѣду ще трохи, тутъ знакомый москаль живе, коло яго и попасу. Звѣстно бѣзно; ну да й думая—зайду, квасу попрошѣ, размочу скорынку хлѣба, самъ трохи понащусь. Тяперака, слухай-ка суды, проѣхавъ ёнъ тамъ кольки, пріяждая къ той сялитьби. Отпрогъ коній, спутавъ, усѣ якъ треба, и пошовъ у хату,—такъ побочъ дороги стояла. Приходя ёнъ значитца ў хату, а тамъ гробъ стоить, корыто зъ дубовой колоды, якъ во и тяперака у ихъ дѣлають. Перадъ богѣми свѣчка восковая горить; а Максимъ, хозяинъ, значитца, стоить на ўкѣлѣнцахъ и Богу молитца. А ззади два сыны яго стоятъ: одному годовъ, знать, съ пятьдесятъ, а другому, такъ, годовъ сорокъ. И одинъ довбню держа. Вотъ дѣдъ пришовъ и ставъ у пороzi. А Максимъ усѣ Богу молитца, усѣ Богу молитца. Тыя сыны ждали-ждали, ды говорять: «ну, батюшъ, кончай!» Той помолився, уставъ; ставъ зъ дѣдомъ здраствоватца: «ахъ, слава Богу, говора, што тябе Богъ нанёсъ!» —Ну, зачимъ? што тутъ у васъ?—А ты хiba ня бачишъ? сыны кѣжаты: ямѣ у лоповщину пора,—уже восемьдесятъ годовъ проживъ!—«Ахъ, сынки моё, важа старикъ той: я жъ крѣпокъ ще, я жъ работаю!»—Ну, да! што съ твое работы? Мы вѣдъ якъ бѣмся, а ни на насъ, ни ў насъ! Пора, пора, батюшъ! Ты на свѣти нажився, дай людемъ жить!.. Да й за довбню. «Ахъ, сынки моё, говора, дорогія: мнѣ жъ еще двухъ годовъ нема до восемьдесятъ! Братъ Пятрокъ, на дѣда кажа: поговори ты имъ, можа тябе послухають!» Правды, тутъ и дѣдъ умѣшався: «што вы ето, кажа: старикъ ще жить хоча, а вы ў лоповщину. Гляньтя на Бога: ёнъ жа жъ тыки кормивъ васъ, поивъ! Ну, хоть два годы дайте строку, нехай до восемьдесятъ доживе!» Такъ—сякъ, такъ—сякъ, стали уговаривать—и ўговорили тыки. «Ну, кажа, батюшъ: моли Бога за Петрока,—даемъ табѣ строку два годы. Ну только коли не помрѣшь самъ, тогды уже не просись!» Сычасъ домовину тую вонъ, довбню вонъ, утихомирились и ничѣго. И жить стали. Правды, што дѣдъ у тыхъ сторонахъ уже ня бывъ боли, не привялось. Дакъ вѣдъ яна яка лоповщина!

Вилевск. в. зом. у.

42. Тоже.

Живъ кравецъ. И пошовъ ёнъ, отъ пановъ уцѣкъ, дужа далѣко, у чужую сторонѣ. А тамъ была такая мода, што покуль жанитца, дыкъ спіюць молодзенцу боты, а молодуси чаравики; и якъ вѣнчаютьца, насыплюць повны боты и чаравики пяску, и повѣсюць. И што уперадзи поцячець—ци боть, ци чаравикъ, того тоды у трунѣ живого кладуць и вя-

1) Еще на нашей памяти край этотъ славился разбойничествомъ.

зупъ на саночкахъ у такій ровъ, што вылѣзъци ниякъ ня можно, и ставюць яго тамъ. И прилетаецъ туды такая птушка, што якъ лизнець, дыкъ отразу и душу и грудзи вылижець.

Ну, дыкъ ёнъ пришовъ у ету сторону, и спудубавъ сабѣ дэвву, и захоцѣвъ изъ ёю жавитца. Ямў кажущъ, што жавитца можно, тольки у насъ мода такая, што хто хочець жанитца, дыкъ ямў шіюць ботъ, а ёй чаравикъ; и насыпавши пяску, повѣсиць. Коли ботъ упэрадзи попячець, дыкъ мужука надо хуваць; а коли чаравикъ, дыкъ жонку. Ну, ёнъ каецъ: дармѣ сабѣ! И жанився. Ямў пошили ботъ, а ёй чаравикъ, повѣсили умѣсьци, насыпавши пяскомъ.

Прожили яны тамъ изъ жонкой ци много, ци мало—ня вѣдую я гэтаго—тольки ботъ подѣкъ. Треба, значитца, яго везьци хуваць. Вотъ ямў здѣлалі труну и вязуць у ровъ. Ёнъ каецъ: вязиця сабѣ, тольки укладзиця мнѣ у труну моё ремайствѣ: можа я тамъ кому-нибудзь што пошію! Ну, яны ямў ножни у труну поклали и повязьли у ровъ, и поставили яго тамъ. А вылѣзъци оттудъ ня можно. Стойць ёнъ у трунѣ.

Прилетаецъ тая птушка. Якъ лизнула разъ—дошку до грудзей такъ и пролизала. Ёнъ тоды ножни узавъ, и якъ тольки яна у другій разъ лизъ!—ёнъ ножнями якъ хвацивъ,—языкъ ёй и отрѣзавъ. Такъ тая птушка и поляцѣла безъ языка.

Ёнъ тоды вылѣзъ съ труны, и давай ножнями копатца. Давай копатца, давай копатца, понямножку вылѣзъ-тки зъ рову. Приходзиць ёнъ тоды къ жонцы,—яго нихто ня видзиць; ёнъ хуць и кричиць—нихто яго ня чуецъ; ёнъ сабѣ што поѣсь—нихто гэтаго ня видзиць. Ну, ёнъ поживъ тамъ гедыкъ сколько,—остаецца ямў няможно жиць. Пошовъ ёнъ у свой бокъ.

А тоды якъ-разъ жито жали и ножни косили. Дыкъ ёнъ идзець—идзець, захочець ѣсь,—зайдзець ци къ бабамъ, ци къ коспамъ, ды й поѣсь ихнюю потраву; а самъ и пойдзець дали: яны яго и ня ўвидзюць.

Вотъ тоды пришовъ ёнъ у свою сторону такъ. Ну, якъ пришовъ, такъ и стали яго видзѣць. И ставъ жиць.

Рясн. в. стнн. у. Кр. Кирилъ Аникіевичъ, грам.

43. Богъ и засуха.

Бывши одна дзяревня, примѣрно, бѣдная,—не большая дзяревня, такъ дворовъ дванатцаць, ци мени. И ето несядьни було, можа годовъ сто тому. И бывши мизъ етой дзяревни сильный богачъ одзинъ. Ну, и давъ Богъ спаленія погоды засѣву ярового хлѣба, што ня можно было спаситца, нѣякъ, што нема дожду. Тоды етый богачъ собравъ толоку.

Бабы пришли зъ ведрами, мушины на лошадыхъ зъ боченками, возиць водѹ на поля, поливаць яръ. Силная толока, богатая, поливаць яръ, што яръ соўсимъ погибла. Ну, найшло, наѣхало—сила. И съ протчихъ дзярвень были. Да!

Откуль бывши, ишовъ старичокъ, по ходзби, ци якъ ямѹ Богъ давъ, —сивенькій старичокъ. Потомъ и спрашаецъ у ихъ: «што ето у васъ такая за 'казія, што водѹ возюць, и поливаюць?» Яны отвѣщаюць етому старичку: «што Богъ насъ наказавъ, отобравъ у насъ яръ погодою, жаро́тою. Якъ нашъ богачъ,—собравъ толоку и поливаецъ ету яръ, якъ ба яё спасьциць!» Ну, старичокъ етый пошовъ на дзярэвню. И 'быйшовъ ету дзярэвню пости-што ўсю. Ну, мизь етой дзярэвни силно богатый домъ. Серѣдъ дня ета хозяйка топиць печь,—обѣдъ готуецъ етой толоцѣ. Етый старикъ заходзиць у той домъ и спрашаецъ у хозяйки: што ето у васъ на поли дзѣтца? Яна ямѹ отвѣчаецъ: «старичокъ! ето мой хозяйинъ собравъ толоку. Богъ у насъ яръ попаливъ, то мы собрали толокѹ яръ поливаць!» Да. «Ну, хозяйка, ци нема у васъ гряхихи?»—Ёсь, говориць, дзѣдушка!—«Ну, уняси жъ ты мнѣ горстку гряхихи!» Яна ямѹ ўнясла. «Ну, ходзячка: откаци жъ ты еты дровы, у печцы, къ одному боку, и горшки переставъ, а другую сторонку отмяци, каецъ, чисенько къ одной сторонѣ!» Яна отмела, якъ 'гонъ горѣвъ. Ёнъ узявъ, гряхихи горсточку укинувъ у печь. «Ну, идзи жъ ты, бабка, сѹды воды прinyaси!» Покудова сѹды воды принесла—гряхиха у печи зацвѣла,—а тамъ дровы горяць. «Голубка, ня йдзи жъ ты проци Бога!»

Богъ давъ, што гонъ гориць, и гряхиха цвѣдзецъ.

М. Монастырщина, мст. у. Отъ кр. Никиты Трофимова.

44. Жертва Богу.

Вотъ живъ сабѣ одзинъ старичокъ, и одзинъ-однымъ душою. Ну, ёнъ живъ и собравъ дзенегъ силу порядошную. Доживаецъ ёнъ вѣкъ и чувствуецъ самъ, што уже много ня жиць мнѣ. Чувствуецъ самъ—ня жиць много—и дзѣ жъ мнѣ еты дзеньги дзѣць? Ну вотъ, цянеръ, дыкъ у цѣрькву, хто свѣчку купиць, хто ў скорбѣнку, хто якъ, ну, а ўпарѣдъ етаго не было; упарѣдъ было такъ: собравъ хто дзенегъ, ци хлѣба, хочецъ Богу пожертвуаць—пѹйдзецъ на поля, развядзецъ цяплѹ, вѹзьмець и положиць на огонь. Дымъ етый и идзецъ по воздѹху и доходиць къ Богу.

Ну вотъ, тѣй и старикъ вышовъ ва поля, запаливъ цяплѹ у кусьпику, и спаливъ тѣя гроши. Дымъ тѣй пошовъ по воздѹху, Господзь тѹю жертву и прinyaвъ яго. И ссалаецъ двухъ ангаловъ: попросиця, говориць,

у яго: што яму отъ Бога надо? Еты ангалы прилетаюць: «старикъ, говориць,—што табѣ отъ Бога надо?»—А мнѣ, слава Богу, ничога не надо! Тоды еты ангалы прилетаюць къ Богу и говорюць: «сказавъ тэй старикъ, што мнѣ, каець, ничего не надо!»—Якъ то старому чаловѣку ничего не надо? Идзиця, яцѣ спросиця: моо, ёнъ чаго небудзь хочецъ отъ Бога! Яны поляцѣли: старикъ, говориць,—чаго ты хочешъ отъ Бога?—А мнѣ, слава Богу, ничего не надо: сытъ, прикрытъ. А коли сытъ, цѣло прикрыто, дыкъ больше ничего мнѣ й не надо! Ну, ладно. Прилетаюць яны къ Богу: сказавъ тэй старикъ, што ничога ёнъ не хочецъ: коли, каець, сытъ и цѣло прикрыто, дыкъ больше ничога й не надо!—Ну, идзиця жъ спросиця у третій разъ, што яму надо отъ Бога, моо, ёнъ чимъ небудзь хочецъ быць? Ну, сичасъ яны зляцѣли къ тому старику. «Старикъ, што табѣ надо отъ Бога?»—А мнѣ, слава Богу, ничего не надо!—«Моо, чимъ хочешъ быць?»—Нѣ, такъ, говориць, ничимъ не хочу быць—ни стаповымъ, ни справникомъ, ни мировымъ, ни членомъ, а такъ, виджу на свѣци някуратнось, хоцѣвъ ба богомъ побыць! А почаму някуратнось—вотъ, у насъ буваецъ, братъ брата ругаецъ, сынъ бацьку, бацька сына,—а я бѣ, говориць, змиривъ, бывши богомъ!...

Приляцѣли ангалы къ Богу: «такъ и такъ, Господзи: ничимъ не хочецъ быць, тольки хочецъ быць богомъ!»—Ну, идзиця, говориць, возьмиця яго! Ну, яны зляцѣли и ўзяли яго къ Богу на небо.

Такъ Господзь милосливый узявъ, сичасъ усю ўласъ свою и отдавъ: якъ хочешъ, такъ и змирай, на польную твою волю отдаю! Ну, отдавъ Господзь усю ўласъ,—ёнъ усё й знаць ставъ: хто што здѣлаць, хто сказавъ. Вѣ й самъ я, грѣшны: думаю и тое и тое здѣлаць, а Господзь дасъ, моо, я й помру до заўтраго: усё моё и застанецца.

Ну, такъ сичасъ ставъ ёнъ богомъ, и стали два браты дзялитца: адзінъ сляпэй, другіі видущій. Стали етыя два браты дзялитца, и етыі видущій—сабѣ мѣрку хлѣба насыпиць ды: шулай, каець,—ци повно? Сляпэй пошупаецъ: повно! Ёнъ сабѣ яѣ. Тоды вѣзьмець, мѣрку перявернець,—на дно насыпиць. «Ну, шулай опяць: ци повно?»—Повно! Дыкъ ёнъ яму у засікъ. Ну, етыі старикъ видзиць ету някуратнось—што Богу жерству приносяць—напусьцивъ тутъ молодыни, трескотыни, громъ такей; узявъ дома палиць! Такъ сичасъ—вотъ, звѣсно, якъ бы и ў насъ у дзяревни, вышли и старый и малый, давай Богу молитца. «Ахъ, Господзи! новый богъ, а якей неўковырныі! Старый богъ дыкъ тэй давъ уласъ,—што хочецъ, тое й дѣлаецъ, до вострашнаго суду. А ето жъ: нехай Господзи закрыець отъ еткихъ ударовъ, ще зроду такыхъ не було! И нехай Господзи закрыець отъ еткихъ боговъ!» Сичасъ Господзь говориць: «ёнъ ня бывъ яцѣ Богомъ и ня будзецъ!» Узявъ принявъ усю ўласъ отъ яго,

и пусьцивъ на зямлю. И вѣку ямѹ ще продовживъ; и принявъ ёнъ голу и холоду.

Д. Хорошково, нир. в. мстисл. у. Отъ кр. Тим. Терентьева, 26 л. негр. не бывавшаго нигдѣ дальше своего уѣзднаго города.

45. Праведная судья.

Оравъ одзинъ мужикъ у поли, на кобыли, на подсосу,—которая мѣла сабѣ жерябѣнка. Потомъ идзець Микола исъ трѣсткую. И узавъ и забравъ жерябѣнка съ собой. Мужикъ кричиць: куды ты, старикъ, жерябѣнка забравъ съ собой?—Якъ куды? ето, говориць, жерябѣнка жерябила моя тростка!.. Ну, узали волочитца. И дотуль волочились, покуль пристали. И давай уже соглашатца на судъ. Микола говѣриць на мужука: «а дзѣ жъ ты знаешъ, говориць, судьдзю такую, што ёнъ можець насъ рассудзиць по правилахъ?»—Ёсь у насъ вярсты ў три отъ дзяревни судьдзя; пойдземъ къ тому, тэй насъ разбярѣць!

Приходяюць къ судьдзю. Мужикъ расказавъ свою обиду: «вотъ, говориць: отбираецъ у мяне старикъ жерябѣнка. Говѣриць, што ето яго тростучка жерябила. А яго не тростучка жерябила, а моя кобыла жерябила!» А Микола говѣриць: нѣ, яго моя тростка жерябила! Ну, потѣмъ судьдзя говѣриць: посидзиця, говориць, тутъ намно́го: цяперъ мнѣ не́коли васъ судзиць!» А Микола спрашаецъ: а куды ты поѣдзешъ? Судьдзя отвѣчаецъ: я, говориць поѣду на моря овѣсь сѣиць! Микола говѣриць: а на мори жъ, говориць, овса ня сѣюць! А судьдзя отвѣчаецъ: ну, й тростка жерябѣнка не жарѣбиць! На томъ и судъ ихъ кончився. Отдавъ Микола жерябѣнка мужуку. Найшовъ ёнъ правядную судьдзю. И ставъ судьдзя тэй угодзенъ Богу.

Д. Дубровка, мстисл. у. Отъ кр. Сергѣя Карпова, 28 л. негр. Въ варіантахъ климов. у. мѣсто Миколы занимаетъ Богъ.

46. Судья правильный.

Горѣвъ лѣсъ; и чуецъ ляснычый, што кричыць громкимъ голосомъ: ратуйця, хто Богу вѣруецъ! Потхѣдзиць ёнъ у етый пожаръ и видзиць—на соснѣ сядзиць зьмія, на самымъ вярху. И говѣриць ямѹ: сыми мяне! а коли ты мяне ня сѣймешъ, то я цябе зѣмъ; а сѣймешъ, то я табѣ ничѣго дзѣлаць ня буду! Ёнъ согласився зъняць яе. Ина ўзяла, злѣзла ямѹ на шію, и обварѣлася. И довго ёнъ просивъ яе, кабъ ина злѣзла исъ шіи,—ина ня лѣзець. И што дали, то шія боли распухаецъ, и рас-

пухла у хатное бервяно, и зравнувалася изъ головой ровно. Якихъ ёнъ средствѣвъ не находивъ, лячився—ниhto не давъ яму пользы.

Только стрѣпивъ ёнъ чаловѣка; чаловѣкъ и нараивъ яму, што ёсь судьдзя надъ мальчыками, коло коній—конюхъ. ¹⁾ Судьдзѣй ёнъ надъ мальчыками дватцаць пяць годовъ, и сѣдзиць правилно, такъ што ни бацькѣ ни матки не ўмѣшаваютца къ дзяцѣмъ, коли ёнъ ихъ наказавъ, бивъ.

И пришовъ етый лясничый икъ яму изъ зьмяей, и ставъ кланятца яму ў ноги: дай мнѣ пользы! Ну, ёнъ пославъ мальцовъ у лѣсъ: идзця, хлопцы, прутьця варѣжця! я ёй дамъ пользы! А ёй каецъ: лѣсъ, окаянная! ли чаго ты чаловѣка убидзѣла? Ёнъ цябе поратувавъ, а ты яго зѣбъс хочашъ на вѣшность! Ина сійчасъ зьлѣзла, давай прощенія просиць, кланятца.—Нѣ, окаянная: не прошу! Ты чаловѣка зѣла ужо, соссала кровь! И ўзявъ яе за голову и прутьцемъ яе сѣкъ-сѣкъ, и засѣкъ!

И много людей ходило къ яму. И ёнъ правилно судзивъ. И дойшлося ето царю, што ёнъ правилно судзивъ. И спросили яго къ царю. И царь сказавъ: будзь ты у мене правилно судьдзѣю! Ёнъ отвѣтивъ: буду, только мнѣ здѣлайця, што я скажу!—Ну, што табѣ здѣлаць? царь спрашаецъ.—Выкольця мнѣ обѣя глаза вонъ, то я буду судзиць; ня буду видзѣць ни богатаго, ни бѣднаго. А якъ я буду видзѣць, то я погѣлюсь на што-нибудь!.. Ну, яму глаза выкололи.

Судзивъ ёнъ дванатцаць годовъ правилно; такъ што зѣбжжались къ яму много людей, царей, усихъ. И злучилося яму рака зъ люгашкой судзиць. Ракъ вырыецъ сабѣ пачуру у рѣки, а люгашка прйдзецъ, выгониць яго, отѣбъс ноги яму. Ина яго съ трѣхъ печаръ выгоняла етыкъ. Ну, й пришли яны на жалобу къ етому судьдзю. Рассказали яны яму, якъ што було. Ёнъ осудзивъ, што люгашка виновата: ня мѣецъ праву выгоняць зъ яго дому. И ўзявъ яе за голову и спросивъ: рѣзокъ подайця мнѣ! Яму рѣзокъ подали; ёнъ ставъ сѣчь яе. Сѣканувъ яе—пала кровь на глазъ на яго. И ёнъ ставъ видзѣць на 'дзинь глазъ. Ёнъ ящѣ сѣканувъ—брызнула кровь на другой глазъ; и тѣй ставъ видзѣць.

Дыкъ во якъ! Дванатцаць годовъ незрячій бывъ, судзивъ правилно; и давъ Богъ яму, што ставъ видзѣць зъ люгашки.

М. Студенецъ, черик. у. Кр. Тим. Алексѣевъ 45 л. негр.

1) Ночлежники дѣйствительно имѣютъ свое самоуправленіе—старосту, судей и т. п. Мы помнимъ фактъ, что виновный мальчишъ былъ даже приговорентъ своими сверстниками къ смертной казни.

47. Христовъ брать.

Якъ живъ сабѣ у дзяревни сынъ изъ мацерью. И ёнъ бывъ благосащливъ силно. И жана яго тожа. Маць жа яго не навидзала ни нищихъ ни бѣдныхъ. Ну, а ёнъ бывъ милосщивый, такёй, што никогда ни побѣдаецъ одзинъ, ни повячеріиць.

Дождався Христовой свѣтлой паски, освятивъ паску, пришовъ до-мой. Такъ сичасъ маць: «ну-ка, говориць, сынокъ,—обѣдаць скорѣй!» —Погодзи, говориць сынокъ: пойду отдыхну на дворѣ! Вышовъ на вулицу, —посмотриць, бягиць солдатъ съ приказаніемъ (бумагами, приказами). Ёнъ на яго говориць: «служивый, говориць: зайдзи ко мнѣ разговѣтца, говориць, пожалуста!» Ёнъ гово́риць: неколи мнѣ, надо дзѣло скорѣй у полкъ несць! «Да мы жъ не забавимся; мы сичасъ побѣдаемъ, только разговѣмся!»—Ну, спасибо,—зайду! Увидзала яго matka, што ёнъ яго вядзёць, сичасъ и засипѣла на яго, якъ змѣя ў кўсьци: «мы, говориць, николи не побѣдаемъ одны!» То солдатъ сичасъ сѣвъ, побѣдавъ,—разговѣлися паскою. Тоды сичасъ благодаріць яго: «ну, благодаримъ цябе, хозяинъ, за твою хлѣбъ-соль! На другей празникъ свѣтлаго Христова-го воскресѣнія прибудзь ко мнѣ ў госьци!» Ёнъ жа жъ отвѣщавъ яму: «я жъ не знаю, куды, говориць, къ табѣ, служивянькій!»—А вотъ, говориць: якъ дожджесься паски, выйдзи на дворъ, я пришлю лошады за тобой: будзецъ стояць лошады сивая у сядлѣ. Тоды ты на ету лошады садзися и поѣжджай!..

Ну, ёнъ дождався свѣтлаго Христоваго воскресѣнія, вышовъ на дворъ. Посмотриць—стоиць сивая лошады у сядлѣ. Ёнъ сѣвъ и отправився. Якъ сѣвъ, такъ тая лошады и поднялася на воболки. Привозиць лошады тая къ двору: етакій огромный дворець! Выходзиць тэй жа самый солдатъ, у тэй самый одзежи. Похристосовався зъ имъ и повёвъ яго у домъ. Ну, сѣли, разговѣлися. Тоды ёнъ и говориць, солдатъ етый самый: «вотъ табѣ, говориць, мѣста ўси, ходзи и смотри уси каморочки, уси закомурочки; вотъ твоё мѣсто, вотъ твоё жань!» Ёнъ своё мѣсто увидавъ—силно привукрасное; и жонкино тожа отлишное мѣсто. Тоды привёвъ къ каморцы, лыкомъ завязана: «вотъ суды, гово́риць, хуць смотри, хуць не смотри: ето твоё матки мѣсто.» И самъ скрывся. Ну, а яму, звѣсно, любопытно стало,—посмотрѣць надо. Отвязавъ лыко, ухѣдзиць туды,—ажъ ина кипиць у смолѣ! Только за свой вѣкъ дала милосщины кусьчикъ цубули, перякинула рукой перезъ барканъ, зъ горѣду,—дыкъ только тая рука и слободна була. Тоды ёнъ схващивъ—мацери своё пожалѣвъ—схващивъ за волосы яё, повярку плавали. Ну, и яна тащитца. И нѣскольки душъ ёй за ноги ўчапилися, кабъ и ихъ выпягнувъ.

И ёй стало уредно, што за ёю ташутца; тоды стала трепетаць ногами, отъ сябе откидываць ихъ. Трепеталась, трепеталась, покуль вырвалась у сына зъ рукъ, — только хохоль остався у рукахъ. Идзёлався плёшь на головѣ, а яна й потонула оляць. А яё хоцьвѣ Господзь вызволиць за сына, и ящо нёскольки душъ.

Тоды ёнъ сичасъ волосѣ тья у карманъ укладъ и каморку тую зачививъ, и лыкомъ завязавъ. Самъ ухѣдзиць у комлаты, и являецца Господзь яму — солдатъ тэй бытто. И говориць: «а што выдавъ своё мѣсто?» — Видавъ, говориць, Господзи! — «А жанѣ своей? хорошія мѣста?» — Хорошія, Господзи! говориць. «А мацери твоей выдавъ?» — Видавъ, Господзи: мѣсто дренное. Ну йна того и стоиць: я хоцьвѣ, говориць, вызвулиць яё и нёскольки душъ, и тое ёй уредно стало, говориць. Ну, распросивсь и поѣхавъ.

Прыѣжджаецъ домой, ина на яго и напусьцилась: «идзѣ ты бывъ, такий ты, етакій?» Ёнъ говориць: мамъ, говориць, — не кричня: я, говориць, выдавъ своё мѣсто и ваша. Наша мѣсто, говориць, слава Богу; а ты, говориць, кипишь у смолѣ! — Ахъ ты, такий ты, етакій! разви ты ў Бога бывъ? И видзивъ? А ёнъ говориць: не кричи, мамъ! Вѣ, говориць, твой хохоль у мяне у кармани, якъ съ смолы цягнувъ! Такъ ина сичасъ чапецъ свой схватила долой, и пощупала. Ажно плёшь на головѣ, — голова голая!.. Такъ тутъ и счезла, и конецъ. Спужалась, и помёрла.

Солнск. в. мст. у. Отъ кр. Максима Поликарпова, 60 л.

Въ варианті изъ *м. Хотимска*, климов. у. не гостеприимны были отецъ и мать Христова брата, и за свой вѣкъ «подарили» нищимъ только одинъ кустъ цыбули. Сынъ же ихъ и жена его были очень «друголюбны;» такъ что, когда мужъ отыскалъ на большакѣ нищаго старика, то жена велѣла ему поднести его: можа ёнъ якій нездоровый. Послѣ обѣда Христось говоритъ: я пойду, у мяне много дзяловъ! Но сынъ съ невѣсткою его не пускають и угощаютъ три дня: «цяперъ тридневный празьникъ, ниякихъ дзяловъ дзѣлаць ня можно.»

Когда на другой годъ онъ прыѣхалъ къ Христу, на присланной послѣднимъ лошади, то послѣ обѣда Христось сказалъ ему: «ну, мой другъ, — табѣ скушно тутъ; пройди по мойму саду, у мяне ў саду весело. Только ёсь тамъ чугунная комнатка, не поглядзи ў яё!» Тотъ, гуляя, посмотрѣлъ въ комнатку и увидѣлъ родителей въ кипящей смолѣ. Тѣ просятъ его: «сынъ нашъ возлюбленный, попроси ты Господа Бога, ци не збавивъ бы ёнъ намъ етыя муки!» Сынъ заплакалъ и пошолъ къ Христу. Тотъ спрашиваетъ: «што, мой другъ, у цябе вочи красны; вѣрно вѣцерь надувъ?» Сынъ признается, что видѣлъ родителей и тѣ про-

сили объ облегченіи мукъ. Господь говоритъ: «можешъ ихъ изъ пекла выпягнуць, тымъ, што было ими дарувано нищимъ на бѣломъ свѣци!» Сынъ побѣждалъ туда и началъ тащить ихъ за кустикъ цыбули, бывшій въ ихъ рукахъ. Но нечистая сила не пускала ихъ, и сынъ крикнулъ: пусьциа ихъ! Какъ крикнулъ, такъ цыбуля перервалась, и они остались въ пеклѣ. Господь потомъ объяснилъ: «коли я дозволивъ, то ты могъ выпягнуць ихъ и шовковой ниткой, и не надо было кричаць!» И гостилъ онъ у Бога тридцать три года, а ему показалось всего три дня. Такъ что, когда воротился домой, старики давно были похоронены, жена дѣтей повыростила, поженила и замужъ поотдавала.

48. Батьна и сынъ.

Бывъ чаловѣкъ богатый; було ў яго анбары чатыре хлѣба, на дворѣ стояло. И ў яго бывъ одзінъ сынъ, жанатый. И етый чаловѣкъ залежавъ. И приходзюць объ ето ўремя къ ямѹ людзи просиць хлѣба. Сынъ спрашiець: оцецъ, ци отдаваць мнѣ бѣднымъ хлѣбъ? А ёнъ каецъ: коли хочешъ на свѣци жиць, дыкъ давай!—А якъ жа мнѣ, говориць, даваць?—А чепъверць, говориць, дай, и ў повторы возьми!.. Ну, пришли ето къ ямѹ народы хлѣба браць, ёнъ и пораздавъ увесъ: два ‘нбары съ половиною отдавъ. Значитца, вясною раздавъ, а восенью собиравъ. Дыкъ ёнъ, значитца, росту ничого не бравъ, а зъ бѣдныхъ и вѹся не бравъ: привязець который—назадъ отошлѣць.

Ну, потомъ того поднявся яго оцецъ. «Ходзи, говориць, сынъ, пглядзимъ, кольки ты хлѣба собiравъ?» Приходзюць къ ‘нбару, и зирнувъ ёнъ на етый хлѣбъ: ну, говѹриць, сынъ: а йдзѣжъ ты етый хлѣбъ подзѣвъ?—А на бѣдныхъ людзей, говориць, раздавъ!—Ну, пѹйдемъ-ка домой! Пришли яны—оцецъ съ сыномъ, домой: ну, становись, говориць, передо мною на колѣни! Ёнъ ставъ. А бацька ямѹ краешку хлѣба давъ: нѹ, говориць, и ўбирайся зъ мойго дому соўснимъ! получай жану и убирайся! Ну, яны ўзяли и пошли. Тоды, ишли-ишли по дорози, жана спрашiець: «куды мы, говѹриць, идзѣмъ?»—А куды Господзь покажець!.. Пришли ў лѣсъ, напали булгiнчикъ, и стали жиць. Хлѣбушка етый у ихъ вадзѣтца; яны ўдзяць, а ёнъ цѣлѣ. Дождалися Христоваго дня—суботы. Яны зъ жаной рiдзютца: якъ намъ, говориць, празъничець побыць? Хлѣбушка-то ёсь, а разговѣтца-то нечимъ? Ну, говѹриць,—ты тутъ мый, якея тамъ были лавки, ци што—а я пойду ў лѣсъ пройдуся! Ина стала мыць, а ёнъ пошовъ у лѣсъ. Приходзиць къ кѹсту—у кѹсьци сядзиць цяцера. Ёнъ за яѣ—живую ў руки ўзявъ. Подъ тѹю цяцерею повно гняздо яѣць. Ну, ёнъ яйцы тыя забравъ у постаньня, а цяцерю потъ-пахѹ.

Приходзиць домой кь жанѣ. «Ну, говориць, жана: слава табѣ, Господзи! ёсь разговляньня ў насъ; ёсь и мясо и яйцы!» Ну, узали яны, цяцерку тую зжарили, а яйцы зварили. Жана спрашяець: а идзѣ жь намъ цяперь паску посвяцяць? А ёнъ каець: Богъ посвѣиць! на пенушку поставимъ, Богъ и посвѣиць! Ну, узали паску на пенушку поставили. Тоды, ёнъ пошовъ чаловѣка кь сабѣ искаць, што яму Богъ давѣ. Ходзивъ-ходзивъ, не нашовъ никого. Пришовъ одзинъ душою. Сѣли обѣдыць,—на Христовъ дзень, на вяликодня. Якъ по'бѣдыли, и переставилиси обі разомъ. Будка ета ихъ стала храмомъ; и жнто ето, што ёнъ дававъ, два замки ля ихъ тутъ, и гробы имъ выстроилиси...

Д. Ганновка, березк. в. клим. у. Отъ кр. Фёдора Данилова, 48 негр.

49. Богъ въ гостяхъ.

Жили сабѣ такъ два браты у водняй дзяревни. Тоды яны подзялилися. И одзинъ ставъ богато жиць, а другой збяднѣвъ. Тоды богатый говѣриць бѣдному: «знаешъ што? табѣ ўсё равно найматца у кого нибудзь: наймись, говориць, у мяне на годъ! Я табѣ, говориць, заплачу, ня 'биджу!» Ёнъ нанявсь. Годъ отслуживъ. «Братъ, говориць: расчитай мяне!»—Эхъ, братъ: усё равно, ты наймесься у кого-небудзь,—послужи ще годъ у мяне: я табѣ заплачу!... Ну, ёнъ оставсь на другій годъ. Прослуживъ годъ; прѣсиць расчоту. А братъ ояць каець: послужи ще годъ у мяне; у кого служиць, дыкъ служиць—усё равно я табѣ заплачу! Прослуживъ ёнъ три годы, прѣсиць расчоту. Братъ ояць каець: служи у мяне, куды ты пойдзешъ? Нѣ, каець: пойду домовъ, расчитай мяне! Тоды богачъ пошовъ кь жонцы и пытаець: «знаешъ што, жонка? што мы яму дадимъ? дадимъ яму курочку за три годѣ?»—Якей ты глупѣй: можа яго рука цяжолая,—ящо курей звядзець у насъ: дадимъ яму лѣпей пѣвника! Ну, ёнъ узавъ, пѣвника ўловивъ: «на, братъ, говориць, Восипъ: за три годы заслуживъ ты у мяне пѣвника!» Ёнъ заплакавъ: ну, братъ, говориць; спасибо й за ето! Узавъ и пошовъ домовъ.

Приходзиць домовъ: «вѣ, жѣнка,—заробивъ я ў брата за три годы пѣвника! Што мы яму будземъ дзѣлаць?» Ина говѣриць: а што, говориць, Восипъ: кинули бь мы яго на сѣмя—хто небудзь забѣець, пропадзець твоя праца. А дай мы яго зарѣжамъ!.. Узали, етаго пѣвника зарѣзали, ды й згугували. Сячасъ, згугували етаго пѣвника и 'бдумались: «якъ намъ яго ѣсь? Ето жь мой кривавый, трудовъй за три годы! А позовѣмъ мы Господа Бога пѣвника ѣсь! Можа ёнъ и ня пойдзець, али ўсѣ жь посовѣтыець, якъ яго ѣсь, трудовѣго!»—Такъ, говориць: такъ, такъ, Восипъ, и здзѣлай! Можа ёнъ ня прйдзець, а можа посовѣтыець намъ яго

и воўся ня ёсь!.. Тоды Восипъ: «пойду, каець, на гору и гукну: коли я Богу угодзень, Богъ мнѣ отгукнѣтца!»

Узышовъ на гору и кричиць: «Господзи, прошу я васъ: заробивъ я ў брата за три годы пѣвника и зарѣзувъ. Ну, й не могу почаць яго ёсь, якъ ёнъ мой трудовэй и крывавай. И прошу васъ, Господзи, кь сабѣ на чесь, пѣвника кушаць!» Отвѣчаець яму Богъ: «милосьливый Восипъ, приду!»

А тутъ ёнъ, туды идучи, говориць жонцы: глядзи, говѣриць: тѣ пумяцй вулучку и дворъ,—можа Богъ насъ послушаець, прйдзецъ!

Идзець ёнъ назадъ оттуль, усё помеѣнено; и ляжыць на етой вулучцы калѣство—ни рукъ, ни ногъ, только тѣлово чаловѣцкое, и видно, што живъ. Увышовъ ёнъ у йзбу и говориць жонцы: «ахъ, говориць,—што я трудзился, у брата три годы служивъ, ды ў мяне ёсь руки й ноги! А то трудзитца, говѣриць, калѣство,—безъ рукъ, безъ ногъ,—якъ ёнъ живѣць? И што мы, жонка, здѣлаемъ: унясѣмъ мы яго у свою хатку, и Богъ казавъ—приду, и будземъ Бога просиць,—ци не дасъ яму Богъ хоць рукъ!»—А пойдземъ, говориць, унясѣмъ!

Пошли, яго унясьли зъ жаной, послали посцель коло стола и поклали. И нямого ето уремя прошло—можа съ часъ, алѣ зъ два—сичасъ ина говѣриць: «ахъ, говѣриць, Восипъ: у Бога, говориць, усягдъ много, ёнъ жа жъ сытъ; коли къ намъ прйдзецъ, дыкъ усѣтки не голодный. А ето калѣство можа нѣскульки днѣвъ ня ёвши. Ды ўжу Богъ на насъ за ето сваритца ня будзецъ: дадзимъ яму етаго пѣвника покушаць!» Ну й можа яны три разы уклали яму ў ротъ етаго пѣвника. Тоды Восипъ говориць: «вотъ жа, можа ёнъ пиць хочецъ,—у яго жъ тожа рукъ нема. Дадзимъ яму попиць!» Дали яму пиць. Тоды Восипъ штѣ уздумавъ: «иць Богъ, говориць, не свой братъ! Мы яго унясьли, а ёнъ можець на насъ усѣрдзитца за ето. Дай, каець, мы яго вынесемъ у садокъ, посцелимъ посцелю и положимъ тамъ. А прйдзецъ жа къ намъ Богъ, дыкъ будземъ жа мы якъ-небудзь зъ имъ разгвариваць. Дыкъ мы покажемъ яго яму, и будземъ просиць, кабъ давъ яму ци руки, ци ноги—што небудзь!» И вынесли яго и поклали ў садокъ.

Посли того ўремя дожидали яны часъ ци повтора. И тоды ина говориць: «Восипъ, говориць, сходи, говориць, къ Богу: ци ёнъ къ намъ прйдзецъ, ци откажець намъ. Нехай бы мы ужу знали!» Сичасъ Восипъ усходиць опяць на гору, говориць: «Господзи, ци вы прйдзеця ко мнѣ пѣвника мойго трудового и слезавого кушаць, ци нѣ?» А Господзь каець—гласъ: милосьливый Восипъ, я ў цябе бывъ! благодарю цябе за твою чесь! А вѣ што я табѣ совѣтую: за твою чесь даю табѣ благодаренья: продай свою хатку, и скорымъ пѣспѣхомъ, и бяри свою жану,

милую свою, и иди тулы, куды цябе будуць вочи несць, и почуй тамъ, дзё цябе ночъ обоймець!..

Етый Восипъ пришовъ, а калёства того и нема. Жонка отвярнула, яго й не стало. Ёнъ жанё своей говориць: «Богъ мяне, говориць, назавъ—милосьливый Восипъ. И говориць, кабъ мы свою хатку продали и ишли туды, куды вочи будуць несць. Ци будзешъ ты согласна?»—А што жъ, говориць, Восипъ: Богъ вяліць—надо йци; я, говориць, согласна! Узали, хатчонку свою продали, шалдобіцыйко свой забрала и пошли, куды глаза глядзяць.

Идуць яны; усё оказуецца имъ дзень. Уходзяць у большую пуцу. Вотъ Восипъ говориць: «Богъ говоривъ нучуваць, дзё ночъ обоймець; а пуца большая: Богъ вёдаецъ, ци выбьемся хоць на край?» Удругъ, троху пройшли,—видна поляночка, и на полянки стоиць домъ громаднѣйшій. Потходзяць къ тому дому, и ночъ обоймаецъ ихъ,—огни, видзяць, горяць. Ёнъ и говориць, Восипъ: «што, говориць, жана: Господзь намъ вялѣвъ, гдзё насъ ночъ обоймець, нучуваць!»—Што жъ, Восипъ,—коли Богъ вялѣвъ, дыкъ и будземъ нучуваць. Коли Богъ назначивъ смерць, дыкъ намъ смерць тутъ будзецъ, а коли нучуваць, дыкъ надо нучуваць! Ну, заходзяць у етый домъ. Стоиць пиценьнѣ—ядзеньнѣ, што имъ угодно; а никого у доми нема. Етый Восипъ похадзивъ—похадзивъ по ўсімъ дому и говориць: жонка, давай, говориць, заночуемъ,—што Богъ ни дасць! Вячераць жа намъ наставлено; ето жъ никому—намъ; давай повячераемъ! Повячeralи, Богу помолились, ды спаць. Сичасъ снитца милосьливому Восипу и жанё яго: вотъ жа, говориць, милосьливый Восипъ: за вашу чesць вамъ усё ето ходзяйство, распоряджатца дó вѣку, по своихъ смыслахъ дó вѣку!

Назаўтраго Восипъ устасць и идзець оглядаць ходзяйство. Пришовъ уво 'дзинъ инбаръ—насыпанъ инбаръ грёшей; другій инбаръ—жита: третій инбаръ ячменю, чацьвёртый гречки, пятый—съ овсомъ. Ето Восипъ видзячи, количество етакое, нанявъ сабѣ дворника. И ставъ жиць.

Удругъ, пошли худзя годъ. Ну, и стали яго знаць людзи; Восипъ людей вызволяецъ. Вотъ сичасъ, дальше—больше, годъ пошли худжѣйшія; ставъ ёнъ людзямъ хлѣбъ даваць на новъ: весной дасць, а ў восень отбираецъ. Чепьверць даецъ, а бярець—на дно чепьверць насыпавши и подъ счоркъ—и ищинное и проценты, и ўсё тутъ. А ўсё-тки зъ за-сѣковъ сыплетца. И узнали ето людзи и собирались къ яму, и стольки, што дзесяцинъ на чатыре, на пяць стояли обозы, разбираць хлѣбъ.

И почувъ яго братъ, што ёсь нѣйкій купецъ имянитый, который сходно хлѣбъ позычаецъ, и на дзеньги отдаецъ сходно. «Нука, говориць, сынки,—збѣдзяця. Можа годы ще поплошѣюць, купиця пудовъ шездзесятъ,

на шасьцёрцы; нехай у насъ тутъ поляжыць, мы на имъ и тутъ заробимъ!»

Ну, яго сичасъ ёдуць еты пляменники и бѣдныхъ мужуковъ труць, лумаюць колёсами и конями богацкіми. Ёнъ говориць: «што вы, баловшчыкі, дзѣлаеце?»—Мы, говориць, господзинъ купецъ, на готовыя гроши! Ёнъ говориць: чортъ цябе бяры изъ грошамі: у мяне, говориць, чарѣдъ ёсьць, хуць за грошы, хуць даромъ,—усё 'дпо идзець черядомъ! Ну, удругъ ёнъ ихъ покаравъ, и сичасъ къ сабѣ прывавъ: «ци узнаецѣ вы мяне?»—Нѣ!—«Я жъ дзядзька вашъ, Восипъ!» Ставъ имъ тамъ расказваецъ. Яны говорюць: узнаёмъ! Ну, ставъ ихъ часьциць. За столомъ спрашэецъ: «ну, ци здоровъ жа вашъ оцёць, а мой братъ, и маць ваша ци здорова? И прошу на промилуй Богъ, кабъ прыбыли яны ко мнѣ ў госьци. И скажыця, што будуць и сыты и довольны, и 'тѣ Бога благодарны. Толькі кабъ пріѣхылі!» Сичасъ, ня доўго думавшы, насыпавъ имъ шесь возовъ хлѣба, своимъ плэмешамъ: «и кланііцесь свойму отцу, и скажыця, што вамъ братъ вашъ насыпавъ шесь возовъ хлѣба; и вотъ вамъ узѣль грошій, и прошу, кабъ у госьци ёнъ прыбывъ изъ жаною!» Пріѣхылі яны и хвалютца; «эхъ, говориць, татъ! ето жъ дзядзька нашъ Восипъ! Што ў яго ёсь? што у яго дзѣтца? сколько хлѣба ў яго, сколько чаго! Насыпавъ и намъ шесь возовъ—безъ копѣйки, и ще вузѣль грошей табѣ приславъ на госьцинецъ!» Ёнъ говориць: отъ, жонка, глядзи, сколько у нашаго Восипа грѣшей! мнѣ сколько приславъ на госьцинецъ!—Эхъ, говориць: дай зѣздзімъ, поглядзімъ, откуда у яго богаство: либо укравъ што, либо зъ нашаго пѣвника,—по доли пошло!

Ну, запрягали коня и ѣхылі туды. Дороги не пытаць, сыны ужу расказали. Пріѣхылі къ Восипу, Восипъ ихъ прывавъ до чесьци, якъ надо быць: усё рѣвно, якъ рѣдного отца.

Сичасъ, ночь яны гулялі изъ братумъ, изъ нявѣсткую, назаўтраго говориць: братъ, говориць: пойдземъ, полядзи мойго ходзяйства! А жана осталась тутъ зъ нявѣсткуй. Тая говориць: «ты, говориць, скажи, сястрица,—дзѣ вы сабѣ такога добра нажили?»—А, говориць, сястрица: добро ето намъ Господзь такъ пославъ, говориць; ето за вашаго пѣвника, што мой заробивъ у васъ пѣвника за три годъ. Заробивъ пѣвника у васъ, вотъ мы яго зарѣзали, и позваіи Бога ўсь того пѣвника. Богъ прішовъ, побывъ на часьцѣ у насъ, и сказавъ: до вѣку вамъ ето ходзяйство!.. Больше ничѣго не сказала ина ёй.

Оборачиваетца яё мужыкъ у комлату, ина сичасъ и говориць: «ѣдземъ домой! Жива ня буду, ѣдземъ сичасъ!» И сколько не просивъ яё дзевяръ и нявѣстка, и мужыкъ,—ніхто не ўпросивъ: «ѣдземъ!» Ну, поѣхылі. Выѣхылі зъ дому, удругъ ина говориць: богачъ ставъ за нашаго пѣвника! Ты, говориць, ня вѣдыешъ: што ты давъ имъ пѣвника, яны

згугували, ды Бога позвали покушаць. Богъ имъ за ето Богъ давъ богасство! Ну мы забѣмъ кабана, зарѣжемъ вола, гусей пары три, говориць, зарѣжемъ, и завѣсимъ котлы и ўсю божію, говориць, *свиту* угосьпимъ. То намъ Богъ, говориць, ящѣ утroy дасъ, якъ Восипу!

Сичасъ, прѣхыли домой, вола зарѣзыли, кабана забили, гусей пары три зарѣзыли, и завѣсили котлы, приставили поваровъ, и варюць обѣдъ хорошій-хорошій. Такъ сичасъ ина кричиць: «ну, обѣдъ готовъ; ступай Бога зови! Ды живо! Хуць сабѣ со ўсѣй свитый нехай идзець,—будзець съ усихъ!» Ёнъ приходзиць на горѹ на тую на самую, идзѣ Восипъ гукавъ. «Господзи, говориць: приходжали вы, говориць, къ мойму брату Восипу одного пѣвняка кушаць,—ну я прошу на ўвесь обѣдъ, ну, коли хочея, говориць,—съ усѣю свитую!» И Богъ отказець: ну, приду, говориць: дождай, приду!

Сичасъ ёнъ идзець, сичасъ лажыць коло воротъ на вулицы калѣсство—ни рукъ, ни ногъ, одно тулово чаловѣцкое. И видно, што живѣ. Ёнъ сичасъ на сямью: «ахъ вы, говориць, туби-вашу-растуби,—вы ня видзиця, што тутъ сквернось вялетца!» И давай яго выспиткомъ: ты, говориць, куды йдзешъ? ты не знаешъ, хто я? Я, говориць, Бога дождаю на 'бѣдъ, а ты тутъ валяеся! Ды давай яго выспитками! По вулицы кацивъ—кацивъ, и за волосы у крапиву скинывъ. А къ жанѣ говориць, пришовши: а твой, говориць, недоглядъ, што тутъ етакое вялетца!—А почомъ я, говориць, знала: можно було кому нибудзь поглядзѣць!

Ну, сидзяць яны посьли того часъ и два, и третій, и здѣлалось урѣмя посьли того позънее. Ина ямѹ говориць: иди ты къ яму: ци нехай ёнъ идзець обѣдаць, ци ня йдзець, дыкъ откажець; мы безъ яго по'бѣдаемъ. А мы богасствомъ вѣкъ и своимъ проживѣмъ!

Сичасъ ёнъ выходзиць на тую гору—ёнъ жаны слушаець—и говориць: Господзи, говориць: ци придзеця вы, говориць, ци нѣ? Коли ня придзеця, дыкъ откажиця,—мы безъ васъ по'бѣдаемъ! Богасства хвацци у насъ свойго, безъ вашего! А Богъ говориць: вотъ, говориць, богачъ: узглянь ты на свой дворъ и самъ на сябе! Тутъ ёнъ только узглянувъ на свой дворъ—свой дворъ наскрозъ земли пошовъ; а ёнъ на тотъ мѣсьци, якъ стоявъ. Вд!

Д. Нов. Дюдинъ, хотов. в. клим. у. Отъ кр. Петра Якимова, 37 л. неграм.

Аналогичны съ этимъ приуроченныя къ извѣстной мѣстности преданія о такъ называемыхъ «святыхъ озерахъ», образовавшихся будто бы велѣдствие проваловъ селеній. Въ Бѣлоруссіи такихъ озеръ множество. Почти всѣ они имѣютъ форму болѣе или менѣе правильного круга и большую

частью расположены вблизи древних городковъ. Такъ какъ въ преданіяхъ говорится, что вмѣстѣ съ селеніями проваливались и бывшія въ нихъ церкви—благовѣсть которыхъ и теперь бываетъ слышенъ въ пасхальную ночь, «якъ запяюць: Христось воскресъ.»—то возможно предположеніе, что нѣкоторые изъ городковъ служили мѣстами для совершенія богослуженій у нашихъ предковъ, и что съ перемѣною религіи изображенія древнихъ божествъ и жертвенники—если таковые были—ввергались въ эти озера, откуда послѣднія получали названія «святыхъ», а на мѣстѣ старыхъ святынь ставились массивные каменные кресты, которые также перѣдко находятся при святыхъ озерахъ и въ настоящее время. (См. напр. Древности, т. XI, 2, 85) Съ другой стороны, въ нѣкоторыхъ озерахъ послѣ бурь находятъ предметы утвари: ложки, чашки, скамьи, а также доски, бревна. Это обстоятельство наводитъ на мысль, что здѣсь могли быть и такъ называемыя свайныя постройки. Мысли, какъ извѣстно, не новыя; но онѣ напрашиваются сами собою.

Почти всѣ подобныя озера отличаются большою глубиною, при отвѣсныхъ берегахъ. Это обстоятельство, по нашимъ наблюденіямъ, объясняется тѣмъ, что они постепенно заростають сверху и представляютъ, въ сущности, только остатки нѣкогда обширныхъ озеръ, отъ которыхъ уцѣлѣли только наиболѣе глубокія, срединныя пространства. Одно изъ преданій приводимъ.

50. Богъ и вдова.

Ишовъ Господзь и Микола и Ягорій. Было ўремя на заговинны. Просилися нучуваць по дзярэвни, и никто ихъ не пусьцивъ; сышли ўсю дзярэвню—никто не пусьцивъ. На концы дзярэвни жила сабѣ удовушка, побѣдная головушка. И пришовъ къ ей Господзь и Микола и Ягорій, и прѣсютца у яе нучуваць: «пусьци насъ пунучуваць, бабушка! ўсю дзярэвню сышли—никто насъ не пусьцивъ!»—Рада бъ я, дзядзеньки, васъ пусьциць пунучуваць, дыкъ такей сягонішній дзень, што людзи заговляюць, а ў мяне нѣчимъ! И яны отвѣщаюць ей: «Богъ пошлѣць усё, тольги пусьциця пунучуваць!»—Ды за ношлегъ, дзядзеньки, мы не споримъ: почуйця сабѣ!

Занучували. Ёлопоциць бабушка ета, што нема у яе хлѣба. Господзь говдриць ей: няси, баба, дзежку сюды! Ина ўнесла. Улила воды. Господзь узявъ, усынавъ горсць муки: «закрый, говориць, бабушка яе!» Ина закрыла и поставила на лежанку. И думаець ина сабѣ: што тутъ ёсць, што ёнъ усыпавъ? У насъ не такъ дзѣлаюць,—побольшъ сыплюць! И пошла по дзярэвни просиць муки добавиць больше,—и никто не давъ.

И баби етой ня спитца и не ляжитца; думыець—якъ мнѣ етыхъ лю-

дзеі заўтра прывіццi? Ну, пунчувалi; усталi, помылiсь, Богу помалілісь. Пасмотріць баба у дзяжў—цёлая дзежа хлёба! То ўсхвалила iна Госпада Бога! И то iна удумала, што ето не якёя-нибудзь людзi, а якёя-нибудзь пророки. Напекла ляпёшакъ, и подносиць имъ снёдаць. Ну, яны тамъ ци снёдали, ци не снёдали, поблагодарили ёй и пошли. Пошли яны, выходзіць баба съ своё, хаты, пасмотріць—дзярэвнi нема! А становілось озярд. То iна силно злякнулась и спугалась, начала Богу молитца.

М. Забѣлыны, к.м.м. у. Такіе же и въ с. Озеранахъ, рогац. у.

51. Богъ, вдова и богачъ.

Ишовъ Господзь по дорози, и Микола и Ягорій. Вёжаць къ имъ вовки, и давай просиць у Бога, штобъ Господзь имъ пославъ якую нибудзь скопину. Господзь говориць: идзиця, вовки, къ пустуху у стаду, тамъ ходзіць корова удовиная, лысая, и будзець перады ёй свёчка горёць—таё вы зёжця! Миколи стало жалко: за што жъ бёдную ўдову разобиждаць? И говориць Богу: Господзи, лучче богачову корову зарёзали бъ, чимся удовинў! Господзь говориць: аё, нехай удовину! Микола отворцiвся отъ Бога и пошовъ къ пустуху у стаду, и узавъ, дёхцемъ вымызавъ корови лысину. Етыя вовки прибёгли къ пустуху у стаду, бёгали-бёгали яны, не нашли нйдзё лысой коровы.

Прибёгали оная къ Господу Богу: Господзи, говориць: нема коровы лысой нидзё! Господзь говориць Микулаю: «Микулай! ето ты постарався ўжў?»—Я, Господзи! Жалёю етый удовы, што iна бёдная, и зъ дзёткiми зъ дробнымi, будзець гурюваць! Господзь говориць: «любя аё! И збавитца ёй грёха, и принита будзець у царство нябесное!» Такъ пославъ Господзь вовковъ у стадо. И зарёзали ету корову. Началъ ета бабushка выць и тужиць, и плакыць. Пётомъ того, давай Бога просиць: слава Богу за ўсё! Богъ давъ, Богъ и ўзявъ!

Ну, пошли яны оная по дорози. Кёдитца бочка золыта. Микулай говориць Богу: «Господзи, куды ета бочка золыта кёдитца?»—А ето къ богачу!—«Господзи, лучче удовё нехай ета золота бочка!» Господзь говориць: удовё ня треба золото али серябро, а ёй царство нябесное!.. То пошли яны по дорози и зайшли къ богачу нучуваць. Ёнъ ихъ пусьцивъ и сказавъ имъ,—што ў мяне у хацi нучуваць не будзеця, а коли угодна, дыкъ у свиннэрокъ идзиця!—Ну, дыкъ што жъ, Господзь говориць: мы й етымъ довольны! Богачъ говориць: работникъ! завядзи ихъ у свиннэрокъ! Ёнъ ихъ завёвъ къ кабанамъ.

Воткрывъ святой Микола книгу, запаливъ свёчку и ставъ чатаць. То кабанъ спокойно лежали. Начивъ усякiя проповёдзи, жецiи чатаць,

божія законы, за што грѣхъ, за што спѣсенья, и якъ треба челоуѣку спасцѣтца. И богачъ спавъ у винбари, и не заспалося яму. И расслухавъ ёнъ, што хорошо чатаюць, и поноравилася яму молитва ета. Устабѣ ёнъ съ винбару и приходзяць къ имъ у свиннарокъ: ходзяця, брація, у мою хату! Мнѣ поноравилася ваша молитва, и не заспалося. Привиниця мяне къ сабѣ!—Прѣмемъ, ходзи!

Пошли назаўтраго по дорози. Ишли-ишли по дорози, Господзь говориць етому челоуѣку: посмотри назадъ! Посмотриць ёнъ назадъ—гориць яго домъ! Такъ ёнъ згоряча побѣгъ зы златомъ, зы грошамы. И ўборснувъ ёнъ уво 'гонь; тамъ ёнъ и згорѣвъ. То Господзь сказавъ: будзешъ ты ў смолѣ кипѣць неўтолимой, итнинѣ и до вѣку.

Тамъ же.

52. Богъ, богачъ и бѣднякъ.

Живъ сабѣ такъ дужа прабѣдны челоуѣкъ. И нечимъ яму кормитца було и дзяцей прокормиць. Занимався ёнъ ткаць ряшоты. Наткавъ ряшотъ цѣлый возъ, задрѣгъ свою лошады и повѣзъ продаваць. А жану покинувъ зъ дзяцмы дома. Выѣхавъ на поля, стрѣчаецца уперядзи крестовая дорога. И стрѣкаецца два челоуѣки зы имъ. «Здрастуй табѣ, говориць, хозяйнѣ!»—Здрастуй, здрастуй!—«Куды ты, говориць, вязешъ ряшоты?»—Продаваць!—«Пожалуста, говориць: скинь ты ряшоты, подвизи ты насъ ѳтъ до етой дзярэвущки: мы заморилися дужа!» Ёнъ бывъ якъ слабаго *характеру*, такъ соцанивъ руки перядъ ими и слезно заплакавъ: ахъ, братцы! большая моя бѣдносьць! Радъ бы я ряшоты скинуць,—ихъ хто-нибудь пубярѣць! А старички еты отвѣчаюць: ня бось, *борсай* ихъ сюды, у канаву! цѣло твоѣ ўсѣ будзешъ! Ёнъ послухавъ етыхъ старичковъ, сбросивъ ряшоты ў канаву, и посадзивъ ихъ на лошады, старичковъ, и поѣхали умѣсьцямъ.

Доѣжжаюць до дзярэвни, сычасъ: «идзи, говориць, попросись на ночь у етымъ доми! Етый домъ, иць, хорошій,—пусыцюць насъ перенучуваць!» Етый бѣднякъ пошовъ просѣтца на ночь. Подышовъ подъ окно: «добры вечеръ! пусыця перенучуваць пожалуста!»—Што за людзи? отвѣчаецъ старикъ.—«Мы на 'дной лошады ёнкі ўтроихъ!»—Да, побирашки! хозяйнѣ сказыець: у мяне такимъ пошлегу нема, у мяне купцы ўсѣгда ночуюць!.. Потомъ етый приходзяць къ своимъ товаришамъ къ етымъ и говориць: иѣ, братцы,—не пускаецъ! Етый старичокъ старѣйшій говориць: ѣдзь прямо на дворъ! Яны узѣхали на дворъ и отпрягли свою лошады, и пошли у хату. Увышли ў хату, яны вячераюць. «Добры вечеръ, Богу й хозяйну!» Яны ня 'твѣчаюць ничого. Потомъ яны прайшли къ полу

и сѣли ўмѣсцямъ. Еты вячеряли-вячеряли, сколько було харчей, ўсѣ поѣли, и блиновъ рѣшето—и не подѣли. Етый хозяйнъ говориць: «ступайця, унясиця, ковриги двѣ хлѣба и ведро капусты!» И ўсѣ ето зѣли, ящо не подѣли, и лѣзущъ голодныя изъ-застолья вонъ. Потомъ етый хозяйнъ помолился Богу и плюнувъ на зямлю: «эхъ, што такое? николи такъ не случалось, якъ сягови: сколько чаго поѣли, и голодныя зъ застолья вылѣзли!» Сичасъ ложитца на канапу хозяйнъ. Етый старшій старичокъ, который у ихъ на пошлези ночуецъ, пришовъ къ столу поближе, перехрюсцилися Богу, развязавъ платочекъ, и вынивъ проскурочку; разрѣзавъ на три часьци, потомъ гукаецъ вячеряць своихъ товаришовъ. Подыйшли яго товариши къ столу и сѣли вячеряць. Потомъ етый бѣднякъ укусивъ три рѣзы и сытъ ставъ. Вылѣзъ зъ застолья, положивъ на столъ ету проскурочку. Товаришъ яго частуецъ: што ты скоро вылѣзъ такъ?—Нѣ, благодаримъ, братцы: сытъ я отъ васъ и 'тъ Бога! Етый хозяйнъ, што лежавъ, ускочивъ съ канапы и плюнувъ уторѣй разъ: што за такое? одну яврейскую булучку узяли, и на три часьци разрѣзали, и тѣй довольно изъ васъ съ усихъ, и щѣ 'тсталось? Мы жа столько харчей зѣли, надобавокъ ящо двѣ ковриги хлѣба зѣли, и вѣдъзъ ведро капусты, и голодныя зъ застолья вылѣзъли! А етый человекъ бѣдный подупротивъ яму: нечего на Бога убрѣжаць! слава Богу, сыты мы!

Ложатца спаць наконецъ. Только позаснули ўси,—а еты лягли на печцы прохожіе—якъ заснули только хозяйны, етыя старики посылающъ етого бѣднаго: «идзи, съ-подъ голдвъ у ихъ повѣволоки подушки, и пось-целемъ мы и ляжемъ спаць помякчѣй!» Ёнъ дужа спужався: ахъ, братцы! што вы дѣлаеця? застанетца моя тутъ и лошадезь, и насъ прибѣ-жуютъ! Еты 'твѣдили старики: «ня бось никого, дѣлай, што мы табѣ приказывемъ. Ступай, узоди видное!» Ёнъ сычасъ ускричавъ: адзѣ я буду шукаць? «Ступай у ихній инбаръ, тамъ дзѣвери 'тчиняты, и горяць три свѣчки. И стояць два бочонки золота и бочонекъ серебра. И ускачивай на свое сани!» Ёнъ сичасъ пошовъ на дворъ, и растворилися, видзиць, у инбари дзѣвери, и горяць три свѣчй. Увышовъ ёнъ у инбаръ, и вѣрно ихъ слово: такъ и ёсь, якъ говорили: и золото и серебро! Воюся только узложиць! думаецъ бѣднячокъ. Потомъ подворопивъ сани, и ўзваливъ ето на сани. И сычасъ запрегаецъ свою лошадезь. Запрѣгши свою лошадезь, улышовъ у хату и кричиць тихимъ голосомъ на туваришовъ своихъ: братцы, поѣдземъ отсюдова! я ўжу справився! Яны спрашуютъ: «хто жъ табѣ пусублявъ накладаць?»—Вѣдъзъ, мнѣ знаць Господъ пособивъ!—«Ну, отпраги свою кобылу, и ложися спаць; ящо няскоро дзень будзецъ!»

Етому бѣдняку на спитца—думаетца; и плачець. Еты тувариши ле-жаць безъ заботъ. Сколько разовъ ёнъ зачинавъ плакаць, и самъ не

знаецъ, якъ зъ естаго двора увыйциць. Потомъ, давъ Господзь свѣтъ. Ёнъ заснувъ передъ свѣтомъ. И товаришь бѣдзиць яго старшій: устувай, хозиянъ! Пусмотри, уже на дворѣ ранняя! Етый у испугу усхвацився, не знаецъ, што дѣлаць. Наконецъ, яны умылися и помолилися Богу! ранняя ўжу пырадошное. А ета ўся семья естаго дому спиць крѣпкимъ сномъ. Потомъ яны поѣхали изъ двора долой. Доѣхали до етыхъ до ряшотъ: «и вотъ твоѣ, вѣдзь, ряшоты лежаць. Збирай цяперъ на возъ ихъ и вязи домой. Только, братъ, сослужи мнѣ службу; збѣгай у етый домъ, адзѣ мы нучували: забывъ я свое перщаточки; и лежаць яны на стовпѣ, якъ лежали!» Мужучокъ етый сильно заплакавъ, и не знаецъ, што здѣлаць; и растрясся ёнъ съ умомъ. Пѣтымъ подумавъ на Бога: эхъ, когда я буду Богу ўгодзень, то никто мойго не захочецъ! Перехрясьцився и побѣжавъ назадъ. Прибѣгаецъ къ етому дому—нема ни двора, ни кола, только одзинъ попелъ. И стоиць печь и стовпъ обгорѣлый, и лежаць перщаточки на стовпѣ цѣлыя! Пѣтымъ ёнъ становився на колѣнки, и ўздыхнувъ и сильно заплакавъ: о Господзи, вялика ваша сила! И ўзявъ еты перщаточки съ стовпа и вярнувся назадъ. Прибѣгаецъ къ туваришамъ, еты тувариши дождаюць. Ёнъ пришовъ къ туваришамъ, къ святымъ, ўклонився до самой зямли, заплакавъ. Товариши яго спрашюць: што тамъ видзивъ?—Господзи—вуззавъ: вялика ваша сила! нема тамъ ни двора, ни кола, одзинъ стовпъ стоиць, адзѣ ваши перщаточки лежали!..

Пѣтымъ еты—Господзь и Миколушка—распрощались зъ естымъ зъ бѣднякомъ и сказали: «вязи ето двору, што на возу; и ўсѣ ето добро, што було у того купца, перайшло къ табѣ у домъ! И молися Богу и не забывай на Бога никогда, и Господзь на цябе никогда не забудзецъ!» Попрощалися и пошли тою дорогою, откудова ишли. А ёнъ вярнувся двѣру. Такъ и ёсь: усѣ добро того хозяина перайшло къ яму! и клѣци и инбары, и ўсѣ.

Ну, поетымъ ёнъ забогацѣвъ, и ставъ жиць хорошо, и на Бога не забываецъ.

Д. Прудокъ, забѣл. в. к.м.м. у. Отъ кр. Ивана Моисеева, 35 л. негр.

53. Наземное богатство и нябесное.

Было два браты, у дзяревни жили; и яны были недзялѣмшися. Яны бѣя были жанатыя: ну ў водного дзѣци ёсьць, а ў другого нема. И етый братъ, што безъ дзяцей, бывъ кумомъ тому, што ёсьць дзѣци—хрисъцивъ дзяцей у яго. Ну, тоды, надокучило имъ жиць укучи—што у естаго ёсьць дзѣци, а ў естаго немашь—дакъ ёнъ сказуя: што жъ я буду рабогаць на твоихъ дзяцей: я сабѣ другое мѣсто найду! Ну, й раздзялили свое

добрó, тамъ што было ў ихъ. Етый жа зъ дзяццми оставсь тутъ жыць, а тэй поўхавъ у другую дзярэвню. Ну й купивъ сабѣ домъ и ставъ жыць, и разбогацѣвъ. А етый тутъ зъ дзяццми збядѣвъ.

Тоды, пришло ето ўремя, во ўремя Молодзѣнь—назаўтраго Рожства—захоцѣвъ, ёнъ, бѣдный етый, своему куму отнесць пирога съ поштэніемъ. Ну, ёнъ собравъ мучыцы, спѣкъ пирожокъ, и понёсь брату своему. И было до яго далинѣ дватцаць пяць вѣрстъ. Одежа у яго была плохая, у етаго у бѣднаго, а морозы такія большыя. Понёсь ёнъ пирожокъ. Покуль ёнъ дойшовъ до дому до яго, то й змёрзъ на-пра́хи. Тольки къ ямѹ ухòдзиць у хату, у яго госьци за столомъ. Ёнъ отказуець: што ты, братъ, пришовъ? А ёнъ отказуя: якъ вы мнѣ называецесь кумъ, дыкъ я вамъ пирожокъ принёсь! Ёнъ отказавъ: вотъ-то не бачыли твоего пирожка! Да. Тамъ можа дома нечымъ дзяцей покормиць у цябе; а ў мяне и безъ твоего много пироговъ ёсць! Идзи, братъ, сабѣ съ Богомъ назадъ!

Братъ етый заплакавъ: што дужа змёрзъ, а ёнъ яго не принявъ до чесьци къ столу и отсылаецъ назадъ ня ‘богрѣвшыся. Заплакавши и пошовъ назадъ. Пройшовшы у повдороги назадъ, и уже выбився ись чувствя; приходзя ямѹ тò, што ўже помёрци. Оглянувся у правый бокъ—гориць гонѣкъ. Ёнъ поднявсь и пошовъ къ гоньку къ етому. Подыхòдзиць туды—стоиць каменный домъ, муруваный. И ли яго стоиць у горѹ (на чердакъ) лѣсьвичка. Полѣзъ ёнъ по етой лѣсьвички у горѹ, и увыйшовъ у домъ. Сядзиць тамъ старэй стыричокъ и пишыць. Нòтымъ етый отказуя: дзѣдушка, пусьциця мяне обогрѣтца! А ёнъ отказавъ: а вотъ, стаць ли грубки, обогрѣйся! Да. Ето ёнъ не знавъ стыричка етаго: ето бывъ самъ Богъ.

Ну, ставъ ли грубки ‘богрѣватца и задремавъ. Тоды ноги подъ имъ колыхнулися, и ёнъ перехрысьпився и сказавъ: Господзи, помилуй мяне грѣшнаго! Дзѣдушка, каець: позволяця мнѣ переночаваць? Ёнъ каець: а почуй сабѣ, отъ ли грубки! Ну, ёнъ и лёгъ. Тоды, назаўтраго, прòшнувся, ставъ благодариць: спасибо табѣ, дзѣдушка, мой бацюшка, за ношлегъ, што ты избярагѣгъ душѹ мою отъ смерци! А ёнъ ставъ распытваць: а дзѣ жъ ты бывъ такъ? Ёнъ отказуець: братъ мой у мяне хрысьтивъ дзяцей моихъ, якъ мы жыли укучы. А цяперъ ёнъ отъ мяне отдзялився и выѣхавъ у другую дзярэвню; ну, такъ я собравъ мучыцы на пирожокъ, и сыпакли, и понёсь я къ своему брату за то, што ёнъ у мяне хрысьтивъ дзяцей. И идучы я по дорози—одежа моя плохая—я змёрзъ дужа: не могу больше побыць (пожить). Тольки приходжу къ ямѹ на двери, и ў яго госьцей за столомъ засоджано. Ну, и ёнъ недо-вляня ставъ моимъ пирожкомъ, и не давъ мнѣ обогрѣтца; и ня ‘тпукс-

цѣмши мяне отъ порогу дальше, отославъ назадъ. Вотъ я, идучи назадъ, чупъ ня зымѣрзъ. Тоды и повидзивъ етый огонѣкъ и пришовъ къ вамъ. И за ето васъ благодарю, што вы мяне зберягли!.. А ёнъ отказуецъ: а яког ты хочашъ богатства: али наземнаго, али нябеснаго? Мужыкъ тѣй отказываецъ: я хочѹ, кабъ мяне Господзь отъ нябеснаго богатства не 'тварнувъ; а наземнаго намъ уже ня ймѣць,—за то што дзѣци моѣ дробныя. Хуць ба давъ Богъ такъ на зямлѣ, кабъ було што изъ дзюцями подѣѣсць и ўво што одзѣтца. А заласу ниякого не жалаю! Ну, тоды сказуецъ старичокъ: ну, идзи сабѣ зъ Богомъ, чаловѣча!

Приходзиць ёнъ домовъ и зацѣваецъ свою жану хату топиць, да кабъ було чымъ дзяцей покормиць. А жана отказавзець: къ чаму жъ я буду топиць, коли ў мяне нема ничога! А ёнъ отказуецъ: вотъ, я пирожокъ назадъ принѣсь: а ты йдзи назадъ у клѣць у свою, и помяци напизновъ засѣвки,—можя на кулѣшъ муки и змяцѣшъ! Тоды ина не хоцѣла ици, ну яго ўцѣшйла, пошла. Отчыняецъ клѣць—дакъ тамъ усяго ёсць: засѣвки кажыныя изъ мѹкою, и видчныя усякия много, говядзины, и одзежы усякия! Ина рада тому стала, и побѣгла зъ радосьци къ мужу къ свойму. И каецъ: ходзи-тка поглядзи, што у насъ дзѣтца у клѣци! Ёнъ пошовъ, поглядзѣвъ, тоды говориць: ето намъ Богъ давъ! Ну, й ставъ рассказываць: ето вѣрно у божжамъ доми я бывъ! Што такъ 'мяне ня бѹло, а стало много ўсяго!. И стали жыць.

Нѣскульки поживши, разжылися ўже много, богаты стали. Построили хороший дворъ сабѣ и по'дзѣли дзяцей хорошо. На столѣ у ихъ заўсягды чаго захочышъ, дыкъ ёсць.

И ў етомъ у самомъ сяленіи бывъ отъ такѣй-то ярмалокъ, што зѣжджались людзи съ усихъ сторонъ. И братъ яго пріѣхавъ. Да не заѣхавъ жа къ ямѹ у дворъ, а заѣхавъ къ другому сусѣду. Такъ етому брату жалко стало, што ёнъ варекаетца 'тѣ яго! И пошовъ слѣзно просийць яго къ сабѣ. Ёнъ ня хочыць ициць къ ямѹ, говѣря: што, я не видавъ тамъ твоего мосту разлѣманаго, ци дзяцей твоихъ тамъ замѣзанныхъ! А ёнъ отказуя ямѹ: нѣ, брацець,—у мяне усѣ чысто: прошу покорно! Ну, тоды братъ пошовъ къ ямѹ. Уходзиць у яго ў хату. Помоглились Богу и сѣли за столъ. Тоды стали 'бѣдаць. У ихъ кушанья было на столѣ, какое яны хоцѣли: разное кушанья, разныя напитки. Ну, поѣвши ето, побѣдавши, ставъ благодариць брата и распрашаваць: откуль ты, братъ, такъ разжывся? вѣрно ты занявся вуруваць, што ты и дзяцей своихъ хорошо 'дзѣвъ, и дворъ хороший построивъ? Ты жъ у мяне бывъ недавно, дыкъ на табѣ ничѣго не бѹло! Ну ёнъ отказавъ: ето мнѣ Богъ давъ!—Дыкъ извѣсно жъ: тому Богъ даецъ, хто крадзець,—коли уя-

сець! Да. А ёнъ отказавъ: нѣ, вѣрно мнѣ Богъ давъ: я не кравъ нидзѣ —А дзѣ ты могъ Бога видзѣць? А ёнъ отказавъ: коли ты хочашъ дыкъ я табѣ укажу! 'Отъ у тое ўремя, якъ я пирожокъ къ табѣ нёсь дыкъ я дужа змёрзъ, чуць не помёръ; а ты мнѣ не давъ 'богрѣтца, назадъ мяне отправадзивъ. Пошовъ я назадъ отъ цябе, дойшовъ у пов-дороги, и ўжо больше ищиць не могу. И завидзѣвъ у правый бокъ цяплѣ, и приходжу къ етому къ цяплу. Стойць домъ и лѣсьвичка. Я по лѣсьвички полѣзъ, и ў домъ увыйшовъ. Тамъ сядзѣць стыричокъ и пишыць. Ну, тоды я попросився у яго обогрѣтца. Ёнъ позволивъ, и я у яго переночававъ. И ёнъ у мяне спросивъ: адзѣ ты бывъ? И я сказавъ, што у брата. Поблагодаривъ яму за ношлегъ, и ёнъ у мяне спросивъ якого хочашъ богатства, ци наземнаго, ци нябеснаго? Ну, я яму и 'тказавъ, што не 'тварнувъ ба Богъ отъ нябеснаго, а наземнаго намъ не ви-даць! То ёнъ сказавъ: ну, идзи сабѣ изъ Богомъ! Ну, изъ естаго мнѣ Богъ и давъ. Я дознаўсь, што я бывъ у Бога!.. Ну, ёнъ тоды сказавъ: ну, постой-жа, и я довѣдаюся!

Ну, поѣхавъ домовъ, и здзѣлався мёрзлымъ—што вотъ ишовъ тамъ, ци ѣхавъ, и змёрзъ на дорози до того, што царѣиць ня можыць,—хочыць погрѣтца. Зирнувъ у тэй бокъ, адзѣ тое горѣло цяплѣ, што бывъ яго братъ,—и ёнъ повидзивъ. Приходзя къ цяплу къ етому. Такъ и правда: стоиць домъ и лѣсьвичка. Тоды ёнъ по лѣсьвички полѣзъ и ставъ у доми. Такъ жа само стыричокъ сядзѣць за столомъ и пишыць. Ну, ёнъ попросивъ у яго обогрѣтца. Ёнъ сказавъ яму: стань ли грубки, обогрѣйся сабѣ! Ёнъ такжа пригрѣвъсь ли грубки, задремавъ и сколых-нувся. И тоды перехрисьцився и сказавъ: Господзи, помилуй мяне! Дзѣ-душка, позвольца мнѣ поночаваць у васъ! Ёнъ отказавъ: ночуй сабѣ! Тоды ёнъ, поночававши, уставъ и ставъ благодариць за ношлегъ: спа-сибо табѣ, дзѣдушка, мой бацюшка, што ты мяне забярѣгъ отъ смерци! Коли бъ не пусьцивъ у хату, то бъ я й змёрзъ! А ёнъ отказавъ: а дзѣ жъ ты такъ бывъ!—Ишовъ по дорози, и заморився,—змёрзъ бывъ! —Ну, а ты якѣго хочашъ богатства сабѣ: ци наземнаго, ци нябеснаго? А ёнъ отказавъ: на што мнѣ нябесное богатство? хто мяне будзець знаць, што я богатъ? Коли я буду на зямлі богатъ, то мяне ўси людзи будуць знаць!—Ну, идзи жъ сабѣ ў двору! Ёнъ и пошовъ.

Тамъ зачымъ то злучылось ици у вынбаръ жанѣ яго. Полядзѣць —дыкъ яго добро кѣжыная мышъ по сѣбѣ волочѣць во ўси боки!.. И раз-волокли годы ў три, што ўсѣ пусто стало. И ёнъ ўсѣ оряшивъ, и прѣ-ѣхавъ назадъ къ брату, доживаць до смерци своеѣ.

М. Студенецъ, чер. у. Кр. Ив. Будзько, 37 л. слѣпецъ.

54. Счастье.

Жили два брата: одинъ богатый, другій бѣдный. Етій богатый и плошѣй работавъ, и хорошо живѣ; ну бѣдный кажетца и хорошо работая, а живѣ бѣдно—не шаньдзйць ни ў чомъ. Такъ ёнъ бѣдный устае рано, смотриць—у брата тая работа ужо здѣлана. Усѣ братъ побѣредзи.

Ну, дождали яны ўремя, поѣхали сѣяць жито. Потомъ етій бѣдный братъ, рўпитца, якъ ба ранѣй устаць и захватиць перѣдъ, посѣяць ранѣй брата—ци ня лучче будзя. Приѣжжая ёнъ къ своей полосѣ ще цѣмно; чуя, сѣетца братово жито, чвикаютца зерняты обѣ сявно, и ня видно хто, цѣмно. И такъ, што ня можа ёнъ поперядзйць брата ни ў чомъ. Дождали ўремя; уродзило жито; богатаго—того лучче, а бѣднаго хуже. Потомъ ёнъ посѣли жнивѣ склавъ своё жито у копы. Тое худое и топчетца и травитца; дыкъ ёнъ пошовъ сярачь на ночь. А полдсы зъ братомъ были ўмѣсьци. Смотриць—хѣдзя по братней полосѣ бурая коро-ва, собирая колосья; и по чужихъ полосахъ хѣдзя, ды ў богатаго брата копу нѣся. Тоды пришла й на яго полосу, и давай щипаць колосья зъ яго копы. Тоды ёнъ, бѣдный братъ, зъ-за копы! Поймавъ за рѣги ету корову и ставъ яѣ паказываць, поймавши, цанкѣмъ. «Што ты, говѣря, вовкъ цябе рѣжъ! што ты такая за корова: идѣ много, туды й носишь, у нашихъ полосахъ бярёшь?» Ина говѣря ямъ: «я, говоря, не корова, а твойго брата Щасьця!»—Ну што жъ, говоря: я ящо буду цябе биць: укажи, говоря, моѣ Щасьця!—«Да я, говѣря, укажу и твоѣ Щасьця,—ня бй только мяне! Идзи, говѣря,—у такимъ то гомѣниці (уро-чище) стоиць липа дуплиная. И ў тѣй липи твоѣ Щасьця у карты гуляя, съ протчими. Ты йдзи и бяри яго за хохоль!»

Ёнъ пусьцивъ тую корову и пошовъ къ липи. Пришовъ къ липи, смотриць—два лйцы гуляюць у карты. Ёнъ тоды тое за лобъ, што корова указала: ты што, говоря, у карты йграешъ, а на мяне забываешъ! Ина тоды говѣря: стой, ня бися! ты ня тымъ занимаешься! Я бъ табѣ помогала, дыкъ табѣ не треба ни пахаць, ни косиць, а табѣ треба заниматца торговлей! А ёнъ говѣря: чимъ мнѣ заниматца торговлей—грѣшей у мяне нема?—Ну вотъ, говоря: на табѣ на 'сигнацию два грѣши (полушку), идзи на базаръ, и купи сабѣ, што трапитца!

Ёнъ приходзя на базаръ. Нѣся чловѣкъ большую шуку продаваць: перекинувъ черезъ плечо и нося продаваць. Ну, ёнъ, етій бѣдный чловѣкъ, думая: што купиць? купиць ба сабѣ ету рыбу—грѣшей только два грѣши у мяне! Приходзя къ етому чловѣку и думая: куплю, не куплю, а хуць поторгую, што ёнъ за яѣ прѣся. И спрашю: што табѣ за рыбу? Ёнъ сказавъ тамъ копѣекъ дватцаць, ци тритцаць; а ў яго

только два грошй. Ёнъ кажа: я бѣ табѣ давѣ больше, ды нема больше у мяне. Бари, коли хочешъ, два гроши! Етый человѣкъ носився-носився зѣ естою рыбою, не даѣ больше нхто, якъ ёнъ посуливѣ. Ёнъ сустрѣкал етаго человѣка и говоря: больше нхто не даѣ,—давай два грѣши, бари рыбу, покорми дзяцей! Ёнъ узавѣ, отдавѣ яму два гроши, узавѣ рыбу.

Такъ ёнъ принѣсѣ ету рыбу домой, и приказавѣ хозяйцы обчисѣдцы и потрошѣ. Такъ хозяйка выпогрошила яѣ нутры и бросила у корыто. Потомъ покормила семействѣ и остальное вынесла вонѣ. Дожидаючи нѣчй, просютца къ яму на нѣчь два купцы. Ёнъ отказуя имѣ: я радѣ пусѣдцы васѣ, господа. дыкѣ моя хата грязна ли такихѣ людзей! Потомъ яны отказали: ну, што жѣ, говоря: у дорози злучаетца усякѣ: идѣѣ худо, идѣѣ хорошо,—однача намѣ нравитца у цѣбе переночевать! Ёнъ пусѣдивѣ ихѣ на нѣчь, зготовавѣ рыбы, давѣ повячерять,—принявѣ ихѣ, чимѣ могѣ. Потомъ яны погасили огонь и лягли спать. Такъ изѣ естыя рыбы стало осѣять. Яны будзѣющѣ хозяина етаго: што, хозяинѣ, у цѣбе ето ѣ корыцы? Ёнъ говѣря: а што жѣ, говѣря: я вялѣвѣ хозяйцы выбросицы нутры зѣ рыбы вонѣ, а ина—баба—убросила у корыто. Што, можа вамѣ сьмярдзѣцы? Яны говѣрѣющѣ: нѣ, ето хорошо, што ина ня выбросила: ты намѣ продай етыя нутры! Ёнъ говѣря: я не знаю, што яны стоѣющѣ! Яны говѣрѣющѣ: мы знаемѣ, што яны стоѣющѣ, мы ня хотимѣ цѣбе обѣждацѣ! Посмотрѣли яны—у етыхѣ кѣшкахѣ драгоцѣнныя камни. Яны яму дали грѣшей, сколько яны мѣли.

Пѣтомъ, дзеньги етыя получѣвши, ёнъ узрадовався; ояцѣ начавѣ справляцѣ хозяйство, якѣ у брата; купивѣ хлѣба, справивѣ лошадей, и начавѣ заниматца, якѣ и братѣ. Ну, потомъ, цѣ много цѣ мало поживѣ—зжився ояцѣ,—не шанѣдзѣйцѣ яму. Ну, зжився; ояцѣ къ липи Щасѣця шукацѣ пошовѣ.

Якѣ ёнъ пришѣвѣ, явилася ина яму и говѣря: я табѣ не казала етымѣ заниматца! Даѣ ина яму волосянуѣ торбу и говѣря: якѣ захочешѣ ѣсѣ, дыкѣ говори: столѣ съ торбы! Ну, пошовѣ ёнѣ домой. Пройшовѣ нямого зѣ естой торбой, конешня, ѣсѣцѣ хочетца, и надо жѣ полюбопѣствоватца, што покажетца съ торбы. Такъ ёнѣ сказавѣ: столѣ съ торбы! Оявляетца яму ѣсѣ: хлѣбѣ-соль, и пицѣ, и ѣсѣ—што яму угодно.

Ну, пѣтомъ, поживѣ ёнѣ зѣ естою торбою, усимѣ доволенѣ; ну ня видицы нхто богатства. Давай тоды зѣ братомѣ мѣняцѣ: братѣ яму давѣ кѣнѣй, корѣвѣ, усѣ, а ёнѣ брату торбу. Ну, братѣ разумный, думаецѣ: на што мнѣ работатца, коли можно не работаючи жицѣ, и пицѣ и ѣсѣ. Ну, а тѣй зѣ братомѣ промѣнявѣ, и 'пяцѣ проживѣ усѣ хозяйство, и 'пяцѣ ставѣ бѣдзѣвѣ. Ояцѣ треба ици къ липи просицы Щасѣця (вин. п.)

Приходзя къ лицу, оявляетца яму яго Щасьця: ну, на што жъ ты изводзівъ свою торбу, што я табѣ дала? Ты бывъ сытъ съ сямействомъ! Кто жъ табѣ виновать, шго ты дуракъ! Учиць цябе треба. Ну, дала жъ я табѣ волосяную торбу, а цяперича вѣ табѣ золотую торбу. Зъ естой торбой якъ захочешъ пиць да ѣсць, скажи: два съ торбы! А якъ будзешъ сытъ, дыкъ говори: два ў торбу!.. Ну, пошовъ ёнъ домой. Вотъ ёнъ пройшовъ, любонитно яму. Пройшовши и гово́ря: два съ торбы! Такъ являетца яму два молотца зъ дубинами, и давай яго кормиць дубинами, у два дручка, што ня ўмѣвъ жиць. Покуль зъ естыя чесци ня ўздума́въ сказаць: два ў торбу! дыкъ яны усё яго дѣли.

Ну, тоды, попотчивали яны яго, приходзя домой ёнъ къ брату съ тою торбою. И хвалитца брату: ну вотъ, братъ: тая торба была хороша, што я табѣ отдавъ, ну а сабѣ доставъ лучшую,—золотую! Тэй давай просиць яго: давай, братъ, замѣняемъ! Ну, конешня, тэй согласенъ. Замѣняли. Ну вотъ жа, братъ: на ету ужо не кажи: столь съ торбы! а кажи: два съ торбы! А якъ станешъ сытъ, кажи: два ў торбу! Вотъ тэй, бѣдный, узявъ свою волосяную торбу и ставъ жиць хорошо. Тэя наўчили *два съ торбы*, якъ жиць; досъ мѣняць. И хозяйство богатаго зывѣвъ и торбой золотой яго надзяливъ. А богатый ставъ радъ. Потребувалося яму тамъ пиць ци ѣсць, вотъ ёнъ кажа: два съ торбы! Ну, и оявляютца два съ торбы зъ дручками потчиваць; и потчивали яго, покуль ёнъ ня ўздума́въ сказаць—два ў торбу! Ну, и ставъ живатца.

С. Памужъ, чер. у. Кр. Евф. Азаровъ, 50 л. неграм.

55. Доля.

Было два брата, одзинъ богатый, а другей бѣдный. У богатаго жъ рожд зародзівъ густэй, а ў бѣднаго плохой. Тоды бѣдный осмотрѣвъ—яго коны расцягаваютца, жито, снопы, а богатаго ящо повнѣецъ: то густо было на полосѣ, а то ящо повнѣецъ. Тоды бѣдный пошовъ сцяречь. Ну, и смотриць—котъ зъ яго коны снопъ цягнецъ, и нясець у копу богатаго. Уловивъ бѣдный кота и давай биць яго, на што снопы цягаецъ,—говориць: ёнъ и безъ моихъ сноповъ богатъ, а ты ящо моё послѣднія цягаешъ! А ёнъ отказецъ: я обвязанъ яму цягаць: я яго Доля! А ёнъ бѣеъ етаго кота, ды говориць: што жъ такое? ты яго Доля, а йдзѣ жъ моя Доля? А ёнъ отвѣщаецъ: твоя Доля подъ лѣсомъ, на камени спиць, мохомъ заросла! Тоды бѣдный етый чело́вѣкъ узявъ добрую дубину и пошовъ будзиць свою Долю. Подышовъ къ ёй, ды дубиной по́ верху: «уставай! Чужѣя доли хорошо стараютца, а ты мнѣ ниякъ не стараешься!» Ина яму отказала: мнѣ тутъ нельзя табѣ старатца! Продавай усё своё

имушество и выѣжжай у другей городъ! Тоды я табѣ у другимъ городъ буду служиць хорошо!»

Ёнъ пришовъ и сказавъ своей жанѣ: продадимъ вотъ своё имушество и выѣдемъ у другей городъ? Жана сказала: ну, й продадимъ, и выѣдемъ у другей городъ—нехай тутъ усё остаецца,—усё ровно нема ни ў чомъ щасця! Ина етому рада. Тоды яны продали усё, собралися, и пошли. И не ўзяли съ собой ниякого судна. Ну, тоды, ишли коло пруду, по грёбли, и захоѣбли пиць. Было у ихъ три малыхъ мальчишки, дыкъ тэя пиць захоѣбли. И осталося у ихъ дома два судны. Тоды жонка посилаецъ яго у дворъ за судзенцомъ: сходзи, говориць, возьми биклагу! Вородився ёнъ, пошовъ дома, за судзенцомъ своимъ, биклагою. Приходзиць ёнъ дома, пищаць у яго доми—плачуць. Ёнъ говориць: хто тутъ плачець?—Мы, Злыдъни твоё!—Чаго жъ вы плачеца?—На што жъ ты насъ одныхъ покинувъ? што мы тутъ одны будземъ дзѣлаць? Бяри и насъ съ собою! Злыдъни ужо говорюць на етаго мужука. А ёнъ отказавъ имъ: васъ жа много ёсь, усихъ я васъ одзинъ не забяру! А коли хочеця, лѣзця ў биклагу, и й понясу! Яны тоды поськидалися мурашками и полѣзлы у ету у биклагу. Тоды ёнъ затынувъ ихъ тамъ и пошовъ. Сабѣ думаецъ: досъ жа вамъ уродоваць! Принёсь на грёблю, и законавъ ихъ тамъ подъ вярбою! Приходзиць къ жанѣ и кажець: забывся ўзяць судна! А жана и не знаецъ, што ёнъ злыдъневъ законавъ. Ну, пойдземъ такъ! ина ужо говориць.

Тоды, чуць яны грёблю перайшли, такъ сичасъ оявився имъ собачка маленькій. Тоды меньшій мальчикъ ихъ узявъ етаго собачку на барёмо, и радъ яму: татъ, говориць,—дай яму хлѣба! Потомъ яны хлѣба яму дали, и ёнъ збѣвъ, и побѣгъ наперёдъ ихъ. А яны услѣдъ за имъ. Захоѣбли, идучи, отдыхаць сѣсць. Удругъ собачка отвярнувся на бокъ отъ ихъ, и нясець имъ портомонѣць грошій у зубахъ. Яны гроши узяли и рады стали. И опяць наперёдъ за ихъ побѣгъ, собачка, а яны услѣдъ за имъ, до самага города.

Приходзиць собачка икъ крайнему двору, и останавлиецца. И яны услѣдъ за имъ. Увидзѣвъ яврей у вокошко, што яны стояць, и выходзиць къ имъ, говориць: куды вы идзеце, людзи? наймицеса у мяне погрёбъ рыць! Яны сійчасъ наваялися рыць у яго погрёбъ. Рывши етый погрёбъ, нашли коцельчикъ золота: начала Доля старатца своимъ порядкомъ! Тоды яны, прикончивши ету работу, рассчиталися зъ явреемъ,—яврей имъ заплацивъ за труды. Ну, яны, пройшовши дальше на городъ, обобрали сабѣ каменный домъ и лавку, и откупили за ето золото. Тоды стали жиць.

И разжився етый бѣдный богачѣй того ўжо богатаго. Што купюць

— съ пользою: што продадучь— съ пользою. И пріѣзжаецъ у етый городъ дзядзька того бѣднаго, што купцомъ ставъ. Тоды ѣнъ и давай спрашиваецъ: якъ тамъ мой братъ проживаецъ? Скажица яму пожалуста, нехай ѣнъ у госьци ко мнѣ пріѣдзецъ! Ну, а етый ужо отказуецъ: ну, а якъ вы тутъ проживаеця? А ѣнъ говѣриць: а пойдземъ ко мнѣ у домъ! Ну, ѣнъ пришовъ къ яму у домъ и говориць: ну, хорошо, братъ ражжился! Якъ табѣ Богъ помогъ такъ скоро ражжитца? Ну, покушавъ тамъ хлѣба-соли, поблагодаривъ яму и отправляетца дома. Пріѣзжаецъ къ тому брату и говориць: а твой братъ хорошо ражжился! богачѣй цябе! И просивъ васъ у госьци къ сабѣ! Ну, ѣнъ тоды сказавъ: я къ яму не поѣду! ѣнъ лянивый человекъ! Быць яя можець, кабъ ѣнъ тамъ ражжился! Ёнъ лянивый, ѣнъ работаць ня можець!» А того не знаецъ, што ѣнъ богачѣй за яго. Ну, али раздумався: возьму поѣду! развѣдую, ци правда ето, ци нѣ, што ѣнъ богачѣй мяне!

Ну, пріѣзжаецъ у етый городъ, и допытався яго дому. Пѣтомъ, пріѣзжаецъ къ двору,—собачка ляжиць у воротахъ етый самый. Ёнъ зирнувъ на етый домъ, и спугався: што етый домъ три рѣзы дорожѣй яго дому. И познавъ етаго собачку, што ето ѣнъ имъ живецъ, што ето яго Доля. Говѣриць на брата: братъ! заби ты етаго собачку! на чорта ѣнъ табѣ? А ѣнъ отвѣчаецъ: ахъ, братъ,—у мяне ѣсць хлѣба хващиць,—нехай ѣсць! А етый опять отказуецъ: дармо што у цябе хлѣба много ѣсць, али заби яго,—на што ѣнъ табѣ? Ёнъ захоцьвъ свойго брата уцѣшиць, и приказавъ батракѣмъ забиць етаго собачку. Ну, тоды яны ударили етаго собаку, и ѣнъ побѣгъ на етый сарай, а йдѣтъ коровы стояць. Трепханувъ вухомъ, и кровъ зъ яго капнула на потцѣлку. Ета цялица стала ужо Долею отъ криви, а етый собака пропавъ. Узнавши етый богачъ, што цялица яго Доля, ставъ ѣнъ слѣзно просиць брата, кабъ ѣнъ яе зарѣзавъ и яму сердца отдавъ. Братъ тѣй етаго самъ не знаецъ, што эта цялица—яго Доля; ѣнъ приказавъ яе зарѣзыць, и выниць изъ яе сердца, и звариць яго и даць яму покушаць; и кабъ нихто крѣмъ яго ня спытывавъ. Батраки цялицу зарѣзали, а хозяйка сердца згугувала. Стала сердца яму подаваць, а сыны яе подбѣгли и стали просиць: мама, дай мнѣ! мама, дай мнѣ! мама, дай мнѣ!—уси три. Ина имъ по крошачцы дала. Яны уси стали щасьливы, долею стали имъ наўсѣгды. Ну, тоды ина яму поднесла сердца, а ѣнъ узнавъ, што ня ўсѣ. Тоды говориць: нѣ, братъ,—серца ето потрунуто! Коли бъ я ўпярѣдъ усихъ скушавъ, я бъ твою долю споживъ, а ты бъ узнова бѣдный ставъ! Ну, и ставъ спрашиваецъ: отчаго ты, братъ, такъ скоро ражжился? А ѣнъ яму отказуецъ у непріятности: я ражжился хорошо! Нашовъ гроши, да й множество, и отъ етаго скоро ражжился! Ящо, каецъ, у запаси

знаю цѣлую биклагу грошей,—на гребли, подъ вербою! А самъ думаецъ: постой жа! я табѣ укажу, съ чаго ражжился! ражживесся и ты, погуляешь!

Потомъ ёнъ спѣшно поѣхавъ дома, богатый етый. А на яго сказавъ: ну, щасця жъ твоё, у цябе ўси три сыны щасливы будуць; цяперъ у цябе щасця ніхто ня ‘тымець виколи! Пріѣжжаецъ дома, и сказавъ своей жанѣ, што—я знаю гроши! Ина сказала: пойдземъ скорѣй, отрыемъ; а то ящо хто-нибудь отрыецъ,—ци ёнъ, ци ящо хто! Пошли, отрыли; принясьли дома. Яны думали—гроши, ажны тамъ Злыдъни. Яны ототкнули ету биклажку, а яны—справно уси оттуль; рады, што ихъ ототкнули оттуль, и стали богатаго благодарить. Ёнъ повидзивъ, што ня гроши, а Злыдъни, прѣсиць ихъ: лѣзця назадъ! А яны отказуюць: ахъ, довольно одзинъ дуракъ обманивъ! а мы жъ видзимъ, што ты добрый человекъ! Мы лучше полѣземъ къ табѣ потъ печку, и будемъ жиць помаленьку!

Ну, тоды, за годъ, за два жжили яго, што ня мѣецъ и куска хлѣба. Тоды ёнъ поѣхавъ къ тому брату своему хлѣба просиць—ужо жжился соўсимъ. Ну, братъ яму не ўгнявився, што ёнъ бывъ яму лиходзѣй. А глѣдзя на яго бѣднось, насыпавъ яму хлѣба и отсылавъ яму у дворъ. Ну, и такъ поддзержавъ яго до смерци яго. Ну, й на етымъ усё.

Студенецк. в. чер. у. Отъ кр. Ив. Афанасьва, 38 л. негр.

56. Савочка.

Живъ сабѣ Савочка—бѣдный мужучокъ. Идзѣць ёнъ по дорози и думецъ: «красъ я боюся, работаць лянюся, выпросиць стыджуся. Лягу я кыло дороги, ициць не могу!» Зъ голоду звѣся. Ну, лёгъ и ляжиць. Ишовъ по дорози Богъ и Микола и Ягорій. «Здрастуй табѣ, говорюць, мужучокъ!»—Што за людзи?—«Своё людзи! Подзи сюды, мужучокъ, зъ нами пысядзи, пыговори!»—Братцы, не могу я!—«Пычаму ты не можашъ?»—А што жъ, братцы: работаць лянюся, красъ боюся, просиць стыджуся,—зъ голоду умираю!—«Ды пойдзи зъ нами, мужучокъ, пысядзи, пыговори!» Ну, ёнъ уставъ, пришовъ. «Ну, чимъ жа цябе зваць?»—А мяне зваць Савочка!—«Ну, якъ ба мы съ тобой, Савочка, пошли красъ!»—Нѣ, брахненьки,—боюсь!—«Ня бось, говориць: мы недалеко пойдземъ!»—А куды жъ мы пойдземъ?—«А пойдземъ къ быгачу баранъ красъ!»—Ну, пойдземца сабѣ, брахненьки!

Пошли яны баранъ красъ къ быгачу. Господзь ставъ на воротахъ, а Ягорій коло дзвярей коло ‘вчарка, а Микола пошовъ съ Савочкой баранъ браць. Узяли етаго барана. Микола говориць на Савочку: няси яго!—Нѣ, брахненька: я самъ не могу несъ яго,—хуць ба самому дойци до мѣста. А ўжо, брахненька, коли ты яго уловивъ, ты и няси! Узявъ

Микола барана на плечи, и понясли ў лѣсъ. Пришли ў лѣсъ, ну и расклали небольшенькій огонь. «Ну, Савка,—ты уже лупи яго, а мы пойдѣмъ у дровы!» Савочка етый и начавъ лупиць. Нямножко пролупивъ, прорѣзавъ яму животъ и выхвацивъ поскорѣй яму пачонки; на тню ихъ поскорѣй пыкачавъ, попѣкъ нямного, и то яны ящо настояща сыроваты, и ёнъ ихъ поскорѣй и зѣбѣвъ. И начавъ опяць поскорѣй лупиць баранѣ. Пришовъ Богъ и Ягорій и Микола изъ дровъ. «Ну што, Савка,—облупивъ баранѣ?»—Облупивъ, брахненьки!—«Ну, давай, будѣмъ вариць яго!» И зварили. Начали дзялиць. И гыворяць яны: «Савка! а йдѣ жъ ето пачонки зъ барана?»—Брахненьки, не видавъ я ихъ у вочн!—«Няўжли баранъ бывъ безъ пачонокъ?»—А я ня вѣдаю, брахненьки. Яйбогу, не видавъ я ихъ!—«Ну, нема ничѣго! зъ насъ хвациць!»

Зѣбли етыго баранѣ. «Ну што, Савка: пойдѣмъ гроши красъ къ быгачу?»—А пойдѣмъ, брахненьки! Я цяперъ здоровъ и вясѣль ставъ! Пошли къ быгачу гроши красъ. Пришли къ быгачу, увыйшли у пиваръ, и ўзяли скрыню грошей, и вынесли у тую самую пушу. Начали дзялиць етыя гроши, ны пяць часъцей раздзялили. Савочка спрашiецъ: кому жъ пятая часъ?—А пятая часъ тому, хто пачонки зѣбѣвъ!—Ахъ, брахненьки: ето жъ я зѣбѣвъ! Ну, тоды Господзь узявъ, свою часъ отдавъ Савочку, и Ягорій отдавъ и Микола: вясн, Савочка, етыя гроши къ сабѣ, у свой домъ! Савочка еты гроши на плечи ўзявъ и принѣсъ у свой домъ.

Тоды посылаецъ свойго сына къ быгачу за мѣрку; идзи, мой сынъ, попроси у яго мѣрки, грѣши мѣриць! Пыбѣжавъ етый мальчикъ къ быгачу: «здравствиця, говѣриць, вамъ!»—А, здравсти, говориць. Што ты пришовъ, мальчикъ?—«А ето оцѣ приславъ мяне къ вамъ, штобъ вы, дзядзенька, дали мѣрку намъ!»—На што йна вамъ?—«А гроши мѣриць, дзядзенька!»—Гээ, пини! у васъ крошки й хлѣба нема, а ня то, штобъ ящо гроши мѣриць! Да на ўжо, на мѣрку табѣ! Ёнъ узявъ и побѣгъ у свой домъ къ отцу. Ставъ етый Савочка гроши мѣриць. Помѣривъ гроши, тоды ўзявъ, наторкувъ кыло 'бручей грошей у мѣрцы у етый. «На, мой сынокъ, отняси яму мѣрку!» Ну, ёнъ понѣсъ, отдавъ. «Глянъ, пини! и жъ правда, што гроши мѣривъ! А йдѣ жъ ёнъ грошей стольки набравъ, што мѣркую мѣривъ? Ну, а Савка етый справивъ сабѣ домъ, накуплявъ сабѣ коровъ, лошадей накуплявъ и живъ сабѣ настояща богато.

Якъ уѣлиси Злыдни къ яму! Начавъ ёнъ опяць жыватца бѣдно. Пошовъ ёнъ тоды свое Доли шукаць. Шукавъ, шукавъ—не нашовъ. Пришовъ на гумно и лѣгъ отдыхаць. Чуецъ—за 'виномъ скрипка играецъ. Ёнъ сабѣ и мыслиць на мысляхъ: няўжли тутъ моя Доля играецъ? Пошовъ ёнъ за 'винъ, якъ уловивъ свою Долю тамъ, и почавъ яе драць,

наказываць: «што ты сабѣ думаешъ, Доля? Я сабѣ богатство наживъ, и ояцъ жжився, а ты за 'винъ забралыся ды ў скрипычку играешъ!» — Нѣ, говѣриць, Савочка: ня бѣ мяне,—я табѣ скажу!—«Ну, рассказы-вай!»—Живъ ба ты, Савочка, дужа хорошо, дыкъ уѣлиси къ табѣ Злыдни!—«А дыкъ што мнѣ имъ дзѣлыць?»—А вотъ што: купи дудку и играй: Злыдни, скажи,—пойдзиця сюды плясаць! Такъ яны, якъ вый-дуць съ потпечча и почануць плясаць. Тоды ты, Савочка, ихъ прямо ло-ви за хохоль, и бѣ ихъ сколько силъ твоихъ!..

Ну, ёнъ пошовъ. Пришовъ у свой домъ и ставъ у дудку играць: эй, Злыдни, каецъ: идзиця плясаць! Выскычили етыя Злыдни. Якъ ставъ ёнъ имъ играць, якъ началі яны плясаць, якъ начавъ ёнъ ихъ ловиць за хохоль, якъ начавъ ёнъ ихъ таласкаць! Бивъ—бивъ, бивъ—бивъ! То-ды Доля говѣриць: сажай ихъ у мѣхъ, ды няси у сажалку, ды затопи! Ну, ёнъ повѣст и затопивъ. Доля яму говориць: ну, Савка,—живи зъ Богомъ и думай про Бога, и сходзи ў монастырь Богу молитца!

Начавъ етый Савочка ояцъ жиць хорошо. На хторый годъ уздумавъ Богу молитца, и пошовъ во время такое: птаство паяюць, цвѣты цвѣтуць. Ишовъ, ишовъ, сустрѣкаетца зъ имъ челоувѣкъ: обрадився дыяволъ че-ловѣкомъ, и сустрѣчаетца зъ имъ. «Здрастви, мужучокъ!»—Здрастви, добрый челоувѣкъ!—«Куды идзешъ?»—А, дзядзенька,—иду Богу молитца!—«А хто жъ у цябе дома ёсь, што ты идзешъ?»—Атъ, дзядзенька: я одзикові челоувѣкъ!—«А ци много жъ у цябе дзяцей?»—Одзинъ сынъ, дзесяци годовъ, ды дочъ ёсь восьми годовъ, и дзѣвочка ящо пяци годовъ!—«Ны кого жъ ты своё хозяйство препоручивъ, што ты въ ето ўремя собрався Богу молитца, коли людзи цяперъ работуюць?»—А, дзядзенька, я своё хозяйство тожа препоручивъ сусѣду!—«Ахъ, послухый-ка ты, доб-рый челоувѣча, мяне: ня йдзи-тка ты Богу молитца, а йдзи-тка ты до-мой. Узрасьци-тка ты свойго сына, ды жани, хозяйство ты яму здай на руки,—тоды пйдзешъ Богу молитца. Дыкъ табѣ ня будзецъ думытца!» Етый Савка подумывъ: ето правда! И воропився домой.

Ну, ставъ жиць. Узрасьчивъ свойго сына и ожанивъ. Тоды здавъ имущество своему сыну, и збираетца ициць Богу молитца во время во-сени. Ну, й пошовъ. Сколько тамъ дней пройшовъ, разболѣлись у яго косьци, заболѣли яго й ноги. А тутъ ужо дзень на проходзи—нелзя яму поспяшиць къ дзяревни,—силъ не хватаецъ. Обнила яго ночь у цѣм-номъ лясѣ. Ишовъ ёнъ, ишовъ, смотриць—у правую сторону гориць огонь. Пошовъ ёнъ къ тому огню на ночь проситца. Пришовъ къ тому огню,—сядзиць старикъ коло 'гня. «Добрый вечеръ, поштанный старичокъ! Ци не дозволивъ ба мнѣ тутъ нучуваць?»—Ды я табѣ дозволю тутъ ну-чуваць, коли сходзишъ у дровы!—«Дыкъ што жъ: можно, сходзимъ!»

—Ну, ночуй сабѣ. Сходзи за дрови!—«Погодзи, дзѣдушка: отдыгну намного!»—Ну, отдышь! Куды жь цябе Богъ насыць?—«А, дзѣдушка: иду Богу молитца!»—Да, ето хорошо! Ну, сходзи-ка жь у дровы! Ету-му Савку ня хочетца: косьци боляць, ноги боляць. Огнажды (искаженное—однакоже) поцягнувъ у дровы. Што вѣзметца за полѣно, то яно рассылетца; што возьметца, то рассылетца. Бравъ ёнъ, бравъ, и ничего не прияёсь. Увознавъ ёнъ, што ето сядзиць ли цеpla якій-нибудзь святой. Приходзиць кь цяплу, отвѣщаець яму старичокъ етый: «што жь ты дровъ не принёсь, мужучокъ?»—Я не знаю, якъ вамъ отвясьциць: или назваць васъ святэя, ци сказаць на васъ—Господзи: што возьмусь за полѣно, дыкь яно развѣлетца!»—«Да; сядзь, человекъ, нысядзи; я табѣ скажу: чаму ты тымъ уремямъ ня йшовъ молитца, якъ збирався прежды, ў молодыхъ лѣдяхъ? Тоды жь ты йшовъ, птаство пѣли, цвѣты цвѣли; тоды твоѣ ноги ишли вясёло, хорошо! Спусьця лѣто, у малину ня ходюць. При старысци лѣтъ нечего ни Богу молитца. Вороцись домой, —ты умрешь скорымъ уремямъ!»

Ну, ёнъ вороцився домой. Намного побывъ дома—дзень, ли два, и померъ.

Забѣлѣнин. в. кмм. у. Произведение, очевидно, подверглось позднѣйшимъ передѣлкамъ.

57. Чортова росписка.

Живъ сабѣ такъ одзинъ мужикъ. И дзяцей у яго было много, а живъ ёнъ при большой бѣдносьци, и ня мѣвъ днявнаго пропитанія. Тоды ёнъ што надумався? Пошовъ по дорози прямо у пущу: «эхъ, говориць: ежали бь нашовся хто прокормиць моихъ дзяцей, то бь я отдавъ свою душу [тому]!» Удругъ сичасъ подъявляетца кь яму, у вообрази человекъ-чечкомъ: «што ты сказывавъ, человекъ?»—А вотъ я сказывавъ: коли бь хто нашовся прокормиць моихъ дзяцей, то бь я отдавъ свою душу тому!»—«Отдаси?»—Такъ тошно, я готовъ!»—«Ну, давай съ тобой распишемся!»—Якъ жа мы распишемся?—«Разрѣжъ на правой руцѣ мезинный палець, и своѣй кровью распишешься! И потомъ даю табѣ отстрочки на дватцаць пяць лѣтъ, распоряджатца своимъ домоу, и ўсякими достатками,—што ни задумаешь, усѣ табѣ будзець!» Мужикъ согласився и расписався на дватцаць пяць годовъ. «И ты, кажець,—ежали у цябе выйдзець дватцаць пяць годовъ, и будзець у цябе *свѣча* (обрядъ) у тѣй вечеръ, а потомъ я прѣйду кь табѣ ў госьци, и загадаю я табѣ загадку. Ежали отгадаешъ ету загадку, то пойдзешъ жиць опяць до своѣй судзьбы!»

Пошовъ етый челоѡкъ домовъ. То якъ была больша́я бѣдно́сть, то стало у яго большое богатство. Куды ни пойдзець, то ёсь у яго дзеньги и ўсякая ўсячина. Ну, наковецъ того, ёнъ ставъ молебны служиць, и нищихъ надаряць, и бѣдни служиць. Пройшло етыхъ дватцаць пяць лѣтъ, ўсёдно якъ дватцаць пяць мѣсяцевъ: ёнъ самъ не ўзнавъ. Наконецъ, приходиць етый вечеръ. Ёнъ собравъ свою ўсю дзярэвню и дожадаецъ госьця, и ненасукуюць свячу,—дожадаюць госьця. Удругъ сичасъ оявляецца къ яму проходящій старичокъ,—попросився на ночь. Яны приняли яго до чесьци изъ большою радосьцю. Етый старичокъ сказуецъ: зачимъ дожадаеця, когда міряне собрались, и Господзь благуслужаецъ? Удругъ хозяинъ сказавъ: нѣ, я дожадаю своего госьця!—Нѣ, не дожадай госьця, говориць старикъ, а насукуй зъ Богомъ! Тэй на радосьци яго послухавъ. И насукали свячу. Повячерили. И отправилися уси сусѣдзи по домамъ своимъ.

Пбтомъ, хочецъ хозяинъ ложитца спаць на лавцы на кутней. Старикъ етый говориць яму: нѣ, ня мѣсто табѣ тутъ! А лѣзь-ка на полаци, за бабу, снаць лягъ! Ну, тэй пошовъ лёгъ. И ня сиитца етому хозяину усю ночь, думаетца яму. Наконецъ, приходиць повночь. И ўставъ большей вѣцерь, и выбросивъ ворѡгы вонъ изъ шуль. Появляецца шесьцери-комъ, на сѣрыхъ лошадыхъ и ў крытомъ икипажи со звонкомъ. ¹⁾ Сичасъ выскакуецъ изъ икипажу прежній яго госць. Подбѣгаецъ подъ окно потъ кутнее—и скричавъ: што разъ? Отвѣчаецъ етый старикъ, который на лавцы: дорога длинна!—Што два?—Дорога корочѣй!—Што три?—Коли бъ я у три сохи 'равъ, дыкъ бы ня чортъ твоё гроши бравъ!.. Сичасъ зареготавъ и счезъ. Отгадавъ!

Перенучувавъ етый старикъ, и назаўтраго, давъ Богъ дзень, приказуецъ етому хозяину: за твоё вѣрное житыцё, и якъ ты просивъ Господа Бога, и Господзь цябе не 'тставивъ на ўсякомъ мѣсьци, и отвѣвъ твою душю отъ вѣшнаго ваду. Цяперъ живи и распоряджайся усими грошами, и не забувай на Господа Бога. И коли вынешъ рубъ—перехрясьци, и положишь—тожа перехрясьци! То *яны* табѣ прибавляли тогды, а цяперъ будуць открадаць: коли ты вѡзьмешъ рубъ, а яны ўцябе вѡзмуць дзесяць!

Етый хозяинъ изъ большэя радосьци ня можець етаго старика якъ оцаниць. И ёнъ яму поклонився у ноги, и давай благодариць. И хопѣвъ яго надзялицъ большими дзеньгами, а ёнъ сказавъ: усё твоё! споживай и живи, и не забувай на Господа Бога никогда! И за етымъ прощай!

Забѡлышин. в. клим. у.

1) Ср. стр. 9, о разѣздахъ Сатанила по Гомельщинѣ.

58. Богъ и попъ.

Одзинъ попъ бывъ такий скупый, не даривъ никого. Якъ прйдзець ниций который, ёнъ яго за рукѹ и вонъ пхаетъ. Пѳтомъ, одзинъ разъ, у празьнишний дзень, етый попъ перадзѳвся, и идзець съ хаты, кабъ ужо 'бѳдню служиць. Оявляетца ямѹ старикъ и просиць у яго милосыцны: подари, бацѹшка, Христа-радзи! Ёнъ говѳриць: вонъ! ты видзишь, што я собрався на 'бѳдню! Васъ не мало тутъ таскаецца! Вонъ!.. Стари-чокъ вороцився вонъ, и попъ за имъ идзець, и собаками яго затравивъ. Ёнъ махнувъ рукою, етый старикъ,—не 'казалосѹ ничего! Тольки одзинъ попъ, да ёнъ—ни двора, ничего. И мѳсто ето оказалось попу незнако-мое. Ну, старикъ етый пошовъ своимъ пуцѳмъ; а попъ етый за имъ услѳдъ: боитца ужо одзинъ остатца. Ну, и ишли яны цѳлый дзень. И дужа попъ етый захоцѳвъ ѳсць. Тоды етый старикъ потхѳдзиць—пасецъ пастухъ скоцину. Ёнъ узѳвъ откупивъ одного барана, горщѳночекъ тамъ бывъ, што пастуху приносили ѳсци, ёнъ и горщѳночекъ етый откупивъ, и пошли. И баранъ за ими услѳдъ пошовъ. Отыйшли яны троху, вялѳвъ ёнъ попу разложиць огонъ. Огонъ попъ разложивъ, ну й разрѳзали ба-рана етого. Вынивъ попъ почки двѳ и сердца. Старикъ говѳриць: звари ето, а я засну. Пѳтомъ мяне узбудзишь, якъ зваришь! Попъ етый гу-тувавъ-гутувавъ, и дужа ѳсць захоцѳвъ. Узѳвъ одну почку зѳвѳ. И лёгъ самъ спаць, и захропъ. Устаецъ старикъ и на попа говѳриць: уставай, будземъ кушаць, што ты згутувавъ! Ёнъ уставъ, подавъ ямѹ кушанья. Богъ помѳшавъ—помѳшавъ и говѳриць: идзѳ жъ ето одна почка дзѳла-ся? Попъ говѳриць: я не знаю: я зваривъ и лёгъ спаць самъ!—Ды што ты говѳришь: хто тутъ мижда нами бывъ? Попъ давай клясьцися, бо-житца, што ето на ёнъ зѳвѳ. Старикъ етый говѳриць: польво табѳ клясьцися,—можа хто зѳвѳ, якъ мы заснули! Возьми, остальное ѳжъ! Попъ етый доѳвъ почку, сердца и юшку позлебавъ.—Ну, пѳйдемъ дальше!

Прошли нѳскульки—ляжиць куча золота на дорози. Пѳтомъ старикъ говѳриць: да, вотъ и находка намъ нашлася хорошая! Якъ будземъ дзя-лицъ? говориць. А попъ отвѳчаецъ: ды якъ вы сами знаецѹ, дзѳдуля! Ёнъ узѳвъ, разгарнувъ на три кучки: вотъ ета табѳ, а ета мнѳ, а ета треть-чая часць тому, хто почку зѳвѳ! Попу стало жалко грѳшей; ёнъ го-вѳриць: «я, дзѳдуля, зѳвѳ почку!»—Ну дѳ, говориць: якъ гроши уви-дзѳвъ—дыкъ ты зѳвѳ; ты жъ мнѳ раньше казавъ, што ты ня ѳвѳ?—«Нѳ, говориць: кабъ я провалився, якъ стою!» И такъ и етакъ,—што я зѳвѳ почку!—Ну, говориць: коли жъ ты зѳвѳ,—бѳри жъ ету кучу, и мою, и свою—нехай табѳ ѳсѳ, коли ты давъ двѳ клятвы: одну—што ня ѳвѳ, а другую—што зѳвѳ, якъ увидзѳвъ золото! Тоды ты погѳлився

на почку—зѣвъ, а цѣперь на золото! И *благословивъ* яго: «будешь ты браць зъ живого и зъ мѣртваго, и зъ бѣднаго, и зъ богатаго, и ўсѣ табѣ мало будзець!» Махнувъ рукой—и ставъ и домъ тѣй, и церква. А самаго не стало.

Д. Золочево, малют. в. чер. у. Отъ кр. Бориса Германова, 37 л. негр.

59. Доброхотъ (лѣсовикъ).

Бывъ у насъ такъ во лясникъ. Дыкъ ёнъ разъ у лѣтку, во якъ бы цѣперь, кѣдавъ стогъ подъ лѣсомъ. И кѣдавъ ёнъ стогъ, значитца, и не завяршивъ. Двѣру ямѹ, значитца, далѣко ищиць; ёнъ сабѣ думаетъ: заночую я тутъ, на стогѹ! Богу помолился и лѣгъ. Только лѣгъ, чуецъ—у дзяревни—близко была дзяревня—щанокъ брешецъ. И такъ брешецъ цѣлую ночь, якъ звонокъ,—спаць не даецъ. Чуецъ ёнъ, по лѣсу: тресъ! тресъ! Гониць Доброхотъ вовковъ,—можа ихъ штукъ сорокъ. Выгнавъ на лугъ и говориць: «чуеця щенка?»—Чуемъ!—«Ну вотъ жа, говориць: коли яго дѣ году не задавиця, дыкъ ёнъ васъ усихъ подавиць!» И погнавъ.

Тѣй лясникъ перенучувавъ тамъ, а назаўтраго, давъ Богъ дзень—пошовъ у тую дзяревню. Прихѣдзиць туды и ставъ допытываць: чѣй—тыки это собака цѣлую ночь гавчивъ, щанокъ? Ставъ допытыватца, и допытався. Прихѣдзиць къ хозяину: продай ты мнѣ пожалуста свойго щенка!—Вѣ, якъ жа я продамъ; ёнъ у мяне такей, якъ звонокъ! Тѣй ставъ просиць, и купивъ—тыки яго,—отдавъ три рубли. Привозиць домой и прямо яго у погребъ,—покуль, значитца, вѣйдзець яго тѣрминъ. Продзержавъ годъ; тоды пошовъ на охвоту.

Ну, увыйшовъ у боръ. Тѣй собака, вовка якъ завидзиць, дыкъ и задушиць; медзвѣдзя завидзиць—и медзвѣдзя задушиць; лося—и того задушиць. Кабанъ—и того задушиць: задушиць и кинецъ. Надушивъ дзичины—на возы не забраць. Только сѣли яны отдыхаць, ажъ по лѣсу—тресъ! тресъ! Идзецъ Доброхотъ. «А што, каецъ: ци ня бывъ ты тоды на стогѹ, якъ я приказывавъ яго задушиць?» Тѣй видзиць, што ўжу некуды, говориць: бывъ!—«Ну, говориць, я бѣ не жалѣвъ, коли бѣ ты душивъ ихъ ды бравъ; а то ты душишь, ды такъ кидаешъ! Вѣ што: у сятѣ на выгони, потъ такимъ то камнемъ возьми скрыню грошѣй; а яго заби! Ёнъ мнѣ увесъ скоть знестожиць!»

Ну, тому нечаго дзѣлаць. Зложився—бѣхъ! бѣхъ! зъ двоухъ стволовъ,—и забивъ. Тоды думецъ: дай я поляджу, сь чаго у яго сила такая! Разрѣзавъ, полядзѣвъ—а ў яго дванатцаць пѣчакъ!.. Дыкъ вотъ и богатырь. Ну, ёнъ гроши тыя вынивъ и богато жиць ставъ.

Роднян. в. клим. у. Отъ кр. Степана Павлова, 80 л. негр.

60. Банникъ.

У Чудзянахъ (деревня) пошла дѣвка замужъ за старика. И ниякъ ина не звала яго якъ *старый чортъ*,—вэдлѣгъ шутокъ. И хлопчикъ у ихъ родзился. Ну, пошла ина у лязню, и хлопчика ўзяла. И говоря старику: я жъ, говоря, посьли лязни ослабѣю, дыкъ ты, старый чортъ, придзи и возьми хлопчика! Подъ лязнюю посидзи, я гукну цябе, ты й понаясешъ яго домовъ!

Ну, пошли ў лязню; ина туды-сюды яго скорѣй обмыла, двери расчинила: «ци тутъ ты, старый чортъ?»—Тутъ!—«Ну, на жъ, возьми яго!»—А давай, давай! Ина отдала, ёнъ и понёсъ. Стала тогды ина мытца, а мужикъ приходзя: «Прося, давай хлопца! Нѣшто ты довго яго моешь?»—Якдогъ хлопца,—я жъ табѣ отдала!—«Коли?» Стало ёй ето жалко, и ина обробѣла... Приходзя домовъ—нема хлопца. Туды-сюды—такъ и понѣнича нема. Отдала старому чорту—вѣдоме, баннику.

С. Палужъ, черик. у. Отъ кр. Ник. Павлова.

61. Русалка.

А то такъ вѣ, мой бацька работавъ на поли ли лѣсу, на Гряной. И поставивъ борону у бярезнику. Дыкъ ина злѣзла зъ бярезины, ды зъ бороной стала гуляць. Гуляла-гуляла, ды й ушамвлася. И ниякъ. Цигаецъ борону, а пойдиць вельзя. Приходзиць бацька, а йна ўжу и сядзиць. Ну, ёнъ яе двору привѣзъ. И ина чистая, пругожая, и напрядка хорошая. Дыкъ ина ямѣ цѣлый годъ служила. И што йна ѣла? Якъ горшки выставоуць во сь печи, дыкъ ина пары нахапаетца-нахапаетца ротомъ,—объ тымъ и сыта. И ўсѣ чисто дѣлала. Разъ тольки покажи ёй, больше ўже не надо. И пряла и ткала, и скодину доглидала, хату топила—усѣ. Тоды, якъ годъ отслужила, зновъ пришла Гряная, тоды ина говориць: ну, мнѣ пора ипиць, каецъ: госьци моѣ ўжу пріѣхали! Зайграла, заскакала, и ў лѣсъ! И цѣлый годъ ничего не говорила. Тольки ето й сказала.

М. Родня, клим. у.

У насъ вѣ, у сусѣда, у Цитовцы (деревня), русалку поймали у лѣси: на лядзи у борону увязла. Дыкъ ёнъ ослобонивъ и привѣвъ домовъ. Откуль ты?—Отъ Ильли пророка!—А куды пойдзешъ?—Къ Ильлю про-року! Дыкъ годъ отжила. И ничего ня ѣсць; тольки якъ горшки вымаецъ, дыкъ пары хапъ-хапъ зъ горшка. А тоды завывла: дружачки-подрѣжачки, возьмиця мяне! И ў лѣсъ. Дыкъ у яе ўсѣ жанокое, и цыцки и ўсѣ. Волосы довгiя. Одѣта пригожо. *Хотьслав. в. мстисл. у.*

62. Присыпушь.

Яны (русалки), кажущь—съ позволенья сказаць—съ скидущивъ. Якъ баба не доносиць, ци такъ мертваго родзиць—ето ўжу йна! Иниія дзейкаюць, бытцамъ яны съ присыпушывъ; ды нѣ. Присыпушь—ето подмѣнь. Ето во, якъ хто рубиць дровы, ды порубивши, кинецъ колодку тажъ. Ну, ето ўжу *ихъ* (чертей). Сичасъ здѣбляюць руки, ноги—дзяцѣлка, звѣстно—неживого, и подложуць матцы; а яе живенькаго сабѣ возьмуць. Тая прошнѣтца—замѣсть дзяцѣнка колода; во й присыпушь! Небеспремѣнно треба колодки рубиць, а то ўжу здѣбляюць присыпуша. *М. Родня.*

63. Языкъ природы.

Бывъ у народзи такій чаловѣкъ, што понимаць усякій вумъ. Идзецъ по лясу и понимаецъ, што лѣсъ шумиць: идзецъ по полю—пнимаецъ, што трава, што хлѣбъ шумиць; пнимаць, што скопина говориць,—што собака, што кошка,—усѣ чысценько пнимаць. И ёнъ уродзимый такій бывъ. Тольки яму нельга було никому сказаць етаго. Якъ скажашъ, тоды помираць уже треба. И ў яго была тольки одна жана, и ёнъ зъ ёй живъ хорошо. Хозяйства у яго було тольки осѣль и волъ. Осѣль стоявъ у яго на стайни, а на быкѹ ёнъ дровы возивъ. Осла кормивъ овсомъ и сѣномъ, а быка соломой.

Разъ поѣхавъ у дровы, привѣзъ дровъ, отпрѣгъ быка, пусьчивъ у хлѣвъ. Быкъ увидивъ осла и говориць: худая моя жисць проци твое: я работаю, дровы воджу, и тольки ѣмъ солому одну; а ты стоишь на стайни и тольки й яси, што сѣно и овёс! Осѣль отказавъ яму на ето: ты, быкъ, возьми захворѣй: дыкъ цябе хозяйнъ будзецъ лучше кормиць! Хозяинъ ето, у воротахъ стоячи, слыхавъ—ихнiю говѣрку. Уходзиць у свою избу и усмихаваецца жанѣ, што почувъ такое дѣло. Хозяйка спрашаваетъ: што ты усмихаваецся? што ты тайное знаешь, што ты усмихаваецся? Ёнъ говориць: мнѣ табѣ расказаць нельга: што я получу тоды смерць сабѣ!—Якъ ето ты ня можашъ мнѣ сказаць? Можа ты про мяне што знаешь, ды смяешься? Силно ина добивалась, штобъ ёнъ сказавъ, ну ёнъ тьки не сказавъ.

Переспали ету ночь. Назаўтра, давъ Богъ дзень, пошовъ ёнъ осматриваць свойго хозяйства и заходзиць у хлѣвъ. И посмотриць—яго ўжо быкъ нездоровъ. Ёнъ тоды набираецъ яму сѣна и овса, даецъ ѣсць. Ну, быкъ ето ѣсць, а ўставаць-то ня хочець, не ўстаецъ. Ёнъ уходзиць у свою хату и говориць хозяйцы: нашъ быкъ, говориць, нездоровъ! И обратне усѣ-тки усмихуетца. Ина яму отвѣщаецъ: получче яго корми! Ды рас-

кажи мнѣ, чаго ты усѣмихуешься? Добываетца у яго усѣ. Ёнъ ей оняць отказавъ: я табѣ коли расказу, то увомру отъ тогожда раза. А повѣрь мнѣ, што нельзя мнѣ расказаць! Ина говориць: лучше увомри, а мнѣ усѣтки раскази ето! Ёнъ говориць: я тоды только расказу табѣ, якъ моя коньчина прйдзець!

Пройшло такъ два дни. Ёнъ повѣвъ яѣ у хлѣвъ, полядзѣць хвораго быка. Уходзиць у хлѣвъ, быкъ ихъ не поднимаетца,—усѣ боленъ. Ёнъ говориць хозяйцы: треба намъ быка зарѣзаць! А то ёнъ здохнець, будуць намъ убытки; а якъ мы яго зарѣжамъ, дыкъ намъ убытковъ ня будзець! Такъ нарочито говориць у хлѣви. Ина яму отвѣщаецъ: што обожджи до заўтраго: коли не поправитца, тоды ўжо й зарѣжамъ! Хозяинъ съ хозяйкой вышли съ хлѣва; и хозяинъ—тыки остався слушаць ли воротъ. То сычасъ быкъ ослу и начанаетъ говориць: сколько я ни думай, какое-нибудь глупство,—ну мнѣ усѣ-тыки худо прихѣдзятца! Осѣль ямѣ на ето отвѣщаецъ: поправляйся, быкъ! Лучше табѣ солому ѣсць и дровы возиць, чимся нахальною смерцю отъ ножа померць! Волъ здався на ето: я, говориць, къ заўтраму поправлюся, буду здоровъ!.. А ёнъ ето усѣ чувъ. Увийшовъ у хату и усѣмихаваетца. Хозяйка пытаецъ: чаго ты сѣмяеся, докажи мнѣ! Ёнъ говориць: я для того сѣмяюся, што къ заўтраму нашъ быкъ поздоровѣецъ!—А почомъ ты знаешь, што ёнъ поздоровѣецъ?—А я не могу табѣ, говориць, сказаць!

Назаўтраго пошовъ хозяинъ у хлѣвъ вутромъ, посмѣтриць—ужо быкъ яго здоровый. Ёнъ яго тожъ поткормивъ ящо получче, выгнавъ яго на водѣ. То быкъ нарочито побрыкаваетъ, штобъ хозяинъ, значитца, знавъ што ёнъ здоровъ. Тоды хозяинъ отъ етаго силно уцѣшаетца, сѣмяетца. И уходзиць у хату, и тожа сѣмяетца. Хозяйка стала яго силно досадзиць: што чаго ты сѣмяеся? стала ругаць. Ты знаешь якую ябудзь штуку про мяне, што ты ничего не выговариешъ и сѣмяеся коло мяне? Ёнъ зъ большой досады отвѣщаецъ ей: развѣ табѣ лучше будзець жыць безъ мяне, якъ я расказу, ды й помру? А йна говориць: лучше помри, да раскази! Ина ня вѣриць ямѣ. Ёнъ зъ большой досады говориць ей: ну, говориць: досюль жа я живъ ужо! расказу табѣ усю правду! Узавъ, отъ етаго часу, помывся, надзѣвъ на сябе смарѣтную рубашку и говориць: коли я расказу, то помру!

У етое ўремя лежавъ у хацѣ собака потъ столомъ; а пѣвень по хацѣ ходивъ, и *мамеъ* сабѣ куриць. Собака, слышавши ихъ разговоръ, силно плачець,—што жалѣецъ хозяина, што хозяинъ увомрець. А пѣвень ходзяць ли своихъ курей, весялитца, пѣецъ, посвоему. Собака говориць на пѣвня: дурень ты, што ты пѣешь? развѣ ты ня видишишь, што хозяинъ умираецъ? ну ты весялился! Пѣвень ямѣ отвѣщаецъ: дуракъ нашъ

хозяинъ, што ёнъ отъ жаны умираецъ! Я сабѣ семь жонокъ маю, и то отъ ихъ ня ўмираю. А ёнъ и отъ одной умираецъ!

Хозяинъ ето услыхавъ, етый разговоръ,—узавъ тэй кнутъ, што бы-ка погонявъ, ѣздзивши у дровы, и ставъ яё биць, жану. И наказавъ яё и ставъ жиць: «я, говоридь, явъ ёсць чаловѣкъ! Ну, остався жиць черезъ пѣвня!»

Д. Селецкое, бѣльщик. в. клим. у. Отъ кр. Спирид. Петрова, 29 л. негр.

64. Соломонъ и веробей.

Прямудрый Соломонъ знавъ, якъ говорюць пщцы и звѣри. Разъ уставъ Соломонъ отъ сна и умуваетца коло раскутаннаго вокла, у своихъ палатахъ. И чуя ёнъ—на крыши веробѣи спѣроваюць. Веробей на веробѣиху говоря: ахъ ты, говоря, дура баба,—што ты со мною споровашь? Ты ня вѣдаешъ, што я, коли захочу, дыкъ у водзинъ часъ царскія палаты раскидаю!

Соломонъ самъ сабѣ думаецъ: еткая маленькая пщчка такъ скоро раскидаецъ палаты, што я семь годъ строивъ! Призывая веробѣя къ сабѣ и говоря: якъ ты можешъ раскидаць у водзинъ часъ моё палаты, которыя я семь годъ строивъ? Веробей яму говоря: ваша царское вяли-частво! ето я баби солгавъ; бабу чимъ обманувъ, дыкъ обманувъ! А баба-дура, думая—правда.

Д. Киселевка, самот. в. чер. у. Кр. Игнатъ Кружаевъ.

Важнѣйшіе варианты.

№№

1. Чуб. 2, 359; Чуб. 1, 142;
Ш. Б. п. № 760; Крачк. Бытъ
з. р. с. 205, 211. Этн. Об. VI;
Вес. Разыск. V; Сумц. Апокр.
Драг. 15, 89, 429.
2. Драг. 95.
4. Драг. 17.
5. Драг. 116.
7. Драг. 124.
15. Сад. 270, 272; Чуб. 2, 340;
Чуб. 1, 152; Иван. Вол. губ.
218; Этн. Об. V, 153; VII,
74, 77.
17. Этн. Об. VI; Пинч. 189; Драг. 5.
18. Этн. Об. VI; Пинч. 188; Драг. 8.
19. Драг. 13.
20. Сад. 287.
21. Крачк. 206.
26. Сад. 283.
30. Аф. 7, 321.
34. Аф. 3, 33; Чуб. 2, 426, 427.
Этн. Об. IV, 92.
35. Аф. 5, 227; Драг. 182, 410.
36. Аф. 5, 159, Чуб. 2, 393—
398. Драг. 413.
40. Драг. 56.
42. Чуб. 2, 333; Чуб. 1, 156;
Этн. Об. VII, 90.
43. Сад. 266.
44. Иван. Вол. губ. 215; Этн. Об.
VII, 88.

№№

55. Сад. 110;
61. Сад. 100, 112;
74. Сад. 241; Аф. 5, 142, 144,
147, 214; Крачк. 200. Вер.
Вот. сар. у. 174.
75. Сад. 238.
77. Чуб. 2, 405; Драг. 63.
81. Драг. 75.

Дополненіе.

3. Драг. 42.
10. Ш. Б. п. № 765—766. Драг. 4.
15. Сад. 292; Драг. 50, 130, 131,
406. Бѣл. Сб. III, 307.
18. Ш. Б. п. № 761. Драг. 386.
19. Этн. Об. VI; Драг. 8.
21. Драг. 13.
22. Сад. 251.
24. Драг. 9.
28. Чуб. 1, 156; Этн. Об. VII,
78. Драг. 14.
33. Крачк. Бытъ з. р. с. 123.
34. Сад. 383; Аф. 4, 121;
40. Чуб. 2, 526. Вер. Вот. сар.
у. 178; Этн. Об. I—III, ст.
Каллаша.
52. Сад. 253.
56. Сад. 136; Худ. 2, 49, 52; Аф. 2,
219, 222; 6, 366; Чуб. 2, 354.
62. Чуб. 1, 194.

